



รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อย ๔ เรื่อง

กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็ง
ในสังคมไทย

Social Network Development Mechanism for Strength Sangha Administration
in Thai Society

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การพัฒนาโครงสร้างเชิงระบบเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย
Systematic Structural Development for Strength Sangha Administration
in Thai Society

โดย

พระครูธรรมธรสุภาพร ปภัสสโร

พระราชวัชรสารบัณฑิต, รศ.ดร.

พระครูพิศิษฐ์ประจักษ์, ดร.

ผศ.ดร.ประเสริฐ ธิลา

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800765009



รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อย ๔ เรื่อง

กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็ง
ในสังคมไทย

Social Network Development Mechanism for Strength Sangha Administration
in Thai Society

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การพัฒนาโครงสร้างเชิงระบบเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย
Systematic Structural Development for Strength Sangha Administration
in Thai Society

โดย

พระครูธรรมธรรฐาพร ปกสโร

พระราชวัชรสารบัณฑิต, รศ.ดร.

พระครูพิศิษฐ์ประชนาถ, ดร.

ผศ.ดร.ประเสริฐ ธิลา

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800765009

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)



Research Report

Research sub-project 4

Social Network Development Mechanism for Strength Sangha Administration in Thai Society

Under Research plan

Systematic Structural Development for Strength Sangha Administration

By

Phrakhrudhammathon Sathaporn Papassaro

Phra Rajvajasarabundit, Assoc. Prof.Dr.

Phrakhrupisitprachanat, Dr.

Asst. Prof. Dr. Prasert Thilao

Faculty of Social Sciences Mahachulalongkornrajavidyalaya University

B.E. 2565

Research Project Funded

by Thailand Science Research and Innovation Fund

MCU RS 800765009

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งใน สังคมไทย
ผู้วิจัย:	พระครูธรรมธรสุภาพร ปภสสโร พระราชวัชรสารบัณฑิต, รศ.ดร. พระครูพิศิษฐ์ประชาณาท, ดร. ผศ.ดร.ประเสริฐ ธิดาว
ส่วนงาน:	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๕
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปในการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของคณะสงฆ์ไทย ๒) เพื่อศึกษาผลลัพธ์และความคาดหวังที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ๓) เพื่อนำเสนอกลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทย

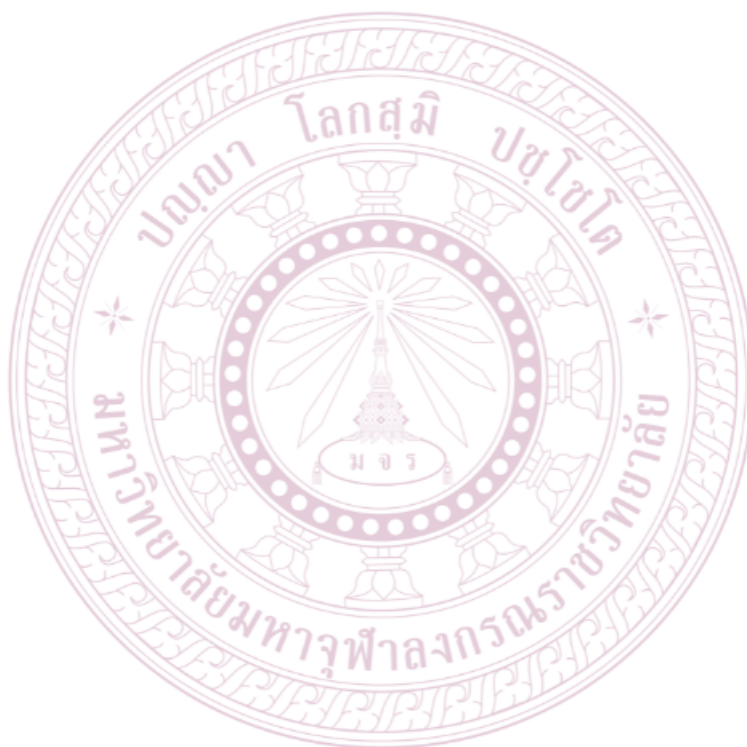
รูปแบบการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานของการวิจัย ๓ ประเภท คือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ออกนโยบาย กลุ่มผู้ปฏิบัติการระดับจังหวัด และกลุ่มเครือข่าย จำนวน ๒๘ รูปหรือคน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์และแบบประเมินการสนทนากลุ่มเฉพาะ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบ่งออกเป็น ๕ ขั้นตอนคือ ขั้นตอนที่ ๑ จัดประชุมเชิงปฏิบัติการกับพระสังฆาธิการ ขั้นตอนที่ ๒ จัดทำหลักสูตรฝึกอบรม ขั้นตอนที่ ๓ ทดลองใช้ ขั้นตอนที่ ๔ สรุปผลความพึงพอใจ และขั้นตอนที่ ๕ เป็นการมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพทั่วไปในการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของคณะสงฆ์ไทย พบว่า เครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ประกอบด้วย ขรवास พุทธศาสนิกชน , หน่วยงานราชการ, องค์กรเอกชน, เครือข่ายทางคณะสงฆ์ด้วยตนเอง ซึ่งทุกเครือข่ายช่วยกันทำงานอย่างเหนียวแน่น สนับสนุน อุปถัมภ์กันตามกำลังศรัทธา เน้นการบอกกล่าวกันด้วยวาจา เชิญชวนกันปากต่อปาก จึงส่งผลให้การพัฒนาเครือข่ายมีน้อย ดังนั้นผู้บังคับบัญชาจึงควรสนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้มีการพัฒนาและเรียนรู้ระบบสังคมออนไลน์อย่างเต็มรูปแบบ โดยเน้นในส่วนที่เป็นการส่งเสริมการทำความดี ช่วยเหลือสังคม และพัฒนาชุมชน ฯลฯ

๒. ผลลัพธ์และความคาดหวังที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน พบว่า ส่วนใหญ่ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร มีบางวัดเท่านั้นที่ใช้เครือข่ายทางสังคมอย่างเป็นประโยชน์ ส่วนความคาดหวังจากเครือข่ายทางสังคม พบว่า เครือข่ายควรมีการปรึกษาหารือกัน และทำงานกันเป็นทีม

๓. กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย เริ่มต้นจากทีมนักวิจัยเข้าไปมีบทบาทในการส่งเสริมเครือข่ายทางสังคม ประกอบด้วย คณะสงฆ์ จังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด และสำนักงานยุติธรรมจังหวัด ให้มีบทบาทในการให้ คำปรึกษา การให้กำลังใจ การให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายกับกลุ่มเป้าหมายคือ พระภิกษุสามเณรใน พื้นที่ เพื่อลดปัญหาการกระทำความผิดของพระภิกษุสามเณรในพื้นที่ และสามารถควบคุมพระภิกษุ สามเณรให้อยู่ในพระธรรมวินัย และนโยบายของคณะสงฆ์ได้ ส่งผลให้คณะสงฆ์เกิดความเข้มแข็งและ ยั่งยืนในการปกครอง



Research Report Title: Social Network Development Mechanism for Strength Sangha Administration in Thai Society

Researcher: Phrakhrudhammathon Sathaporn Papassaro
Phra Rajvajarasabundit, Assoc. Prof.Dr.
Phrakhrupisitprachanat, Dr.
Asst. Prof. Dr. Prasert Thilao

Section: Faculty of Social Sciences,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Fiscal Year: 2565/2022

Research Support Fund: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the general situation in the development of social networks for strong sangha governance of the Thai Sangha; 2) to study the results and expectations arising from the social networks of the Sangha. 3) To present a mechanism for developing a social network for the governance of a strong sangha in Thai society.

The design of this research is mixed research of 3 types of research: documentary research, qualitative research, and action research. Qualitative data were collected from 3 groups of key informants: policymaker Provincial Operations Group and network groups of 28 figures or people. The tools used were interview forms and specific group discussion assessments. Descriptive data analysis For operational research is divided into 5 steps: Step 1 Organize a workshop with the Sangha Administrators Step 2 Organize a training course Step 3 Conduct a trial Step 4 Satisfaction conclusion And step 5 is participation in monitoring and evaluating research results.

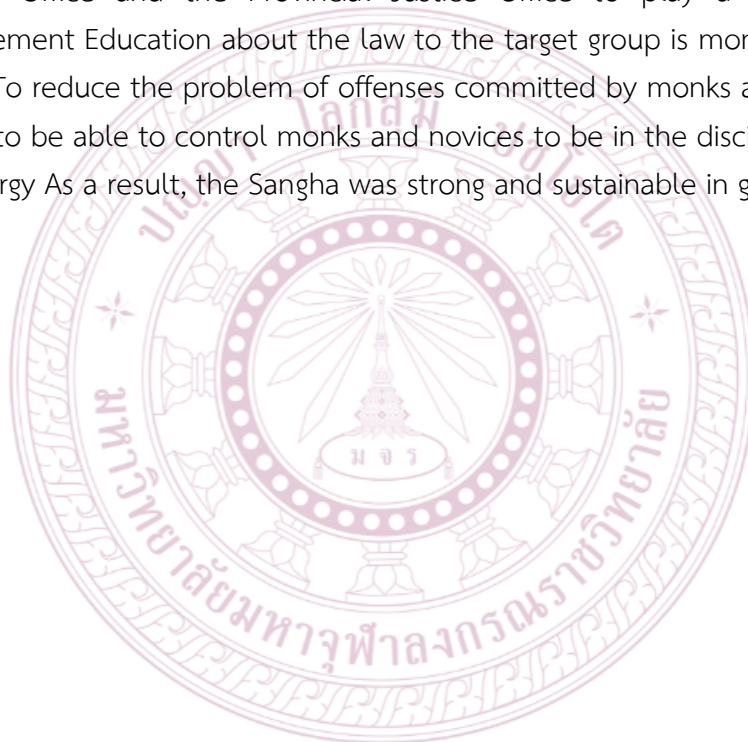
The results showed that

1. The general situation in the development of a strong social network for the sangha administration of the Thai Sangha found that existing social networks of the Sangha consisted of lay people, Buddhists, government agencies, private organizations, and social networks. the clergy together In which all networks work together to support and patronize each other according to their faith. Focus on telling each other verbally. Invite each other by word of mouth. As a result, the development of the network is minimal. Therefore, supervisors should support and encourage their subordinates to develop and learn the full online social system by

focusing on the part that promotes good deeds contribute to society and community development, etc.

2. Results and expectations arising from the existing Sangha social networks were found to be largely unsuccessful. Not all temples make good use of social networks. As for expectations from social networks, it was found that networks should be discussed. and work together as a team

3. Mechanisms for the development of social networks for the governance of a strong sangha in Thai society Starting with a team of researchers taking a role in promoting social networks, consisting of provincial clergy Provincial Buddhism Office and the Provincial Justice Office to play a consultative role encouragement Education about the law to the target group is monks and novices in the area To reduce the problem of offenses committed by monks and novices in the area and to be able to control monks and novices to be in the discipline and policies of the clergy As a result, the Sangha was strong and sustainable in government..



กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่สนับสนุนทุนในการวิจัยในครั้งนี้ เพราะเล็งเห็นถึงประโยชน์และคุณค่าของงานวิจัยฉบับนี้ ขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อาภากรโธ, รศ.ดร.) ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์และช่วยเหลือผู้วิจัยมาตลอด

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่เมตตาอนุเคราะห์เป็นประธานที่ปรึกษาโครงการวิจัยในครั้งนี้ ขอกราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจทานงานวิจัยฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพระมหาเถรานุเถระทุกท่านที่อนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยเป็นอย่างดี

คุณค่าและประโยชน์ใดๆ อันพึงมีจากรายงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบบูชาเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา กตเวทิตาคุณแก่ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ บิดามารดา ญาติสนิทมิตรสหาย และผู้มีพระคุณทุกท่าน

คณะผู้วิจัย

๒๔ ตุลาคม ๒๕๖๕

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
สารบัญ.....	จ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญแผนภาพ.....	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ญ

บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
-------------------	---

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๓
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๓
๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย.....	๔
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๗

บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๘
---	---

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา.....	๘
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเครือข่าย.....	๑๘
๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร.....	๓๓
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์.....	๔๘
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗๕

บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย.....	๘๕
-------------------------------	----

๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๘๕
๓.๒ พื้นที่การวิจัย.....	๘๖
๓.๓ ประชากร กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๘๗
๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๘๗
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัย.....	๘๘
๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๙๐
๓.๗ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย.....	๙๐

บทที่ ๔ ผลการศึกษาวิจัย.....	๙๒
------------------------------	----

๔.๑ สภาพทั่วไปในการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็ง ของคณะสงฆ์ไทย.....	๙๓
---	----

๔.๒ ผลลัพธ์และความคาดหวังที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน.....	๑๐๘
๔.๓ กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทย.....	๑๑๔
๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๒๖
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๑๒๗
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๒๗
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๒๘
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๓๑
บรรณานุกรม.....	๑๓๓
ภาคผนวก.....	๑๓๙
ภาคผนวก ก หนังสือแนะนำ.....	๑๔๐
ภาคผนวก ข เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๑๕๒
ภาคผนวก ค ภาพประกอบ.....	๑๕๖
ภาคผนวก ง รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๑๖๐
ภาคผนวก จ หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์.....	๑๖๒
ภาคผนวก ฉ นวัตกรรมที่ได้จากการวิจัย.....	๑๖๗
ภาคผนวก ช ผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบ.....	๒๐๙
ประวัติผู้วิจัย.....	๒๑๑

สารบัญตาราง

๒.๑	ความหมายของการพัฒนา.....	๑๒
๒.๒	สรุปการพัฒนาบุคคล.....	๑๔
๒.๓	การพัฒนาอาชีพ.....	๑๖
๒.๔	สรุปการพัฒนางาน.....	๑๗
๒.๕	ความหมายของคำว่าเครือข่าย.....	๒๐
๒.๖	ความสำคัญของเครือข่าย.....	๒๔
๒.๗	องค์ประกอบของเครือข่าย.....	๒๙
๒.๘	ประเภทและรูปแบบของเครือข่าย.....	๓๓
๒.๙	ความหมายของการบริหาร.....	๓๖
๒.๑๐	ความหมายของผู้บริหาร.....	๔๐
๒.๑๑	เปรียบเทียบทฤษฎีการบริหารจัดการกับทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย.....	๔๘
๒.๑๒	แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์.....	๕๓
๒.๑๓	แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์สมัยต่างๆ.....	๗๔



สารบัญแผนภาพ

๒.๑	แสดงองค์ประกอบที่สำคัญต่อการเสริมสร้างเครือข่าย.....	๒๗
๒.๒	แสดงโครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายเชิงพื้นที่.....	๓๐
๒.๓	แสดงความสัมพันธ์ของเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม.....	๓๑
๔.๑	แนวคิดในการบริหารจัดการเครือข่าย.....	๔๓
๔.๒	แสดงกระบวนการทำงานของเครือข่าย.....	๑๐๓
๔.๓	แสดงโครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายเชิงพื้นที่.....	๑๑๕
๔.๔	แสดงความสัมพันธ์ของเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม.....	๑๑๖
๔.๕	แบบแผนการเกิดเครือข่าย (Pattern of Network).....	๑๑๙
๔.๖	แสดงการเชื่อมโยงของเครือข่าย “พันธมิตรแห่งดวงดาว”	๑๒๑
๔.๗	องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๒๖



บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โครงสร้างการบริหารและการจัดรูปแบบการบริหารคณะสงฆ์ไทยส่วนภูมิภาครวมศูนย์อยู่ที่จังหวัด ซึ่งเจ้าคณะจังหวัด จึงทำงานรับผิดชอบกิจการทั้งหลายในพื้นที่เพียงองค์เดียว โดยเห็นได้จากการที่ไม่มีคณะทำงาน ทีมงานหรือมีองค์กรมารองรับเพื่อการสนับสนุนงานบุคลากรสนองงานไม่เพียงพอเพื่อการสนับสนุนภารกิจ และไม่มีองค์กรตรวจสอบการทำงาน การบริหารจัดการแบบรวมศูนย์อำนาจทางการบริหาร^๑ ไม่มีองค์กรที่จะตรวจสอบการทำงานอย่างจริงจัง ในเรื่องเดียวกันนี้ เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส มีอำนาจสูงสุด ในการปกครองวัดของตนเพียงผู้เดียว จึงทำให้การทำงานไม่ต่อเนื่อง เป็นผลให้กิจการคณะสงฆ์ไร้ประสิทธิภาพ เพราะขาดเครื่องมือหรือกลไกที่จะสนองงานอื่นให้ได้ผลนั้นยิ่งยาก ทั้งในการบริหารงานแล้วยังขาดการร่วมมือร่วมใจและรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่หลากหลาย จึงทำให้พระสังฆาธิการมีงานล้นมือ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีกลไกการบริหารงานทำงานร่วมกันแบบเครือข่ายโดยตามกรอบแผนปฏิบัติการระยะสั้น ๕ ปี (๒๕๖๐-๒๕๖๔) ระยะสุดท้าย พ.ศ. ๒๕๖๔ เน้นในเรื่องการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาที่มีความสภาพด้วย ๑) ระบบบริหารจัดการเครือข่ายที่ทันสมัย ๒) ศาสนบุคคลมีความรู้ความสามารถ ๓) ประชาชนมีศรัทธา ๔) มีผู้เข้ามาศึกษาพระธรรมและนำคำสอนไปปฏิบัติ ๕) พระพุทธศาสนานั้นคง ยั่งยืน

ขณะเดียวกัน พระสังฆาธิการผู้ปกครองจำเป็นจะต้องมีความรู้ความสามารถทางการบริหารจัดการที่ถือเป็นเรื่องของศาสตร์ และจำเป็นต้องมีทักษะความเชี่ยวชาญทางการบริหารจัดการเฉพาะตนซึ่งถือเป็นเรื่องของศิลป์ เมื่อนำทั้งสองส่วนมาผนวกเข้ารวมกันจะส่งเสริมการบริหารจัดการองค์กรคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ เป็นการบริหารจัดการกิจการพระพุทธศาสนาหรือทำงานร่วมกัน ๓ จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดอ่างทอง จังหวัดสระบุรี ต้องมีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นด้วยดี ดังแผนการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาได้กำหนดไว้ ๔ แนวทาง คือ ๑) สร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนา ๒) ยุกระดับกระบวนการบริหารจัดการภายใน ๓) พัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธ ๔) มีทรัพยากรเพียงพอในการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนา ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสภาพสังคมปัจจุบันและในอนาคตหรือศตวรรษที่ ๒๑ ในยุคสมัยใหม่ ๔.๐ เน้นการพัฒนาบุคลากรทำงานแบบเป็นทีมมีการทำงานเน้นการเชื่อมโยงเครือข่ายร่วมกัน ทำงานแบบการก่ออิฐแต่ละก้อนมาก่อกันเป็นกำแพงโดยการประสานอิฐแต่ละก้อนเข้ากันอย่างเป็นระบบระหว่างเจ้าคณะพระสังฆาธิการ ไม่ใช่เป็นเพียงการรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อกันเท่านั้น ต้องมีการลงมือ

^๑ พระเทพปริยัติเมธี, กลยุทธ์การบริหารจัดการองค์กรคณะสงฆ์ ในเชิงกระบวนการและผลสัมฤทธิ์ ใน สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต ๒๕๖๑, (พระนครศรีอยุธยา: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๑๙๕.

ทำกิจกรรมการ สัมมนา ฝึกอบรมร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันเป็นการรวมกลุ่มแบบเฮลิโกลาสระพา มีการรับรู้และมุมมองที่เหมือนกัน การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน มีความสนใจหรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน มีการเกื้อหนุนพึ่งพากัน มีปฏิสัมพันธ์กันในเชิงแลกเปลี่ยน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่คณะสงฆ์ควรมีกลไกการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ให้มีระบบที่แน่นชัดและให้สอดคล้องกับแผน ระยะที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๕-๒๕๖๙) เป็นการสร้างความเข้มแข็งขององค์กรพระพุทธศาสนาด้วยการบูรณาการกระบวนการทำงานทุกด้านของคณะสงฆ์ ต่อไป

หลังจากที่คณะสงฆ์ได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔ โดยมุ่งเน้นผลการดำเนินการตามพันธกิจ ๗ ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ และการพัฒนาพุทธมณฑล เมื่อเจาะจงไปที่การสาธารณูปการ ซึ่งมีปัญหามากระดับหนึ่ง และยังไม่ได้รับการแก้ไขปัญหาที่ถูกจุด ถูกที่ ถูกทาง ปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดที่ขาดประสิทธิภาพ ปัญหางบประมาณสำหรับการก่อสร้าง การปฏิสังขรณ์ การพัฒนาที่ไม่ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐ รวมถึงการทูลบารุงศาสนสถาน ส่งเสริม สนับสนุนและอนุรักษ์พุทธศิลปกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุทางพระพุทธศาสนา การพัฒนาวัดและศาสนสถานให้เป็นสถานที่เอื้อต่อการปฏิบัติศาสนกิจของคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชน และสภาพปัญหาการขาดความรู้ในด้านการสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ การเร่งรัดให้ผู้รับผิดชอบจัดทำเอกสารสิทธิ์ของวัดให้เป็นระบบ เป็นต้น หากปัญหาดังกล่าวไม่ได้รับการแก้ไขปัญหายังคงมีอยู่จริง ก็คงจะยังมีความขัดแย้งเกิดขึ้นในสังคมพระ และสังคมไทยโดยรวมด้วยเช่นกัน ดังนั้นโครงการวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปในการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของคณะสงฆ์ไทย เพื่อศึกษาผลลัพธ์และความคาดหวังที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อนำเสนอกลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทย

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปในการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของคณะสงฆ์ไทย

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาผลลัพธ์และความคาดหวังที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอกลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทย

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ สภาพทั่วไปในการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของคณะสงฆ์ไทยเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ ผลลัพธ์และความคาดหวังที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบันมีอะไรบ้าง

๑.๓.๓ กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทยควรเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตเนื้อหา

งานวิจัยฉบับนี้มุ่งศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับกลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทย ทั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา เครือข่าย นโยบายคณะสงฆ์ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ และทฤษฎีทางการบริหาร

๑.๔.๒ ขอบเขตพื้นที่/องค์กร

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยคือ เขตปกครองคณะสงฆ์ไทย ซึ่งคณะผู้วิจัย ได้คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายในการศึกษา โดยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้

๑. แบ่งพื้นที่ออกเป็น ๔ โซน คือ ๑. โซนภาคกลาง ๒. โซนภาคเหนือ ๓. โซนภาคใต้ และ ๔. โซนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่ทั้งประเทศไทย

๒. ในแต่ละโซน คัดเลือกตัวแทนแต่ละโซนๆละ ๒ จังหวัด ด้วยวิธีการจับสลากจากเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเลือกตัวแทนของเขตปกครองคณะสงฆ์แต่ละโซน ดังนี้

๑. โซนภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ จังหวัดสมุทรสงคราม

๒. โซนภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ และ จังหวัดลำพูน

๓. โซนภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดสุราษฎร์ธานี และ จังหวัดนครศรีธรรมราช

๔. โซนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา และ จังหวัดขอนแก่น

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งเป็น ๓ กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ ๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญระดับนโยบาย ได้แก่ กรรมการมหาเถรสมาคม ๒ รูป เจ้าคณะภาค ๒ รูป และผู้บริหารสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ๒ คน รวม ๖ รูปหรือคน

กลุ่มที่ ๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญระดับจังหวัด ได้แก่ พระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดขอนแก่น จำนวน ๑๖ รูป

กลุ่มที่ ๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญระดับเครือข่าย ได้แก่ นักกฎหมายที่เกี่ยวข้องในพื้นที่พัฒนา วัดกรรมเชิงพุทธ จำนวน ๒ ราย นักวิชาการศาสนา ผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่พัฒนานวัตกรรมการเชิงพุทธ จำนวน ๒ ราย และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน ๒ ราย รวม ๖ รูปหรือคน

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

กลไก หมายถึง เครื่องมือที่ใช้ กระบวนการและวิธีการในการพัฒนาเครือข่ายทางสังคม ในการการขับเคลื่อนการปกครองคณะสงฆ์ให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน

เครือข่ายทางสังคม หมายถึง บุคคล กลุ่มบุคคล คณะ หรือหน่วยงาน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ที่รวมกลุ่มกันทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา รวมกลุ่มกันทำงาน สนับสนุนการปกครองคณะสงฆ์ อาทิเช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมการศาสนา สภาวัฒนธรรม มูลนิธิ ชมรมพิทักษ์พระพุทธศาสนา เป็นต้น

การปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็ง หมายถึง การปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาและกฎหมายคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช ๒๕๖๑ ทั้งระเบียบ มติมหาเถรสมาคมที่เนื่องด้วยการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในองค์กรรวมให้สอดคล้องกับวิถีประชาและกฎหมายบ้านเมือง ในการศึกษาี้หมายเอาเฉพาะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเพื่อเป็นแนวปฏิบัติให้เกิดการขับเคลื่อนต้นแบบสู่ความเข้มแข็งต่อไป

กฎหมายเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ หมายถึง กฎหมายข้อบังคับที่เนื่องด้วยการบริหาร การปกครองคณะสงฆ์ อันประกอบด้วยกฎหมายตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎหมายที่เนื่องด้วยการบริหารการปกครองสงฆ์ในองค์กรรวม ที่จะต้องมีการศึกษาทำความเข้าใจ เพื่อการปฏิบัติให้เกิดผล ในเชิงของการขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติในองค์กรรวม ในการงานวิจัยนี้หมายเอาข้อกฎหมายที่เนื่องด้วยการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (๑) พระราชบัญญัติ ระเบียบ คำสั่ง ที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร และการปกครองทั้งหมด มาศึกษา อบรม พัฒนา ส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติที่ถูกต้อง ผ่านระบบ องค์กร และ คณะกรรมการที่จัดตั้งขึ้นในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

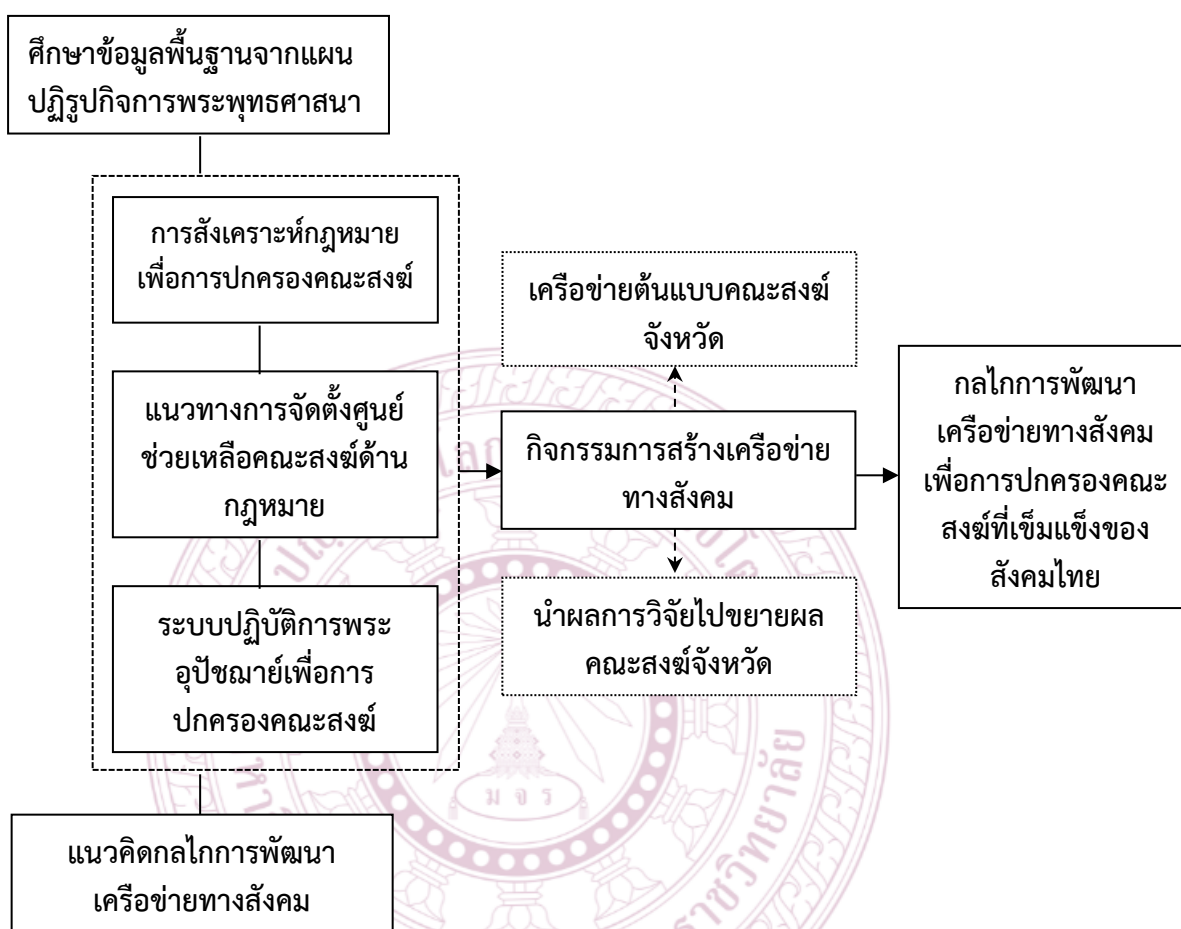
กองนิติการสงฆ์ หมายถึง คณะกรรมการจัดตั้งของคณะสงฆ์ในรูปของคณะกรรมการ (๑) ตามวาระ (๒) จัดตั้งเป็นคณะกรรมการเฉพาะกิจ ที่จะทำหน้าที่ในการบริหารประเด็นที่เนื่องด้วย กฎหมาย และพระธรรมวินัยโดยมีเป้าหมายเพื่อช่วยอำนวยความสะดวกในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขต จังหวัดพระ ในการศึกษาี้กำหนดเอาให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยาสร้างองค์กรต้นแบบในชื่อกองนิติ การสงฆ์ ซึ่งจะทำหน้าที่ในการประมวลประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย พระธรรมวินัย ที่เป็นไปเพื่อ

การบริหารกิจคณะสงฆ์ (๑) การศึกษาประเด็นพิพาททางกฎหมาย และพระธรรมวินัย พร้อมแนวทางแก้ไข (๒) การให้ความรู้เพื่ออำนวยความสะดวกทางการบริหาร (๓) คณะกรรมการกลาง/การไกล่เกลี่ยเพื่อยุติปัญหาข้อขัดแย้งตามพระธรรมวินัยและกฎหมาย (๔) ให้ช่วยเหลือคณะสงฆ์ด้านกฎหมาย และข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในขอบเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยวิธีการของการได้ของคณะกรรมการกองนิติการสงฆ์ การคัดสรรอย่างเป็นระบบโดยมีระเบียบที่กำหนดและร่างขึ้นภายใต้กลไกอำนาจการบริหารจากส่วนงานคณะสงฆ์ระดับจังหวัด ทำหน้าที่ในการบริหารงานในรูปของคณะกรรมการ และคณะกรรมการชุดต่าง ๆ เช่น คณะกรรมการศึกษากฎหมายเพื่อการบริหาร คณะกรรมการศึกษาข้อพิพาทเพื่อการจัดการ องค์คณะพิจารณาไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งตามที่กำหนดและมอบหมาย เป็นต้น

ศูนย์ช่วยเหลือคณะสงฆ์ด้านกฎหมายและข้อพิพาท หมายถึง สำนักงานจัดตั้งของคณะสงฆ์ระดับจังหวัดทำหน้าที่เป็นสำนักงานคอยประสานงานกับคณะกรรมการกองนิติการสงฆ์ สำนักงานเจ้าคณะผู้ปกครองระดับต่าง ๆ หน่วยการปกครองระดับวัด และกรณีขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ ในเขตจังหวัด ในรูปของสำนักงานอำนวยความสะดวกการปฏิบัติ ที่จะทำหน้าที่อำนวยความสะดวกประสานงานเพื่อปฏิบัติช่วยเหลือคณะสงฆ์ด้านกฎหมายและข้อพิพาท

ระบบปฏิบัติการเชิงกฎหมายและพระธรรมวินัย หมายถึง การออกแบบระบบที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและกฎหมาย โดยมีเป้าหมายเพื่อการบริหารให้สอดคล้องกับสถานการณ์อย่างใหม่ที่ทันสมัย รวดเร็ว ฉับไว ตอบรับกับสถานการณ์บ้านเมือง เช่น (ก) การจัดทำ Platform ที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการคัดกรองคนเข้ามาสู่ระบบการบวชที่เรียกว่า Application พระอุปัชฌาย์ ทำหน้าที่ในการคัดกรองคนเข้าสู่กระบวนการบวชในพระพุทธศาสนา (ข) การจัดตั้งคณะกรรมการกองนิติการสงฆ์เพื่อการบริหารพระธรรมวินัยและกฎหมายให้สอดคล้องกัน (ค) การสร้างกลไกในรูปแบบเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อนให้พระและวัดในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาสามารถมีเครื่องอำนวยความสะดวกในการบริหารจัดการ

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย



แผนภาพที่ ๑ กรอบการวิจัย

งานวิจัยเรื่องกลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทย จากแผนภาพที่ ๑ แสดงวิธีการดำเนินงานของโครงการวิจัยตั้งแต่ศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากแผนปฏิบัติการกิจการพระพุทธศาสนา แนวคิดกลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคม การสังเคราะห์กฎหมายเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ แนวทางการจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือคณะสงฆ์ด้านกฎหมาย ระบบปฏิบัติการพระอุปัชฌาย์เพื่อการปกครองคณะสงฆ์ มีการจัดกิจกรรมการสร้างเครือข่ายทางสังคมโดยนำชุดความรู้เกี่ยวกับกฎหมายคณะสงฆ์ และ Application ไปทดลองใช้ในพื้นที่ต้นแบบ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขนำไปขยายผลเพื่อใช้งานจังหวัดอื่นเพื่อเป็นกลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทย

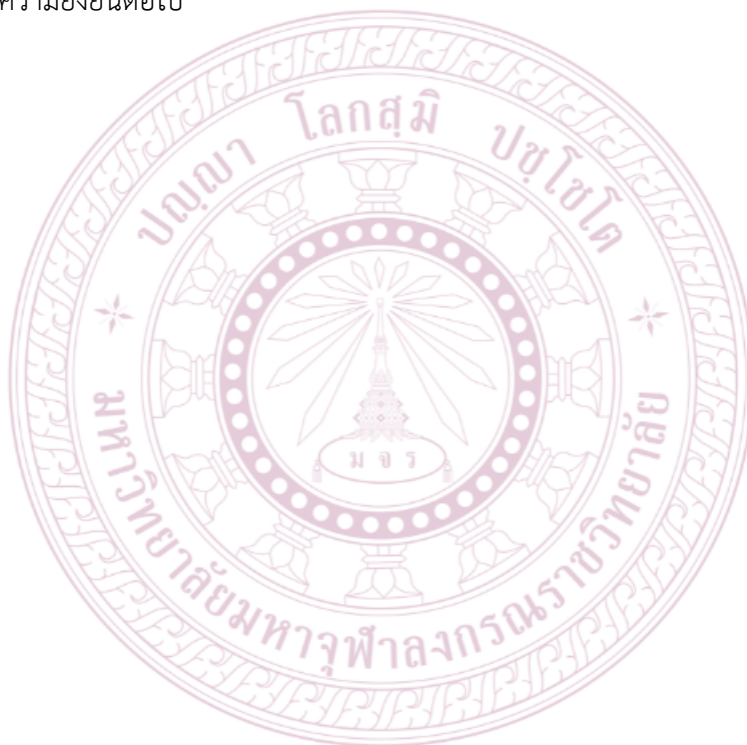
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทราบสภาพทั่วไปในการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของคณะสงฆ์ไทย

๑.๗.๒ ทราบผลลัพธ์และความคาดหวังที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน

๑.๗.๓ ได้กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทย

๑.๗.๔ ผลการวิจัยส่งต่อให้กับ ๑. คณะสงฆ์ ๒. สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ๓. มหาเถรสมาคม/วัดทั่วประเทศ ๔. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการช่วยกันขับเคลื่อนสู่ความยั่งยืนต่อไป



บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับ “กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทยในสังคมไทย” จากเอกสารวิชาการต่างๆ และงานวิจัยที่มีผู้ได้ศึกษาไว้แล้ว ดังนี้

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเครือข่าย

๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

๒.๑.๑ ความหมายของการพัฒนา

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวกับการพัฒนา ซึ่งมีนักปราชญ์ นักวิชาการ ได้กล่าวถึง “การพัฒนา” ไว้มากมาย ดังนี้

“การพัฒนา” มาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุและสิ่งแวดล้อมต่างๆ เรียกว่า พัฒนา หรือ วัฒนา เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น^๑

และการพัฒนา หมายถึง การที่คนในชุมชนและสังคมโดยส่วนรวมได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อปรับปรุงความรู้ความสามารถของตนเอง ได้ร่วมกันเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของตน ชุมชน และสังคมให้ดีขึ้น^๒

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เป็นเครื่องพัฒนา ทำให้เจริญ ทำให้เป็น ให้มีขึ้น ผีกรอบม คือ ภาวนา มี ๔ ประการ คือ^๓

๑. ภาวนา หมายถึง การเจริญ การพัฒนากาย การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้ง ๕ ด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ

^๑พระราชมณเฑียร (ประยุทธ์ ปยุตโต), ทางสายกลางของการศึกษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๖ – ๑๘.

^๒สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, สังคมไทย : แนวทางวิจัยและการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพุทธธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๗๙.

^๓พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๘๑ – ๘๒.

ไม่ให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒. สีสถาวนา หมายถึง การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

๓. จิตถาวนา หมายถึง การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

๔. ปัญญาถาวนา หมายถึง การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

การพัฒนาทางพระพุทธศาสนานั้นต้องเริ่มที่ตัวบุคคล หมายความว่า บุคคลที่อยู่ในชุมชนหรือสังคม ควรที่จะได้รับการพัฒนาเป็นอันดับแรก ทั้ง ๔ ด้าน คือ ทางด้านกาย ทางด้านศีล ทางด้านจิตใจ และทางด้านปัญญา เมื่อบุคคลมีการพัฒนาแล้วจึงจะส่งผลต่อไปยังการพัฒนาสังคม

ป่วย อังภากรณ์ ได้เสนอแนวคิดบทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการพัฒนาประเทศไว้ว่า ถ้าปราศจากศีลธรรมเสียแล้ว การพัฒนาประเทศไม่ว่าจะพัฒนาไปทางนองใด ย่อมจะบกพร่องและไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะพัฒนาไปในด้านเป้าหมายซึ่งจะผิด ผลสุดท้าย อาจจะพัฒนาไปทางนองที่จะเห็นความเจริญทางวัตถุซึ่งเป็นเรื่องสำคัญยิ่งกว่าเรื่องที่สำคัญแท้ๆ คือ ความเจริญในทางปัญญาและในทางศีลธรรม การขาดจากศีลธรรมนั้น จะทำให้โลกเสื่อมโทรม พระพุทธศาสนาจะช่วยเหลือในการพัฒนาชาติได้นั้น ย่อมอาศัยพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสื่อสำหรับสืบพระศาสนา และการที่พุทธศาสนาจะช่วยให้มีการพัฒนาชาติได้ดีจริงๆ ก็คือ อาศัยหลักเกณฑ์บางประการ ดังนี้^๔

๑. ความเชื่อในพุทธศาสนา ต้องเป็นความเชื่อที่บริสุทธิ์ไม่เจือปนความเชื่อถือโชคลางทางไสยศาสตร์ พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “คนโง่นั้นมัวแต่พิเคราะห์ดวงดาว” ฉะนั้น ในการที่จะทำให้มนุษยโลกมีความสมบูรณ์ทั้งในด้านวัตถุและสติปัญญา ก็ควรที่จะพัฒนาศาสนาใหม่ให้เกิดความบริสุทธิ์

๒. ความเชื่อในพุทธศาสนา เป็นความเชื่อที่มีมูลฐาน ตั้งอยู่ในเหตุผลและวิชา ไม่ใช่ตั้งอยู่ในความเชื่อโดยมงายอย่างเดียว หรืออวิชชา พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ท่านทั้งหลาย อย่าพึงเชื่อสิ่งใดเพียงเพราะที่ได้ฟังตามๆ กันมา หรือ เพราะเคยเห็นเช่นนั้นๆ ต่อมา ฯลฯ ท่านจงเอาข้อที่ได้เห็นได้ฟัง ได้ตรึกตรองดูด้วยเหตุผลจนเกิดความชัดเจนแล้วจึงค่อยเชื่อ

๓. การที่จะนำเอาคำสอนของพุทธศาสนามาประยุกต์กับสภาพปัจจุบัน ซึ่งลักษณะของสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ จึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการประยุกต์พระธรรม ซึ่งเป็นอมตะอยู่แล้ว มาใช้กับสภาพปัจจุบัน ซึ่งจะต้องมีการศึกษาและวิจัยอย่างถ่องแท้

๔. การพัฒนานั้น จำเป็นที่จะต้องใช้ทางโลกและทางธรรม เพราะฉะนั้น ทางฝ่ายพระสงฆ์ก็ดี ทางฝ่ายบ้านเมืองก็จะต้องร่วมมือกันอย่างมาก มีหลายกรณีที่ฝ่ายบ้านเมืองเพิกเฉยต่อ

^๔ป่วย อังภากรณ์, ศาสนธรรมกับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๓๐), หน้า ๖๑ - ๖๕.

ความสำคัญของวัดในชนบทและในเมืองและเพิกเฉยต่อความสำคัญของการเป็นผู้นำของพระสงฆ์ในหมู่บ้าน ถ้าความร่วมมือทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสดำเนินไปด้วยดี ก็จะเป็นประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย ฝ่ายบ้านเมืองก็ได้พึ่งพุทธศาสนา ฝ่ายพุทธศาสนา ก็จะได้ทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองด้วย

สาระสำคัญของความคิดเกี่ยวกับการพัฒนานั้น มาจากปรัชญาพื้นฐานของพุทธศาสนาที่ปรารถนาชี้ทางหลุดพ้นจากความทุกข์และชี้ทางสู่ความสุขให้แก่มนุษย์ตามหลักคำสอนนี้ พุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะพระสงฆ์มีหน้าที่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และสัตว์อื่นๆ ให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ดังนั้น การช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้พ้นจากสภาพความด้อยพัฒนา ด้อยการศึกษาความยากจน ความเจ็บป่วย จึงเป็นความคิดที่สำคัญในการพัฒนา ประสบการณ์ของพระสงฆ์เองก็มีส่วนสำคัญในการย้ำแนวความคิดเช่นนี้ กล่าวคือ พระสงฆ์เหล่านี้เกิดและดำรงชีวิตอยู่ในชนบท ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับ พ่อแม่ พี่น้อง ญาติมิตรในชนบท ความเป็น "ลูกชนบท" จึงตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนา โดยการช่วยเหลือกัน ทั้งการอบรมในศาสนาธรรม และประสบการณ์มีอิทธิพลสำคัญต่อการก่อรูปแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาของพระสงฆ์^๕

การพัฒนา โดยความหมายจากรูปศัพท์ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดความเจริญเติบโตงอกงามและดีขึ้นจนเป็นที่พึงพอใจ ความหมายดังกล่าวนี้ เป็นที่มาของความหมายในภาษาไทยและเป็นแนวทางในการกำหนดความหมายอื่นๆ นักพัฒนบริหารศาสตร์ได้ให้ความหมายของการพัฒนา เป็น ๒ ระดับ คือ ความหมายอย่างแคบและความหมายอย่างกว้าง ความหมายอย่างแคบ การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในตัวระบบการกระทำทำให้ดีขึ้นอันเป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านคุณภาพเพียงด้านเดียว ส่วนความหมายอย่างกว้างนั้น การพัฒนาเป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงในตัวระบบการกระทำทั้งด้านคุณภาพ ปริมาณและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นไปพร้อมๆ กัน ไม่ใช่ด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว^๖ ในทางพุทธศาสนา การพัฒนามาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ แบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุสิ่งแวดล้อมต่างๆ เรียกว่า พัฒนา หรือ วัฒนา เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องของการเพิ่มพูนขยายทำให้มากหรือทำให้เติบโตขึ้นทางวัตถุและได้เสนอข้อคิดไว้ว่า คำว่า การพัฒนา หรือ คำว่าเจริญ นั้นไม่ได้แปลว่าทำให้มากขึ้น เพิ่มพูนขึ้นอย่างเดียวเท่านั้น แต่มีความหมายว่าตัดหรือทิ้ง เช่น เจริญพระเกศาคือตัดผม มีความหมายว่ารัก เช่น นุสสิยา โลภาทนโน แปลว่า อย่างเป็นคนรักโลกอีกด้วย ดังนั้น การพัฒนาจึงเป็นสิ่งที่ทำแล้วมีความเจริญจริงๆ คือ ต้องไม่เกิดปัญหาติดตามมาหรือไม่เสื่อมลงกว่าเดิม ถ้าเกิดปัญหาหรือเสื่อมลง ไม่ใช่เป็นการพัฒนา แต่เป็นหายนะ ซึ่งตรงกันข้ามกับการพัฒนา ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงที่ มีการกำหนดทิศทาง (directed change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า (planned change) มีการกระทำให้เกิดขึ้น คือ เปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า ดังนั้น การพัฒนาที่แท้จริงควรหมายถึงการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรม และจิตใจและความสงบสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทาง

^๕สมบุรณ์ สุขสำราญ, การพัฒนาชนบทตามแนวพุทธวิธี ศึกษากรณี : พระสงฆ์กับนักพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๓๐), หน้า ๕๓.

^๖สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๓.

วัตถุเพื่อสนองความ ต้องการของร่างกายแล้ว ประชาชนยังต้องการพัฒนาทางการศึกษา สิ่งแวดล้อมที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจ และการพัฒนาทางวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่างๆ ความต้องการ ทั้งหมดนี้บางครั้ง เราเรียกกันว่า เป็นการพัฒนา “คุณภาพ” เพื่อให้เห็นว่าการพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การเพิ่มปริมาณสินค้าหรือการเพิ่มรายได้เท่านั้น หากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจความสุขของประชาชน มากกว่า

การพัฒนา อาจจัดแบ่งออกเป็น ๓ ด้านใหญ่ๆ ได้แก่

๑) การพัฒนาทางเศรษฐกิจ หมายถึง การพัฒนาด้านการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจก การแลกเปลี่ยน การลงทุนเพื่อให้ประชาชนไม่ยากจน เป็นต้น

๒) การพัฒนาทางสังคม หมายถึง การพัฒนาด้านจิตใจ แบบแผน พฤติกรรม รวมตลอด ทั้งความสัมพันธ์ของคนในสังคมเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ในสังคม เป็นต้น

๓) การพัฒนาทางการเมือง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สร้างกระบวนการ ปกครองให้เป็นประชาธิปไตย และประชาชนในประเทศมีสิทธิเสรีภาพตามกฎหมาย เป็นต้น พร้อมกัน นั้น ยังได้จัดกลุ่มการให้ความหมายคำว่า การพัฒนา ออกเป็น ๕ กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่หนึ่ง มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง ความเจริญเติบโต (growth) อันเป็นการ เพิ่มของผลผลิต (output) ซึ่งกระทำโดยระบบสังคม (social system) ร่วมกับสิ่งแวดล้อม (environment) เช่น การผลิตข้าวเพิ่มขึ้น การสร้างถนน สะพาน เขื่อน หรือบ้านเรือน ให้ประชาชน ได้มีโอกาสใช้สิ่งเหล่านี้มากขึ้น

กลุ่มที่สอง มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงระบบการกระทำ (development is change in the with performs) เช่น มีการเปลี่ยนแปลงระบบสังคม ระบบ การเมือง และระบบบริหาร เป็นต้น

กลุ่มที่สาม มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง การเน้นที่วัตถุประสงค์เป็นหลัก ถ้าเป็น การบริหารจัดการก็ต้องบริหารจัดการด้วยวัตถุประสงค์ (management by objectives) คือ การ ปฏิบัติงานมุ่งไปที่วัตถุประสงค์นั่นเอง การพัฒนาตามความเห็นของกลุ่มนี้จึงขึ้นอยู่กับที่วัตถุประสงค์ ว่า ผู้กำหนดวัตถุประสงค์จะได้ระบุไว้อย่างไร มีอะไรบ้างที่ต้องการ ปัญหาต่อมาก็คือ วัตถุประสงค์ ที่ กำหนดขึ้นนั้นมีเหตุผลหรือได้รับความเห็นชอบและการสนับสนุนจากบุคคลที่เกี่ยวข้องมากน้อย เพียงใด ซึ่งถ้าวัตถุประสงค์ของประเทศประชาชนในประเทศก็น่าจะเป็นผู้มีส่วนรับรู้สนับสนุนหรือ ได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้นด้วย อย่างไรก็ตามวัตถุประสงค์ของประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย จะมีการกำหนดไว้กว้างๆ เช่น เป็นการสร้างความเจริญก้าวหน้าในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เป็นต้น

กลุ่มที่สี่ มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายถึงการเปลี่ยนแปลงโดยการวางแผนเพื่อ นำไปใช้ในการดำเนินงาน ตามความเห็นของกลุ่มนี้เน้นว่าการพัฒนาอยู่ที่การมีแผน และการนำแผน ไปดำเนินการเพื่อกำหนดหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์นั้นๆ

กลุ่มที่ห้า มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายความว่าทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพ โดย คุณลักษณะทั้งสองแง่ไม่อาจแบ่งแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาดคือทั้งปริมาณและคุณภาพต้อง ควบคู่กันไปเสมอในแง่ของปริมาณ ผลของการพัฒนาสามารถมองเห็นได้เป็นวัตถุ จับต้องและวัดผลได้ ง่าย เช่น เงินเดือนเพิ่มขึ้น รายได้เพิ่มขึ้น มีถนนหนทาง โรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือโรงพยาบาล ส่วน

ในแง่คุณภาพก็ต้องไม่ได้วัดผลได้ยาก เช่น การพัฒนาให้ประชาชนมีความซื่อสัตย์สุจริต รู้จักเสียสละ เพื่อส่วนรวม มีความอดทน ขยันหมั่นเพียร รักระเบียบวินัยและความสะอาด เป็นต้น และเป็นความจริงเสมอว่า การพัฒนาส่วนใหญ่จะเน้นในแง่ของปริมาณทั้งสิ้น เพราะสามารถที่จะวัดได้ ยิ่งสังคมเจริญมากขึ้นเท่าไร การพัฒนาจำต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่รู้เฉพาะเรื่องของสาขาที่ตนชำนาญ โดยขาดความสนใจในความเป็นมนุษย์ในวงกว้างออกไป การวัดผลการพัฒนาจึงเน้นไปที่ความสำเร็จในด้านสาขาวิชาชีพของตนเป็นส่วนใหญ่ เช่น นักเศรษฐศาสตร์จะวัดผลสำเร็จของตนด้วยการเพิ่มผลผลิต รายได้ประชาชาติ เพิ่มการส่งออก เพิ่มการอุตสาหกรรม และเพิ่มการลงทุน เป็นต้น โดยคำนึงถึงมนุษย์น้อยมาก

จากความหมาย การพัฒนา ที่ยกมาข้างต้นนี้ ทำให้สรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ให้ดีขึ้นหรือปรับปรุงให้ดีขึ้น ซึ่งการพัฒนานั้นมีความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม เพราะสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ แต่ละคนจึงควรมีการพัฒนาไปตามสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณภาพชีวิตนั้นมีความสำคัญกับทุกคน ถ้าทุกคนมีคุณภาพชีวิตที่ดีก็จะทำให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

ตารางที่ ๒.๑ ความหมายของการพัฒนา

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (๒๕๔๖, หน้า ๒๓๘)	การพัฒนา คือ ๑. การทำความเจริญ ๒. ทำให้เจริญ
สนธยา พลศรี, (๒๕๔๗, หน้า ๓)	การพัฒนาสามารถ เป็น ๒ ระดับ ๑. ความหมายอย่างแคบ ๒. ความหมายอย่างกว้าง ความหมายอย่างแคบ
พระราชวรมูณี (ประยูร ปยุตโต), (๒๕๓๐)	แบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วน ๑.การพัฒนาคน ๒.การพัฒนาสิ่งอื่นๆ

การพัฒนาทรัพยากรบุคคลเป็นระบบปรับปรุงประสิทธิภาพของพนักงานในการทำงานให้ดีขึ้นเมื่อใดก็ตามที่พนักงานทำงานมีประสิทธิภาพจะส่งผลทำให้กลุ่มและองค์กรมีประสิทธิภาพ ด้วยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงมีขอบข่ายถึงการพัฒนาบุคคล (individual development) รู้จักวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนของตัวเองแล้วพัฒนาปรับปรุงเพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไปรวมทั้งการพัฒนาองค์กร (organization development) และการพัฒนาอาชีพ (career development)^๗ ดังนั้นผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาบุคคล

^๗ เสน่ห์ จัยโต และคณะ, การจัดการทรัพยากรมนุษย์หน่วยที่ ๔, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕๑.

(individual development) การพัฒนาองค์กร (organization development) และการพัฒนาอาชีพ (career development) ซึ่งมีนักวิชาการที่ให้รายละเอียดไว้ดังนี้

๑. การพัฒนาบุคคล (individual development)

การพัฒนาบุคลากร หมายถึง การให้การศึกษาในอันที่จะส่งเสริมความรู้ความสามารถ ความถนัดและทักษะบุคลากรทั้งนี้มีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาศักยภาพของคนในองค์กรให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ที่อยู่ในความรับผิดชอบได้ดียิ่งขึ้นทั้งในด้านความรู้ความสามารถความชำนาญและประสบการณ์นอกจากนี้การพัฒนาบุคลากรยังมีความหมายที่จะพัฒนาทัศนคติหรือเจตคติของการปฏิบัติงานให้เป็นไปในทางที่ดีมีกำลังใจในการทำงานและมีความคิดที่จะปรับปรุงการปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้นอีกด้วย^๔การพัฒนาบุคคลจะนำมาใช้กับบุคลากรระดับบริหารเพื่อเสริมสร้างความรู้ประสบการณ์ตลอดจนแนวคิดต่างๆให้บุคลากรในระดับนี้สูงขึ้นเพื่อรองรับความเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีที่พัฒนาไปอย่างรวดเร็วตลอดจนการขยายตัวขององค์การและการปรับโครงสร้างของระบบงานด้วยเหตุผลดังกล่าวองค์การจึงจำเป็นต้องผู้บริหารระดับต่างๆให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกายจิตใจความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่จะปฏิบัติงานในระดับสูงได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล^๕

จากการพัฒนาบุคคลที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ในการพัฒนาบุคคลเป็นการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความรู้ประสบการณ์รวมทั้งแนวคิดและยังเป็นกระบวนการให้บุคคลเจริญในหน้าที่การงานมีทักษะในการทำงานดีขึ้นทำให้เกิดความชำนาญในหน้าที่ที่ตนเองรับผิดชอบอยู่ทั้งในปัจจุบันและอนาคตเพราะองค์การมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาจึงจำเป็นต้องพัฒนาบุคลากรให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

^๔รังสรรค์ ประเสริฐศรี, องค์การและการจัดการงานบุคคลหน่วยที่ ๑๑, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๓), หน้า ๔๖๑ – ๔๖๒.

^๕วิลาวรรณ รพีพิศาล, การบริหารทรัพยากรมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิจิตรหัตถกร, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕๘.

ตารางที่ ๒.๒ สรุปการพัฒนาบุคคล

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
เสนห์ จัยโต และคณะ, (๒๕๔๗, หน้า ๑๕๑)	๑. การพัฒนาบุคคล (individual development) ๒. การพัฒนาองค์การ (organization development) ๓. การพัฒนาอาชีพ (career development)
รังสรรค์ ประเสริฐศรี, (๒๕๔๓, หน้า ๔๖๑ – ๔๖๒)	๑. พัฒนาศักยภาพของคนในองค์การ ๒. พัฒนาทัศนคติหรือเจตคติ
วิลาวรรณ รพีพิศาล, (๒๕๕๐, หน้า ๑๕๘)	๑. การพัฒนาบุคคลจะนำมาใช้กับบุคลากรระดับบริหาร ๒. ผู้บริหารระดับต่างๆ ให้ความสำคัญทั้งด้านร่างกายจิตใจ ความรู้ความสามารถและประสบการณ์

๒. การพัฒนาอาชีพ

การพัฒนาอาชีพเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในอาชีพวิชาชีพและการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้เป้าหมายอาชีพบรรลุผลมีการให้คำจำกัดความการพัฒนาอาชีพว่าเป็นปฏิสัมพันธ์ของปัจจัยทางจิตวิทยาสังคมวิทยาเศรษฐศาสตร์กายภาพและโอกาสที่หล่อหลอมผลของงานอาชีพวิชาชีพที่บุคคลอาจเข้าร่วมในช่วงชีวิตของเขาการพัฒนาอาชีพเป็นลักษณะที่สำคัญของการพัฒนามนุษย์มันรวมถึงช่วงชีวิตและความสนใจทั้งหมดของคนทั้งคนการพัฒนาอาชีพเกี่ยวข้องกับบทบาทงานในอดีตปัจจุบันและอนาคตของบุคคลการพัฒนาอาชีพเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับความเจริญงอกงามผ่านชีวิตและงานเกี่ยวกับการเรียนรู้การมีประสบการณ์การเป็นอยู่การทำงานและการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการสร้างและการค้นพบแนวทางผ่านชีวิตและการทำงานของบุคคล

ความสำคัญของการพัฒนาอาชีพได้แก่

(๑) การพัฒนาอาชีพช่วยพัฒนาทักษะและสมรรถนะของพนักงานเพื่อการริเริ่มการขยายและการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพโดยการโฟกัสไปยังสถานการณ์ธุรกิจและวิธีปฏิบัติที่เป็นจริง

(๒) การพัฒนาอาชีพช่วยพัฒนาจิตวิญญาณและศักยภาพการประกอบการค้าในหมู่พนักงานเพื่อทำให้เขาเป็นนวัตกรรมที่ประสบความสำเร็จ

(๓) เพื่อช่วยให้ได้มาซึ่งทักษะความรู้และสมรรถนะที่จำเป็นเพื่อความเป็นเลิศขององค์กร

(๔) เพื่อทักษะและสร้างศูนย์รวมของคนที่ความสามารถพิเศษเพื่อนำกลยุทธ์ทางธุรกิจขององค์กรออกใช้โดยประสบความสำเร็จ

(๕) เพื่อสร้างและนำระบบการบริหารที่มีความเป็นเลิศในองค์กรออกใช้

(๖) เพื่อช่วยการวางแผนและพัฒนาการสืบทอดตำแหน่งเพื่อประกันความเจริญงอกงามและความสำเร็จในระยะยาวขององค์กร

(๗) การพัฒนาอาชีพช่วยเพิ่มการจูงใจคุณภาพและผลิตภาพของพนักงาน

(๘) ความสนใจขององค์กรต่อการพัฒนาอาชีพช่วยดึงดูดนักวิชาการระดับสูงและรักษาไว้ซึ่งพนักงานที่มีคุณค่า

(๙) การสนับสนุนการพัฒนาอาชีพและความเจริญงอกงามของพนักงานเป็นปรัชญาของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ดังนั้น การพัฒนาอาชีพจึงเป็นความพยายามที่ดำเนินอย่างต่อเนื่องและเป็นทางการซึ่งโฟกัสไปยังการพัฒนาพนักงานให้มีความสามารถมากขึ้น^{๑๐} เพราะทรัพยากรที่สำคัญที่สุดคือคนคน เป็นสื่อสำคัญที่มีผลต่อการพัฒนาอาชีพทรัพยากรคนของประเทศส่วนใหญ่อยู่ในชนบทซึ่งเป็นทรัพยากรที่ต้องใช้แรงงานและเป็นทรัพยากรที่ด้อยคุณภาพเนื่องจากขาดการเรียนรู้ขาดโอกาสของการฝึกฝนอาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๑} ถือว่าเป็นกระบวนการพัฒนาบุคลากรให้เติบโตก้าวหน้าตามสายงานนั้นซึ่งขึ้นอยู่กับบทบาทขององค์กรที่ต้องพัฒนาให้บุคลากรแต่ละคนมีความรู้ความสามารถและความรับผิดชอบงานในตำแหน่งที่สูงขึ้นได้อย่างมั่นใจโดยจัดให้บุคลากรเข้ารับการฝึกอบรมในหลักสูตรต่างๆ ณะเดียวกันตัวบุคลากรเองก็ต้องขวนขวายหาความรู้ประสบการณ์และทักษะเพิ่มเติมด้วยตนเองเมื่อองค์กรมีการขยายขอบเขตงานและต้องการบุคลากรที่มีศักยภาพรับผิดชอบงานในหน้าที่ดังกล่าวบุคลากรที่มีความเตรียมความพร้อมในงานอาชีพนั้นย่อมมีโอกาสได้รับการพิจารณาเลื่อนตำแหน่งขึ้น^{๑๒} และการพัฒนาศายอาชีพเป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นการสร้างความสัมพันธ์สอดคล้องระหว่างเป้าหมายของบุคคลในเรื่องงานกับเป้าหมายขององค์กรเพื่อแสดงให้บุคลากรทราบถึงบทบาทหน้าที่ตำแหน่งงานและความก้าวหน้าทางอาชีพของตนซึ่งจะส่งผลต่อความสำเร็จขององค์กร^{๑๓} พนักงานใหม่ทุกคนเมื่อได้รับการบรรจุเข้าทำงานย่อมมีความหวังที่จะมีความก้าวหน้าในหน้าที่การงานหากองค์กรให้ความสำคัญกับกิจกรรมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ต้องดำเนินการทุกอย่างเพื่อความมั่นคงและเป็นหลักประกันให้กับพนักงานว่าเมื่อเข้าร่วมกับองค์กรแล้วทุกคนจะมีความก้าวหน้าในอาชีพอย่างแน่นอนดังนั้นองค์กรจะต้องดำเนินการต่างๆ เพื่อการพัฒนาสายอาชีพ (Career Development) ให้กับพนักงานทุกคน^{๑๔}

ในเรื่องการพัฒนาสายอาชีพตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นผู้วิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้ในการพัฒนาอาชีพถือว่าเป็นสิ่งสำคัญเพราะว่าทุกคนที่เข้ามาทำงานก็ย่อมต้องการความเจริญก้าวหน้าในการงานอาชีพของตนถือได้ว่าเป็นผลตอบแทนในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรอาจจะมี การเลื่อนตำแหน่งงานในหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่งเพื่อไปสู่ตำแหน่งสูงสุดของสายงานนั้นๆ

^{๑๐}ชาญชัย อาจินสมจาร, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, เอกสารอัดสำเนาเย็บเล่ม, หน้า๑๖๘.

^{๑๑}พินิจดา วีระชาติ, การฝึกอบรมกับการพัฒนาอาชีพ, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖.

^{๑๒}วิลาวรรณ รพีพิศล, การบริหารทรัพยากรมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิจิตรหัตถการ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖๖.

^{๑๓}สุจิตรา ธนารักษ์, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๘.

^{๑๔}อนิวัช แก้วจันท, การจัดการทรัพยากรมนุษย์, (สงขลา : บริษัทนาสิลป์โฆษณาจำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖๑.

ตารางที่ ๒.๓ การพัฒนาอาชีพ

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
ชาญชัย อาจินสมาจาร, (เอกสารอัดสำเนาเย็บเล่ม, หน้า ๑๖๘)	การพัฒนาอาชีพ คือ ๑. การเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้เป้าหมายอาชีพบรรลุผล ๒. ความสำคัญของการพัฒนาอาชีพ
พนิจดา วีระชาติ, (๒๕๔๓, หน้า ๑๖)	การพัฒนาอาชีพ ๑. คนเป็นสื่อสำคัญที่มีผลต่อการพัฒนาอาชีพ ๒. เป็นทรัพยากรที่ต้องใช้แรงงาน
วิลาวรรณ รพีพิศาล, (๒๕๕๐, หน้า ๑๖๖)	การพัฒนาอาชีพ ๑. พัฒนาให้บุคลากรแต่ละคนมีความรู้ความสามารถและความรับผิดชอบงาน ๒. จัดให้บุคลากรเข้ารับการฝึกอบรมในหลักสูตรต่างๆ
สุจิตรา ธนानันท์, (๒๕๕๐, หน้า ๒๘)	การพัฒนาอาชีพ เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นการสร้าง ความสัมพันธ์สอดคล้องระหว่างเป้าหมายของบุคคลในเรื่อง งานกับเป้าหมายขององค์กร
อนิวัช แก้วจำนง, (๒๕๕๒, หน้า ๑๖๑)	การพัฒนาอาชีพ องค์กรจะต้องดำเนินการต่างๆเพื่อการ พัฒนาสายอาชีพ (Career Development) ให้กับพนักงาน ทุกคน

๓. การพัฒนาองค์กร

การพัฒนาองค์กรเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผนไว้ล่วงหน้าเป็นการวัดประเมินค่าตัวเองที่อยู่บนรากฐานของค่านิยมโดยมีความเกี่ยวข้องกับการนำเทคนิคการพัฒนาองค์กรเข้ามาใช้อย่างมีแผน นอกจากนี้ ยังเกี่ยวข้องกับกลยุทธ์และเทคโนโลยีต่างๆ กระบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพขององค์กรทั้งระบบให้ดีขึ้น^{๑๕} เป็นกระบวนการที่วางแผนและจัดการอย่างมีระบบระเบียบมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมและระบบการปฏิบัติต่างๆในองค์กรด้วยความมุ่งหมายที่จะเพิ่มพูนประสิทธิภาพขององค์กรในการแก้ปัญหาและบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรได้อย่างสมบูรณ์

ความจำเป็นของการพัฒนาองค์กร

องค์กรสมควรได้รับการพัฒนาเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอสาเหตุที่ทำให้เกิดความจำเป็นของการพัฒนาองค์กรมีดังต่อไปนี้

๑. การเปลี่ยนแปลงตามวงจรชีวิตขององค์กรมี ๕ ช่วง คือ

- (๑) ช่วงการเกิด
- (๒) ช่วงการเติบโต
- (๓) ช่วงเข้มแข็ง

^{๑๕} จุมพล นิมพานิช, การบริหารและการพัฒนาองค์กร หน่วยที่ ๔, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕๑.

(๔) ช่วงการเปลี่ยนแปลง

(๕) ช่วงตกต่ำ

๒. อิทธิพลของปัจจัยสิ่งแวดล้อม

องค์การเป็นส่วนหนึ่งของสังคมองค์การ จึงตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสภาพแวดล้อมขององค์การซึ่งมีอิทธิพล ทำให้องค์การได้รับผลกระทบไปด้วยปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อองค์การ ได้แก่ สภาพเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยี

๓. การด้อยประสิทธิภาพขององค์การ

การขาดประสิทธิภาพในการทำงาน ทั้งระดับบุคคลและหน่วยงานจะเป็นที่สังเกตพบโดยทั่วไปการใช้ทรัพยากรไม่คุ้มค่าเกิดการสูญเปล่าการใช้เวลาใช้คนและใช้งบประมาณที่มากเกินไปความจำเป็นมีผลกระทบต้นทุนและการลงทุนที่สูงทำให้ผลลัพธ์ที่ได้รับมีมูลค่าน้อยลงเมื่อเปรียบเทียบกับอัตราส่วนกับการลงทุนซึ่งเมื่อวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาจะพบข้อบกพร่องทั้งโครงสร้างองค์การ นโยบายการบริหารงานบุคคลการใช้เทคโนโลยีการควบคุมคุณภาพการผลิตและปัญหาคุณภาพบุคลากรเป็นที่มาของการด้อยประสิทธิภาพทั้งบุคคลและองค์การ^{๑๖} การนำความรู้จากพฤติกรรมศาสตร์ (behavioral science) มาใช้ในความพยายามระยะยาวเพื่อปรับปรุงความสามารถขององค์การในการต่อสู้เอาชนะให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมภายนอกองค์การและเพิ่มความสามารถขององค์การในการแก้ปัญหา^{๑๗}

การพัฒนาองค์การที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นผู้วิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้คือการพัฒนาองค์การเป็นกระบวนการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงความคิดและเป็นการพยายามจากผู้บริหารระดับสูงที่จะทำให้องค์การพัฒนาไปอย่างต่อเนื่องมีการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้เพื่อแก้ปัญหาเพื่อให้องค์การบรรลุวัตถุประสงค์

ตารางที่ ๒.๔ สรุปการพัฒนาองค์การ

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
จุมพล นิมพานิช, (๒๕๔๕, หน้า ๑๕๑)	๑. เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผนไว้ล่วงหน้า ๒. เกี่ยวพันกับการนำเทคนิคการพัฒนาองค์การเข้ามาใช้อย่างมีแผน
สมใจ ลักษณะม (๒๕๔๙, หน้า ๒๔๗ – ๒๔๙)	๑. การเปลี่ยนแปลงตามวงจรชีวิตขององค์การมี ๕ ช่วง ๒. อิทธิพลของปัจจัยสิ่งแวดล้อม ๓. การด้อยประสิทธิภาพขององค์การ
Bowditch, James L. and Buono, Anthony F., (๑๙๙๐, p. ๕๐๘)	๑. ความรู้จากพฤติกรรมศาสตร์(Behavioral Science) ๒. เพิ่มความสามารถขององค์การในการแก้ปัญหา

^{๑๖}สมใจ ลักษณะม, การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์การพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๔๗ – ๒๔๙.

^{๑๗}Bowditch, James L. and Buono, Anthony F, A Primer on Organizational Behavior, (New York : John wiley and Sons, 1990), p. 508.

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเครือข่าย

ตั้งแต่ทศวรรษที่ ๑๙๗๐ เป็นต้นมา แนวคิดเรื่อง “เครือข่าย” ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายทั้งในแวดวงงานพัฒนาและภาคธุรกิจ ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากสาเหตุ ๓ ประการ คือ ภาวะการแข่งขันแบบใหม่ (New Competition) ในยุคการค้าใหม่ ทำให้ไม่สามารถใช้โครงสร้างและการบริหารจัดการแบบเก่าซึ่งเป็นแบบอำนาจตามลำดับชั้น (Hierarchical) ได้อีกต่อไป อำนาจแนวดิ่งไม่อาจนำองค์กร ให้ไปสู่เป้าหมายในยุคใหม่ได้จึงต้องมีการปรับความสัมพันธ์ให้เป็นแนวนอน ให้เป็น “เครือข่าย” ประการที่สองความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีข่าวสาร (IT) ทำให้องค์กรต่างๆ สามารถปรับตัวและมีปฏิสัมพันธ์กับองค์กรอื่นๆ ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ และประการสุดท้ายความก้าวหน้าทางวิชาการที่ก่อให้เกิดเครื่องมือในการวิเคราะห์โครงสร้างสังคมในลักษณะที่เป็นเครือข่าย และองค์กรต่างๆ ล้วนมีลักษณะเป็นเครือข่ายทั้งภายในตัวมันเองและในความสัมพันธ์กับองค์กรภายนอก^{๑๘}

ด้วยเหตุนี้คำว่า “เครือข่าย” จึงถูกนำไปใช้ในทุกวงการ ซึ่งมีผลทำให้การนิยามความหมายของเครือข่ายมีความหลากหลายตามไปด้วย แต่ไม่ว่าจะถูกนำไปประยุกต์ใช้ในวงการใดก็ตาม ก็มักจะมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับความหมายตามรูปศัพท์เดิมอยู่เสมอ นั่นคือ “การเชื่อมต่อ/เชื่อมโยง” “ความสัมพันธ์” และ “การติดต่อสื่อสาร” ภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลง” อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ มีเป้าหมาย ซึ่งทำให้การเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเท่ากับการเชื่อมโยงหลายๆ ระบบย่อยให้รวมกันขึ้นมาใหม่เป็นอีกหนึ่งระบบของหน่วยสมาชิกทุกหน่วยงานที่เข้ามารวมกัน

๒.๒.๑ ความหมายของคำว่าเครือข่าย

สรรพสิ่งในตัวเราและสิ่งรอบข้างนั้นเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบต่างๆ ที่มาบรรจบกันแล้วก่อรูปและสร้างกระบวนการจนเป็นข่ายใยชีวิต (web of life) ที่ปรากฏอัตลักษณ์หรือภาพแห่งความเคลื่อนไหวที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ โดยที่เราอาจลืมนึกถึงความเป็นจริงแห่งข่ายใยชีวิตในมิติแห่งความสัมพันธ์อันนั้น

สรรพสิ่งในตัวเราและสิ่งต่างๆ ในโลกและสากลจักรวาลนั้น เกิดขึ้นด้วยการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันไม่มีสิ่งใดจะเกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว ทุกสิ่งมีที่มา มีที่ไป มีเหตุ มีปัจจัย เมื่อเหตุและปัจจัยเกิดขึ้นพร้อมกันอย่างเกื้อกูล ย่อมเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดสิ่งใหม่ และสิ่งใหม่ก็สร้างเส้นทางการเชื่อมโยงกับสิ่งเก่าและสรรพสิ่งอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทุกอย่างเป็นกระบวนการที่ยั่งยืน สลับซับซ้อน เป็นเครือข่าย (network) ที่เชื่อมโยงจากสิ่งเล็ก ๆ และภายในสิ่งเล็กๆ ก็มีการเกาะเกี่ยวกันอย่างน่าอัศจรรย์

ในทางพุทธศาสนากล่าวถึงสภาวะความเป็นจริงตามธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ต่อกันว่า ปฏิจจสมุปบาท ซึ่งหมายถึง อาการและความที่สรรพสิ่งต่างก็พึ่งพาอาศัยกันเกิดขึ้น โดยต่างฝ่ายต่างก็เป็นเหตุเป็นปัจจัยของกันและกัน เป็นกระบวนการที่มีความเกี่ยวพันกันอย่างลึกซึ้งและเป็นองค์รวมเสมือนห่วงโซ่ที่ร้อยรัดและผูกพัน ซึ่งก่อให้เกิดปัจจัยการอื่นๆ ตามมาในลักษณะที่ว่า

^{๑๘} เสรี พงศ์พิศ, วัฒนธรรมองค์การของโลกยุคใหม่ เครือข่าย ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2548), หน้า 33-34.

“เพราะมีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น” และท้ายที่สุดนี้ในทัศนะของพุทธศาสนา กล่าวถึงสถานะของสิ่งต่างๆ ว่าไม่มีตัวตนที่แท้จริง เป็นเพียงองค์ประกอบที่มีการเกี่ยวพันหรือเกิดขึ้นอย่างพร้อมเพรียงของสิ่งต่างๆ ที่สมมติขึ้นในความหมายและภาษาที่ใช้พูดของมวลมนุษย์ ซึ่งนั่นก็หมายถึง “ความเป็นสิ่ง หรือสิ่งมีชีวิต” ที่เราเข้าใจในความหมาย ความคิด และภาษาของเราเอง^{๑๙} ในขณะที่นฤมล นิราทร กล่าวถึงเครือข่ายว่า การทำงานที่มีรูปแบบการประสานงานของกลุ่มคนหรือองค์กรที่สมัครใจ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันหรือทำกิจกรรมร่วมกันให้ความช่วยเหลือระหว่างกัน จึงอาจกล่าวได้ว่าเครือข่ายเป็นการทำงานที่เป็นรูปแบบความร่วมมือหรือการพึ่งพาอาศัยกัน^{๒๐}

อย่างไรก็ตาม สนธยา พลศรี ให้ความหมายของเครือข่ายว่า หมายถึง ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างสมาชิกซึ่งอาจจะเป็นบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อกลุ่ม กลุ่มต่อกลุ่ม เครือข่ายต่อเครือข่าย กลายเป็นเครือข่ายย่อยภายใต้เครือข่ายใหญ่ ในการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายไม่ได้เป็นเพียงการรวมตัวกันโดยทั่วไปแต่มีเป้าหมายในการทำกิจกรรมร่วมกันทั้งที่เป็นครั้งคราวหรืออาจเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่อง จึงเป็นการเชื่อมโยงคนที่มีความสนใจร่วมกัน พบปะสังสรรค์ และพัฒนาไปสู่การลงมือร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยเป้าหมาย และจุดประสงค์เดียวกัน ดังนั้นเครือข่ายจึงไม่ใช่เป็นเพียงการรวบรวมรายละเอียดบุคคลที่เป็นสมาชิกเท่านั้น แต่มีการจัดระบบให้สมาชิกสามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เพื่อบรรลุจุดหมายที่สมาชิกเห็นพ้องต้องกัน สิ่งที่เชื่อมโยงสมาชิกเข้าด้วยกัน คือวัตถุประสงค์ หรือผลประโยชน์ที่ต้องการบรรลุผลร่วมกัน การสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน^{๒๑}

ในทัศนะของวิทยาศาสตร์กระบวนทัศน์ใหม่ กล่าวถึงระบบหรือสิ่งต่างๆ ว่า ทุกอย่างจะถูกมองในภาพกว้างและมองเห็นเป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงและเป็นเครือข่ายในทุกระบบ โดยไม่มีการแยกส่วนหรือแบ่งสิ่งต่างๆ ออกเป็นส่วนๆ ไม่พยายามคาดเดาผลและหวังผล หรือเข้าไปวัดสิ่งต่างๆ อย่างเป็นชิ้นเป็นอัน โดยมองสรรพสิ่งในลักษณะของความไร้ระเบียบที่ก่อให้เกิดความเป็นระเบียบ^{๒๒}

สรุปความหมายของเครือข่าย

เครือข่าย หมายถึง การเชื่อมโยงระหว่างระบบการปฏิบัติงานหรือเชื่อมโยงบทบาทของบุคคล องค์กรต่าง ๆ ที่เป็นหน่วยย่อยรวมตัวกันด้วยความสมัครใจ ภายใต้ความต้องการในวัตถุประสงค์ร่วมกัน จัดโครงสร้างและรูปแบบการทำงานด้วยระบบใหม่ ในลักษณะสร้างความร่วมมือประสานงานกันในแนวราบ ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยการระดมสรรพกำลัง และมีกลยุทธ์ในการพัฒนา ด้วยการให้สมาชิกได้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมติดตามประเมินผลและร่วมรับผลประโยชน์

^{๑๙}พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่), เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส), ๒๕๔๗), หน้า ๑-๒.

^{๒๐}นฤมล นิราทร, การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณาบางประการ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543), หน้า ๔๓.

^{๒๑}สนธยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, 2550), หน้า ๒๐๗.

^{๒๒}Margaret J. Wheatley, *Leadership and the new science : Discovering order in a chaotic world*, 2nd Edition, (San Francisco : Berrett-Koehler Publishers, 1999), p.11.

จากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเครือข่ายความรู้ด้านวิชาการเชิงพุทธ ของกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๑ ผู้วิจัยจึงได้ประมวลความรู้และสรุปสาระสำคัญ ได้ดังตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๕ ความหมายของคำว่าเครือข่าย

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
เสรี พงศ์พิศ (๒๕๔๘, หน้า ๓๓-๓๔)	๑. ภาพการณ์แข่งขันแบบใหม่ ๒. ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีข่าวสาร (IT) ๓. ความก้าวหน้าทางวิชาการ
พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน) (๒๕๔๗, หน้า ๑-๒)	๑. สรรพสิ่งในตัวเอง และสิ่งรอบข้าง เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบต่างๆ ที่มาบรรจบกันแล้วก่อรูปและสร้างกระบวนการจนเป็นข่ายใยชีวิต ๒. ทางพุทธศาสนากล่าวถึงภาวะความเป็นจริงตามธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ต่อกันว่า ปฏิจจสมุปบาท
นฤมล นิราทร (๒๕๔๓, หน้า ๔๓)	๑. การทำงานที่มีรูปแบบการประสานงานของกลุ่มคนหรือองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันหรือทำกิจกรรมร่วมกันให้ความช่วยเหลือระหว่างกัน ๒. เครือข่ายเป็นการทำงานที่เป็นรูปแบบความร่วมมือหรือการพึ่งพาอาศัยกัน
สนธยา พลศรี (๒๕๕๐, หน้า ๒๐๗)	๑. ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างสมาชิกซึ่งอาจจะเป็นบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อกลุ่ม กลุ่มต่อกลุ่ม เครือข่ายต่อเครือข่าย กลายเป็นเครือข่ายย่อยภายใต้เครือข่ายใหญ่ ๒. การเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายไม่ได้เป็นเพียงการรวมตัวกันโดยทั่วไปแต่มีเป้าหมายในการทำกิจกรรมร่วมกันทั้งที่เป็นครั้งคราวหรืออาจเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ๓. เครือข่ายจึงไม่ใช่เป็นเพียงการรวบรวมรายละเอียดบุคคลที่เป็นสมาชิกเท่านั้น แต่มีการจัดระบบให้สมาชิก
Margaret J. Wheatley (๑๙๙๙, p.๑๑)	ทางวิทยาศาสตร์กระบวนการทัศน์ใหม่ กล่าวถึงระบบหรือสิ่งต่างๆ ว่า ทุกอย่างจะถูกลมองในภาพกว้างและมองเห็นเป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงและเป็นเครือข่ายในทุกกระบวนการ

๒.๒.๒ ความสำคัญของเครือข่าย

สภาพ การปฏิบัติงานในหน่วยงานต่างๆ พบว่า การทำงานจำเป็นต้องอาศัยการเชื่อมประสานงานกันระหว่างบุคคลหรือหน่วยงาน หากต่างหน่วยงานต่างทำงานกันไม่สัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกัน ก็อาจจะมีการทำงานซ้ำซ้อนในพื้นที่เดียวกัน มีการทำงานคล้ายคลึงกัน ยุ่งอยู่กับการแก้ปัญหาเฉพาะเรื่องไปแบบวันต่อวัน เพื่อให้หน่วยงานของตนอยู่รอด แต่ละหน่วยงานก็มีการส่งข่าวข้อมูลไหลเวียนกันอยู่ภายในหน่วยงานของตน และข้อมูลข่าวสารก็ค่อนข้างจำกัด การทำงานใช้กรอบความคิดหรือหลักการเฉพาะที่เคยใช้ไม่เกิดการพัฒนา รับรู้สิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต่างๆ ไม่มีคนมาช่วยชี้แนะเมื่อเดินหลงทางหรือกำลังจะก้าวไปสู่หนทางที่เกิดความเสี่ยง เกิดความเสียหายกับคนในครอบครัว หน่วยงานหรือองค์กร การทำงานในปัจจุบันซึ่งต้องการความรวดเร็ว ครบถ้วน ถูกต้อง และมีความเป็นมืออาชีพที่เชื่อถือได้ สามารถตัดสินใจได้จากการทำงานที่มีลักษณะ “เข้ามาคนเดียว” กับ “ทีมเวิร์ค” ได้เป็นอย่างดี ในกระบวนการทำงานของเครือข่ายนั้น สิ่งหนึ่งที่ได้รับนอกจากผลสำเร็จตามที่ต้องการคือ ความร่วมมือ และความ สัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยการทำงานแบบเครือข่ายมีความสำคัญดังนี้

๑. เครือข่ายคือธรรมชาติที่แท้ของสรรพสิ่ง

ในยุคหนึ่งสมัยหนึ่งเราได้มองธรรมชาติของสรรพสิ่งว่า “เป็นสิ่งที่” ซึ่งเป็นกระบวนการที่มาของการสื่อสารทางภาษาและความคิด เมื่อสรรพสิ่งมีความหมายว่า “เป็นสิ่งที่” สิ่งต่างๆ นั้นก็สามารถมีชื่อเสียงเรียงนามได้หรือในทางนามธรรมสรรพสิ่งก็ถูกตั้งขึ้นเป็นประเด็นให้ขบคิดตามสมมติบัญญัติที่เราเรียกขาน และในบางครั้ง เราก็ไปติดกับบัญญัติที่เราสมมติขึ้น แล้วมองเห็นสิ่งต่าง ๆ “เป็นสิ่งที่” แม้แต่การเรียกสิ่งต่าง ๆ เราก็ต้องใช้คำว่าสิ่งต่าง ๆ หรือสรรพสิ่ง ซึ่งหนีไม่พ้นคำว่า “สิ่ง” เพราะภาษาทั้งหมดต้องอาศัยการบัญญัติ เพื่อจะได้ติดต่อสื่อสารอ้างอิงถึงเรื่องราวที่พูดคุยกันด้วยความคุ้นชินอันนี้ ทำให้ยากที่จะมองเห็นความเป็นจริงที่ดำรงอยู่ในสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม^{๒๓}

๒. เครือข่ายเป็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนการ

ความเข้าใจในความสัมพันธ์เชิงกระบวนการดังกล่าว จัดเป็นความสัมพันธ์ในมิติของความเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยงและได้ถูกนำมาอธิบายในรูปแบบของแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ ที่มองถึงกระบวนการของสรรพสิ่งว่า มีการประสานสอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ เพื่อกำกับความเป็นไปของการทำหน้าที่ตามระบบนั้นๆ ให้มีความสัมพันธ์และมีความเป็นปกติยิ่งขึ้น ซึ่งความเป็นปกตินี้ มิได้หมายถึงความสมดุลที่หยุดนิ่ง แต่เป็นองค์กรที่สามารถจัดการตัวเองได้ และมีความเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว เพราะฉะนั้น เมื่อเกิดปัญหาขึ้น หรือเกิดสถานการณ์ในรูปแบบหนึ่งๆ เราไม่สามารถที่จะใช้กรอบคิดอันเดิม หรือมุมมองอันเดิมในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้ทั้งหมด เราจำเป็นต้องใช้สถานการณ์ที่แปรเปลี่ยน และระบบย่อยที่สลับซับซ้อน หรือใช้บริบทที่เกี่ยวข้องนั้นๆ ในการแก้ไขปัญหา กล่าวอย่างง่าย ๆ ก็คือ การเข้าไปจัดการและการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นองค์รวม และมองสรรพสิ่งอย่างบูรณาการ ซึ่งเป็นเหมือนเรื่องของสมการทางคณิตศาสตร์ที่ยากๆ และทับซ้อน

^{๒๓}วิศิษฐ์ วังวิญญู, ความหมายเครือข่าย, (เชียงใหม่ : เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง “การสนทนาอย่างสร้างสรรค์” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ, 2546), หน้า ๕.

กันอยู่อย่างมากมาย โดยที่มีสมการย่อยแต่ละอันไม่เหมือนกัน แต่เมื่อสามารถแก้สมการย่อยนั้น สมการใด สมการหนึ่งได้ ก็สามารถนำไปสู่การแก้สมการใหญ่ที่ยากๆ นั้น ได้ในเวลาชั่วพริบตา^{๒๔}

๓. เครือข่าย : โครงสร้างที่ออกแบบและโครงสร้างตามธรรมชาติ

โครงสร้างที่ออกแบบ และโครงสร้างตามธรรมชาติที่โผล่ปรากฏขึ้นมาจากการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ นวัตกรรมใหม่จึงเป็นฐานคิดที่สำคัญของเครือข่าย ที่อธิบายถึงกระบวนการสร้างภาระหน้าที่ของตนเองและเครือข่าย และเพื่อให้กระบวนการนั้นให้มีความเคลื่อนไหวและเป็นไปอย่างมีระบบ มีความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน โดยไม่เข้าจำกัดหรือทำลายโครงสร้าง กระบวนการ และแบบแผนแห่งความเป็นองค์กรจัดการตัวเองที่สั่นไหวไปอย่างอิสระเสรี^{๒๕}

ฐานคิด ๓ ประการ เป็นการอธิบายถึงเครือข่ายในฐานะของข่ายใยชีวิต และความเป็นเครือข่าย ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและการปฏิสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ โดยเป็นการอธิบายถึงความสัมพันธ์ที่โยงใยของสรรพสิ่ง แล้วสร้างภาระหน้าที่เชิงปฏิสัมพันธ์ต่อกันจนกลายเป็นความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน เสมือนตาข่ายที่โยงใยและซับซ้อน และเหมือนห่วงโซ่ของสิ่งต่างๆ ที่มีการสานต่อกันอย่างแน่นหนาแต่มีความยืดหยุ่นและมีความเป็นอิสระในตนเอง โดยเป็นกระบวนการที่มีความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

๔. เครือข่ายเป็นระบบความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์

๔.๑ ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม

๔.๒ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

๔.๓ ความสัมพันธ์ในกระบวนการเรียนรู้

๕. เครือข่าย คือ การขยายผลและเติบโตอย่างมีพลัง

ในขณะที่ฐานคิดข้อที่ ๔-๕ เป็นการอธิบายถึงเครือข่ายทางสังคม (social network) ที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงในสังคมมนุษย์ ที่กล่าวถึงระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ทั้งในด้านความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อกันในเชิงวัฒนธรรม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีทั้งในด้านการพึ่งพา การขัดแย้งและการครอบงำสิทธิและประโยชน์แล้วพัฒนาระบบความสัมพันธ์นั้นด้วยกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งแนวคิดทั้ง ๕ ประการนั้น มีความสำคัญต่อการสร้างความเข้าใจถึงความเป็นเครือข่าย โดยเฉพาะการนำฐานคิดข่ายใยชีวิตมาอธิบายเครือข่ายทางสังคมที่เกี่ยวข้องกันในมิติของความสัมพันธ์ที่โยงใย^{๒๖}

ความหมายของเครือข่ายโดยนัยต่างๆ ซึ่งมีความสอดคล้องกับความคิดเห็นของนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้ทำงานด้านเครือข่าย ดังนี้

๑. เครือข่าย : นัยคุณค่าแห่งความสัมพันธ์ในมิติแห่งความสัมพันธ์ เครือข่าย คือ ความสัมพันธ์ที่อิงอาศัยที่เป็นไปตามกฎของการไหลเลื่อนไปมาระหว่างความไร้ระเบียบกับการจัดระเบียบและระหว่างการแตกดับกับการเกิดขึ้นใหม่ที่พร้อมจะสานต่อกับสิ่งต่างๆ

๒. เครือข่าย : นัยแห่งการประสานความร่วมมือคือ ความเป็นเครือข่ายเกิดขึ้นความร่วมมือ

^{๒๔}Op.cit, p. 106.

^{๒๕}อ้างแล้ว, หน้า ๑๔.

^{๒๖}อ้างแล้ว, หน้า ๘-๒๘.

และการเปิดรับเพื่อให้เกิดความรู้และกระบวนการใหม่ กล่าวคือ การที่ปัจเจกบุคคล กลุ่มองค์กรแต่ละฝ่ายได้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน

๓. เครือข่าย : นัยภารกิจและกระบวนการ ภายใต้ยุทธศาสตร์ของความเป็นเครือข่ายนั้น ภารกิจและกระบวนการทำงานของฝ่ายต่างๆ เป็นสิ่งที่จะช่วยให้ความเป็นเครือข่ายนั้นมีความต่อเนื่อง การทำภารกิจต่อกัน โดยมีการขยายภารกิจและอุดมการณ์นั้นออกไปสู่กลุ่มอื่น เครือข่ายอื่น ก็เท่ากับว่า เป็นการสร้างเครือข่ายให้เกิดขึ้นดังนั้น เครือข่ายจึงมีนัยของการทำภารกิจที่เป็นกระบวนการ โดยเป็นทั้งกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการมีส่วนร่วม และกระบวนการกลุ่ม ที่เป็นการระดมทรัพยากรในการสร้างพลังและอำนาจในการต่อรองให้สูงขึ้น^{๒๗}

ความหมายของเครือข่ายดังกล่าว มีความสอดคล้องกับความคิดเห็นของนักวิชาการหลายท่านที่มองความเป็นเครือข่ายในฐานะกิจกรรมที่ขับเคลื่อนทางสังคม โดยเป็นการอธิบายกระบวนการที่อิงอาศัยและสร้างความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ (social network)

จากแนวคิดดังกล่าว จะเห็นได้ว่า แนวคิดที่ให้คำจำกัดความของคำว่า “เครือข่าย” นั้น เริ่มต้นจากการอธิบายความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มหรือชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ช่วยเหลือพึ่งพาจนกระทั่งการสร้างพลังและอำนาจการต่อรอง และต่อมาก็มีการขยายความสัมพันธ์นั้นไปสู่ระดับที่กว้างขึ้น โดยการเชื่อมโยงกับพันธมิตรอื่นๆ ในสังคม เป็นลักษณะของการสร้างประชาสังคม ที่นับว่า เป็นพัฒนาการอีกระดับหนึ่งของความเป็นเครือข่ายที่มีกลุ่มคนเข้ามามีส่วนร่วมใน ส่วนในการทำงานอย่างหลากหลาย ตามประเด็นปัญหาที่ต้องการผลักดัน/แก้ไข ซึ่งอาจจะมี ความซับซ้อน หรือเป็นประเด็นสาธารณะที่ต้องเกี่ยวข้องกับคนหลายกลุ่มมากขึ้น เช่นเดียวกับหน่วยชีวิตในระดับของเซลล์ที่มีการเชื่อมโยงกันจากจุดเล็กๆ จนกลายเป็นองค์พหุและระบบปฏิบัติการภายในร่างกายที่ยิ่งใหญ่^{๒๘}

จากความหมายดังกล่าว จะเห็นได้ว่า เครือข่ายนั้น หมายถึง ความร่วมมือและการเปิดรับของฝ่ายต่างๆที่จะมีข้อตกลงร่วมกันในการทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้ร่วมกัน ซึ่งข้อกำหนดที่เกิดขึ้นนั้น เป็นความพยายามที่จะระดมทรัพยากร กระบวนการ ความรู้ และวิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จ จากการร่วมมือ และการเปิดรับในสิ่งใหม่ นั่นเสมอ

จากความหมายทั้ง ๓ นัยดังกล่าว จะเห็นได้ว่า เครือข่ายนั้น ได้ถูกนำมาอธิบายในมิติของความสัมพันธ์และปรากฏการณ์ทางสังคมมนุษย์มากกว่าการอธิบายในมิติของความสัมพันธ์และความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งในเชิงชีววิทยา ตามทัศนะของวิทยาศาสตร์กระบวนการใหม่ โดยเป็นการกล่าวถึงความร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรที่มีกิจกรรมคล้ายคลึงกันและขยายผลการทำงานหรือแนวคิดไปสู่กลุ่ม องค์กรอื่นๆ เพื่อเสริมสร้างพลังในการแก้ไขปัญหาและการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ โดยผ่านระบบการสื่อสารที่ทำให้สมาชิกในเครือข่ายมีโอกาสนในการรับรู้ และเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน นอกจากนี้ยังได้พยายามอธิบายถึง คุณค่าแห่งความสัมพันธ์ ความเท่า

^{๒๗} อ่างแล้ว, หน้า ๒๕-๓๑.

^{๒๘} อ่างแล้ว, หน้า ๒๙.

เทียม ความร่วมมือ การต่อสู้ขัดแย้ง และการเชื่อมโยงที่เป็นทั้งแนวคิด หลักการ เครื่องมือ และวิธีการปฏิบัติ ที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายร่วมกันของทุกฝ่าย

จากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเครือข่ายความรู้ ด้านวิชาการเชิงพุทธ ของกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๑ ผู้วิจัยจึงได้ประมวลความรู้และสรุปสาระสำคัญ ได้ดังตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๖ ความสำคัญของเครือข่าย

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
วิศิษฐ์ วังวิญญู (๒๕๔๗, หน้า ๕)	เครือข่าย : นัยคุณค่าแห่งความสัมพันธ์ในมิติแห่งความสัมพันธ์ เครือข่าย เครือข่าย : นัยแห่งการประสานความร่วมมือ เครือข่าย : นัยภารกิจและกระบวนการ
Margaret J.Wheatly (๑๙๙๙, p. ๑๐๖)	เครือข่ายเป็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบ
พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน) (๒๕๔๗, หน้า ๑๔)	เครือข่าย : โครงสร้างที่ออกแบบและโครงสร้างตามธรรมชาติ

๒.๒.๓ องค์ประกอบของเครือข่าย

ในทางพุทธศาสนากล่าวถึงโครงสร้างของร่างกายหรือสิ่งที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ธาตุ ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ ว่ามีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แต่รูปธรรมภายนอกนั้นจะดูเหมือนจะอยู่ในสภาวะที่คงตัวและถูกมองว่าเป็น “อัตตา” แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงและเป็นไปอย่างรวดเร็ว คือ สิ่งที่เป็นนามธรรม ได้แก่ จิต เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอยู่ที่การสืบทอดหรือการสร้างข้อมูลที่ต่อเนื่องในสิ่งมีชีวิตนั้น การสืบทอดเป็นการดำรงรักษาสีงมีชีวิตให้อยู่รอด โดยที่เราไม่สามารถเห็น “ความสืบทอด” หรือ “กระบวนการสร้างข้อมูล” เราจะเห็นเพียงโครงสร้างภายนอกเท่านั้น สิ่งมีชีวิตต้องการข้อมูลใหม่ตลอดเวลา เพื่อการดำรงอยู่ การเติบโต หากไม่มีข้อมูลใหม่ยืนยันสิ่งที่มีอยู่ว่าถูกต้องอยู่แล้วตลอดเวลา สิ่งมีชีวิตนั้นกำลังดับสูญเหมือนกับเป็นระบบปิด ดังนั้น องค์ประกอบหลักของสิ่งต่างๆ จึงมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ เพื่อรักษาความสมดุลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่มีอยู่ตลอดเวลา นั้น เช่นเดียวกับ ความเป็นเครือข่ายที่จะต้องมียองค์ประกอบหลักที่สำคัญและสามารถมีการเปลี่ยนแปลงได้เช่นกัน

จากฐานคิดและความหมายของเครือข่ายดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า มีจุดร่วมที่สำคัญอย่างน้อย ๕ ประการ ที่อาจจะกล่าวได้ว่า เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นเครือข่าย ได้แก่

๑. หน่วยชีวิตหรือสมาชิก หน่วยชีวิตและสมาชิกเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นเครือข่ายที่สร้างระบบปฏิสัมพันธ์ โดยแต่ละหน่วยชีวิต และแต่ละปัจเจกบุคคล จะดำเนินการสานต่อเพื่อหาแนวร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ร่วมกัน ตามหลักของธรรมชาติที่ทุกสรรพสิ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยและสร้างกระบวนการที่สืบเนื่อง เพื่อรักษาความเป็นไปของชีวิต ดังนั้น หน่วยชีวิต หรือสมาชิกในองค์กรนั้น จะเป็นองค์ประกอบหลักที่ก่อให้เกิดความเป็นเครือข่าย

๒. จุดมุ่งหมาย เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะหากว่าบุคคล กลุ่มองค์กร มารวมกันเพียงเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไร้ความมุ่งมั่นหรือจุดมุ่งหมายร่วมกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีอาจกล่าวได้ว่า เป็นเครือข่าย เพราะความเป็นเครือข่ายจะต้องมีความหมายถึง “การร่วมกันอย่างมีจุดหมาย” เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์และกระบวนการ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น

๓. การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก การที่แต่ละหน่วยชีวิตหรือการที่แต่ละบุคคลจะมาร่วมกันนั้น สิ่งที่จะยึดโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน คือ การทำหน้าที่ต่อกัน และกระทำอย่างมีจิตสำนึก เพราะหากขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวมที่มาจากส่วนลึกภายในจิตใจของตนแล้ว กระบวนการนั้นจะเป็นเพียงการจัดตั้งและเรียกร้องหาผลประโยชน์ตอบแทนเท่านั้น และการที่คนจะมารวมกลุ่ม เป็นองค์กร เครือข่ายได้นั้น นอกจากจะมีความสนใจหรืออุปนิสัยใจคอที่คล้ายคลึงกันแล้ว บุคคล ยังต้องมีจิตสำนึกต่อส่วนรวมกล่าวคือ เมื่อพวกเขาเห็นปัญหาหรือต้องการที่จะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จิตใจที่มุ่งมั่นซึ่งเป็นปัจจัยภายในของแต่ละบุคคล ย่อมเป็นแรงขับที่นำไปสู่การคิดวิเคราะห์และการค้นหาวิธีเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ รวมทั้งแสวงหาแนวร่วมจากเพื่อนร่วมอุดมการณ์ เพื่อสร้างพลังอำนาจในการต่อรองหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จนกลายเป็นองค์กรเครือข่ายที่ทุกฝ่ายต่างก็มีความไว้วางใจต่อกัน ทั้งนี้ เพราะความเป็นเครือข่านั้น สามารถที่จะตอบสนองกระบวนการแก้ไข ปัญหาได้มากกว่า

๔. การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน ในองค์ประกอบของความเป็นเครือข่าย สิ่งหนึ่งที่จะขาดมิได้ ก็คือ การมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัยและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิก จะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมให้เครือข่านั้นมีพลังมากขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้สมาชิกมีความรู้สึกว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากันและพึ่งพากันมากขึ้น นอกจากนี้ ในระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะนำไปสู่การให้และการรับ รวมถึงการระดมทรัพยากรเพื่อให้ภารกิจที่เครือข่ายดำเนินการร่วมกันนั้นบรรลุถึงเป้าหมาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จึงเป็นทั้งแนวคิด กระบวนการ และวิธีการของการจัดการเครือข่าย เป็นกระบวนการสร้างข้อมูลที่ต่อเนื่องเพราะถ้าไม่มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันที่มาจากการมีส่วนร่วมแล้ว พัฒนาการของเครือข่ายจะเป็นไปอย่างช้าๆ และอาจถดถอยลง ดังนั้น การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนจึงเสมือนกลไกที่เป็นแรงผลักดันให้ความเป็นเครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

๕. ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร ถ้ากล่าวถึงเครือข่ายว่า เป็นความสัมพันธ์ที่โยงใยแล้ว สิ่งที่มีความสำคัญต่อเครือข่าย คือ ข้อมูล และการสื่อสารระหว่างกัน นับตั้งแต่ การสื่อสารระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม และระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยกระบวนการสื่อสารนั้นจะช่วยให้สมาชิกในเครือข่ายเกิดการรับรู้ เกิดการยอมรับในกระบวนการทำงานและช่วยรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ความสัมพันธ์ที่เกิดจากการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องเช่นนี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่าย ถ้าระบบความสัมพันธ์มิได้รับการตอบสนองหรือขาดการติดต่อแล้ว ความเป็นเครือข่ายก็อยู่ในภาวะที่เสื่อม

ถอย ดังนั้น การพัฒนาระบบเครือข่ายจะต้องยึดหลักการของความสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างกัน โดยมีกิจกรรมและข้อมูลเพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหวของเครือข่ายนั้นๆ^{๒๙}

อย่างไรก็ตาม ปารีชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์กล่าวถึงองค์ประกอบของเครือข่าย โดยใช้ตัวอักษรย่อในภาษาอังกฤษ ๔ ตัว คือ link หรือการเชื่อมต่อ เพื่ออธิบายองค์ประกอบดังกล่าว ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. การเรียนรู้ (learning) ได้แก่ การเรียนรู้เกี่ยวกับความจำเป็นและความต้องการของตนเองและผู้อื่น

๒. การลงทุน (investing) ได้แก่ การลงทุนด้านเวลา และพลังงานในการติดต่อและเชื่อมประสานกับบุคคลต่างๆ

๓. การดูแล (nurturing) ได้แก่ การดูแลสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกของเครือข่ายอย่างใกล้ชิด ทั้งในเรื่องของการทำงานและสัมพันธ์ภาพส่วนตัว

๔. การรักษา (keeping) ได้แก่ การรักษาทิศทางในการบรรลุเป้าหมาย โดยเฉพาะการตรวจสอบความต้องการของสมาชิกและการเปิดใจรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อแสวงหาแนวทางที่ทรงพลังในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย^{๓๐} ส่วนเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่ายว่า มีองค์ประกอบที่สำคัญ ๗ ประการ คือ

๑. การรับรู้มุมมองร่วมกัน (common perception) หมายถึงการที่สมาชิกที่เข้ามาอยู่ในเครือข่าย ต้องมีความรู้สึกร่วมกันและการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุผลการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย อาทิ มีความเข้าใจในปัญหา มีสำนึกในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน และมีความต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมบางอย่างเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น

๒. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (common vision) หมายถึงการมองเห็นจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกัน และการมีเป้าหมายที่จะดำเนินไปด้วยกัน จะช่วยให้ขบวนการเคลื่อนไหวของเครือข่ายมีพลัง เกิดเอกภาพ และช่วยบรรเทาความขัดแย้งอันเกิดจากมุมมองที่แตกต่างลงไป

๓. การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (mutual interests/benefits) หมายถึงการที่การสมาชิกแต่ละคนมาร่วมกันเพื่อประสานผลประโยชน์และความต้องการซึ่งผลประโยชน์และความต้องการนั้นจะไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ ดังนั้น จึงมีการรวมตัวกันบนฐานของผลประโยชน์ร่วมที่มากเพียงพอจะดึงดูดให้รวมเป็นเครือข่าย

๔. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (allstakeholders participation) การมีส่วนร่วมของสมาชิกมีความสำคัญต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือ

^{๒๙}อ้างแล้ว, หน้า ๓๓-๓๕.

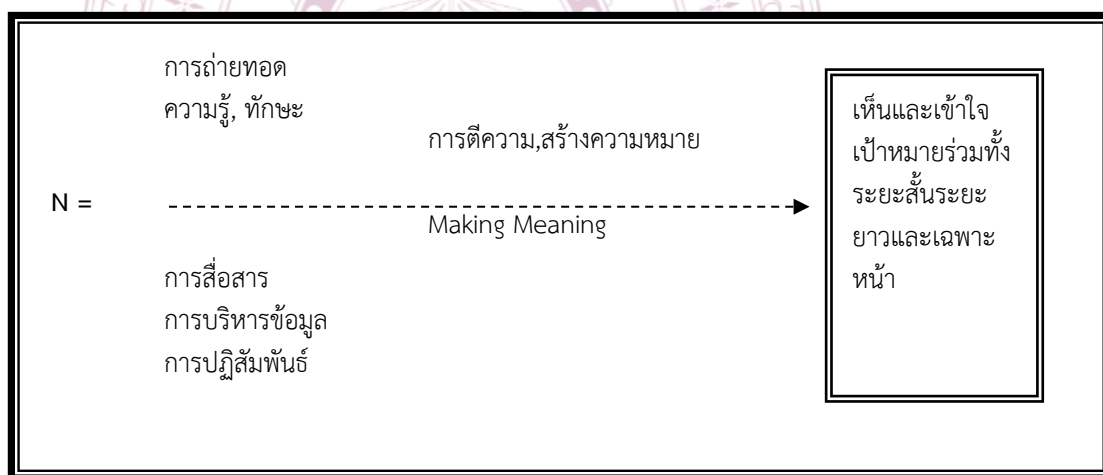
^{๓๐}ปารีชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, **สื่อสารกับสังคมเครือข่าย**, (กรุงเทพมหานคร : เอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตร ๓ “การสร้างเครือข่ายที่มีพลัง” สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, ๒๕๕๖), หน้า ๙.

กระทำอย่างแข็งขัน ดังนั้น สมาชิกในเครือข่าย จึงควรเสริมสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะของความเท่าเทียมและในฐานะหุ้นส่วนของเครือข่าย และควรสานต่อความสัมพันธ์ในแนวนราบ

๕. กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (complementary relationship) หมายถึง การที่สมาชิกในเครือข่ายต่างก็ต้องเสริมกระบวนการทำงานของกันและกัน โดยที่ใช้จุดแข็งของฝ่ายหนึ่ง ไปช่วยเหลืออีกฝ่ายหนึ่งที่มีจุดอ่อน ซึ่งจะทำให้เกิดการประสานผลประโยชน์ร่วมกัน การเสริมสร้างต่อกันนั้น เกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นเครือข่ายซึ่งมีผลดีมากกว่าการไม่ร่วมเป็นเครือข่าย

๖. การพึ่งอิงร่วมกัน (interdependence) คือ การเติมเต็มในส่วนที่ขาดของแต่ละฝ่าย เนื่องจากทุกฝ่ายต่างก็มีข้อจำกัดในกระบวนการทำงาน และมีความรู้ ประสบการณ์ที่แตกต่าง ดังนั้น จึงมีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย

๗. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (interaction) หมายถึง การที่สมาชิกในเครือข่ายมีการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และผลการปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างกันนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามด้วย^{๓๑} ในขณะที่ ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และ ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์กล่าวถึงสมการที่เกี่ยวกับองค์ประกอบที่สำคัญต่อการเสริมสร้างเครือข่าย คือ การถ่ายทอดความรู้ ทักษะ การสื่อสาร การบริหารข้อมูลข่าวสาร และการปฏิสัมพันธ์ เพื่อนำไปสู่การตีความหมาย หรือการสร้างควมหมายร่วมและสุดท้าย คือ การเห็นและเข้าใจในเป้าหมายร่วม ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้



แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงองค์ประกอบที่สำคัญต่อการเสริมสร้างเครือข่าย

ที่มา : ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, **สื่อสารกับสังคมเครือข่าย**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, ๒๕๔๖), หน้า ๗.

จากแผนภาพดังกล่าว จะเห็นได้ว่า N = Network เป็นเรื่องเกี่ยวกับการที่สมาชิกทุกฝ่ายเห็นและเข้าใจเป้าหมายร่วมกัน ทั้งเป้าหมายในระยะสั้น ระยะยาว และเป้าหมายเฉพาะหน้า ในขณะที่เครือข่ายจะมีกลไกการจัดการระบบข้อมูลข่าวสาร เพื่อถ่ายทอดความรู้ หรือทักษะต่างๆ ตลอดจน

^{๓๑}เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, **การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทซัคเซสมีเดียจำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๓๖-๔๓.

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน โดยที่แต่ละบุคคล หรือกลุ่มบุคคลจะมีการรับรู้ และตีความหมายของข้อมูลข่าวสารที่แตกต่างกันไป และภายในเครือข่ายนั้นจะต้องประกอบด้วยสมาชิกที่หลากหลายที่มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน มีชีวิตชีวาหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา มีการสื่อนไหลของข้อมูลข่าวสารที่สื่อถึงกัน มีพื้นที่รูปธรรมในการทำงานมีชุมทาง (hub) มีโหนด (node) หรือ “ศูนย์ประสานงานย่อย” ที่หลากหลายและกระจายอยู่ในพื้นที่ต่างๆและที่สำคัญมีผู้จัดการเครือข่ายในการติดต่อประสานงานระหว่างกัน โดยมีการเชื่อมโยงเครือข่ายทั้งในระดับชุมทางและโหนดย่อยในพื้นที่ เพื่อให้เครือข่ายนั้นมีกิจกรรมและความเคลื่อนไหวตลอดเวลา ซึ่งในบางครั้งกิจกรรมย่อยในระดับโหนด/ศูนย์ประสานงานก็มีความหมายและสามารถสร้างเป็นพลังของเครือข่ายได้^{๓๒}และ ธนา ประมุขกุล กล่าวถึงองค์ประกอบว่า ประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบ ดังนี้

๑. สมาชิก หากสมาชิกมีจำนวนมาก ต้องมีคณะกรรมการ เพื่อทำหน้าที่ในการประสานงาน สมาชิกแบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือสมาชิกแกนหลักเกี่ยวข้อง โดยตรงกับผลงานตามเป้าหมาย เครือข่ายและสมาชิกเสริม ผู้เป็นฝ่ายสนับสนุน

๒. กรรมการ/ผู้ประสานงาน เพื่อให้เกิดการจัดการที่ดี สามารถนำพาเครือข่ายขับเคลื่อนไปด้วยพลังร่วมของสมาชิก

๓. เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ ถือเป็นจุดร่วมสำคัญของการเป็นเครือข่าย ถ้าเป้าหมายต้องชัดเจน มีความเป็นไปได้ จึงมีความสำคัญต่อการเข้าร่วมและคงอยู่ของสมาชิก

๔. กิจกรรม การจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ด้วยอาศัยการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และร่วมทรัพยากรของสมาชิกด้วยกันเอง^{๓๓}

สรุปองค์ประกอบของเครือข่าย

องค์ประกอบของเครือข่าย เริ่มจากการมีสมาชิก กรรมการและผู้ประสานงานเครือข่ายมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน จัดกิจกรรมร่วมกัน การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก การรับรู้ มุมมองร่วมกัน การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน การพึ่งพิงอิงร่วมกัน การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน การถ่ายทอดความรู้ ทักษะ การสื่อสาร และการบริหารข้อมูลข่าวสาร

จากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเครือข่ายความรู้ด้านวิชาการเชิงพุทธ ของกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๑ ผู้วิจัยจึงได้ประมวลความรู้และสรุปสาระสำคัญ ได้ดังตารางดังต่อไปนี้

^{๓๒}อ้างแล้ว, หน้า ๗.

^{๓๓}ธนา ประมุขกุล, **บทความปริทัศน์**, (ขอนแก่น : ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพเขต ๖, ๒๕๔๗), หน้า ๓.

ตารางที่ ๒.๗ องค์ประกอบของเครือข่าย

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ (๒๕๔๖, หน้า ๙)	๑. การเรียนรู้ (learning) ๒. การลงทุน (investing) ๓. การดูแล (nurturing) ๔. การรักษา (keeping)
เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (๒๕๔๓, หน้า ๓๖-๔๓)	๑. การรับรู้มุมมองร่วมกัน (common perception) ๒. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (common vision) ๓. การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (mutual interests/benefits) ๔. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่าง กว้างขวาง(stakeholders participation) ๕. กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (complementary relationship) ๖. การพึ่งอิงร่วมกัน (interdependence) ๗. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (interaction)
ธนา ประมุขกุล (๒๕๔๗, หน้า ๓)	๑. สมาชิก ๒. กรรมการ/ผู้ประสานงาน ๓. เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ ๔. กิจกรรม

๒.๒.๔ ประเภทและรูปแบบของเครือข่าย

ประเภทและรูปแบบของเครือข่ายจึงมีความแตกต่างกันไปตามนิยาม และกิจกรรมที่แต่ละกลุ่ม หรือผู้ที่ใช้กิจกรรมเครือข่ายกำหนดขึ้น โดยในที่นี้จะกล่าวถึงเกณฑ์บางประการในการจัดประเภทและรูปแบบของเครือข่าย เพื่อให้เหมาะสมกับการประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ของทุกฝ่ายดังนี้

๑. เครือข่ายเชิงพื้นที่ (Area)
๒. เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (Issue)
๓. เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่

สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พบว่า โครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายเชิงพื้นที่ในสังคมไทยนั้น ส่วนใหญ่จะมีลักษณะของการประสานงานเข้าสู่การบริหารจัดการในส่วนกลางหรือในเขตพื้นที่ตามการปกครองขนาดใหญ่ เช่น ระดับจังหวัด หรือศูนย์ประสานงานในพื้นที่ โดยมีเครือข่ายที่มีความเข้มแข็งเป็นแกนนำหลักในการประสานงาน ดังแผนภาพต่อไปนี้

ที่มา : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชาวิทยาการจัดการ, “รูปแบบของเครือข่าย”, เอกสาร
การสอนชุดวิชาการจัดการทรัพยากรมนุษย์, หน่วยที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔), หน้า ๘๘.

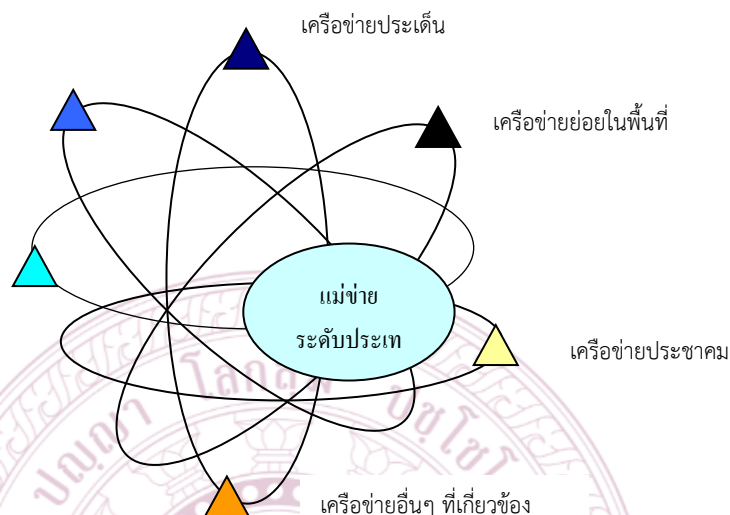
๑) เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (issue network) ได้แก่ เครือข่ายที่ใช้ประเด็นกิจกรรม

หรือประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ต่างๆ เป็นปัจจัยหลักในการรวมกลุ่มองค์กร โดยมองข้ามมิติในเชิงพื้นที่ มุ่งเน้นการจัดการในประเด็นกิจกรรมนั้นๆ อย่างจริงจัง และพัฒนาให้เกิดความร่วมมือกับภาคีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๒) ลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรมนั้น สามารถแบ่งลักษณะ และโครงสร้างของเครือข่ายได้อย่างมากมาย ตามประเด็นกิจกรรมและความสนใจที่เกิดขึ้น ของฝ่าย ต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน โดยไม่ได้ยึดติดกับพื้นที่ดำเนินการ แต่ใช้หลักของ กิจกรรมหรือประเด็นที่เกิดขึ้นเป็นตัวกำหนด เช่น เครือข่ายป่าชุมชน เครือข่ายภูมิปัญญาชาวบ้าน

เครือข่ายธนาคารหมู่บ้าน เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายด้านคุ้มครองผู้บริโภค เครือข่ายสิ่งแวดล้อม เครือข่ายปฏิรูปการศึกษา เครือข่ายสิทธิมนุษยชน เครือข่ายสุขภาพฯลฯ

กิจกรรมการทำงานของเครือข่ายสิ่งแวดล้อมย่อยในพื้นที่บางจังหวัด และมีการเชื่อมโยงกับ เครือข่ายประเด็นอื่นๆ ดังแผนภาพต่อไปนี้



แผนภาพที่ ๒.๓ แสดงความสัมพันธ์ของเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม

ที่มา : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชาวิทยาการจัดการ, “รูปแบบของเครือข่าย”, เอกสาร การสอนชุดวิชาการจัดการทรัพยากรมนุษย์, หน่วยที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร :

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔), หน้า ๘๘.

ภาพแสดงความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงของเครือข่ายตามประเด็นกิจกรรมนี้ จะเห็นได้ ว่ามีการเชื่อมโยงกิจกรรมจากเครือข่ายกิจกรรมเล็กๆ เข้าเป็นเครือข่ายใหญ่ในระดับจังหวัดและ ระดับประเทศ โดยที่ทุกฝ่ายต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานในระยะเวลาและสถานการณ์ที่ เหมาะสม และในขณะเดียวกันแต่ละเครือข่ายก็ทำหน้าที่ตามวัตถุประสงค์หลักของตน โดยไม่สูญเสีย ความเป็นเอกลักษณ์และความเป็นเครือข่ายที่มีเป้าหมาย

๑) เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นหรืออาศัยภารกิจ/ กิจกรรมและการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคม ได้แก่ ภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และภาคองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นแนวทางในการแบ่งเครือข่าย โดยเป็นเครือข่ายที่มุ่งเน้นการ ดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของหน่วยงานหรือ โครงสร้างหลักของกลุ่มผลประโยชน์นั้นๆ

๒) ลักษณะและโครงสร้างของเครือข่าย เครือข่ายประเภทนี้ มีการก่อตัวตามภารกิจของ กลุ่มผลประโยชน์ โดยกลุ่มผลประโยชน์อาจให้การสนับสนุนในจัดตั้งเครือข่ายหรือเข้าไปเสริมสร้าง ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และมีกระบวนการพัฒนาเครือข่ายให้มีแนวทางการดำเนินการที่สอดคล้อง กับภารกิจ กิจกรรม และเป้าหมายหลักของกลุ่ม/หน่วยงานนั้นๆ ซึ่งเครือข่ายในแต่ละภาคส่วนนั้น อาจมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่และเครือข่ายประเด็นกิจกรรมได้ ถ้าแต่ละฝ่ายเห็น

ความสำคัญในการรวมพลังเพื่อการแก้ไขปัญหาในภาพรวม สำหรับสังคมไทยนั้น อาจแบ่งกลุ่มผลประโยชน์ได้ ๔ ภาคส่วนใหญ่ๆ ได้แก่

เครือข่ายภาครัฐ เช่น เครือข่ายสถาบันการศึกษา เครือข่ายกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยเครือข่ายองค์กรอิสระของภาครัฐเช่น สถาบันพระปกเกล้า สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นต้น

เครือข่ายภาคธุรกิจเอกชน เช่น เครือข่ายสภาหอการค้า สภาอุตสาหกรรม สมาคมผู้ส่งออก เครือข่าย SME ฯลฯ

เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น เครือข่ายเพื่อนตะวันออก เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคเหนือเครือข่ายด้านแรงงานสวัสดิการสังคมเครือข่ายมูลนิธิYMCA ฯลฯ

เครือข่ายภาคประชาชน เช่น เครือข่ายปราชญ์อีสาน เครือข่ายประมงพื้นบ้าน เครือข่ายสมัชชาคนจน เป็นต้น ขณะที่ สหทัยา วิเศษ^{๓๔} ได้แบ่งประเภทเครือข่ายออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ โดยยกรณตัวอย่างเครือข่ายในจังหวัดพะเยา คือ

๑. เครือข่ายที่แบ่งตามลักษณะการเกิดของเครือข่าย โดยเครือข่ายประเภทนี้ อาจแบ่งเป็นเครือข่ายในด้านต่างๆ อีก คือ ๑) เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งของภาครัฐ เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน เครือข่ายอาสาพัฒนาชุมชน เป็นต้น ซึ่งลักษณะของเครือข่ายดังกล่าว จะเป็นเครือข่ายที่มีกระบวนการทำงานและโครงสร้างที่ค่อนข้างเป็นทางการมีระเบียบกฎเกณฑ์ที่กำหนดมาจากภาครัฐ และได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในด้านต่างๆ ๒) เครือข่ายที่เกิดจากการสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งมีการรวมกลุ่ม/เครือข่ายตามประเด็นปัญหาสาธารณะที่เกิดขึ้น เช่น ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านการเงินชุมชน ด้านสุขภาพ ด้านเกษตรกรรม โดยลักษณะของเครือข่ายประเภทนี้จะเป็นกลุ่ม/เครือข่ายที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ มีลักษณะที่ไม่เป็นทางการ มีการจัดโครงสร้างที่ง่าย ไม่ซับซ้อน ซึ่งจะอยู่ในแนวราบ (horizontal) ไม่มีประธาน มีการเปลี่ยนบทบาทในการนำเพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเอง ๓) เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการก่อตัวของภาคประชาชน หรือเครือข่ายภาคประชาชน โดยเป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ การสัมผัสประสบการณ์ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและเชื่อมโยงกระบวนการนั้นเป็นเครือข่าย เช่น เครือข่ายวัฒนธรรมพื้นบ้าน เครือข่ายปราชญ์ท้องถิ่น เป็นต้น

๒. เครือข่ายที่แบ่งตามลักษณะของกิจกรรม ได้แก่ เครือข่ายที่ดำเนินการโดยยึดภารกิจ/กิจกรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาเป็นเกณฑ์ในการแบ่งเครือข่าย โดยเป็นการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมเป็นครั้งคราวตามสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น เครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของภาครัฐ เป็นต้น

สรุป ประเภทของเครือข่าย แบ่งตามเชิงพื้นที่ เชิงประเด็นกิจกรรม และตามโครงสร้างหน้าที่ เครือข่ายเชิงพื้นที่ ได้แก่ ศูนย์ประสานประชาคมระดับจังหวัด เครือข่ายพระสงฆ์ ภาคบริการ เครือข่ายภาครัฐ องค์กรพัฒนา เครือข่ายเกษตรกร และกลุ่มธุรกิจ ส่วนเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม ได้แก่ เครือข่ายป่าชุมชน เครือข่ายภูมิปัญญา เครือข่ายธนาคาร เครือข่าย

^{๓๔} สหทัยา วิเศษ, องค์กรเครือข่ายในจังหวัดพะเยา, (เอกสารรายงานการวิจัยโครงการ “ความร่วมมือระหว่างเครือข่ายภาคประชาชนกับสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ”, เสนอ สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๒-๓. (อัดสำเนา)

ผู้สูงอายุ เครือข่ายด้านคุ้มครองผู้บริโภค เครือข่ายสิ่งแวดล้อม เครือข่ายปฏิรูปการศึกษา เครือข่ายสิทธิมนุษยชน เครือข่ายสุขภาพ ฯลฯ และเครือข่ายตามโครงสร้างหน้าที่ ได้แก่ เครือข่ายภาครัฐ เครือข่ายภาคธุรกิจเอกชน เครือข่ายองค์การพัฒนาเอกชน เครือข่ายภาคประชาชน เป็นต้น ในการรวมตัวเป็นเครือข่ายทั้งสามประเภท ก่อให้เกิดความร่วมมือ ร่วมคิด ร่วมสร้างสรรค์ช่วยเหลือสังคมและพัฒนาเครือข่ายให้เข้มแข็ง

ตารางที่ ๒.๘ ประเภทและรูปแบบของเครือข่าย

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
สหวิทยา วิเศษ (๒๕๔๗, หน้า ๒-๓)	๑. เครือข่ายที่แบ่งตามลักษณะการเกิดของเครือข่าย ๒. เครือข่ายที่แบ่งตามลักษณะของกิจกรรม

๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

การบริหารมีควบคู่กันมากับมนุษย์เป็นเวลานานแล้ว แต่การบริหารกิจการใดๆ ที่เกี่ยวกับสาธารณะ ในยุคปัจจุบันมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยผู้บริหารมืออาชีพ จึงจะทำให้พันธกิจต่างๆ เหล่านั้นดำเนินการไปได้ด้วยดีและบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ สำหรับนักบริหารกิจการสาธารณะต่างๆ ไป รวมทั้งพระสังฆาธิการผู้บริหารงานการคณะสงฆ์ด้วย ต้องศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการบริหารทั้งที่เป็นแนวคิดทางด้านศาสนา และด้านหลักการบริหารทั่วไป ดังนี้

๒.๓.๑ ความหมายของการบริหาร

นักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของคำว่า “การบริหาร” ไว้ ผู้ศึกษาจึงใคร่ขอนำมาประกอบการศึกษา ดังนี้

การบริหาร คือ กระบวนการจัดการ และดำเนินการทุกๆ ด้าน เพื่อให้การคณะสงฆ์ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของการวัด และเป็นฐานรองรับพระศาสนามีความก้าวหน้า สามารถอำนวยความสะดวก เสริมสร้างความผาสุก ความถูกต้อง ความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม และแสดงความเมตตาคุณเคราะห์ต่อปวงชน ปรากฏชัดทั้งทางรูปธรรมและนามธรรม^{๓๕} นอกจากนี้ยังหมายถึงการปกครอง (Government) การดูแลรักษาหมู่คณะ และการดำเนินงานหรือจัดการ (Management) กิจกรรมต่างๆ ของหมู่คณะ หรือองค์กรต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบาย (Policy) และวัตถุประสงค์ (Purposes/Objectives) ขององค์กรนั้นๆ ด้วยดี มีประสิทธิภาพ (Efficiency)^{๓๖}

ผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ชนะใจลูกน้อง ธรรมะสำหรับผู้บริหารงาน คือ จะต้องมีความหนักแน่นมั่นคง และสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละบุคคลและรู้จัก

^{๓๕}พระธรรมวรนายก (โสภาส นิรุตติเมธี), ธรรมปริทัศน์ “๔๖”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๓.

^{๓๖}พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), การบริหารวัด, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖.

กระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง ดังนั้นผู้บริหารงานที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคลในองค์กร^{๓๗} ดังนั้นการบริหารจัดการ จึงเป็นกระบวนการของการแสวงหา และการผสมผสานทรัพยากรที่สำคัญ ๓ ประเภท คือ มนุษย์ การเงิน และทรัพยากรด้านกายภาพ เพื่อที่จะได้บรรลุเป้าหมายหลักขององค์การในการผลิตสินค้าหรือบริการ ซึ่งเป็นที่ปรารถนาของสังคม การบริหารโดยสรุปก็คือ

๑. การทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งให้สำเร็จโดยลำพังคนเดียว ไม่ใช่การบริหารหรือการจัดการ การบริหารหรือการจัดการเกิดขึ้นในบริบทของกลุ่ม โดยอย่างน้อยที่สุดกลุ่มนั้นจะต้องมีจำนวนสมาชิกตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป

๒. กลุ่มบุคคลดังกล่าวจะต้องมีเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน และผู้จัดการจะมีบทบาทสำคัญในการชี้แนะให้แนวทางในการกำหนดเป้าหมายของกลุ่มหรือเป็นผู้ที่กำหนดเป้าหมายของกลุ่มเอง ในกรณีที่เป้าหมายของกลุ่มมิได้กำหนดขึ้นมาจากภายนอกหรือจากหน่วยงานระดับเหนือขึ้นไป

๓. การจัดการเป็นงานด้านสมอง ใช้ความคิด ปฏิภาณ และการตัดสินใจ เพื่อสร้างเงื่อนไขและรักษาไว้ซึ่งเงื่อนไขสำหรับการบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม^{๓๘}

จึงกล่าวได้ว่าการบริหารงานเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ซึ่งเป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่างมีระบบ กล่าวคือ มีหลักการ กฎเกณฑ์และทฤษฎีที่เชื่อถือได้อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์เพื่อประโยชน์ในการบริหารงาน โดยลักษณะเช่นนี้การบริหารงานจึงเป็นศาสตร์ทางสังคม ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยาและรัฐศาสตร์ แต่ถ้าพิจารณาการบริหารงานในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และทักษะของผู้บริหารงานแต่ละคนที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการ และทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม^{๓๙}

นอกจากนี้การบริหารงานเป็นการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ อันได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และวิธีการปฏิบัติงาน (Method) เป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน^{๔๐} หรือความพยายามที่จะสั่ง เน้นและผสมผสานความพยายามของมนุษย์ ซึ่งมีจุดรวมที่มุ่งสู่จุดหมายปลายทางหรือเป้าหมายบางอย่าง การบริหารเป็นกิจกรรมที่จำเป็นของผู้บริหาร ในองค์การซึ่งมีหน้าที่สั่งการ ให้ความสะดวกในการทำงานของกลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์เดียวกัน^{๔๑}

^{๓๗}พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี), **คนสำราญงานสำเร็จ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐), หน้า ๒๕-๓๒.

^{๓๘}ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, **วิทยาการบริหารสำหรับนักบริหารมืออาชีพ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๓-๔.

^{๓๙}จันทราณี สงวนนาม, **เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง**, (กรุงเทพมหานคร : ม.ท.ป., ๒๕๓๖), หน้า ๔.

^{๔๐}สุธี สุทธิสมบุรณ์ และสมาน รังสิโยภักดิ์, **หลักการบริหารเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๓๖), หน้า ๑๒.

^{๔๑}ชาญชัย อาจิณสมาจาร, **การบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริม, ๒๕๔๐), หน้า ๓๘.

การบริหารเป็นทั้งศิลป์ ศาสตร์ และอาชีพ กล่าวคือ กรณีที่เป็นศิลป์ (art) หมายถึง บุคคลได้ใช้ทักษะและความรู้ที่พัฒนาขึ้นของแต่ละบุคคล เพื่อให้บรรลุจุดหมายใดจุดหมายหนึ่ง กรณีที่เป็นศาสตร์ (science) เป็นองค์ความรู้ในสิ่งที่เกิดจากการสืบค้นหาความรู้ใหม่ ด้วยวิธีเชิงวิทยาศาสตร์ มีการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ การประมวลผลข้อมูล การตั้งสมมุติฐาน และการทดสอบสมมุติฐาน กรณีที่เป็นอาชีพ (profession) นั้น อาชีพเกิดจากความเป็นศิลป์และความเป็นศาสตร์โดยพิจารณาจากเกณฑ์ที่แสดงถึงความเป็นอาชีพใดๆ^{๔๒} และเป็นกระบวนการของการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุมกำลังความพยายามของสมาชิกขององค์การและใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้^{๔๓}

จากแนวคิดดังกล่าวนี้ สรุปความหมายของการบริหารว่า การบริหารก็คือการที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปร่วมมือกันทำงานโดยใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ พร้อมทั้งใช้ทรัพยากรทางการบริหารมาจัดดำเนินการตามกระบวนการบริหาร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ร่วมกัน

จากความหมายของการบริหารสามารถสรุปแนวคิดได้ดังนี้



^{๔๒}วิโรจน์ สารรัตน์, การบริหารหลักการทฤษฎี และประเด็นทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทยวิสุทธิ์, ๒๕๔๒), หน้า ๔.

^{๔๓}สมยศ นาวิการ, การบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘.

ตารางที่ ๒.๙ ความหมายของการบริหาร

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุติเมธี (๒๕๔๖, หน้า ๗๓)	กระบวนการจัดการ และดำเนินการทุกๆ ด้าน เพื่อให้การคณะสงฆ์ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของการวัด และเป็นฐานรองรับพระศาสนามีความก้าวหน้า สามารถอำนวยประโยชน์ เสริมสร้างความผาสุก ความถูกต้อง ความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม และแสดงความเมตตาอนุเคราะห์ต่อปวงชน ปรากฏชัดทั้งทางรูปธรรมและนามธรรม
พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), (๒๕๕๑, หน้า ๒๖).	การปกครอง (Government) การดูแลรักษาหมู่คณะ และการดำเนินงานหรือจัดการ (Management) กิจกรรมต่างๆ ของหมู่คณะ หรือองค์กรต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบาย (Policy) และวัตถุประสงค์ (Purposes/Objectives) ขององค์กรนั้นๆ ด้วยดี มีประสิทธิภาพ (Efficiency)
พระมหา วุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี), (๒๕๕๐, หน้า ๒๕-๓๒.)	ผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ชนะใจลูกน้อง ธรรมะสำหรับผู้บริหารงาน คือ จะต้องมีความหนักแน่น มั่นคง และสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละบุคคลและรู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง ดังนั้นผู้บริหารงานที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคลในองค์กร
ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ (๒๕๔๐, หน้า ๓-๔).	กระบวนการของการแสวงหา และการผสมผสานทรัพยากรที่สำคัญ ๓ ประเภท คือ มนุษย์ การเงิน และทรัพยากรด้านกายภาพ เพื่อที่จะได้บรรลุเป้าหมายหลักขององค์กรในการผลิตสินค้าหรือบริการ ซึ่งเป็นที่ปรารถนาของสังคม
จันทราณี สงวนนาม (๒๕๓๖, หน้า ๔).	การบริหารงานเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ซึ่งเป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่างมีระบบ กล่าวคือ มีหลักการ กฎเกณฑ์และทฤษฎีที่เชื่อถือได้อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์เพื่อประโยชน์ในการบริหารงาน

ตารางที่ ๒.๙ ความหมายของการบริหาร (ต่อ)

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ชาญชัย อาจิสมาจาร (๒๕๔๐, หน้า ๓๘).	ความพยายามที่จะสั่ง แนะและผสมผสานความพยายามของมนุษย์ ซึ่งมีจุดรวมที่มุ่งสู่จุดหมายปลายทางหรือเป้าหมายบางอย่าง การบริหารเป็นกิจกรรมที่จำเป็นของผู้บริหาร ในองค์การซึ่งมีหน้าที่สั่งการ ให้ความสะดวกในการทำงานของกลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์เดียวกัน
สุธี สุทธิสมบุรณ์ และสมาน รังสิโยภุชญ์ (๒๕๓๖, หน้า ๑๒).	การดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ อันได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุ สิ่งของ (Material) และวิธีการปฏิบัติงาน (Method) เป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน
วิโรจน์ สารรัตน์ (๒๕๔๒, หน้า ๔).	การบริหารเป็นทั้งศิลป์ ศาสตร์ และอาชีพ
สมยศ นาวิการ (๒๕๔๔, หน้า ๓๘).	กระบวนการของการวางแผน การจัดการ การสั่งการ และการควบคุมกำลังความพยายามของสมาชิกขององค์การและใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้

๒.๓.๒ ความหมายของผู้บริหาร

ในการพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นจะต้องอาศัยผู้บริหาร ที่มีความรู้ความสามารถสูง ในการพัฒนาองค์กรให้มีคุณภาพต่อไปได้ องค์กรทางพระพุทธศาสนาที่จำเป็นต้องอาศัยผู้บริหาร คือ พระสังฆาธิการที่มีความรู้ และความสามารถสูงในการพัฒนาองค์กรทางพระพุทธศาสนามี วัด เป็นต้น ได้มีผู้ให้ความหมายของผู้บริหารไว้หลายท่าน ดังนี้

นักบริหาร คือ ผู้ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น เขาบริหารงานด้วยธรรมาธิปไตยที่ถือหลักการและความสำเร็จของงานเป็นใหญ่ เขาเป็นผู้นำที่น้อมอยู่ในหัวใจของคนร่วมงาน^{๔๔} ผู้บริหาร คือนักแก้ปัญหขององค์การทั้งปัญหาในด้านงาน ด้านงบประมาณ ด้านเวลาและด้านคน ซึ่งรวมถึงปัญหาสุขภาพทางร่างกายและทางจิตใจด้วย^{๔๕} รวมถึงผู้บริหารเป็นบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งหรือการ

^{๔๔}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *คุณธรรมสำหรับนักบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๕๖.

^{๔๕}ถวิล เกื้อกูลวงศ์, *การบริหารการศึกษาสมัยใหม่ : ทฤษฎี วิจัย และปฏิบัติ*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗.

เลือกตั้ง หรือยกย่องจากกลุ่มให้ทำหน้าที่ของตำแหน่งผู้นำ เช่น การชี้แนะ การสั่งการและช่วยเหลือให้กลุ่มสามารถปฏิบัติงานได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้^{๔๖}

ผู้บริหาร คือ บุคคลใดๆ ก็ตามที่พยายามทำให้เกิดความสำเร็จในเป้าหมายขององค์กร โดยใช้กำลังความพยายามของบุคคลอื่น หรือบุคคลที่มีอำนาจหน้าที่ต่อบุคคลอื่นคือผู้บริหาร^{๔๗} และหมายถึง ผู้ทำหน้าที่ทางการบริหารจัดการไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน และมีความหมายในระดับเดียวกัน^{๔๘}

ผู้บริหาร (Administrator) คือ ผู้ที่ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น หรืออาศัยความร่วมมือจากผู้อื่น (Get things done through others) คำว่า บริหารนั้นมาจากคำ ๒ คำคือ **บริ** แปลว่า โดยรอบ และ **หาร** แปลว่า แบ่ง รวมความจึงแปลว่า การแบ่งงานที่อยู่รอบข้างช่วยกันทำให้สำเร็จ และการที่จะเป็นเช่นนั้นได้ผู้บริหารจะต้องเป็นทั้งหัวหน้า (Head) และผู้นำ (Leader) ในคนเดียวกัน จากคำจำกัดความข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้บริหารที่สมบูรณ์จะต้องให้คนอื่นทำงานแทนตนจนสำเร็จอย่าไปลงมือทำงานด้วยตนเองทั้งหมด ถ้าใครลงมือทำงานด้วยตนเองแม้แต่เรื่องเล็กน้อยจึงมักถูกเหินห่างว่าเป็น “ผู้บริหารสันดานเสมียน”^{๔๙}

ความหมายของคำว่า นักบริหาร โดยปกติคำว่า **นัก** จะหมายถึงตัวบุคคลถ้าไปอยู่กับคำอื่นโดยเฉพาะที่เป็นอาชีพจะแสดงให้เห็นว่าคนๆ นั้น มีความเป็นมืออาชีพ เช่น นักมวย นักฟุตบอล นักร้อง นักแสดง นักพูด นักเขียน เป็นต้น คำว่า **มืออาชีพ** เป็นคำที่ใช้กับบุคคลหรือองค์กรซึ่งทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างเป็นผู้รู้จริงในสิ่งนั้น และเชี่ยวชาญกว่าสิ่งอื่น อย่างเช่นครูมืออาชีพ แสดงว่าครูผู้นั้นมีความรู้ความสามารถสูง และมีความเชี่ยวชาญในการสอนเป็นอย่างมาก ในขณะที่คำว่า อาชีพครูมีความหมายเพียงว่าคนๆ นั้นมีอาชีพเป็นครูบาอาจารย์ มีหน้าที่สั่งสอนลูกศิษย์แต่จะมีความรู้และมีความเชี่ยวชาญหรือไม่นั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง นักบริหาร (Professional Administrator) จึงหมายถึงผู้บริหารมืออาชีพที่มีความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการอย่างดีเยี่ยมและมีความเชี่ยวชาญในการบริหารงาน โดยดูจากประสบการณ์การทำงาน ด้านการบริหารมาอย่างยาวนานและประสบความสำเร็จ

ดังนั้นการเป็นนักบริหารจึงไม่ใช่เรื่องง่ายใครที่เป็นได้ถือว่ายอดเยี่ยม เพราะจะมีทั้งความเป็นผู้นำหัวหน้าและผู้บริหารอยู่ในคนๆ เดียวอย่างสมบูรณ์เกี่ยวกับการเป็นนักบริหารคนที่จะเป็นได้จะต้องส่อลักษณะหรือฉายแววให้ปรากฏพอสรุปเฉพาะหัวข้อได้ ๙ ประการดังนี้^{๕๐}

ประการที่ ๑ แสดงออกอย่างแรงกล้าต้องการประสบความสำเร็จ

ประการที่ ๒ สนใจใคร่รู้ใฝ่รู้ใฝ่ฝัน

^{๔๖}เศาวนิต เศาณานนท์, **ภาวะผู้นำ (Leadership)**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นครราชสีมา : ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา คณะวิชาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๑), หน้า ๒.

^{๔๗}สมยศ นาวิกาน, **การบริหาร**, หน้า ๒๒.

^{๔๘}สาคร สุขศรีวงศ์,ดร., **การจัดการ : จากมุมมองนักบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท จี. พี. โซเบอร์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๘.

^{๔๙}สุเมธ แสงนิมนวล, **ภาวะผู้นำกับธรรมาภิบาลในการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร : ส เจริญ การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๘-๙.

^{๕๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

ประการที่ ๓ เป็นที่พึงของคนอื่นได้
 ประการที่ ๔ ให้คนอื่นทำงานแทนตนจนสำเร็จ
 ประการที่ ๕ ตัดสินใจได้ดี
 ประการที่ ๖ แก้ปัญหาเองได้
 ประการที่ ๗ ทำอะไรได้มากเป็นพิเศษและรวดเร็ว
 ประการที่ ๘ ประสานงานคล่องแคล่ว
 ประการที่ ๙ ทำงานได้ดีกว่าเดิมเสมอมีการคิดปรับปรุงไม่พอใจในผลงานจะทำให้ดีขึ้นเรื่อยๆและมักประสบผลสำเร็จ

ผู้บริหาร (The Administrators) เปรียบได้ว่าเป็นจอมทัพสำคัญที่จะนำพาองค์กรให้ก้าวไปในกระแสของการปฏิรูปได้อย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี ผู้บริหารในยุคของการเปลี่ยนแปลงทางบริบท (Context) หลากหลายส่วนนั้น น่าจะเปรียบได้กับ “ผู้บริหารมืออาชีพ” จึงจะเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ซึ่งบุคลากรดังกล่าวที่ หมายถึงถึง “ผู้บริหารโรงเรียน/สถานศึกษามืออาชีพ” และ “ผู้บริหารการศึกษามืออาชีพ” เหล่านี้ ประดุจหัวรถจักรสำคัญของขบวนรถไฟยุคปฏิรูปการศึกษาที่จะทำหน้าที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนขบวนรถไฟไปสู่ เป้าหมายที่พึงประสงค์ได้ โดยการกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ การจัดการศึกษาสู่ การปฏิบัติที่แสดงให้เห็นทั้งคุณภาพ ศักยภาพ เกิดประโยชน์สูงสุดในเขตพื้นที่การศึกษานั้นเอง^{๕๑}

จากแนวคิดดังกล่าว สรุปความหมายของผู้บริหาร ก็คือ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งในการบริหาร และเป็นผู้จัดกระบวนการบริหารโดยทำหน้าที่เกี่ยวกับการอำนวยความสะดวก การจูงใจ การริเริ่ม การประนีประนอม การประสานงาน และควบคุมบุคคลอื่นให้ปฏิบัติหน้าที่

จากความหมายของผู้บริหารสามารถสรุปได้ดังนี้

^{๕๑}สุรศักดิ์ ปาเฮ, “สู่มิติการเป็นนักบริหารการศึกษามืออาชีพ”, วารสารวิชาการ, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๖ (มิถุนายน, ๒๕๔๓) : ๗๐-๗๕.

ตารางที่ ๒.๑๐ ความหมายของผู้บริหาร

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), (๒๕๓๙, หน้า ๕๖).	ผู้ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น เขาบริหารงานด้วย ธรรมาธิปไตยที่ถือหลักการและความสำเร็จของงานเป็นใหญ่ เขา เป็นผู้นำที่นิ่งอยู่ในหัวใจของคนร่วมงาน
ถวิล เกื้อกุลวงศ์ (๒๕๔๐, หน้า ๑๗).	นักแก้ปัญหาขององค์กรทั้งปัญหาในด้านงาน ด้านงบประมาณ ด้านเวลาและด้านคน ซึ่งรวมถึงปัญหาสุขภาพทางร่างกายและ ทางจิตใจด้วย
เสาวนิต เสาธนานนท์ (๒๕๔๑, หน้า ๒).	บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งหรือการเลือกตั้ง หรือยกย่องจากกลุ่มให้ ทำหน้าที่ของตำแหน่งผู้นำ เช่น การชี้แนะ การสั่งการและ ช่วยเหลือให้กลุ่มสามารถปฏิบัติงานได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ ที่ตั้งไว้
สมยศ นาวิการ (๒๕๔๔, หน้า ๒๒).	บุคคลใดๆ ก็ตามที่พยายามทำให้เกิดความสำเร็จในเป้าหมายของ องค์กร โดยใช้กำลังความพยายามของบุคคลอื่น หรือบุคคลที่มี อำนาจหน้าที่ต่อบุคคลอื่นคือผู้บริหาร
สาคร สุขศรีวงศ์, ดร. (๒๕๕๓, หน้า ๒๘).	ผู้ทำหน้าที่ทางการบริหารจัดการไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน และมีความหมายในระดับเดียวกัน
สุเมธ แสงนิมมวล (๒๕๕๒, หน้า ๘-๙).	ผู้บริหาร (Administrator) คือ ผู้ที่ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น หรืออาศัยความร่วมมือจากผู้อื่น (Get things done through others) การแบ่งงานที่อยู่รอบข้างช่วยกันทำให้สำเร็จและการที่ จะเป็นเช่นนั้นได้ผู้บริหารจะต้องเป็นทั้งหัวหน้า (Head) และผู้นำ (Leader) ในคนเดียวกัน
สุรศักดิ์ ปาเฮ (๒๕๔๓, หน้า ๗๐-๗๕).	จอมทัพสำคัญที่จะนำพาองค์กรให้ก้าวไปในกระแสของการ ปฏิรูปได้อย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี ผู้บริหารในยุคของการ เปลี่ยนแปลงทางบริบท (Context) หลากหลายส่วนนั้น น่าจะ เปรียบได้กับ “ผู้บริหารมืออาชีพ”

๒.๓.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

องค์กรหนึ่งๆ ต้องอาศัยทฤษฎีการบริหาร เพื่อประโยชน์ในการจัดการองค์กร มี
นักวิชาการหลายท่านได้เสนอทฤษฎีการบริหารไว้แตกต่างกัน ทั้งนี้ผู้บริหารจำเป็นต้องศึกษาทฤษฎี
นั้นๆ ให้ท่องแท้ และนำมาประยุกต์ใช้กับองค์กรของตน ไว้ดังนี้

การบริหารองค์กรต่างๆ จึงเป็นงานในหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับ

๑) การปกครองบังคับบัญชา (Supervision and Control) การพิจารณาวินิจฉัย
(Consideration) การตัดสินใจ (Decision) และการสั่งงาน (Command/Ordering) ตามลำดับขั้นใน

สายการบังคับบัญชา (Chain of Command) ของแต่ละองค์กร หรือหน่วยงาน (Organization) ในระดับต่างๆ

๒) การจัดการ (Management) กิจกรรมต่างๆ ของวัด ได้แก่ การจัดการเกี่ยวกับการให้การศึกษาหลักธรรม (พระปริยัติสัทธรรม) การให้การศึกษาอบรม ศีล สมาธิ ปัญญา (พระปริยัติสัทธรรม) และการเผยแผ่พระสัทธรรม การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และศาสนพิธีต่างๆ เป็นต้น

การกำหนดวัตถุประสงค์ (Objectives) การวางนโยบาย (Policy) การจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วน (Priority) ของโครงการ การวางแผนและการบริหารโครงการ (Project Planning and Administration) อันเป็นกิจกรรมขององค์กร หรือหน่วยงานในระดับต่างๆ การแบ่งงาน (Division of Works) และการมอบหมายหน้าที่การงาน (Delegation of Authority) การจัดการ (Management) ตามแผนงานให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายที่กำหนดเอาไว้ ให้ได้ผล คือ “ประสิทธิผล” (Effectiveness) ดี อย่างมี “ประสิทธิภาพ” (Efficiency) สูง และรวมทั้ง การตรวจงาน (Inspection) การติดตามผล (Follow-up) และการประเมินผลงาน (Evaluations)

๓) การจัดการทางด้านบุคลากร (Personnel Management) การเงินหรือการคลัง (Financial Management) และทรัพย์สิน (Assets) ขององค์กรหรือหน่วยงานแต่ละระดับ

เครื่องวัดผลของการบริหารงาน (Administrative Measurement) ก็คือ “ประสิทธิภาพ” (Efficiency) ซึ่งหมายถึงอัตราส่วนแห่งค่าลงทุน (Investment Value) ต่อประสิทธิผล (Effectiveness) ของการบริหารงานของนักบริหารหรือหน่วยงานหนึ่ง

เมื่อเทียบกับอัตราส่วนแห่งค่าลงทุน ต่อประสิทธิผลของการบริหารงานอย่างเดียวกันของนักบริหารหรือหน่วยงานเดียวกัน แต่ต่างระยะเวลากัน หรือ

เมื่อเทียบกับอัตราส่วนแห่งค่าลงทุนต่อประสิทธิผลของการบริหารงานอย่างเดียวกันของนักบริหารอีกคนหนึ่งหรืออีกหน่วยงานหนึ่ง

กล่าวอีกนัยหนึ่ง การบริหารงานที่ได้ผลสำเร็จมีประสิทธิภาพสูง คือ การบริหารงานที่ได้ผลผลิต หรือ ผลงานที่ได้สำเร็จด้วยดีมาก ด้วยต้นทุนหรือค่าลงทุนที่ต่ำที่สุด ซึ่งก็หมายความว่า นักบริหารที่ดีก็ต้องรู้จักเลือกใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด อย่างประหยัดที่สุด และให้ได้ผลงานที่ดีมากที่สุดนั่นเอง^{๕๒}

หลักกระบวนการบริหารมีอยู่ ๕ ประการ คือ^{๕๓}

๑) การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดนโยบายและมาตรการอันเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

๒) การจัดองค์การ (Organizing) คือ การกำหนดตำแหน่งสายบังคับบัญชาใน องค์การ

๓) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) หมายถึงการสรรหาบุคลากรมาบรรจุแต่งตั้งในตำแหน่งที่กำหนดไว้

๔) การอำนวยการ (Directing) คือ กำกับ สั่งการและมอบหมายให้แต่ละฝ่ายได้ปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้

^{๕๒}พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), การบริหารวัด, หน้า ๒๖-๒๗.

^{๕๓}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), คุณธรรมสำหรับนักบริหาร, หน้า ๓.

๕) การควบคุม (Controlling) คือ การติดตามดูว่าแต่ละฝ่ายปฏิบัติงานไปถึงไหน มีปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นที่ใด

ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการของหลักการบริหาร ซึ่งมีอยู่ ๕ ขั้นตอน ดังนี้^{๕๔}

๑. การวางแผน (Planning)
๒. การจัดระบบองค์การ (Organizing)
๓. การจัดบุคลากร (Staffing)
๔. การเป็นผู้นำในองค์การ (Leading)
๕. การควบคุมการดูแล (Controlling)

หลักการบริหารเหล่านี้อาจจะเคยปฏิบัติโดยผู้บริหารก่อนมี Fayol แต่ Fayol เป็นบุคคลแรกที่ประมวลหลักการเหล่านี้ขึ้นมา ทำให้ผู้บริหารทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ เขาได้วางรากฐานของการบริหารในฐานะที่เป็นวิชาชีพอย่างหนึ่ง

ทฤษฎีการบริหารโดยมีความเชื่อว่าเป็นไปได้ที่จะหาทางศึกษาถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับการบริหาร (Administrative) ซึ่งสามารถใช้ได้กับการบริหารทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นการบริหารอุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาล โดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการบริหาร (Management Functions) ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ทาง การบริหาร ๕ ประการ คือ^{๕๕}

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อธุรกิจ และกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติงาน หรือวิถีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจะต้องจัดให้มีโครงสร้างของงานต่างๆ และอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของ และตัวคน อยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้

๓. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึง หน้าที่ในการสั่งการงานต่างๆ ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ซึ่งจะกระทำให้ผลสำเร็จด้วยดี โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีจะต้องเข้าใจคนงานของตน จะต้องเข้าใจถึงข้อตกลงในการทำงานของคนงานและองค์การที่มีอยู่ รวมถึงจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิดทั้งขึ้นและลง นอกจากนี้ยังต้องทำการประเมินโครงสร้างขององค์การและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของตนเป็นประจำอีกด้วย หากโครงสร้างขององค์การที่เป็นอยู่ไม่เหมาะสมก็จำเป็นต้องปรับปรุงเช่นเดียวกัน ถ้าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาคนใดหย่อนประสิทธิภาพ การไล่ออกเพื่อปรับปรุงกำลังคนที่มีอยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็นต้องทำ

๔. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

๕. การควบคุม (Controlling) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว

^{๕๔}Koontz, Harold and Heize Wehrich, **Essential of management**, 5th, (Singapore : McGraw-Hall, 1990), pp. 26-27.

^{๕๕}Price, Alan, **Human Resourec Management In a Business Context**, 2nd edition, (London : Thomson Learning, 2004), p. 110.

นอกจากนี้หลักการในการบริหารจัดการยังแบ่งออกเป็น ๑๔ ประการเป็นส่วนประกอบสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการบริหารจัดการ ดังนี้

๑. การแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) ฟาโย ได้เสนอว่า คนงานควรจะได้รับกรมอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติมากขึ้น หรือได้รับการกระตุ้นให้มีความรับผิดชอบในผลลัพธ์ของงานมากขึ้น ซึ่งหลักการนี้จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์กรยุคปัจจุบันได้

๒. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility) แวปเบอร์ และฟาโย ได้ให้ความสำคัญของอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ อำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการของ แวปเบอร์จะได้มาจากตำแหน่งหน้าที่ของผู้บริหารในสายการบังคับบัญชา ส่วนอำนาจหน้าที่แบบไม่เป็นทางการจะได้รับจากความชำนาญงานของบุคคล (Expertise) ความรู้ทางด้านเทคนิค (Technical Knowledge) ความมีคุณค่าทางศีลธรรม (Moral Worth) และความสามารถในการนำ (Leading) และสร้างความผูกพันกับผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนเน้นว่าอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบควรอยู่คู่กัน

๓. การมีผู้บังคับบัญชาคนเดียว (Unity of Command) ฟาโย กล่าวว่าคำสั่งสองคำสั่ง (Dual Command) อาจก่อให้เกิดปัญหาในการทำงาน เช่น การรายงานจะมีความเกี่ยวข้องในเมื่อผู้ควบคุมสองคนได้ให้คำสั่งกับผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว ทำให้เกิดการสับสนในบางสถานการณ์ คำสั่งสองคำสั่งนี้ทำให้เกิดความยุ่งยากแก่ผู้บังคับบัญชา และทำให้เกิดการสับสนในลำดับชั้นของอำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการ (Formal Hierarchy of Authority) การประเมินอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบของผู้บริหารในระบบผู้บังคับบัญชาสองคนจะเป็นการยาก และผู้บริหารจะไม่สนใจในความรู้สึกของผู้ใต้บังคับบัญชา มักจะโกรธ และอาจไม่ให้ความร่วมมือในอนาคตถ้าผู้ใต้บังคับบัญชาไม่เชื่อฟัง

๔. สายการบังคับบัญชาตามอำนาจหน้าที่ (Line of Authority) เป็นสายการบังคับบัญชาจากผู้บริหารในระดับบนสู่ผู้ปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์กร ความสัมพันธ์ของการจำกัดความยาวของสายการบังคับบัญชา โดยการควบคุมจำนวนของระดับในลำดับชั้นของการบริหารจัดการ จำนวนที่ดีที่สุดในลำดับชั้นการบังคับบัญชา (Hierarchy) คือ ความยาวของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้บริหารระดับสูง และพนักงานระดับล่าง รวมถึงความล่าช้าในการวางแผน (Planning) และการจัดการ (Organizing) ซึ่งการจำกัดจำนวนของระดับชั้นการบังคับบัญชาให้น้อยลงจะทำให้ปัญหาในการติดต่อสื่อสารลดลง และองค์กรจะมีการปฏิบัติงานที่รวดเร็วและมีความยืดหยุ่นมากขึ้น ภายในองค์กรได้มีการแบ่งแยกแผนกต่างๆ ซึ่งแต่ละแผนกจะมีระดับชั้นการบังคับบัญชาโดยผู้บริหารในระดับกลาง และระดับต้นของสายการบังคับบัญชาแต่ละแผนก ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้จัดการในระดับเดียวกันในแผนกอื่นๆ ซึ่งปฏิสัมพันธ์นี้ช่วยในการตัดสินใจให้เร็วขึ้น เนื่องจากผู้บริหารจะรู้จักบุคคลอื่น และรู้วิธีการในการแก้ปัญหาเพิ่มมากขึ้น สำหรับการทำงานข้ามแผนกหรือการทำงานข้ามสายนั้น เป็นการสร้างทีมงานข้ามสาย ซึ่งสามารถควบคุมโดยผู้นำของแต่ละทีม

๕. การรวมอำนาจ (Centralization) เป็นการรวมอำนาจของการบังคับบัญชาไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงขององค์กร ซึ่งอำนาจหน้าที่จะไม่ได้รับรวมไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงของสายการบังคับบัญชา แต่เป็นการกำหนดว่า ควรมีการรวมอำนาจไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงเท่าไรอย่างไร และมีการ

กระจายอำนาจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนงานในระดับล่างอย่างไร สิ่งนี้ถือว่ามีความสำคัญเนื่องจากว่าจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของพนักงานในทุกระดับขององค์การ

๖. การมีเป้าหมายเดียวกัน (Unity of Direction) เป็นการออกแบบหรือกำหนดแผนในการปฏิบัติงานของผู้บริหาร และคนงานที่ใช้ทรัพยากรขององค์การ องค์การใดที่ไม่มีการวางแผนจะทำให้ขาดประสิทธิภาพและขาดประสิทธิผล ซึ่งจะไม่มีการมุ่งไปสู่กิจกรรมของกลุ่มหรือกิจกรรมของบุคคล แต่การวางแผนจะเริ่มที่ผู้บริหารระดับสูงทำงานเป็นทีมร่วมกับกลยุทธ์ขององค์การ ซึ่งจะต้องมีการติดต่อกับผู้บริหารในระดับกลางที่มีส่วนในการตัดสินใจว่าจะใช้ทรัพยากรขององค์การอย่างไร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกลยุทธ์ หลักการในข้อนี้ยึดหลักว่า กิจกรรมของแต่ละกลุ่มต้องมีจุดหมายและแผนเดียวกัน

๗. หลักความเสมอภาค (Equity) ความเสมอภาคคือ ความเป็นธรรม (Justice) ความยุติธรรม (Impartiality) และความเหมาะสม (Fairness) สำหรับสมาชิกทุกคนภายในองค์การซึ่งในปัจจุบันพนักงานมีความต้องการความเสมอภาคมากขึ้นเป็นการจัดการที่ใช้หลักความเท่าเทียมกัน

๘. การออกคำสั่ง (Order) วิธีการจัดการซึ่งอยู่ในตำแหน่งนั้นในการจัดหาเพื่อให้องค์การได้รับประโยชน์สูงสุด และเป็นการจัดหางานให้แก่พนักงานโดยใช้ผังองค์การ (Organization Chart) เพื่อแสดงให้เห็นถึงตำแหน่ง และหน้าที่ของพนักงานแต่ละคน และเป็นการชี้วัดว่าตำแหน่งของพนักงานแต่ละคนอาจจะมีการเลื่อนขั้นได้ในอนาคต การวางแผนเกี่ยวกับอาชีพได้รับความสนใจมากขึ้นในองค์การยุคปัจจุบัน เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์ถือว่ามีความจำเป็นที่จะต้องให้การฝึกอบรม (Training) และการพัฒนากำลังแรงงาน (Developing) โดยองค์การจะกำหนดตำแหน่งหน้าที่สำหรับคนทุกคน และทุกคนจะเข้าใจตำแหน่งหน้าที่ของตน

๙. ความคิดริเริ่ม (Initiative) เป็นความสามารถของบุคคลในการกระทำการต่างๆ โดยปราศจากการสั่งการจากผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารจะต้องกระตุ้นให้พนักงานมีความคิดริเริ่มซึ่งความคิดริเริ่มนี้นับถือว่าเป็นจุดแข็งขององค์การ เนื่องจากจะสามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ได้ผู้บริหารมีความต้องการทักษะ (Skill) และไหวพริบ (Tact) เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างองค์การและความต้องการของพนักงาน และความสามารถ (Ability) จะทำให้เกิดความสมดุล ซึ่งเป็นสิ่งที่ชี้วัดผู้บริหารระดับสูงในการพัฒนาและการบริหารงาน

๑๐. ความมีระเบียบวินัย (Discipline) เป็นการมุ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการเชื่อฟัง (Obedience) อำนาจ (Energy) คำขอร้อง (Application) และลักษณะของการแสดงความนับถือออกมา สำหรับอำนาจของผู้บังคับบัญชา ความมีระเบียบวินัยเป็นบุคลิกลักษณะที่เกี่ยวข้องกับผู้บริหารหลายๆ คนที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือให้กับผู้ปฏิบัติงานทั้งหมดและทำงานอย่างเข้มแข็งเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ ความมีระเบียบวินัยจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในองค์การกับคุณสมบัติของผู้นำภายในองค์การ และเป็นความสามารถของผู้บริหารในการที่จะปฏิบัติตามอย่างยุติธรรมอีกด้วย

๑๑. ค่าตอบแทน (Remuneration of Personnel) การให้รางวัลประกอบด้วยโบนัส และแผนการแบ่งกำไร เป็นการช่วยกระตุ้นการทำงานของพนักงานได้ การให้หรือการจ่ายค่าตอบแทนให้แก่พนักงานมีความสำคัญอย่างมากต่อความสำเร็จขององค์การ ระบบรางวัลที่มีประสิทธิภาพสามารถให้ความยุติธรรมทั้งพนักงาน และองค์การ รวมทั้งสามารถกระตุ้นผลผลิตเพิ่มโดยการให้

รางวัล เพื่อเป็นการสนับสนุนให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้น โดยยึดหลักว่าการจ่ายค่าตอบแทนควรยุติธรรมและตอบสนองความพึงพอใจสูงสุดทั้งนายจ้าง และลูกจ้างเท่าที่จะทำได้

๑๒. ความมั่นคงในงาน (Stability of Tenure of Personnel) ความมั่นคงในงานมีความสำคัญต่อการจ้างงานระยะยาว เมื่อพนักงานอยู่ในองค์การซึ่งมีแนวโน้มจะทำงานเป็นทีมเป็นระยะเวลานาน โดยพยายามพัฒนาทักษะ และปรับปรุงความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรขององค์การ การจ้างงานระยะยาวเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้อธิบายการประสบความสำเร็จของบริษัทขนาดใหญ่ในญี่ปุ่น

๑๓. ผลประโยชน์ส่วนตัวมีความสำคัญน้อยกว่าผลประโยชน์ขององค์การ (Subordination of individual interests to the common interest) ผลประโยชน์ขององค์การถือว่าเป็นประโยชน์ของทุกๆ คนหรือของทุกกลุ่มในองค์การ ในขณะที่องค์การยังดำเนินกิจการอยู่จะต้องมีการกำหนดผลประโยชน์เพื่อให้เกิดความยุติธรรมระหว่างองค์การ และสมาชิกภายในองค์การ

๑๔. ความสามัคคี (Sprit de corps) เป็นความรู้สึกร่วมกันของสมาชิกภายในองค์การที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของสมาชิกในกลุ่ม ในการออกแบบประยุกต์ของอำนาจหน้าที่ตามลำดับชั้นภายในองค์การ และสิทธิในการสั่งการ หรือการบริโภค และความร่วมมือกันถือว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญในการที่ทำให้องค์การบรรลุผลสำเร็จ และมีการพัฒนาความสามัคคีจะสามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากมีการติดต่อกันระหว่างผู้บริหาร และคนงานโดยการติดต่อเพื่อแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ที่สำคัญ เพราะความสามัคคีคือพลัง เมื่อสมาชิกมีความสามัคคีกันสูงก็จะทำให้องค์การมีความแข็งแกร่ง^{๕๖}

และมีผู้นำเสนอกระบวนการบริหารงาน ๗ ประการ เรียกโดยย่อว่า “POSDCoRB” เป็นกระบวนการบริหารงานที่นำเสนอไว้ในหนังสือ “Papers on the Science of Administration” ในปี พ.ศ.๒๔๗๙ โดยมีกระบวนการบริหารงาน ดังนี้^{๕๗}

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผนทางในการปฏิบัติงานตลอดจนวิธีการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้

๒. การจัดหน่วยงาน (Organizing) หมายถึง การจัดโครงสร้าง อำนาจหน้าที่และการแบ่งส่วนของงานให้เหมาะสมและลงตัว

๓. การจัดสายงานและการจัดตัวบุคคล (Staffing) หมายถึง การบริหารงานด้านบุคลากร อันได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การรักษาสภาพการทำงาน และการควบคุมการปฏิบัติงานของบุคลากร

๔. การอำนวยการ (Directing) หมายถึง การดำเนินการตัดสินใจ และสั่งการในการปฏิบัติงานของส่วนต่างๆ ให้ดำเนินไปอย่างมีระเบียบแบบแผน ทั้งในลักษณะงานทั่วไปและในลักษณะงานเฉพาะ ตลอดจนการให้คำแนะนำ และควบคุมการปฏิบัติงานในทุกภาคส่วน

^{๕๖}ฟาโย, อังใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่นๆ, **ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๕), หน้า ๖๘-๖๙.

^{๕๗}Luther Gulick and Lyndall Urwick, **Papers on the Science of Administration**, (New York : Institute of Public Administration, 1937), pp. 37-38.

๕. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การร่วมมือกันของบุคลากรในการปฏิบัติงานตามส่วนต่างๆ ให้ประสานสอดคล้องกันอย่างกลมกลืน

๖. การรายงาน (Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานให้ผู้บริหารงานและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบถึงความเคลื่อนไหว และความก้าวหน้าของกิจการต่างๆ ภายในหน่วยงาน

๗. งบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การควบคุมการใช้จ่ายให้รอบคอบ และรัดกุม รวมถึงการจัดสรรงบประมาณและการจัดทำบัญชี

นักวิชาการในประเทศไทยได้เสนอภารกิจสำคัญในการบริหารไว้ ๗ ประการ คือ^{๕๘}

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดโครงการอย่างกว้างๆ ว่ามีอะไรที่จะต้องปฏิบัติตามลำดับ วางแนววิธีปฏิบัติพร้อมด้วยวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานนั้น ก่อนลงมือปฏิบัติการ

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การจัดรูปโครงสร้างหรือเค้าโครงการบริหาร โดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆ ของหน่วยงานให้ชัดเจนพร้อมด้วยกำหนดลักษณะ และวิธีการติดต่อสัมพันธ์ตามลำดับชั้นแห่งอำนาจหน้าที่สูงต่ำลดหลั่นลงไป

๓. การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) หมายถึง การบริหารงานเกี่ยวกับตัวบุคคลของหน่วยงานการบริหารบุคคลดังกล่าว รวมทั้งตั้งแต่การแสวงหาคนมาทำงาน การบรรจุ การแต่งตั้ง การฝึกอบรม และการพัฒนาบุคคล การบำรุงขวัญ การเลื่อนขั้น ตลอดจนการพิจารณาให้พ้นจากงาน การบำรุงรักษาสภาพของการทำงานให้ดี และมีประสิทธิภาพให้คงอยู่ต่อไป

๔. การสั่งการ (Directing) หมายถึง การอำนวยความสะดวก หรือการวินิจฉัยสั่งการหลังการได้วิเคราะห์ และพิจารณาโดยรอบคอบ รวมทั้งติดตามดูแลให้มีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้นๆ

๕. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การประสานงาน หรือติดต่อสัมพันธ์กับหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆ ในองค์กร เพื่อก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ไม่มีการทำงานที่ซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกัน สามารถทำงานประสานความกลมกลืนกันเพื่อวัตถุประสงค์หลักขององค์การ

๖. การรายงาน (Reporting) หมายถึง การเสนอรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาหรือยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งบนและล่าง เพื่อทราบความก้าวหน้าของงานทุกระยะ สะดวกแก่การประสานงานอื่นจะเป็นการสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน ตลอดจนเป็นการบำรุงขวัญกำลังใจไปในตัวด้วย

๗. การงบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การจัดสรรทรัพยากร หรือการทำงานงบประมาณการเงิน วางแผนหรือโครงการในการจ่ายเงิน การบัญชี และการควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินโดยรอบคอบ และรัดกุม

หลักเกณฑ์ได้พัฒนาการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ซึ่งมีพื้นฐานอยู่ในหลักการ (Principles) ที่สำคัญ ๔ ประการ คือ^{๕๙}

^{๕๘}ติน ปรัชญพฤทธิ์, **หลักการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๔-๒๖.

^{๕๙}เทเลอร์, อังโน ธงชัย สันติวงษ์, **องค์การและการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๔๗-๔๘.

๑. ต้องมีการคิดค้นและกำหนดวิธีที่ดีที่สุด สำหรับงานแต่ละอย่างคือ ต้องมีการกำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุดที่ช่วยให้สามารถทำงานเสร็จลุล่วงไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์มาตรฐานของงาน จะต้องมีการจัดวางเอาไว้ โดยมีหลักเกณฑ์ที่ได้พิสูจน์มาแล้วว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุดจริง และในเวลาเดียวกันการจ่ายผลตอบแทนแบบจูงใจต่างๆ ก็จ่ายให้ตามผลผลิตทั้งหมด

๒. ต้องมีคัดเลือกและพัฒนาคนงาน โดยตระหนักถึงความสำคัญ และคุณค่าของการรู้จักงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับคนงาน นอกจากนี้ต้องมีการอบรมคนงานให้รู้จักวิธีการทำงานที่ถูกวิธีด้วย และในการคัดเลือกคนงานจะต้องมีการพิจารณาเป็นพิเศษที่จะให้ได้คนที่มีคุณสมบัติที่ดีที่สุดตรงตามงานที่จะให้ทำ

๓. ด้วยวิธีการพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับวิธีการทำงาน ควบคู่กับการพิจารณาคนงานนี้ คนงานจะไม่คัดค้านต่อวิธีทำงานใหม่ที่ได้กำหนดขึ้น เพราะโดยหลักเหตุผลคนงานทุกคนจะเห็นจริงถึงโอกาสที่เขาจะได้รับรายได้สูงขึ้นจากการทำงานถูกวิธีที่จะช่วยให้ได้ผลผลิตสูงขึ้น

๔. การประสานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้บริหารและคนงาน ฝ่ายบริหารควรจะได้ประสานอย่างใกล้ชิดเป็นประจำกับคนงานที่เป็นผู้ปฏิบัติงาน แต่ต้องไม่ใช่โดยการลงมือปฏิบัติงานที่ควรจะเป็นงานของคนงานเท่านั้น

สำหรับแนวคิดการบริหารได้รับการพัฒนาขึ้นมาตามแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ จนเกิดเป็นทฤษฎีการบริหารที่มุ่งจะวิเคราะห์ศึกษาถึงการบริหารอย่างเป็นระบบ โดยเฮนรี ฟาโย นักบริหารชาวฝรั่งเศส ซึ่งได้วางรากฐานสำคัญของทฤษฎีการบริหารทั่วไปอันเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง ทฤษฎีอันหนึ่งที่ว่าด้วยหน้าที่ในการบริหาร ๕ ประการคือ การวางแผน การจัดองค์การ การบังคับบัญชา การประสานงาน และการควบคุม ต่อมาได้พัฒนาและปรับปรุงจนกลายเป็นตำราการบริหาร เช่น ทฤษฎีของลูเธอร์ กูลิค ศาสตราจารย์การบริหารรัฐกิจชาวอเมริกัน ที่ได้ขยายแนวคิดของฟาโย กำหนดหน้าที่ในการบริหารที่เรียกกันว่า POSDCoRB : Planning (การวางแผน) Organizing (การจัดองค์การ) Staffing (การจัดบุคคลเข้าทำงาน) Directing (การสั่งการหรืออำนวยการ) Coordinating (การประสานงาน) Reporting (การรายงานผลการปฏิบัติงาน) Budgeting (การงบประมาณ)^{๖๐}

จากการศึกษาทฤษฎีการบริหาร จึงสรุปได้ว่า การบริหารมีความจำเป็นต้องมีกระบวนการที่สำคัญ ๕ ประการ คือ ๑) การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดนโยบายและมาตรการอันเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ๒) การจัดองค์การ (Organizing) คือ การกำหนดตำแหน่งสายบังคับบัญชาใน องค์การ ๓) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) หมายถึงการสรรหาบุคลากรมาบรรจุแต่งตั้งในตำแหน่งที่กำหนดไว้ ๔) การอำนวยการ (Directing) คือ กำกับ สั่งการ และมอบหมายให้แต่ละฝ่ายได้ปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ และ ๕) การควบคุม (Controlling) คือ การติดตามดูว่าแต่ละฝ่ายปฏิบัติงานไปถึงไหน มีปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นที่ใด เป็นต้น

^{๖๐}สุปรีชา กมลาคัน, กลยุทธ์การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๔๕),

ตารางที่ ๒.๑๑ เปรียบเทียบทฤษฎีการบริหารจัดการกับทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย /ทฤษฎีของนักวิชาการ	พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต),	Koontz, Harold and Heize Wehrich	Price, Alan	Luther Gulick and Lyndall Lunwick	ดิน ปรัชญพฤตย์
๑) การวางแผน (Planning)	✓	✓	✓	✓	✓
๒) การจัดองค์การ (Organizing)	✓	✓	✓	✓	✓
๓) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing)	✓	✓		✓	✓
๔) การอำนวยการ (Directing)	✓	✓	✓	✓	✓
๕) การควบคุม (Controlling)	✓	✓	✓	✓	✓

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์

๒.๔.๑ การปกครองคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์เป็นรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นองค์กรหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ โดยเฉพาะเกิดขึ้นในสังคมชาวพุทธที่มีรูปแบบ และประวัติอย่างยาวนาน

๑) ความหมายของคณะสงฆ์

คำว่า “สงฆ์” ตามความเข้าใจทั่วไปคือ ภิกษุในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์คือหมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และสอนบุคคลอื่นให้รู้ตามพระสงฆ์ ในความหมายพระสูตร หมายถึง ท่านผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวแม้เพียงรูปเดียวก็ได้ชื่อว่าเป็นสงฆ์ แต่ในความหมายทางวินัยนั้นท่านหมายเอาภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป จึงได้ชื่อว่า พระสงฆ์^{๖๑} พระสงฆ์เป็นสถาบันบุคคลที่เกิดขึ้นตามการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าผ่านวิธีการอุปสมบทตามที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาต ทำหน้าที่ในการรักษาและสืบทอดพระพุทธศาสนาจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงในปัจจุบัน

นักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของคำว่า “พระสงฆ์” ไว้ ผู้ศึกษาขอเสนอเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ดังนี้

^{๖๑}พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), พระสงฆ์กับการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๘.

คำว่า”พระสงฆ์” ตามความคิดของท่านพุทธทาสเกี่ยวกับสังฆะ หมายถึงหมู่ กลุ่ม อาจจำแนกได้เป็น ๓ ระดับ ดังนี้^{๖๒}

๑. สังฆะ ในความหมายอย่างกว้างที่สุด ท่านเห็นว่า วิธีของสากลจักรวรรดิชาติ แวดล้อมและสรรพสิ่ง ต้องอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสหกรณ์ คือ พึ่งพาอาศัยกันและเอื้อเพื่อช่วยเหลือกัน จึงอยู่ร่วมกันได้ดีมาโดยตลอด ซึ่งเป็นรากฐานของเรื่องธัมมิกสังคมนิยมของท่าน

๒. สังฆะ หมายถึงวิถีชีวิตของความเป็นอยู่ของหมู่พระภิกษุสงฆ์ ชีวิตในวัดซึ่งเน้นหลักการ “กินอยู่ง่าย ใคร่ครวญสูง” “อยู่อย่างต่ำ กระทำเพื่อ...” ทำงานเต็มความสามารถ ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น เจียดส่วนเกินให้ผู้อื่นที่ต้องการหลักการเป็นอยู่อย่างขุดเกลากิเลส ลดละอัตตาสามารถนำชีวิตให้มีค่าสูงสุดและถึงพุทธธรรมได้โดยสะดวก

๓. สังฆะ หมายถึง”การคณะสงฆ์ไทย” ซึ่งมีแบบแผนการปกครองจัดการศึกษา การเผยแผ่ และสาธารณูปการ ที่ต้องจัดให้ได้ผลดี มีประสิทธิภาพ ...ค่าและยั่งยืนนาน ทั้งเหมาะสมกับยุคสมัย สอดคล้องกับพระธรรมวินัยนั้น

ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับพระสงฆ์ ดังนี้^{๖๓} พระสงฆ์ หมายถึง หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติชอบตาม พระธรรมวินัย, หมู่สาวกของพระพุทธเจ้า สงฆ์ หมายถึง หมู่, ชุมชน ๑. หมู่สาวกของพระพุทธเจ้า เรียกว่า สาวกสงฆ์ ดังคำ สวดในสังฆคุณ ประกอบด้วยคูปบุรุษ ๔ บุรุษบุคคล ๘ เริ่มแต่ท่านผู้ตั้งอยู่ในโศดาปัตติมรรคจนถึงพระอรหันต์ต่างจาก ภิกษุสงฆ์ คือ หมู่แห่งภิกษุ หรือชุมชนภิกษุ (ดูหมายเลข ๒),ต่อมาบางที่เรียกอย่างแรกว่า อริยสงฆ์ อย่างหลังว่า สมมติสงฆ์ ๒. ชุมชนภิกษุหมู่หนึ่งตั้งแต่ ๔ รูป ขึ้นไป ซึ่งสามารถประกอบสังฆกรรมได้ตามกำหนดทางพระวินัย ต่างโดยเป็นสังฆกรรมได้ตามกำหนดทางพระวินัย ต่างโดยเป็นสงฆ์จตุรวรรคบ้าง ปัญจวรรคบ้าง ทศวรรคบ้าง วิสดีวรรคบ้างดังนั้น พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจึงแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ^{๖๔}

๑. สมมติสงฆ์ หมายถึง กุลบุตรผู้เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุด้วยญัตติจตุตถกรรมเพื่อปฏิบัติและรักษาพระธรรมวินัยตามความรู้ ความสามารถ และปฏิบัติตนเพื่อความสะอาดสว่างสงบแห่งจิตใจ สมมติสงฆ์แบ่งออกเป็น ๔ ประเภทตามลักษณะการประกอบสังฆกรรม คือ

๑.๑ จตุรวรรค คือ ภิกษุสงฆ์ จำนวน ๔ รูป สามารถทำสังฆกรรมได้ทุกชนิดยกเว้นการบวช การปวารณา (พิธีกรรมที่กระทำในวันออกพรรษา อนุญาตให้พระสงฆ์ว่ากล่าวตักเตือนกันได้) และอัพภาน (การรับภิกษุต้องอาบัติหนักบางอย่าง และได้ลงโทษตนเองด้วยกรรมวิธีที่กำหนดเสร็จแล้วให้กลับคืนเป็นผู้บริสุทธิ์ดังเดิม)

^{๖๒} พระครู เมธกุโร, ”สังฆะ”ในทัศนะท่านพุทธทาส, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.buddhadasa.org/html/articles/1_bdb/sangha.html. [๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔].

^{๖๓} พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ,๒๕๔๐), หน้า ๒๙๖.

^{๖๔} จำเริญ วุฒิจันทร์, “เอกสารการวิจัยส่วนบุคคลในลักษณะวิชา สังคมจิตวิทยา เรื่องการพัฒนากิจการคณะสงฆ์เพื่อความมั่นคงแห่งชาติ”, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร ,๒๕๖๖), หน้า ๒๕.

๑.๒ ปัญจวรรค คือ ภิกษุสงฆ์จำนวน ๕ รูปสามารถทำปวารณาได้ ทำการบวชพระในชนบทได้ และสังฆกรรมอื่นได้ยกเว้น อัพภานและการบวชพระในมัชฌิมชนบท

๑.๓ ทสวรรค คือ พระภิกษุสงฆ์จำนวน ๑๐ รูป สามารถทำการบวชพระในมัชฌิมชนบทได้ และสังฆกรรมอื่นได้ ยกเว้นอัพภาน

๑.๔ วิสติวรรค คือ ภิกษุสงฆ์จำนวน ๒๐ รูป สามารถทำสังฆกรรมได้ทุกชนิด^{๖๕}

๒. อริยสงฆ์ หมายถึง สาวกของพระพุทธเจ้าผู้บรรลุนิพพานตั้งแต่ระดับต้นจนถึงระดับสูงสุดแต่เดิมเรียกว่า สาวกสงฆ์แบ่งเป็น ๔ ประเภทคือ

๒.๑ พระโสดาบัน หมายถึงผู้ละกิเลส ๓ ชนิด คือ สักกายทิฏฐิ (ความเห็นว่ามีตัวตนหรือความยึดมั่นในตัวตน) วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) สัสสพตปราคาส (การยึดถือศีลและวัตรอย่างมกมาย หรือถือความขลังความศักดิ์สิทธิ์)

๒.๒ พระสกิทาคามี หมายถึง ผู้ละกิเลส ๓ ข้อข้างต้นได้และทำราคะ โทสะ โมหะให้เบาบางลง

๒.๓ พระอนาคามี หมายถึง ผู้ละกิเลสเพิ่มขึ้นอีก ๒ อย่างคือ กามราคะ คือ ความติดใจในกามคุณ ปฏิฆะ คือ ความกระทบกระทั่งในใจ ความหงุดหงิดขัดเคืองใจ

๒.๔ พระอรหันต์ หมายถึง ผู้ละกิเลสที่ประณีตได้ ๕ อย่างคือ รูปราคะ คือ ความติดในรูปธรรมอันประณีต อรูปราคะ คือ ความติดในอรูปธรรม มานะ คือ ความสำคัญตนหรือถือตนว่าเป็นนั่นเป็นนี่ อุทธัจจะ คือ ความฟุ้งซ่าน จิตใจไม่สงบ วุ่นวาย ขัดส่าย อวิชชา คือ ความไม่รู้จริง ไม่รู้เท่าทันสภาวะ ไม่เข้าใจในเหตุผล^{๖๖}

โดยสรุป สมมติสงฆ์ หมายถึง ผู้ถือเอาเพศบรรพชิตและต้องมีจำนวนตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป ส่วนอริยสงฆ์ มิได้จำกัดเพศว่าเป็นภิกษุหรือคฤหัสถ์ แต่หมายถึงผู้ที่มีคุณภาพทางจิตบริสุทธิ์ขึ้นมาตามลำดับ ตั้งแต่ระดับโสดาบันขึ้นไป จะเป็นภิกษุหรือคฤหัสถ์ก็ได้

พระสงฆ์ หมายถึงหมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย พระสงฆ์ ได้แก่ภิกษุในพระพุทธศาสนา หมู่สาวกของพระพุทธเจ้า คือ ผู้ออกบวชตามพระพุทธเจ้าหลังจากได้ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วเกิดศรัทธาเลื่อมใส ต้องการจะได้บรรลุนิพพานตามพระพุทธเจ้าจึงสละเหย้าเรือนออกบวช ปฏิบัติตามธรรมและวินัยที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เรียกว่า สงฆ์ ฉะฉาน ก็มี พระสงฆ์ จัดเป็นรัตนะหนึ่งในจำนวนรัตนะสามหรือพระรัตนตรัย ซึ่งได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์^{๖๗}

พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ย่อมมีชีวิตอยู่ด้วยความสงบ ทำตนให้มากกว่าเป็นผู้รับละเว้นความโลภ ความโกรธ ความหลง ที่รุนแรง ไม่ทะเยอทะยานในเรื่องลาภ ยศ มีน้ำใจประกอบด้วยเมตตา มีความเลื่อมใสมั่นในกฎของกรรม และมุ่งความสงบเป็นที่ตั้ง ชีวิตของพระภิกษุ

^{๖๕}วิทย์ วิศเวทย์ และเสฐียรพงษ์ วรรณปก, พระพุทธศาสนา (ส ๐๔๑๐-๐๔๑๑), ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๔), หน้า ๒.

^{๖๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

^{๖๗}พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) , พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด, (กรุงเทพมหานคร : วัดราชโอรสาราม, ๒๕๔๘), หน้า ๖๕๕.

ในพระพุทธศาสนา ปัจจุบันนี้มีความหมายที่การบำเพ็ญประโยชน์ เพื่อการพระศาสนา ๑ การศึกษา ๑ การสังคมสงเคราะห์ที่ไม่ขัดต่อสมณวิสัย ^{๖๘}

คำว่า พระสงฆ์ มาจากคำบาลีว่า สงฆ แปลว่า หมู่ ชุมชน คนทั่วไปมักเข้าใจว่า พระสงฆ์ คือ ภิกษุ แต่ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง หมู่ภิกษุ และภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป เรียกว่า คณะสงฆ์ การประกอบสังฆกรรมที่สำคัญในทางพุทธศาสนาต้องมีคณะสงฆ์ซึ่งประกอบด้วยภิกษุอย่างน้อยที่สุด ๔ รูปร่วมพิธี สังฆกรรมนั้นจึงจะสำเร็จสมบูรณ์ หากคณะสงฆ์ไม่ครบคณะ ก็จะประกอบสังฆกรรมไม่ได้ พระสงฆ์จัดว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญเพราะเป็นศาสนทายาทสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวต่อไป พระสงฆ์จึงต้องประพฤติปฏิบัติตนให้ถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติของพระสงฆ์ที่ดี เมื่อพระสงฆ์ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ก็จะเป็นเหตุจูงใจประชาชนให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา หากพระสงฆ์ปฏิบัติตนไม่ดีจะทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธาและทำให้พระพุทธศาสนาวิบัติ ^{๖๙}

จากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่า พระสงฆ์ คือ ภิกษุในพระพุทธศาสนา หมู่สาวกของพระพุทธเจ้า คือ ผู้ออกบวชตามพระพุทธเจ้าหลังจากได้ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วเกิดศรัทธาเลื่อมใส ต้องการจะได้บรรลุธรรมตามพระพุทธเจ้าจึงสละเหย้าเรือนออกบวช ปฏิบัติตามธรรมและวินัยที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

๒) ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ตามแบบพระธรรมวินัย

การปกครองคณะสงฆ์ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการปกครองครั้งนั้นคือ พระธรรมวินัยพระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์โดยธรรมมาธิปไตย กล่าวคือ ทรงแสดงธรรมบัญญัติพระวินัย การบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนา และทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ของพระสงฆ์โดยที่พระองค์ทรงเป็นพระธรรมราชา มีพระสารีบุตรเป็นพระธรรมเสนาบดีเป็นผู้ช่วยตามที่ทรงโปรดให้ช่วยพร้อมพระโมคคัลลานะ และพระเถระทั้งหลาย ผู้เป็นสังฆมนตรีและสังฆปริณายกเป็นหมู่ๆ ทรงมอบให้สงฆ์เพื่อเป็นสมานสังวาสกัน เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย และต้องมีมติเป็นเอกฉันท์เป็นสำคัญ

ทัศนะนักปราชญ์เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ สุนทร ฐ รังสี กล่าวไว้ว่า ^{๗๐}

๑. สังคมสงฆ์ มีการบัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์ หรือใช้เป็นหลักปฏิบัติของพระภิกษุ แต่พระวินัยนั้นเป็นพุทธบัญญัติทั้งหมดหาใช่สงฆ์หรือผู้แทนของสงฆ์เป็นผู้บัญญัติอย่างที่รัฐสภาเป็นผู้บัญญัติกฎหมายในระบอบประชาธิปไตยไม่ จุดประสงค์ในการบัญญัติพระวินัยก็เพื่อให้พระสงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยดี พ้นจากมลทิน และกิเลสต่างๆ ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใส และเป็นเครื่องส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ดังข้อความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลายด้วยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ เพื่อความดีแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อความ

^{๖๘}พระราชสุทธินิยามมงคล (เจริญ ฐิตธมโม), บทบาทของพระสงฆ์กับสังคมไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.palipage.com/watam/piyapan4/K00055.htm>, [๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔].

^{๖๙}กาญจนา นาคสกุล, พุทธาณูการ ชีนาสพ สมณะ พระสงฆ์ พระสงฆ์ปุณชน พระอริยสงฆ์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.sakulthai.com/DSakulcolumndetail.asp?stcolumnid=644&stissueid=2431&stcolcatid=2&stauthorid=19, [๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔].

^{๗๐}สุนทร ฐ รังสี, สถาบันทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ รัฐศาสตร์แนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๐), หน้า ๓๕-๖๐.

สำราญแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อชมเพื่อเก้อยาก ๑ เพื่อสำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ๑ เพื่อป้องกันอาสวะอันบังเกิดจากปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัด อาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต ๑ เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ๑ เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ๑ เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม ๑ เพื่อถือพระวินัย ๑^{๗๑}

๒. ด้านการบริหาร ในสมัยเมื่อยังมีพระสาวกไม่มาก พระพุทธองค์ทรงบริหารพระศาสนาด้วยพระองค์เองโดยมีพระสาวกที่สำคัญ เช่น พระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานะช่วยแบ่งเบาภาระบ้างตามความจำเป็น ต่อมาเมื่อมีพระสาวกเพิ่มมากขึ้น และมีผู้ขอเข้าอุปสมบทในพระพุทธศาสนามากขึ้น ก็ได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกอุปสมบทแก่ผู้เข้ามาขอบวชได้โดยให้ผู้ขอบวชเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ครั้นต่อมาเมื่อภิกษุเพิ่มมากขึ้นอีกทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์ในการทำกิจกรรมทั้งปวงของพระพุทธศาสนา เช่น การให้บรรพชาอุปสมบท การกรานกฐิน กำหนดเขตสีมา การระงับอธิกรณ์ เป็นต้น ซึ่งเท่ากับเป็นผู้บริหารงานพระศาสนาตามระเบียบที่ได้ทรงกำหนดไว้นั่นเอง ส่วนการบริหารคณะสงฆ์โดยรูปองค์กร เช่น มหาเถรสมาคมนั้นไม่บัญญัติในพระวินัย แต่ก็ได้ชัดพระวินัย

๓. ด้านตุลาการ สถาบันตุลาการทางพระพุทธศาสนามีลักษณะบางอย่างคล้ายกับสถาบันตุลาการทางราชอาณาจักร มีกฎหมายหรือระเบียบที่สังคมวางไว้เป็นบรรทัดฐานแห่งการกระทำของบุคคลในสังคม ป้องกันไม่ให้มีการกระทำ หรือความประพฤติที่เป็นปฏิกิริยาต่อความสงบสุขของสังคม ฝ่ายอาณาจักรมีกฎหมายเป็นหลักในการปกครอง ส่วนฝ่ายพุทธจักรมีพระธรรมวินัยเป็นหลัก ทั้งฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักร มีกระบวนการพิจารณาตัดสินหรืออธิกรณ์ และมีวิธีลงโทษตามโทษานุโทษ แต่ลักษณะการลงโทษตามพระวินัยกับโทษของกฎหมายบ้านเมืองมีข้อแตกต่างกันมาก ความผิดร้ายแรงบางอย่างของบรรพชิต เช่น ความผิดทางเพศสำหรับฝ่ายอาณาจักรอาจถือว่าไม่ผิด

ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล มีโครงสร้างตามความเห็นของไชย ณ พล ได้กล่าวไว้^{๗๒}

๓) ลักษณะการใช้อำนาจการปกครองคณะสงฆ์ตามพระธรรมวินัย

การใช้อำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงวางกรอบเพื่อประโยชน์แก่การปกครอง จึงทรงบัญญัติไว้ ๑๐ ประการดังนี้^{๗๓}

๑. เพื่อความรับทราบวาติแห่งสงฆ์
๒. เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์
๓. เพื่อชมบุคคลเพื่อเก้อยาก
๔. เพื่อการอยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก
๕. เพื่อป้องกันอาสวะอันบังเกิดจากปัจจุบัน
๖. เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต
๗. เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส

^{๗๑}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

^{๗๒}ไชย ณ พล, การปกครองของพระพุทธเจ้าระบอบธรรมาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗๒-๑๗๓.

^{๗๓}วิมหา. (ไทย) ๑/๓๘/๒๘-๒๙.

๘. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว

๙. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม

๑๐. เพื่อถือตามพระวินัย

ตารางที่ ๒.๑๒ แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต (๒๕๔๖, หน้า ๔๘).	คำว่า “สงฆ์” ตามความเข้าใจทั่วไปคือ ภิกษุในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์คือหมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตาม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และสอนบุคคลอื่นให้รู้ตามพระสงฆ์ใน ความหมายพระสูตร หมายถึง ท่านผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวแม้เพียง รูปเดียวก็ได้ชื่อว่าเป็นสงฆ์ แต่ในความหมายทางวินัยนั้นท่าน หมายเอาภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป จึงได้ชื่อว่า พระสงฆ์
สุนทร ณ ริงสี (๒๕๓๐, หน้า ๓๕-๖๐).	๑. สังคมสงฆ์ มีการบัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์ หรือใช้ เป็นหลักปฏิบัติของพระภิกษุ ๒. ด้านการบริหาร ทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์ในการทำ กิจกรรมทั้งปวงของพระพุทธศาสนา เช่น การให้บรรพชา อุปสมบท การกรานกฐิน กำหนดเขตสีมา การระงับอธิกรณ์ เป็นต้น ซึ่งเท่ากับเป็นผู้บริหารงานพระศาสนาตามระเบียบที่ได้ทรง กำหนดไว้นั้นเอง ส่วนการบริหารคณะสงฆ์โดยรูปองค์กร เช่น มหาเถรสมาคมนั้นไม่บัญญัติในพระวินัย แต่ก็ได้ขัดพระวินัย ๓. ด้านตุลาการ สถาบันตุลาการทางพุทธศาสนามีลักษณะ บางอย่างคล้ายกับสถาบันตุลาการทางราชอาณาจักร มีกฎหรือ ระเบียบที่สังคมวางไว้เป็นบรรทัดฐานแห่งการกระทำของบุคคลใน สังคม ป้องกันไม่ให้มีการกระทำ หรือความประพฤติที่เป็นปฏิปักษ์ ต่อความสงบสุขของสังคม
วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘-๒๙.	๑. เพื่อความรับทราบวาติแห่งสงฆ์ ๒. เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ ๓. เพื่อชมบุคคลเพื่อแก้แค้น ๔. เพื่อการอยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ๕. เพื่อป้องกันอาสวะอันบังเกิดจากปัจจุบัน

ตารางที่ ๒.๑๒ (ต่อ)

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
	๖. เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต ๗. เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ๘. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ๙. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม ๑๐. เพื่อดำเนินตามพระวินัย
พระคุณีย์ เมธงกูโร (Online)	๑. สังฆะ คือ พึงพาอาศัยกันและเอื้อเพื่อช่วยเหลือกัน จึงอยู่ร่วมกันได้ดีมาโดยตลอด ซึ่งเป็นรากฐานของเรื่องธัมมิกสังคมนิยมของท่าน ๒. สังฆะ หมายถึง วิถีชีวิตของความเป็นอยู่ของหมู่พระภิกษุสงฆ์ ๓. สังฆะ หมายถึง "การคณะสงฆ์ไทย" ซึ่งมีแบบแผนการปกครองจัดการศึกษา การเผยแผ่ และสาธารณูปการ ที่ต้องจัดให้ได้ดี มีประสิทธิภาพ
พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), (๒๕๔๐, หน้า ๒๙๖).	หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติชอบตาม พระธรรมวินัย, หมู่สาวกของพระพุทธเจ้า
คำเลื่อง วุฒิจันทร์ (๒๕๒๖, หน้า ๒๕).	๑. สมมติสงฆ์ หมายถึง กุลบุตรผู้เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุด้วยญัตติจิตตุดุทธกรรมเพื่อปฏิบัติ และรักษาพระธรรมวินัยตามความรู้ความสามารถ และปฏิบัติตนเพื่อความสะอาดสว่างสงบแห่งจิตใจ ๒. อริยสงฆ์ หมายถึง สาวกของพระพุทธเจ้าผู้บรรลุนิพพานตั้งแต่ระดับต้นจนถึงระดับสูง

๒.๓.๒ การปกครองคณะสงฆ์ไทย :

การปกครองคณะสงฆ์ไทยสมัยต่างๆ มีดังนี้^{๗๔}

๑. การปกครองคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล

การปกครองระยะต้นๆ พระพุทธเจ้าทรงกระทำด้วยพระองค์เองทุกอย่างพอระยะต่อมา ให้พระสาวกช่วยกระทำบ้าง เป็นการแบ่งเบาภาระและฝึกหัดสาวก เพื่อที่จะรับช่วงงานจากพระองค์ ครั้นต่อมาตอนใกล้ปรินิพพานทรงมอบความเป็นใหญ่ให้หมู่พระสงฆ์สาวก ส่วนพระองค์ก็ทรงดูแลทั่วไปและทำงานด้านการสอนอย่างเดียวเป็นทำนอง “บิดาอบรมบุตรธิดาให้รู้จักการงาน” บั้นปลายชีวิตก็มอบทรัพย์สมบัติให้

๑.๑ รูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

แม้ว่าคณะสงฆ์จะเป็นสังคมซึ่งรวมผู้คนไว้มากมายและมีความหลากหลาย เนื่องจากสมาชิกมาจากคนทุกชนชั้นวรรณะเช่นเดียวกับสังคมโดยทั่วไป แต่มีความแตกต่างจากสังคมโดยทั่วไป ก็คือสมาชิกทั้งหมดล้วนเป็นบรรพชิต หรือนักบวช ซึ่งผู้ที่ให้กำเนิดคณะสงฆ์ขึ้นมาก็คือพระพุทธเจ้า คณะสงฆ์ดังกล่าวนี้เกิดขึ้นหลังจากพระองค์ทรงเผยแผ่หลักธรรมคำสอนแล้วมีผู้ตรัสรู้ตามหรือมีความศรัทธาในหลักธรรมคำสอนนั้นแล้วออกบวชเป็นบรรพชิต จากเดิมซึ่งจำนวนสมาชิกของคณะสงฆ์ยังมีจำนวนน้อย แต่ภายหลังเมื่อหลักธรรมคำสอนของพระองค์ได้รับการเผยแผ่ออกไปอย่างกว้างขวาง จำนวนสมาชิกของคณะสงฆ์ ก็ค่อย ๆ เพิ่มขึ้นตามลำดับเพราะฉะนั้น คณะสงฆ์จึงไม่แตกต่างจากสังคมโดยทั่วไปซึ่งเกิดรูปแบบการปกครองขึ้น ซึ่งเดิมทีรูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์ ก็เป็นแบบตามธรรมชาติเหมือนพ่อแม่ปกครองลูก เพราะพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ปกครองด้วยพระองค์เอง ด้วยความที่พระองค์ทรงเป็นพระบรมศาสดา ผู้ทรงให้กำเนิดสาวกที่เป็นสมาชิกของคณะสงฆ์ ภายหลังรูปแบบการปกครองจึงค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงและพัฒนาการไปตามลำดับตามจำนวนของพระสงฆ์สาวกซึ่ง เพิ่มขึ้นตามลำดับตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป และตาม ช่วงเวลาที่เหมาะสม ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑.๑.๑ พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ปกครองด้วยพระองค์เอง

การปกครองของคณะสงฆ์ ในช่วงต้นพุทธกาล มีลักษณะการปกครองแบบธรรมชาติเหมือนพ่อแม่ปกครองดูแลลูก เนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ปกครองด้วยพระองค์เอง ด้วยความที่พระองค์ทรงเป็นพระบรมศาสดาผู้ทรงให้กำเนิดสาวกผู้เป็นสมาชิกของคณะสงฆ์ แม้จะมีพระสงฆ์สาวกซึ่งเป็นพระอรหันต์จากริกออกไปเผยแผ่พระสัทธรรมยังสถานที่ต่างๆ ในชมพูทวีปแล้ว แต่เมื่อมีกิจกรรมอันจำเป็นหรือมีปัญหาสำคัญใด ๆ เกิดขึ้นและอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมคณะสงฆ์ หรือตัวพระสงฆ์สาวกเอง ในสถานที่ที่จาริกไปนั้น ไม่ว่าจะอยู่ในสถานที่ที่ห่างไกลเพียงใดก็ตาม พระสงฆ์สาวกเหล่านั้นก็ต้องเดินทางกลับมาเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อกราบทูลให้ทรงทราบถึงปัญหา และให้ทรงตัดสินพระทัยเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ หรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น แม้บางสถานที่จะมีพระสงฆ์สาวกผู้ใหญ่คอยดูแลตัดสินใจอยู่แล้ว แต่การตัดสินใจในเรื่องสำคัญก็ยังคงขึ้นตรงต่อพระพุทธเจ้าอยู่

^{๗๔}พระมหาสมเดช วังศ์ธรรม, “การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์อีสาน : กรณีศึกษาวัดธรรมยุตินิกาย และวัดมหานิกายจังหวัดร้อยเอ็ด”, *ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐).

นั่นเอง^{๗๕} จึงกล่าวได้ว่าพระองค์ ทรงเป็นศูนย์กลางการปกครองและมีอำนาจสิทธิ์ขาดในการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ตลอดจนการชี้แนะแนวทางในการดำเนินกิจกรรมทุกอย่างของคณะสงฆ์^{๗๖} อย่างไรก็ตาม ช่วงต้นพุทธกาล ในแง่ของการใช้อำนาจทางการปกครอง พระพุทธเจ้าก็ยังมิได้วางระเบียบแบบแผนหรือกฎเกณฑ์ใด ๆ สำหรับคณะสงฆ์ เนื่องจากพระสงฆ์สาวกในช่วงต้นพุทธกาลล้วนเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น จึงดำรงอยู่ร่วมกันเป็นสังคมด้วยสำนึกแห่งธรรมล้วน ๆ แต่ว่า เมื่อพระพุทธเจ้าทรงให้กำเนิดสังคมสงฆ์ขึ้นมาแล้ว ในเบื้องต้นทรงใช้อำนาจทางการบริหารโดยการส่งออกไปเผยแผ่พระสัทธรรมยังสถานที่ต่างๆ ตามสมควรเท่านั้น

ในช่วงต้นพุทธกาล เรื่องการรับบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์ สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นศูนย์กลางการปกครองของพระพุทธเจ้าได้อย่างชัดเจน เมื่อมีกุลบุตรผู้มีความศรัทธาต้องการจะออกบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์สาวกซึ่งจาริกไปเผยแผ่ธรรมยังสถานที่ต่างๆ ก็จะต้องพากลุบุตรผู้มีความศรัทธาเหล่านั้นกลับมาบรรพชาอุปสมบทกับพระพุทธองค์ ไม่ว่าพระองค์จะประทับอยู่ ณ ที่ใดก็ตาม^{๗๗} โดยจะทรงประทานการอุปสมบทให้ด้วยพระองค์เอง หากบุคคลใดได้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้วก็จะตรัสประทานอุปสมบทให้ว่า "เธอจงเป็นภิกษุเถิด แล้วตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เถิด"^{๗๘} แต่หากบุคคลใดยังไม่บรรลุเป็นพระอรหันต์ก็จะตรัสว่า "เธอจงเป็นภิกษุเถิด แล้วตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด"^{๗๙} ซึ่งชาวพุทธในสังคมไทยเรียกวิธีการอุปสมบทนี้ว่า "เอหิภิกขุอุปสัมปทา" ซึ่งเป็นการบวชที่สำเร็จด้วยอำนาจของบุคคลคือพระศาสดา เมื่ออุปสมบทเป็นพระภิกษุเรียบร้อยแล้ว^{๘๐} ก็จะทรงให้จาริกออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังสถานที่ต่างๆ ต่อไป

ในช่วงต้นพุทธกาล สมาชิกของสังคมสงฆ์ส่วนมากเป็นพระอรหันต์ จึงไม่มีปัญหาเรื่องการประพฤติปฏิบัติตนที่ไม่เหมาะสม ต่อมาเมื่อพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้ามีจำนวนมากขึ้น แต่บุคคลซึ่งเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์นี้มีความหลากหลาย เนื่องจากมาจากคนซึ่งมีพื้นฐานทางด้านฐานะ การศึกษา อาชีพ ชาติ ตระกูล และวรรณะ ตลอดจนความเชื่อแตกต่างกัน การเข้ามาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมสงฆ์ แม้จะไม่มีแบ่งชนชั้นวรรณะ แล้วเพราะทุกคนเป็นสมณศากยบุตร เสมอเหมือนกันหมด^{๘๑} แต่ระดับความคิดจิตใจและความประพฤติยังคงมีความแตกต่างกันอยู่ เพราะฉะนั้น จึงมักจะปรากฏว่ามีพระภิกษุบางรูปหรือจำนวนหนึ่งที่มีพฤติกรรมซึ่งสังคมสมัยนั้นติเตียนและไม่ก่อให้เกิดความศรัทธาแก่คนทั่วไป เมื่อมีเรื่องร้องเรียนมายังพระพุทธเจ้า พระองค์ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์เพื่อ

^{๗๕}เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒๕-๒๖.

^{๗๖}อติเทพ ผาหา, "กำเนิดและพัฒนารูปแบบการปกครองแบบสังฆาธิปไตยของคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล", บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒, (เมษายน-มิถุนายน, ๒๕๕๑) : ๕๙-๖๑.

^{๗๗}วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๔/๓๙-๓๐, วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๔/๔๒.

^{๗๘}วิ.ม. (บาลี) ๔/๒๘/๒๓, วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๘/๓๖.

^{๗๙}วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๘/๑๖, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕.

^{๘๐}สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุขเล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๓๙, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓.

^{๘๑}ดูรายละเอียดใน อ.อ.อุทฺทก. (บาลี) ๒๓/๑๙/๑๖๖, อ.อ.อุทฺทก. (ไทย) ๒๓/๑๙/๒๕๐.

สอบสวนเรื่องราวต่างๆ เหมือนกับการใช้อำนาจตุลาการในสังคมทางการเมือง เมื่อสอบสวนแล้วทรงเห็นว่าพฤติกรรมดังกล่าวไม่เหมาะสมกับพระภิกษุผู้เป็นสมณศากยบุตร จึงจะทรงบัญญัติพระวินัยซึ่งเรียกว่า “สิกขาบท” ขึ้นท่ามกลางที่ประชุมสงฆ์ แล้วสงฆ์ก็จะนำไปศึกษาและประพฤติปฏิบัติตามความเหมาะสมกันไป เพราะฉะนั้น พระวินัยจึงเสมือนกฎหมายหรือรัฐธรรมนูญสำหรับสังคมสงฆ์ ซึ่งเป็นกรอบหรือแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้อง การที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นดังกล่าว แม้ว่าจะดูเหมือนกับการใช้อำนาจทางนิติบัญญัติในสังคมทางการเมือง แต่มันต่างกันตรงที่พระวินัยนั้นไม่ใช่ กฎหมาย แต่เป็นเพียงข้อตกลงซึ่งยอมรับร่วมกันสำหรับใช้เป็นกรอบหรือแนวทางในการฝึกฝนอบรมตนเอง ในสังคมสงฆ์ และพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติ พระวินัยไว้ล่วงหน้าโดยพลการ เนื่องจากทรงรับฟังความเห็นจากทุก ๆ ฝ่ายในที่ประชุมสงฆ์ก่อนแล้วจึงจะทรงบัญญัติพระวินัยขึ้น อีกทั้งในการบัญญัติพระวินัยหรือการวางระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ทุกครั้งพระพุทธเจ้าจะทรงบัญญัติขึ้นภายหลังจากมีผู้กระทำความผิดหรือกระทำการที่สังคมติเตียน เมื่อพิจารณาสอบสวนท่ามกลางสงฆ์แล้ว และเห็นว่าพฤติกรรมเช่นนั้นไม่เหมาะสม จึงบัญญัติ พระวินัยขึ้นตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากกรณีต่างๆ เช่น ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งประพฤติหรือกระทำการใดสิ่งหนึ่งลงไปแล้วเกิดความเสียหายแก่คณะสงฆ์ เมื่อมีผู้ร้องเรียนมาหรือพระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องราวนั้น ก็ทรงเรียกประชุมสงฆ์ และทรงพิจารณาสอบสวนจากทุก ๆ ฝ่ายแล้ว เมื่อทรงเห็นว่าพฤติกรรมพระภิกษุนั้นไม่เหมาะสมกับสมณศากยบุตรจริง ๆ เพื่อป้องกันมิให้พระภิกษุทั้งหลายประพฤติหรือกระทำการเช่นนั้นอีก จึงทรงบัญญัติวินัยขึ้น โดยอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการดังนี้

- (๑) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์
- (๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์
- (๓) เพื่อข่มบุคคลผู้เกียติ
- (๔) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม
- (๕) เพื่อปิดกั้นอัสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน
- (๖) เพื่อกำจัดอัสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต
- (๗) เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส
- (๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว
- (๙) เพื่อความตั้งมั่นแห่งสัตถธรรม
- (๑๐) เพื่อเอื้อเฟื้อวินัย^{๒๒}

โดยสรุปการบัญญัติพระวินัยนี้ก็เพื่อให้สงฆ์อยู่ร่วมกันได้ดีมีความสุข เพื่อให้สงฆ์พ้นจากมลทินกิเลสต่างๆ เพื่อทำให้เกิดความเลื่อมใสแก่บุคคลหรือประชาชนโดยทั่วไป และเพื่อส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติธรรมอันเป็นการดำรงพระศาสนาไว้ให้ยั่งยืนนาน เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่าการบัญญัติพระวินัยขึ้นนี้ พระพุทธเจ้าทรงมุ่งประโยชน์ส่วนรวม และมีเป้าหมายที่ดีงาม มิได้บัญญัติพระวินัยเพื่อประโยชน์ส่วนพระองค์แต่อย่างใดเลย ต่อมาหากมีพระภิกษุรูปใดละเมิดพระวินัยหรือสิกขาบทซึ่งทรงบัญญัติไว้แล้ว เมื่อทรงเรียกประชุมสงฆ์และสอบสวนแล้วเห็นว่าภิกษุรูปนั้นกระทำความผิดจริง ก็ทรงลงโทษด้วยการปรับอาบัติแก่พระภิกษุรูปนั้น ตามความผิดอันเกิดจากการ

^{๒๒} วิ.มหา. (บาลี) ๑/๓๙/๒๖, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘-๒๙.

ละเมิดสิกขาบทแต่ละข้อซึ่งทรงทรงบัญญัติไว้แล้ว โดยโทษมี ๓ สถานคือ อย่างหนัก คือ ขาดจากความเป็นภิกษุ อย่างกลาง คือ ให้ภิกษุนั้นอยู่กรรม คือประพฤติวัตรอย่างหนึ่ง เพื่อทรมานตน และอย่างเบา คือ ให้ประจានตนต่อหน้าภิกษุด้วยกัน

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ในการพิจารณาสอบสวนความประพฤติที่ไม่เหมาะสมของภิกษุและการบัญญัติพระวินัย แม้จะเป็นอำนาจและสิทธิ์ขาดของพระพุทธเจ้าแต่เพียงพระองค์เดียวเท่านั้นก็จริง แต่ก็ทรงรับฟังความคิดเห็นจากทุก ๆ ฝ่ายในที่ประชุมสงฆ์ ทั้งจากผู้ร้องเรียนและผู้ที่ถูกประพฤตินั้นไม่เหมาะสม โดยการสอบสวนอย่างโปร่งใส และเปิดเผย และในที่ประชุมสงฆ์นั้น ในบางกรณีก็ไม่ได้มีเฉพาะแต่ฝ่ายพระภิกษุเท่านั้น แต่ยังมีฝ่ายฆราวาสอีกด้วย ซึ่งขึ้นอยู่กับกรณีต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นแตกต่างกันไปในแต่ละครั้ง เมื่อพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยขึ้น จึงเป็นที่ยอมรับจากทั้งพระสงฆ์สาวกและฆราวาสโดยทั่วไป ดังนั้น ในการปกครองของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงมีอำนาจสิทธิ์ขาดในการบัญญัติ หรือแก้ไขเพิ่มเติมพระวินัย แต่พระสงฆ์สาวกต่างๆ ไม่มีอำนาจเช่นนั้น เป็นเพียงผู้จะต้องนำพระวินัยซึ่งบัญญัติขึ้นโดยพระพุทธเจ้านั้นไปศึกษาฝึกอบรมตนเอง โดยการประพฤติปฏิบัติตามให้ถูกต้องในข้อที่ทรงอนุญาตและละเว้นในข้อที่ทรงห้ามไว้ด้วยเหตุดังกล่าวพระวินัย จึงเป็นเครื่องมือสำคัญของพระพุทธเจ้าในการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมสงฆ์ เพื่อจะได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และนำไปสู่เป้าหมายอันดีงามในพระพุทธศาสนาซึ่งทรงแสดงไว้แล้ว ในขณะเดียวกันยังเป็นการสร้างรูปแบบให้พระสงฆ์สาวกทั้งหลายอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะหรือเป็นสงฆ์ อีกทั้งลักษณะดังกล่าวก็ยังเป็นสิ่งซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นศูนย์กลางการปกครองของพระพุทธเจ้าด้วย^{๘๓}

นอกจากนี้ การบริหารจัดการคณะสงฆ์ในช่วงต้นพุทธกาล พระสงฆ์สาวกยังมีจำนวนน้อย และส่วนใหญ่ก็เป็นพระอรหันต์ ซึ่งจากริกออกไปเผยแผ่พระสัทธรรมยังสถานที่ต่างๆ พระพุทธเจ้าจึงทรงดำเนินการบริหารจัดการคณะสงฆ์ ด้วยพระองค์เอง ทั้งเรื่องการรับบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์ ทอดหลักธรรมคำสอนต่างๆ การส่งพระสงฆ์สาวกให้จากริกออกไปเผยแผ่ ยังสถานที่ต่างๆ และการแต่งตั้งให้พระสงฆ์สาวกสำคัญ ๆ มีพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ในฐานะพระอัครสาวกเบื้องขวาและซ้ายเป็นต้นให้ทำหน้าที่ต่างๆ แม้จะทรงแต่งตั้งพระสาวกสำคัญมาช่วยแบ่งเบาภาระบ้างตามความจำเป็นแล้ว แต่โดยส่วนใหญ่อำนาจสิทธิ์ ขาดและการตัดสินใจในเรื่องสำคัญ ๆ ก็ยังคงอยู่ที่พระพุทธเจ้าเป็นหลัก เนื่องจากยังทรงไม่ได้กระจายอำนาจออกไปยังพระสงฆ์สาวก

จากการที่พระพุทธเจ้าทรงเป็นศูนย์กลางของการปกครองดังกล่าว พระองค์จึงทรงเป็นผู้ปกครองเช่นเดียวกับพระราชาที่ปกครองประชาชนในสังคมทางการเมือง แต่ทรงเป็นผู้ปกครองในสังคมสงฆ์เท่านั้น ในฐานะที่ทรงเป็นผู้ค้นพบและเผยแผ่ พระสัทธรรมออกไปจนมีพระสงฆ์สาวกจำนวนมากมาย จึงทรงสามารถตัดสินใจพระทัยในการปกครองการบริหารคณะสงฆ์ การสอบสวนลงโทษภิกษุผู้กระทำความผิด และการบัญญัติสิกขาบทหรือการกำหนดวางระเบียบแบบแผนกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อให้พระสงฆ์สาวกปฏิบัติ ให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน เพื่อประโยชน์และความสงบสุขของสังคมสงฆ์ โดยอาศัยอำนาจแห่งธรรมที่พระองค์ทรงค้นพบนั่นเอง ซึ่งเป็นเป้าหมายและเป็นหลักในการดำเนินนโยบายหรือตัดสินใจพระทัยในเรื่องต่างๆ ในการเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ด้วยพระองค์เอง

^{๘๓} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, หน้า ๑๑.

พระพุทธเจ้าจึงทรงเป็นธรรมราชา คือเป็นพระราชาโดยธรรม หรือเป็นพระราชาแห่งธรรม^{๘๔} ดังนั้น การปกครองคณะสงฆ์ด้วยพระองค์เองของพระพุทธเจ้า จึงไม่มีปัญหาหรือเกิดความขัดแย้งในเรื่องของการใช้อำนาจดังเช่นในสังคมทางการเมือง

๑.๑.๒ พระสงฆ์สาวกเป็นผู้ปกครอง

จากการที่พระสงฆ์สาวกจำนวนหนึ่งซึ่งพระพุทธเจ้าทรงส่งออกไปเผยแผ่พระสัทธรรมแล้ว ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่ ทำให้กุลบุตรจากสถานที่ต่างๆ มีความศรัทธาประสงค์จะออกบวชเป็นพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า พระสงฆ์สาวกแต่ละท่านจึงพากุลบุตรเหล่านั้นเดินทางจากสถานที่ต่างๆ มาด้วยความลำบาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากสถานที่ที่ห่างไกลและทุรกันดาร เพื่อให้พระพุทธเจ้าทรงบวชให้และพระพุทธเจ้าทรงเห็นความยากลำบากในการเดินทางของพระสงฆ์สาวกและกุลบุตร ผู้มีความประสงค์จะออกบวชซึ่งอยู่ในสถานที่ที่ห่างไกลและทุรกันดารเหล่านั้น จึงประทานอนุญาตให้พระสงฆ์สาวกเหล่า นั้นทำหน้าที่บวชกุลบุตรผู้อยู่ในสถานที่ที่ห่างไกลและทุรกันดารได้ ด้วยการให้บรรพชาอุปสมบทโดยการให้ไตรสรณคมน์ คือ การถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ^{๘๕} ซึ่งชาวพุทธในสังคมไทยเรียกการอุปสมบทด้วยวิธีนี้ว่า “ติสรณคมนุปสัมปทา” ซึ่งเป็นการบวชที่สำเร็จด้วยอำนาจของบุคคล คือ พระสาวก^{๘๖}

ด้วยเหตุดังกล่าว จึงเป็นที่มาของรูปแบบการปกครอง ซึ่งมีพระสงฆ์สาวกเป็นผู้ปกครอง รองลงมาจากพระพุทธเจ้าทรงปกครองด้วยพระองค์เอง จากเดิมที่พระองค์ทรงเป็นศูนย์กลางอำนาจในการตัดสินใจทุกเรื่อง ซึ่งรวมถึงเรื่องการรับบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์ด้วย แต่การกระจายอำนาจไปให้พระสงฆ์สาวกซึ่งจาริกออกไปเผยแผ่พระสัทธรรม ให้มีอำนาจตัดสินใจบวชให้แก่กุลบุตรผู้มีความศรัทธาจะออกบวชได้แทนพระองค์ ทำให้พระสงฆ์สาวกเหล่านั้นเป็นผู้ปกครองซึ่งมีความชัดเจนมากขึ้น ในฐานะเป็นผู้ให้การอุปสมบทแก่กุลบุตรผู้มีความศรัทธาในการออกบวช เมื่อบวชให้แล้วก็ต้องเป็นผู้มีหน้าที่ดูแลกุลบุตรผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ของสังคมสงฆ์ ได้โดยตรงและยังเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระให้พระพุทธเจ้าด้วย อย่างไรก็ตาม แม้พระภิกษุบางส่วนจะได้รับการบวชมาจากพระสงฆ์สาวกซึ่งพระพุทธเจ้าทรงส่งออกไปเผยแผ่พระสัทธรรม แต่พระภิกษุเหล่านั้นก็ไม่ได้ตัดขาดจากพระพุทธเจ้าอย่างสิ้นเชิง เพราะอย่างยิ่งคงอยู่ภายใต้การปกครองของพระพุทธเจ้าด้วยเช่นเดียวกัน เนื่องจากพระภิกษุที่พระสงฆ์สาวกต่างๆ บวชให้นั้น ก็ยังอยู่ภายใต้พระธรรมวินัยอันเดียวกันของพระพุทธเจ้า จึงมีความเป็นพระภิกษุเสมอเหมือนกับพระภิกษุที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้ทุกประการและพระพุทธเจ้าก็ยังคงเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมที่สำคัญต่างๆ ดังเดิม ดังนั้น แม้ว่าพระสงฆ์สาวกจะมีบทบาทในการปกครองแล้ว แต่ก็ยังมีบทบาทในบางเรื่องเท่านั้นคือสามารถบวชให้กุลบุตรได้และคอยปกครองดูแลให้ดำรงตนอยู่ได้ภายใต้พระธรรมวินัยอันเดียวกัน

จากที่กล่าวมา การที่พระพุทธเจ้าทรงเปิดโอกาสด้วยการประทานอนุญาตให้พระสงฆ์สาวกต่างๆ เข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการปกครอง โดยสามารถตัดสินใจรับบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์ได้ตามที่เห็นสมควร ดังกล่าว จึงสะท้อนให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ไปตามความเหมาะสมของเวลาและสภาพการณ์ต่างๆ โดย

^{๘๔} พระราชมุนี (ประยูร ปยุตโต), พุทธศาสนากับสังคมไทย, หน้า ๔๒.

^{๘๕} วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๔/๒๙-๓๐, วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๔/๔๒-๔๓.

^{๘๖} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, หน้า ๓.

มิได้ดำรงจะผูกขาดอำนาจทุกประการไว้แต่เพียงพระองค์เดียว แต่กลับทรงผ่อนคลายเป็นไปตามเวลาและสภาพการณ์ต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสะดวกและความคล่องตัวในการเผยแผ่

พระสัทธรรมออกไป ให้ได้อย่างกว้างขวาง อันจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้คนจำนวนมาก ตามวัตถุประสงค์ซึ่งทรงวางไว้ เพราะฉะนั้น พระสงฆ์สาวกที่ออกไปเผยแผ่ยังสถานที่ต่างๆ จึงเป็นกำลังสำคัญทั้งในด้านการเผยแผ่พระสัทธรรมและการปกครองดูแลหมู่คณะให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

๑.๑.๓ สงฆ์เป็นผู้ปกครอง

คำว่า “สงฆ์” หรือ “สังฆะ” เป็นคำที่มีอยู่แล้วก่อนพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วเผยแผ่ พระสัทธรรมออกไปจนทรงสามารถตั้งกลุ่มคนเพื่อเป็นแบบอย่างสำหรับผู้ประพาสธรรมขึ้นได้ จึงทรงนำคำว่า “สงฆ์” มาใช้เรียกกลุ่มคนดังกล่าว คำว่า “สงฆ์” นี้แปลว่า หมู่ หรือชุมชน หมู่หรือชุมชนที่จะเป็นสงฆ์ ก็คือหมู่หรือชุมชนที่มีการจัดตั้งวางระเบียบเป็นอย่างดี มีอุดมคติ มีจุดมุ่งหมายว่าจะอยู่ร่วมกันด้วยความสงบ เพื่อประพาสปฏิบัติกระทำการสิ่งที่ดีงามอย่างพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ก็คือชุมชนที่อยู่ร่วมกันเพื่อเจริญไตรสิกขาเพื่อจะได้ฝึกฝนตนให้เจริญองงามขึ้นในศีล สมาธิ ปัญญา^{๘๗}

หากพิจารณาคำว่า “สงฆ์” ในพระพุทธศาสนาในความหมายซึ่งเข้าใจกันโดยทั่วไปก็หมายถึง กลุ่มผู้สมัครเข้ามาประพาสตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ถ้าเป็นกลุ่มนักบวชเพศชายเรียกว่า ภิกษุสงฆ์ ถ้าเป็นกลุ่มนักบวชเพศหญิงก็เรียกว่า ภิกษุณีสงฆ์^{๘๘}

อย่างไรก็ตาม คำว่า “สงฆ์” ยังมีความหมายกว้างออกไปอีก กล่าวคือ คำว่า “สงฆ์” หมายถึง หมู่สาวกของพระพุทธเจ้าซึ่งเรียกว่าสาวกสงฆ์ ดังคำสวดในสังฆคุณ ประกอบด้วยคูปุรุช ๔ คู่ หรืออริยบุคคล ๘ เริ่มตั้งแต่พระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผลคู่ ๑ พระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีผลคู่ ๑ พระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีผลคู่ ๑ พระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตผลคู่ ๑ สงฆ์เหล่านี้รวมเรียกว่า “อริยสงฆ์” หรือ “ทักษิณียบุคคล” คือบุคคลผู้ควรแก่ทักษิณา และปรากฏว่า “อริยสงฆ์” เหล่านี้มีทั้งบุคคลผู้เป็นบรรพชิตและเป็นคฤหัสถ์ และต่างจาก “สงฆ์” อีกประเภทหนึ่งคือ “ภิกษุสงฆ์” คือหมู่แห่งภิกษุหรือชุมชนภิกษุหมู่หนึ่งตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป ซึ่งสามารถประกอบสังฆกรรมต่างๆ ได้ตามกำหนดทางพระวินัย เรียกว่า “สมมติสงฆ์”^{๘๙}

^{๘๗}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), จัดระเบียบสังคมตามคตินิยมแห่งสังฆะ, พิมพ์ ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๕), หน้า ๓.

^{๘๘}สมิทธิพล เนตรนิมิตร, ผศ.ดร., ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในอริยวินัย : วิถีชีวิตและบทบาทของพระสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๙.

^{๘๙}ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๓๓/๒๒๔, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๓/๓๔๑, อัง.อรรถก. (บาลี) ๒๓/ ๕๙-๖๐/ ๒๔๒-๒๔๓, อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/ ๕๙-๖๐/ ๓๕๓-๓๕๔. หรือ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๙๕ และ ๓๘๖-๓๘๗.

จากความหมายดังกล่าว การให้สงฆ์เป็นผู้ปกครองจึงไม่ได้หมายถึงการให้อริยสงฆ์ ภิกษุสงฆ์ หรือภิกษุณีสงฆ์เพียงรูปใดรูปหนึ่งเป็นผู้ปกครอง แต่การให้สงฆ์เป็นผู้ปกครองนั้น หมายถึง การให้กลุ่มบุคคลผู้เป็นบรรพชิตคือภิกษุสงฆ์หรือภิกษุณีสงฆ์จำนวนตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป ซึ่งอยู่ รวมกันเป็นหมู่เป็นคณะในสถานที่ต่างๆ มีวัดและอารามเป็นต้น เพื่อดำเนินชีวิตตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น ได้ช่วยกันดำเนินการกิจกรรมอันสำคัญต่างๆ ตามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี เนื่องจากทรงประสงค์จะทรงมอบการปกครองคณะไว้แก่สงฆ์ ไม่ทรงประสงค์ปล่อยให้อยู่กันอย่างเป็นอิสระ จึงทรงอนุญาตให้สงฆ์เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ อันเนื่องด้วยการปกครองคณะ มีการบวชให้กุลบุตรเป็นต้น^{๙๐}

หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่แล้ว เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในภายหลังก็ไม่ทรงแทรกแซงอำนาจของสงฆ์ เพราะท่านนอกจากจะทรงเคารพธรรมแล้ว ยังทรงเคารพในสงฆ์ด้วย ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย การที่เราทราบการเชื่อเชียวของพรหมและสักการะ เคารพอาศัยธรรมที่เราตรัสรู้แล้วนั้นแลอยู่ เป็นการสมควรแก่เรา แต่เมื่อใดสงฆ์ประกอบด้วยความเป็นใหญ่ เมื่อนั้นเราก็นึกมีความเคารพในสงฆ์”^{๙๑}

เพราะฉะนั้น จากพระดำรัสนี้ จึงสะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงยอมรับอำนาจของสงฆ์ และอำนาจของสงฆ์นั้นก็มาจากธรรมและวินัยที่พระองค์ทรงแสดงและบัญญัติไว้แล้วนั่นเอง เพื่อให้สงฆ์ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้ด้วยตนเอง รูปแบบการปกครองที่พระพุทธเจ้าทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่นี้อย่าง ๑ พัฒนาการขึ้นมาจากการที่พระพุทธเจ้าทรงเห็นความลำบากของพระสงฆ์สาวกผู้อยู่ในที่ห่างไกลทุรกันดาร และความจำเป็นที่จะต้องมีการบัญญัติพระวินัย เนื่องจากมีภิกษุบางรูปประพฤติตนไม่เหมาะสมจนสังคมติเตียนซึ่งเป็นผลมาจากการขยายตัวของพระพุทธศาสนานั้นเองซึ่งทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องให้พระสงฆ์สาวกดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันซึ่งเรียกว่า “สังฆกรรม” เนื่องจากพระพุทธองค์มิได้เสด็จอยู่ในเวลานั้นและอาจเป็นความจำเป็นซึ่งทรงเล็งเห็นถึงอนาคตของพระศาสนาเมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วด้วยก็เป็นได้^{๙๒}

ดังนั้น การมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ถือได้ว่าเป็นการมอบภาระหน้าที่ให้ช่วยกันดูแลปกครองกันเองและยังต้องช่วยกันกลั่นกรองบุคคลผู้จะเข้ามา บวชเป็นพระภิกษุแล้วอยู่ร่วมกันในสังคมสงฆ์แทนพระพุทธเจ้าด้วย สังฆกรรมคือกรรมที่สงฆ์พึงทำหรือกิจที่พึงทำโดยที่ประชุมสงฆ์มี ๔ อย่างคือ^{๙๓}

(๑) **อปโลกนกรรม** กรรมที่ทำเพียงด้วยบอกกันในที่ประชุมสงฆ์ ไม่ต้องตั้งญัตติและไม่ต้องสวดอนุสาวนา เช่น การแจ้งการลงพรหมทัณฑ์แก่ภิกษุ

(๒) **ญัตติกรรม** กรรมที่ทำเพียงตั้งญัตติ ไม่ต้องสวดอนุสาวนา เช่น อุโบสถและปวารณา

^{๙๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, หน้า ๒๑๔.

^{๙๑} อัง .จตุกก. (บาลี) ๒๑/๒๑/๒๕, อัง .จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๑/๓๔.

^{๙๒} ปรีชา ช่างขวัญยืน, **ทรงสนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**, หน้า ๙๘.

^{๙๓} วิ.ป. (บาลี) ๘/๔๘๒/๔๔๘, วิ.ป. (ไทย) ๘/๔๘๒/๓๐๑. หรือดูรายละเอียดใน สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๓**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๕, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑-๔. หรือดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๓๑๒.

(๓) **ญัตติทุติยกรรม** กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนาหนึ่ง เช่น สมมติสีมา ให้ผ้ากฐิน

(๔) **ญัตติจตุตถกรรม** กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติ แล้วสวดอนุสาวนา ๓ หน เช่น อุปสมบท ให้ปริวาส ให้มานัต

อย่างไรก็ตาม การที่จะทำสังฆกรรมแต่ละอย่างดังที่กล่าวมาได้นั้น พระพุทธเจ้าก็ทรง กำหนดจำนวนภิกษุที่จะรวมกันเป็นสงฆ์แตกต่างกันไป คือ^{๙๔}

(๑) ภิกษุจำนวน ๔ รูปขึ้นไป ทำสังฆกรรมได้ทุกอย่าง ยกเว้น ปวารณา ให้ผ้ากฐิน อุปสมบท และอัฏฏกาน เรียกว่า สงฆ์จตุรวรรค

(๒) ภิกษุ จำนวน ๕ รูปขึ้นไปหาปวารณา ให้ผ้ากฐิน และอุปสมบทในปัจฉิมตชนบทได้ เรียกว่า สงฆ์ปัญจวรรค

(๓) ภิกษุ จำนวน ๑๐ รูปขึ้นไป ให้อุปสมบทในมัธยมชนบทได้เรียกว่า สงฆ์ทศวรรค

(๔) ภิกษุ จำนวน ๒๐ รูป ทำอัฏฏกานได้เรียกว่า สงฆ์วิสตวรรค

(๕) ภิกษุเกินกว่า ๒๐ รูปขึ้นไป ใช้ทำสังฆกรรมได้ทุกชนิด เรียกว่า สงฆ์อติเรกวิ สตวรรค

การทำสังฆกรรมทุกอย่างสงฆ์จะต้องดำเนินการในเขตแดน ที่เป็นสถานที่สำหรับใช้ ประชุมซึ่งเรียกว่า “สีมา” ซึ่งต้องไม่เล็กเกินไปจนไม่อาจให้ภิกษุ ๒๑ รูปนั่งได้และไม่ใหญ่เกิน ๓ โยชน์^{๙๕}

นอกจากนี้ ในการทำสังฆกรรมต่างๆ นั้น ต้องอาศัยมติในที่ประชุมสงฆ์ซึ่งจะต้องมีมติเป็น เอกฉันท์คือไม่มีเสียงคัดค้านจากภิกษุใดเลย หากมีภิกษุแม้รูปหนึ่งคัดค้านขึ้น สังฆกรรมนั้นถือว่าไม่ สำเร็จ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าภิกษุผู้เข้าประชุมทุกรูปมีสิทธิแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระจะคัดค้าน หรือเห็นด้วยก็ได้ถ้าไม่เห็นด้วยก็ให้แสดงอาการคัดค้านขึ้น แต่ถ้าเห็นด้วยจะใช้วิธีการนั่งนิ่ง ในกรณีที่ มีผู้คัดค้านก็ต้องทำความเข้าใจกันจนกว่าจะยอมเห็นด้วย ถ้าผู้คัดค้านยังคงยืนกรานไม่เห็นด้วย สังฆกรรมนั้นย่อมไม่สมบูรณ์ เพราะฉะนั้น มติของที่ประชุมจะต้องเป็นมติเอกฉันท์ คือเห็นสอดคล้อง พร้อมเพรียงกันทุกรูป^{๙๖}

จากลักษณะดังกล่าวจึงมองกันว่าการปกครองของสงฆ์ นี้มีพัฒนาการมาจากรูปแบบการ ปกครองของรัฐต่างๆ ที่ปกครองด้วยรูปแบบการปกครองแบบสามัคคี ธรรมอันมีศูนย์กลางการ ปกครองอยู่ที่การประชุมของเจ้าต่างๆ ในสันนิบาต ซึ่งไม่มีบุคคลใดเป็นผู้มีอำนาจสิทธิ์ ขาดแต่เพียงผู้

^{๙๔} วิมหา. (บาลี) ๕/๓๘๘/๑๘๙, วิมหา. (ไทย) ๕/๓๘๘/๒๗๖. หรือดูรายละเอียดใน สมเด็จพระมหา สมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๓**, หน้า ๔. หรือดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๒๖๔.

^{๙๕} ดูรายละเอียดใน สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๓**, หน้า ๑๒๑๓.

^{๙๖} ประสาน ทองภักดี และปรีชา หงส์ไกรเลิศ, “บทที่ ๒ ทฤษฎีการกำเนิดรัฐและระบบการเมืองของ รัฐ”, ใน คณะอนุกรรมการดำเนินการศึกษาและกำหนดหลักวิชาการรัฐศาสตร์, **รัฐศาสตร์ ตามแนวพุทธศาสตร์**, หน้า ๑๕.

เดียว แต่ให้ยอมรับผลจากการลงมติของที่ประชุม และเป็นรูปแบบการปกครองที่พระพุทธเจ้าทรงค้นเคย จึงทรงนำมาใช้ในการปกครองของสงฆ์^{๙๗}

นอกจากนี้ การปกครองของคณะสงฆ์มองได้ว่าเข้ากันได้หรือสอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่นิยมใช้กันอยู่ในปัจจุบัน^{๙๘} อันเนื่องมาจากลักษณะหลายประการด้วยกันของการปกครองของคณะสงฆ์ ดังที่กล่าวมาคือ ความเป็นใหญ่ของสงฆ์ มีการประชุมและลงมติดัดสนใจร่วมกันในสัมาเหมือนกับสภามีสิทธิ เสรีภาพในการตัดสินใจ มีความเท่าเทียมกัน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในการปกครองของคณะสงฆ์ในครั้งพุทธกาล แม้ที่ประชุมจะมีอำนาจในการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมสำคัญต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี แต่ที่ประชุมสงฆ์ต่างจากการปกครองด้วยรูปแบบสามัคคีธรรมและประชาธิปไตยตรงที่ไม่สามารถตัดสินใจเพื่อกำหนดทิศทางความเป็นไปต่างๆ ของสังคมสงฆ์หรือออกนโยบาย ซึ่งมีผลกระทบต่อสังคมสงฆ์ได้ เช่น การบัญญัติหรือการแก้ไขเพิ่มเติมพระวินัย เนื่องจากอำนาจดังกล่าวยังคงอยู่ที่พระพุทธเจ้า และคณะสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการให้กิจกรรมต่างๆ ซึ่งบัญญัติไว้โดยพระพุทธเจ้าให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดีภายใต้ กรอบแห่งวินัยบัญญัตินั้น อีกทั้ง การประชุมและลงมติดัดสนใจร่วมกัน ก็ต้องลงมตอย่างเป็นเอกฉันท์คือไม่มีบุคคลใดคัดค้านเลย ไม่ได้ถือเอาเสียงส่วนใหญ่ตามแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย^{๙๙}

สำหรับการประชุมสงฆ์นี้ แม้ว่าในเวลาประชุมสงฆ์ พระภิกษุทุกรูปมีสิทธิเท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระจะเห็นด้วยหรือไม่ก็ได้ดังที่กล่าวมา แต่ก็ต้องมีผู้ทำหน้าที่เป็นประธานในที่ประชุมเพื่อดำเนินการประชุมให้เป็นไปด้วยความ เรียบร้อยนั่นก็คือผู้มีอายุพรรษามากที่สุด เนื่องจากในสังคมสงฆ์โดยทั่วไปการแสดงความอ่อนน้อมต่อกันเป็นธรรมเนียมอันดีงามของคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าจึงทรงประทานอนุญาตให้แสดงความเคารพกันตามพรรษา ดังที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงอธิบายไว้ดังนี้

อนึ่ง กิริยาแสดงความอ่อนน้อมแก่กันเป็นความดีงามของหมู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระอนุญาตการกราบไหว้ การลูกรับ การทำอัญชลี (คือประณมมือไหว้) การทำสามิจักรม (คือความอ่อนน้อมอย่างอื่น อันเป็นความดีงาม) ให้ทำตามลำดับผู้แก่พรรษากว่ากัน อาสนะและข้าวน้ำที่ดีกว่าก็ทรงพระอนุญาตให้ได้รับตามลำดับผู้แก่พรรษามากเหมือนกัน^{๑๐๐}

ต่อมาภายหลังก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ได้ตรัสสั่งภิกษุทั้งหลายให้เรียก “อาวุโส” และ “กันต” หรือ “อายุสมา” กันตามพรรษาอ่อนแก่ และใช้เป็นธรรมเนียมจนมาถึงปัจจุบัน ดังพระดำรัสซึ่งตรัสสั่งพระอานนทว่า “อานนท เมื่อเราล่วงลับไป ภิกษุไม่ควรเรียกกันและกันด้วยวาจาว่า “อาวุโส” เหมือนดังที่เรียกกันตอนนี้ ภิกษุผู้แก่กว่าพึงเรียกภิกษุผู้อ่อนกว่าโดยชื่อหรือ

^{๙๗} ดูรายละเอียดใน ปรีชา ช่างขวัญเย็น, *ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก*, หน้า ๔๐.

^{๙๘} ดูรายละเอียดใน นางสาวมรกต สิงห์แพทย์, “การวิเคราะห์ลักษณะประชาธิปไตยในพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า ๒๖-๓๕. ประสาน ทองภักดี และปรีชา หงส์ไกรเลิศ, “บทที่ ๒ ทฤษฎีการกำเนิดรัฐและระบบการเมืองของรัฐ”, หน้า ๑๒-๑๖.

^{๙๙} ดูรายละเอียดใน ปรีชา ช่างขวัญเย็น, *ทฤษฎีทางการเมืองของพระพุทธศาสนา*, หน้า ๙๑-๑๐๒.

^{๑๐๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส , *วินัยมุข เล่ม ๒*, หน้า ๗๔-๗๕.

ตระกูล โดยวาตะว่า “อาวุโส” ก็ได้ภิกษุผู้อ่อนกว่าพึงเรียกภิกษุผู้แก่กว่าว่า “กันเฒ่า” หรือ “อายัสมา” ก็ได้”^{๑๐๑}

เพราะฉะนั้น ผู้ทำหน้าที่เป็นประธานในที่ประชุมสงฆ์ ส่วนใหญ่จึงเป็นผู้มีอายุพรรษามากที่สุด นอกจากสังฆกรรมบางอย่าง ซึ่งต่อมาภายหลังพระพุทธเจ้าทรงกำหนดคุณสมบัติผู้ทำหน้าที่เป็นประธานไว้ชัดเจนมากขึ้นว่าต้องมีอายุพรรษาครบหรือเกิน ๑๐ พรรษาขึ้นไปนั่นคือผู้ทำหน้าที่เป็นอุปฌาย์ให้การอุปสมบทแก่กุลบุตร^{๑๐๒}

นอกจากนี้ การแสดงความเคารพความอ่อนน้อมต่อกันด้วยวิธีการต่างๆ ได้แก่ การกราบไหว้ การลูกรับ การทำอัญชลี และการทำสมาธิกรรม กล่าวได้ว่ามีนัยสำคัญอย่างยิ่งในการปกครองของคณะสงฆ์ เพราะนอกจากจะเป็นธรรมเนียมซึ่งส่งเสริมให้เกิดความเมตตาต่อกันและกันแล้ว ยังส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีในคณะสงฆ์ และส่งผลให้อยู่ร่วมกันโดยสงบสุข ข เช่น ธรรมเนียมการทำสมาธิกรรม ซึ่งเดิมที่หมายถึงการแสดงความเคารพ เช่น การกราบไหว้ การลูกรับ และประนมมือไหว้เท่านั้น^{๑๐๓} แต่ในปัจจุบันหมายถึงการขอขมาโทษกันและให้อภัยกันทุกโอกาสไม่ว่าจะมีโทษขัดข้องหมองใจกันหรือไม่ก็ตามด้วย เมื่อถึงโอกาสที่ควรทำสมาธิกรรมกันแล้ว ภิกษุสามเณรทุกรูปไม่พึงละโอกาสเสีย จึงได้ชื่อว่าเป็นภิกษุสามเณรที่ปฏิบัติชอบตามระบอบพระธรรมวินัย^{๑๐๔} สำหรับโอกาสซึ่งควรทำสมาธิกรรมนั้นในปัจจุบันนิยมทำกันในโอกาสดังต่อไปนี้

(๑) ในสามเข้าพรรษาทั้งภิกษุ และสามเณรผู้ร่วมอยู่วัดเดียวกันควรทำสมาธิกรรมต่อกันเรียงตัวตั้งแต่ผู้มีอาวุโสมากที่สุดถึงสามเณรผู้สุดท้ายในวัดไม่ควรเว้นเพื่อความสามัคคีในวัด

(๒) ในระยะเข้าพรรษาเริ่มแต่สามเข้าพรรษา และหลังสามเข้าพรรษาระยะเวลาประมาณ ๗ วันควรทำสมาธิกรรมต่อท่านที่เคารพนับถือซึ่งอยู่ต่างวัดโดยทั่วถึงกัน

(๓) ในโอกาสจะจากกันไปอยู่วัดอื่น หรือถิ่นอื่นนิยมทำต่อผู้ท่านผู้มีอาวุโสกว่า ตนในวัด และต่อท่านที่เคารพนับถือทั่วไปเป็นการล่ำจากกัน^{๑๐๕}

การทำสมาธิกรรมในโอกาสต่างๆ ดังกล่าวจัดเป็นการทำสมาธิกรรมแบบขอขมาโทษ นอกจากนี้ยังมีการทำสมาธิกรรมอีกแบบหนึ่ง คือ การทำสมาธิกรรมแบบท่านสักการะซึ่งเป็นเรื่องของ การแสดงมุทิตาจิตแบบหนึ่งนิยมทำต่อบุคคลผู้ที่ตนเคารพนับถือในโอกาสที่บุคคลนั้นได้รับอิสริยศศักดิ์ หรือได้รับยกย่องในฐานะนักรบศักดิ์เป็นการแสดงจิตใจที่พลอยยินดีให้ปรากฏ^{๑๐๖} เมื่อพระพุทธเจ้าทรงประทานอนุญาตให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการปกครองสามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ แทนพระองค์แล้ว พระองค์จึงทรงดกกิจกรรมบางอย่างซึ่งเคยทรงทำด้วยพระองค์เอง เช่น การรับบุคคลเข้าเป็นสมาชิกของสังฆมณฑล คือ การประทานอุปสมบทซึ่งเรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา และทรงเลิกการให้อุปสมบท

^{๑๐๑} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๑๖/๑๓๔, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔-๑๖๕.

^{๑๐๒} ดุราลละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๗๕/๗๖, วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๕/๑๐๓-๑๐๔.

^{๑๐๓} วิ.ม.ห.อ. (ไทย) ๑/๒๒๖. หรือ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุ ตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๓๓๔.

^{๑๐๔} องค์การศึกษา กรมการศาสนา, ศาสนพิธี เล่ม ๒, (พระนคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๕), หน้า ๑๖.

^{๑๐๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

^{๑๐๖} ดุราลละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.-๑๗.

ของสาวกซึ่งเรียกว่า ติสรณคณุปสัมปทาด้วย เนื่องจากทรงอนุญาตให้สงฆ์ทำการอุปสมบทด้วยวิธีซึ่งเรียกว่า “ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา” แล้วซึ่งเป็นการอุปสมบทที่สำเร็จด้วยอำนาจสงฆ์แต่ก็ยังทรงอนุญาตให้เอาวิธีบวชด้วยติสรณคณุปสัมปทามาใช้บวชกุลบุตรผู้มีอายุยังไม่ครบกำหนดเป็นภิกษุให้เป็นสามเณรได้ด้วยอำนาจของบุคคล คือ สาวกหรือภิกษุผู้เถระนั่นเองเมื่อเกิดมีสามเณรขึ้นการบวชจึงมี ๒ อย่าง คือ การบวชเป็นภิกษุเรียกว่า “อุปสัมปทา หรืออุปสมบท” ส่วนการบวชเป็นสามเณรเรียกว่า “บรรพชา” และวิธีที่สงฆ์จะให้การอุปสมบทแก่บุคคลใดได้นั้นจะต้องให้การอุปสมบทแก่บุคคลผู้ได้รับการบรรพชาเป็นสามเณรมาแล้วเท่านั้น^{๑๐๗}

นอกจากพระพุทธเจ้าจะทรงประทานอนุญาตให้สงฆ์เป็นใหญ่ปกครองดูแลกันเองสามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว พระองค์ยังให้สงฆ์มีบทบาทสำคัญซึ่งคล้ายกับบทบาทการตัดสินคดีความของตุลาการในสังคมทางการเมืองโดยให้สงฆ์ร่วมกันแก้ไขปัญหาก็เกี่ยวข้องกัพระธรรมวินัย หรือการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้วให้สำเร็จตามพระธรรมวินัยเพื่อความสามัคคีของคณะสงฆ์ดังนั้นเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วจะต้องจัดตั้งข้อหา หรือเรื่องที่สงฆ์ต้องดำเนินการ^{๑๐๘} เรียกว่า “อธิกรณ” มี ๔ อย่างดังนี้^{๑๐๙}

(๑) **วิวาทาธิกรณ** การเถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัย ซึ่งจะต้องได้รับการชี้ขาดว่าถูกหรือผิด

(๒) **อนุวาทาธิกรณ** การโจท หรือกล่าวหากันด้วยอาบัติซึ่งจะต้องได้รับการวินิจฉัยว่าจริงหรือไม่

(๓) **อาปัตตาธิกรณ** การต้องอาบัติ การปรับอาบัติ และการแก้ไขตัวให้พ้นจากอาบัติ

(๔) **กิจจาธิกรณ** กิจธุระต่างๆ ที่สงฆ์จะต้องทำ เช่น ให้อุปสมบทให้ผ้ากฐินซึ่งต้องทำให้สำเร็จ

สำหรับอธิกรณทั้ง ๔ อย่างนี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิวาทาธิกรณกับอนุวาทาธิกรณนั้นคล้ายกับการเกิดคดีความต่างๆ ในสังคมทั่วไปซึ่งจะต้องอาศัยอำนาจของตุลาการ หรือศาลในการเป็นผู้พิจารณา และวินิจฉัยตัดสินความถูกผิด หรือจริงไม่จริง และอธิกรณทั้ง ๔ อย่างนี้ พระพุทธเจ้าทรงวางแนวทาง หรือวิธีดำเนินการสำหรับระงับไว้ด้วยวิธีการ ๗ ประการด้วยกัน เรียกว่า อธิกรณสมณะ มีดังต่อไปนี้^{๑๑๐}

^{๑๐๗} ดูรายละเอียดใน สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุขเล่ม ๑**, หน้า ๓-๔.

^{๑๐๘} สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุขเล่ม ๑**, หน้า ๒๑๒., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๓๖๒.

^{๑๐๙} วิ.มหา. (บาลี) ๑/๓๘๖/๒๙๒, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๘๖/๔๒๐, วิ.ป. (บาลี) ๘/๓๔๘/๓๒๓-๓๒๕, วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๔๘/๕๒๘-๕๓๐. สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุขเล่ม ๑**, หน้า ๒๑๒., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๓๖๒-๓๖๓.

^{๑๑๐} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (บาลี) ๒/๖๕๕/๔๒๗, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๕๕/๗๓๖. วิ.จุ. (บาลี) ๖/๒๒๘-๒๔๒/๒๕๔-๒๗๓, วิ.จุ. (ไทย) ๖/๒๒๘-๒๔๒/๓๔๔-๓๖๙, ม.อุ. (บาลี) ๑๔/๔๗-๕๓/๓๕-๓๘, ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๔๗-๕๓/๕๕-๕๙. พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๓๖๓., พระศรีวิสุทธิคุณ (สฤชต์ ประชาตุ), “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการแก้ปัญหาในทางพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีอธิกรณสมณะ”, **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

(๑) **สัมมุขาวินัย** วิธีระงับในที่พร้อมหน้าทั้ง สงฆ์บุคคลวัตถุ (เรื่องราว หรือ เหตุการณ์) และพระธรรมวินัยพร้อมหน้าทั้งสงฆ์ คือ ภิกษุเข้าประชุมครบบองค์ตามที่กำหนดไว้แต่ละกรณีพร้อมหน้าทั้ง บุคคล คือ คู่กรณี หรือบุคคลผู้เกี่ยวข้องในเรื่องนั้นอยู่พร้อมกันพร้อมหน้าทั้งวัตถุ นั้น ได้แก่ ยกเรื่องที่เกิดขึ้นนั้นขึ้นวินิจฉัยพร้อมหน้าทั้ง พระธรรมวินัย ได้แก่ วินิจฉัยถูกโดยธรรมถูกโดยวินัย

(๒) **สตินัย** วิธีระงับโดยถือสติเป็นหลัก ได้แก่ กิริยาที่สงฆ์สวดประกาศให้สมมติแก่พระอรหันต์ว่า เป็นผู้ที่มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์เพื่อระงับอนุวาทาทิกรณ์ ซึ่งมีผู้โจทก์ท้วงด้วยสลวิบัติใครจะกล่าวให้โทษท่านด้วยเรื่องการต้องอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้

(๓) **อมุพหวินัย** วิธีระงับโดยยกประโยชน์ให้แก่ภิกษุผู้หายจากเป็นบ้าแล้ว ได้แก่ กิริยาที่สงฆ์สวดประกาศให้สมมติแก่ภิกษุผู้หายเป็นบ้าแล้วเพื่อระงับอนุวาทาทิกรณ์ที่มีผู้โจทก์ท้วงด้วย ความละเมิดที่ภิกษุนั้นทำในเวลาเป็นบ้าใครจะกล่าวให้โทษภิกษุนั้นด้วยเรื่องการต้องอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้

(๔) **ปฎิญาตกรณะ** การทำตามที่ได้รับ ได้แก่ การปรับอาบัติตามคำรับสารภาพของภิกษุผู้ต้องอาบัติเมื่อมีการฟ้องร้อง และนำเหตุการณ์ไปไต่สวนสอบสวนต่อหน้าที่คณะสงฆ์ ถ้าภิกษุผู้ถูกกล่าวหายอมรับ (ปฎิญา) ว่า ตนเองต้องอาบัติอะไรด้วยความสัตย์จริงก็ให้ปรับอาบัติตามฐานานุโทษ ซึ่งท่านต้องอาบัตินั้นๆ เรื่องนี้สงฆ์ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบว่า การรับสารภาพของภิกษุนั้นเป็นธรรม หรือไม่

(๕) **เยภยยสิกา** การตัดสินใจตามคำของคนข้างมากถ้าหากมีอธิกรณ์บางอย่างเกิดขึ้นสงฆ์จะตัดสินใจตัดสินความ หรือหาข้อยุติในเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจะต้องอาศัยการลงมติในที่ประชุม ถ้ามติเสียงข้างมากในที่ประชุมมีออกมาอย่างไร สงฆ์ก็ต้องตัดสินไปตามนั้น

(๖) **ตัสสาปาปิยสิกา** การตัดสินใจลงโทษแก่ผู้ที่ทำผิดซ้ำ และผู้ที่ไม่ทำผิดแต่ไม่รับภิกษุผู้ที่ทำผิดซ้ำให้ตัดสินเพิ่มโทษ และเมื่อพิจารณาเห็นผลของการกระทำตามข้อมูลหลักฐานแล้วเห็นว่า ภิกษุผู้ถูกโจทก์ต้องอาบัติจริงแม้จะไม่รับก็ถือว่า ผิดจึงต้องปรับโทษตามสมควรแก่ความผิดนั้นได้

(๗) **ติณวัตถารกวินัย** วิธีแก้ปัญหาด้วยการให้ทั้งสองฝ่ายประนีประนอมกันเปรียบเหมือนเอาหลักฐานกลับไว้ไม่ต้องชำระสะสางความ วิธีนี้สำหรับใช้ในเรื่องที่ยุ่งยาก และเป็นเรื่องสำคัญอันจะเป็นเรื่องกระเทือนทั่วไป เช่น เรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพีแตกกันเป็นตัวอย่าง

อธิกรณ์ทั้ง ๔ ประการดังที่กล่าวมาคณะสงฆ์จะต้องดำเนินการให้ระงับด้วยอธิกรณ์สมณะ แต่ละอย่างแตกต่างกันไป คือ วิวาทาทิกรณ์ ระงับด้วยอธิกรณ์สมณะ ๒ อย่าง คือ สัมมุขาวินัย และเยภยยสิกา^{๑๑๑} อนุวาทาทิกรณ์ ระงับด้วยอธิกรณ์สมณะ ๔ อย่าง คือ สัมมุขาวินัย สตินัย อมุพหวินัย และตัสสาปาปิยสิกา^{๑๑๒} อาปัตตาทิกรณ์ ระงับด้วย อธิกรณ์สมณะ ๓ อย่าง คือ สัมมุขาวินัย ปฎิญาตกรณะ และติณวัตถารก^{๑๑๓} และกิจจาติกรณ์ ระงับด้วยอธิกรณ์สมณะอย่างเดียวกัน คือ สัมมุขาวินัย^{๑๑๔}

^{๑๑๑} วิ.จ.อ. (ไทย) ๘/๕๗๔.

^{๑๑๒} วิ.จ.อ. (ไทย) ๘/๕๘๘.

^{๑๑๓} วิ.จ.อ. (ไทย) ๘/๕๙๘.

^{๑๑๔} วิ.จ.อ. (ไทย) ๘/๖๐๖.

ถึงกระนั้นก็ตามในการดำเนินการวินิจฉัย และระงับอธิกรณ์ต่างๆ ดังที่กล่าวมาอธิกรณ์ บางอย่างคณะสงฆ์สามารถดำเนินการเองได้โดยตรง ได้แก่ การระงับอาบัติตาทิกรณ์ และกิจจาอธิกรณ์ โดยไม่ต้องอาศัยความร่วมมือจากคฤหัสถ์ แต่อธิกรณ์บางอย่างต้องอาศัยความร่วมมือกันระหว่างคณะ สงฆ์กับคฤหัสถ์เพื่อดำเนินการวินิจฉัย และระงับอธิกรณ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ได้แก่ วิวาทาธิ กรณ์ และอนุวาทาธิกรณ์เนื่องจากต้องอาศัยการบอกกล่าวการให้ข้อมูลการเป็นพยานการโจท และ การฟ้องในกรณีที่มีโจทก์ และจำเลยในอธิกรณ์นั้น^{๑๑๕}

นอกจากนี้การลงโทษถือได้ว่า เป็นสิ่งหนึ่งซึ่งควรกระทำในการปกครองหมู่คณะซึ่งคู่กับ การยกย่องหากหาสิ่งที่ควรกระทำทั้งสองอย่างนี้แล้วการปกครองย่อมดำเนินไปได้แม้ในสังคมสงฆ์ ก็ เช่นเดียวกันเนื่องจากพระพุทธเจ้าเมื่อทรงบัญญัติพระวินัยก็ทรงมีวัตถุประสงค์ไว้ เช่น นั้น คือ เพื่อ ช่มบุคคผลผู้เกียติ และเพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม เป็นต้น เพราะฉะนั้นหากมี พระภิกษุรูปใด หรือคฤหัสถ์คนใดประพฤติมิชอบก่อให้เกิดความเสียหายแก่คณะสงฆ์พระพุทธเจ้าก็ ทรงประทานอนุญาตให้สงฆ์ลงโทษแก่ผู้นั้นได้^{๑๑๖}

เพราะฉะนั้นการลงโทษตามพระธรรมวินัย หรือสังฆกรรมประเภทลงโทษผู้ทำความผิดจึง เรียกว่า นิคคกรรม^{๑๑๗} สำหรับนิคคกรรมซึ่งพระพุทธเจ้าทรงประทานอนุญาตให้ใช้ลงโทษภิกษุ ผู้กระทำความผิดมี ๖ อย่างดังต่อไปนี้^{๑๑๘}

(๑) **ตัชชนียกรรม** คือ สังฆกรรมอันสงฆ์พึงทำโดยการตำหนิภิกษุผู้ก่อความทะเลาะวิวาททำความอื้อฉาวก่ออธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ เป็นผู้มิอาบัติมาก มีมารยาทไม่สมควรเป็นผู้คลุกคลีกับ คฤหัสถ์ในทางที่ไม่สมควร เป็นผู้มีศีลอาจารย์ และทิวาวัตร และเป็นผู้กล่าวติเตียนพระพุทธ พระ ธรรม และพระสงฆ์

(๒) **นียสกรรม** คือ สังฆกรรมอันสงฆ์พึงทำโดยการปรับให้ถือนิสัยใหม่อีก หรือการถอด ยศภิกษุผู้มีอาบัติมาก หรือเป็นผู้คลุกคลีกับคฤหัสถ์ในทางที่ไม่สมควร แม้ภิกษุนั้นจะเป็นพระเถระ หรือเป็นอุปัชฌายาจารย์แล้ว หากถูกสงฆ์ลงโทษด้วยนียสกรรมก็ต้องกลับมาถือนิสัยใหม่อีกแม้ใน สำนักภิกษุผู้น้อยกว่า ก็ตาม

(๓) **ปัพพาชนียกรรม** คือ สังฆกรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้ประทุษร้ายสกุลมีข้าวแข็งแช่ เล่นคะนอง อนาคต ลบล้างพระบัญญัติ หรือมีฉาชีพ อันเป็นไปทางกายก็ดี ทางวาจาก็ดี ทั้งสองทาง ก็ดี โดยการไล่ภิกษุนั้นออกเสียจากอาวาส

(๔) **ปฏิสารณียกรรม** คือ สังฆกรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุปากร้ายด่าว่า คฤหัสถ์ผู้มี ศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เป็นทนายอุปฐากสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ เป็นทางจะยังคนผู้ยังไม่

^{๑๑๕} ดูรายละเอียดใน พระมหาสุทิตย อาภาโร (อบอ่น) , “การมีส่วนร่วมของพุทธบริษัทในสมัย พุทธกาลเกี่ยวกับการวินิจฉัยอธิกรณ์”, สารนิพนธ์พุทธศาสนดุฎฐิบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

^{๑๑๖} สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุขเล่ม ๓, หน้า ๑๘๔.

^{๑๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๒๕.

^{๑๑๘} ดูรายละเอียดใน สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุขเล่ม ๓, หน้า ๑๘๕- ๑๘๕.

เลื่อมใสมิให้เลื่อมใส จะยังคนผู้เลื่อมใสอยู่แล้ว ให้เป็นอย่างอื่นไปเสีย โดยการบังคับภิกษุนั้นให้ไปขอขมาเขา

(๕) อุกเขปนียกรรม คือ สังฆกรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้ต้องอาบัติแล้วไม่ยอมรับว่าเป็นอาบัติ หรือไม่ทำคืนอาบัติ หรือมีทิวฐิบบาปไม่ยอมสละเป็นทางเสียสละสามัญญตา หรือทิวฐิสามัญญตาโดยการยกเธอเสียจากการสมโภชกับสงฆ์ คือ ไม่ให้ฉันทร่วมไม่ให้อยู่ร่วมไม่ให้มีสิทธิเสมอกับภิกษุทั้งหลาย

(๖) ตัสสปาปิยสิกากรรม คือ สังฆกรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้เป็นจำเลยในอนุวาทาธิกรณ์ถูกชักอาบัติในท่ามกลางสงฆ์แต่ให้การกลับไปกลับมา ปฏิเสธแล้วกลับปฏิญญา ปฏิญญาแล้วกลับปฏิเสธ พุดถลากไถลพุดกลบเลื่อนข้อที่ถูก ชักพุดมุสาซึ่งหน้าที่เป็นการเพิ่มโทษขึ้นอีกส่วนหนึ่ง ถ้าภิกษุเป็นอย่างนั้นสงฆ์เห็นสมควรจะเพิ่มโทษขึ้นอีกส่วนหนึ่งจากอาบัติที่ต้องพึงทำตัสสปาปิยสิกากรรมนี้แก่ภิกษุนั้น

นอกจากพระพุทธเจ้าจะทรงประทานอนุญาตให้สงฆ์ใช้นิคมกรรมลงโทษภิกษุด้วยกันแล้ว ยังทรงประทานอนุญาตให้สงฆ์ใช้นิคมกรรมลงโทษคฤหัสถ์ได้ด้วย หากคฤหัสถ์นั้นเป็นผู้ชวนชวายเป็นมิใช่ลาภ ชวนชวายเป็นมิใช่ประโยชน์ ชวนชวายเป็นอยู่ไม่ได้แห่งภิกษุทั้งหลาย คำว่าเปรียบเปรยภิกษาทั้งหลาย ยูงภิกษุทั้งหลายให้แตกกัน กล่าวติเตียนพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์สงฆ์ พึงลงโทษโดยการไม่คบด้วย คือ ไม่รับบิณฑบาต ไม่รับนิมนต์ หรือไทยธรรมของเขา จึงเรียกว่า “คว่ำบาตร” ถ้าผู้ถูกคว่ำบาตรนั้นละโทษนั้นเสียแล้วกลับประพฤติดี สงฆ์ก็จะระงับการคว่ำบาตรเรียกว่า “หงายบาตร” คือ กลับมากบด้วย มีการรับบิณฑบาต รับนิมนต์ หรือไทยธรรมดังเดิม^{๑๑๙}

รูปแบบการปกครองซึ่งมีสงฆ์เป็นผู้ปกครองดังที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า เกิดจากระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ คือ พระวินัยซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้สงฆ์มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมสำคัญต่างๆ แทนพระองค์ ซึ่งเป็นที่มาของการทำสังฆกรรมที่หลากหลาย และแต่ละสังฆกรรมซึ่งดำเนินการโดยสงฆ์นั้นจะต้องอาศัยความเห็นที่สอดคล้องร่วมกันของสมาชิกในที่ประชุมซึ่งไม่มีบุคคลใดบุคคลหนึ่งมีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้เดียวในการตัดสินใจ เนื่องจากสังฆกรรมทุกอย่างต้องอาศัยมติในที่ประชุมซึ่งลงมตอย่างเอกฉันท์ โดยไม่มีบุคคลใดบุคคลหนึ่งคัดค้านเลย สังฆกรรมต่างๆ จึงจะสามารถดำเนินการสำเร็จได้ เพราะฉะนั้นรูปแบบการปกครองของสงฆ์จึงสะท้อนให้เห็นถึงการปกครองที่ให้ความสำคัญแก่สมาชิกทุกคนอย่างเท่าเทียมกันสมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกิจกรรมต่างๆ และการตัดสินใจนั้นก็ต้องสอดคล้องเป็นไปในทิศทางเดียวกันกิจกรรมต่างๆ จึงจะสำเร็จได้ดังนั้นสังฆกรรมซึ่งพระพุทธเจ้าทรงประทานอนุญาตไว้จึงเป็นเครื่องมือสำคัญของสงฆ์เพื่อใช้ดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ให้สำเร็จ และเพื่อปกครองดูแลกันเองแทนพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสามัคคีของหมู่คณะซึ่งเป็นหลักสำคัญที่สามารถขับเคลื่อนสังคมสงฆ์ให้ไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ได้

นอกจากนี้เนื่องจากสังคมสงฆ์เป็นที่รวมของสมาชิกซึ่งมีความแตกต่างหลากหลาย แม้สมาชิกทุกคนจะอยู่ภายใต้พระธรรมวินัยอันเดียวกัน แต่ก็หนีไม่พ้นที่จะต้องเกิดปัญหาต่างๆ ตามมาอันเนื่องมาจากเงื่อนไขต่างๆ มีสติปัญญาเวลา และสถานที่ เป็นต้น ทำให้ความคิดความเห็น หรือการ

^{๑๑๙} ดูรายละเอียดใน สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุขเล่ม ๓, หน้า ๑๔๖-๑๔๘.

ประเพณีปฏิบัติมีความแตกต่างกันไป เพราะฉะนั้นในกรณีที่เกิดปัญหา คือ อธิกรณ์ต่างๆ ขึ้น พระพุทธเจ้าก็ทรงมอบหมายภาระหน้าที่ ที่ในการระงับอธิกรณ์ให้แก่สงฆ์โดยให้สงฆ์ได้ร่วมกัน ดำเนินการพิจารณา และวินิจฉัยตัดสินอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการต่างๆ ตามความเหมาะสมกับ อธิกรณ์ดังที่กล่าวมาเพื่อดำรงรักษาไว้ซึ่งพระธรรมวินัย และประทานอนุญาตให้ลงโทษแก่ผู้กระทำความผิด หรือก่อความเสียหายให้เกิดขึ้นแก่สังคมสงฆ์ได้ด้วย จากสังฆกรรมการระงับอธิกรณ์ต่างๆ และการลงโทษผู้กระทำความผิดดังที่กล่าวมาจึงสะท้อนให้เห็นบทบาทสำคัญในด้านการปกครองของสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้ใช้อำนาจตัดสินใจในการดำเนินการให้กิจกรรมต่างๆ สำเร็จลงได้ด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ต่างๆ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตั้งไว้ด้วยความเคารพในธรรม และวินัยซึ่งทรงแสดง และทรงบัญญัติไว้แล้วนั่นเองไม่ว่า พระองค์จะดำรงอยู่ หรือไม่ก็ตามดังพระดำรัสซึ่งตรัสสั่งไว้ว่า “อานนท์บางทีพวกเธออาจจะคิดว่า ‘ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้วพวกเราไม่มีพระศาสดา’ ข้อนี้พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้นธรรม และวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” ^{๑๒๐}

๑.๑.๔ อุปัชฌาย์อาจารย์เป็นผู้ปกครอง

การปกครองในสังคมสงฆ์นี้แม้ว่า ในระดับสังคมพระพุทธเจ้าจะทรงประทานให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเรียกว่า “สังฆกรรม” และในการแก้ไขปัญหาอธิกรณ์ต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นให้สำเร็จเรียบร้อยดังที่กล่าวมาแล้วแต่ในระดับส่วนบุคคลสังคมสงฆ์ก็ยังประสบปัญหาการประเพณีปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมของสมาชิกในสังคมสงฆ์ซึ่งก่อให้เกิดความเสื่อมเสียแก่หมู่คณะดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติให้สังคมสงฆ์มีบุคคลผู้ที่ทำหน้าที่ ที่คอยสอดส่องดูแลรักษาด้วยกันเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ และคอยแนะนำสั่งสอนให้ประเพณีปฏิบัติตนอยู่ในแนวทางที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยบุคคลผู้ที่ทำหน้าที่ ที่ดังกล่าวนี้เรียกว่า “อุปัชฌาย์” และ “อาจารย์” ซึ่งกลายเป็นการปกครองแบบใหม่เพิ่มขึ้นมา^{๑๒๑}

คำว่า “อุปัชฌาย์” แปลว่า ผู้เพ่งโทษน้อยใหญ่ และหมายถึงผู้รับรองกุลบุตรเข้ารับการอุปสมบทในท่ามกลางภิกษุสงฆ์เป็นทั้งผู้นำเข้าหมู่ และเป็นผู้ปกครองคอยดูแลฝึกสอนและชอบทำหน้าที่ที่ฝึกสอนอบรมให้การศึกษาต่อไปสำหรับอุปัชฌาย์ในฝ่ายภิกษุณีเรียกว่า ปวัตตินี^{๑๒๒} เดิมทีการบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุแม้ว่า พระพุทธเจ้าจะทรงประทานอนุญาตให้สงฆ์สามารถบรรพชาอุปสมบทให้แก่กุลบุตรผู้มีความศรัทธาอยากจะทำบวชได้แล้วแต่ก็ยังไม่มีผู้ใดคอยทำหน้าที่ ที่ปกครองดูแลพระภิกษุใหม่ซึ่งเพิ่งเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์อย่างชัดเจนโดยตรง เพราะฉะนั้นการที่พระภิกษุใหม่ยังไม่มีผู้ใดคอยปกครองดูแลรับผิดชอบจึงทำให้เกิดปัญหาเรื่องการประเพณีปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมของพระภิกษุเหล่านั้น เช่น นุ่งห่มไม่เรียบร้อยมีมารยาทไม่สมควรเที่ยวบิณฑบาตด้วยอาการที่ไม่เหมาะสม และส่งเสียงดังในโรงฉันทำให้คนทั้งหลายพากันตำหนิติเตียนในพฤติกรรม เช่น นั้นของพระภิกษุเหล่านั้นเมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นพระองค์จึงทรงเรียกประชุมสงฆ์เพื่อ

^{๑๒๐} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๑๖/๑๓๔, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๑๒๑} พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต) , พุทธศาสนากับสังคมไทย, หน้า ๔๔.

^{๑๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) , พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๓๒.

ทรงสอบสวนเรื่องราวต่างๆ แล้วจึงทรงประทานอนุญาตให้มีอุปัชฌาย์ขึ้นเพื่อคอยทำหน้าที่ที่ปกครองดูแลรับผิดชอบพระภิกษุเหล่านั้นในฐานะที่เป็นสัทธิวิหาริกของตนเอง^{๑๒๓} ดังพระดำรัสซึ่งตรัสไว้ดังนี้

ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตอุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์จักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในสัทธิวิหาริกฉันบุตร สัทธิวิหาริกจักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในอุปัชฌาย์ ฉันทบิดา เมื่อเป็น เช่นนี้ อุปัชฌาย์ และสัทธิวิหาริกจักมีความเคารพยำเกรงประพฤติกมลเกลียวกัน จักถึงความเจริญงอกงามไปพลุลยในธรรมวินัยนี้^{๑๒๔}

ด้วยเหตุดังกล่าวในการบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุ และภิกษุณี จึงต้องมีการถืออุปัชฌาย์หรือปวัตตินีเพื่อให้อุปัชฌาย์ หรือปวัตตินี ทำหน้าที่ที่เป็นผู้ปกครองดูแลรับผิดชอบพระภิกษุ หรือภิกษุณี ผู้เพิ่งบวชเข้ามาใหม่ และคอยอบรมสั่งสอนให้มีความประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมกับความเหมาะสมของศีลสิกขาบทต่อไป

นอกจากนี้พระพุทธเจ้ายังตรัสสอนธรรมเนียม หรือข้อปฏิบัติอันสัทธิวิหาริกจะพึงกระทำต่ออุปัชฌาย์ของตนซึ่งเรียกว่า “อุปัชฌาย์วัตร”^{๑๒๕} ไว้ด้วย เช่น เอาใจใส่ปรนนิบัติรับใช้คอยศึกษาเล่าเรียนจากท่านจนจนวายป่วงกัน หรือระงับความเสื่อมเสีย เช่น ความคิดจะสึกความเห็นผิด เป็นต้น รักษาน้ำใจของท่านมีความเคารพจะไปไหนบอกเล่าไม่เที่ยวตามอำเภอใจ และเอาใจใส่พยาบาลเมื่อท่านอาพาธ^{๑๒๖}

ในขณะเดียวกันก็ตรัสสอนข้อควรปฏิบัติอันอุปัชฌาย์จะพึงกระทำต่อสัทธิวิหาริกซึ่งเรียกว่า “สัทธิวิหาริกวัตร” ไว้ด้วย^{๑๒๗} เช่น เอาธุระในการศึกษาสงเคราะห์ด้วยบาตรจีวร และบริขารอื่นๆ จนจนวายป่วงกัน หรือระงับความเสื่อมเสีย เช่น ระงับความคิดจะสึกเปลี่ยนความเห็นผิด ฯลฯ พยาบาลเมื่ออาพาธ^{๑๒๘} อย่างไรก็ตามหากสัทธิวิหาริกไม่ประพฤติชอบในอุปัชฌาย์เนื่องจาก (๑) ไม่มีความรักอย่างยั่งยืนในอุปัชฌาย์ (๒) ไม่มีความเลื่อมใสอย่างยั่งยืนในอุปัชฌาย์ (๓) ไม่มีความละเอียดอ่อนอย่างยั่งยืนในอุปัชฌาย์ (๔) ไม่มีความเคารพอย่างยั่งยืนในอุปัชฌาย์ และ (๕) ไม่มีความหวังดีอย่างยั่งยืนในอุปัชฌาย์ พระพุทธเจ้าก็ทรงประทานอนุญาตให้อุปัชฌาย์สามารถใช้อำนาจส่วนบุคคลลงโทษสัทธิวิหาริกด้วยการประณามได้โดยการให้สัทธิวิหาริกรู้ด้วยกาย หรือให้รู้ด้วยวาจา หรือให้รู้ด้วยกาย และวาจาอย่างนี้ว่า “ฉันประณามเธอ” หรือ “เธออย่าเข้ามาที่นี่” “เธอจงชนบาตร และจีวรของเธอไป” หรือ “เธอไม่ต้องอุปฐากฉัน” เมื่อสัทธิวิหาริกถูกประณามก็จะต้องขอขมาอุปัชฌาย์หากไม่ขอขมาก็ต้องโดนปรับอาบัติ^{๑๒๙}

^{๑๒๓} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๖๔-๖๕/๕๗-๕๘, วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๔-๖๕/๗๙-๘๑.

^{๑๒๔} วิ.ม. (บาลี) ๔/๖๕/๕๘, วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๕/๘๑.

^{๑๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) , พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๓๒.

^{๑๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) , พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๓๒., วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๖/๘๒-๘๓.

^{๑๒๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) , พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๒๔.

^{๑๒๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) , พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๒๔., ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๗/๘๘-๙๒.

^{๑๒๙} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๖๘/๖๙-๗๑, วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๘/๙๒-๙๖.

ส่วนคำว่า “อาจารย์” แปลว่า ผู้ประพาดิการอันเกื้อกูลแก่ศิษย์ หรือผู้ที่ศิษย์พึงประพาดิด้วยความเอื้อเฟื้อเพื่อบรรยายถึงผู้สั่งสอนวิชา และอบรมดูแลความประพาดิ^{๑๓๐} สำหรับสาเหตุที่พระพุทเจ้าทรงบัญญัติให้มีอาจารย์คอยปกครองดูแลศิษย์นั้นก็เนื่องจากสาเหตุซึ่งคล้ายคลึงกับสาเหตุการให้มีอุปฌาย์ คือ การที่พระภิกษุไม่มีผู้ที่คอยปกครองดูแลรับผิดชอบ เนื่องจากอุปฌาย์สึกเสียบ้าง มรณภาพบ้าง ไปเข้ารีตเดียรฉัตรบ้าง จึงทำให้เกิดปัญหาเรื่องการประพาดิปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมของพระภิกษุเหล่านั้น เช่น นุ่งห่มไม่เรียบร้อยมีมารยาทไม่สมควรเที่ยววิณชบาตด้วยอาการที่ไม่เหมาะสม และส่งเสียงดังในโรงฉันทำให้คนทั้งหลายพากันตำหนิติเตียนในพฤติกรรม เช่น นั้นของพระภิกษุเหล่านั้นเมื่อพระพุทเจ้าทรงทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้น พระองค์จึงทรงเรียกประชุมสงฆ์เพื่อทรงสอบสวนเรื่องราวต่างๆ แล้วจึงทรงประทานอนุญาตให้มีอาจารย์ขึ้นเพื่อคอยทำหน้าที่ ที่ปกครองดูแลรับผิดชอบพระภิกษุเหล่านั้นในฐานะที่เป็นอันเตวาสิกของตนเอง^{๑๓๑} ดังพระดำรัสของพระพุทเจ้าซึ่งตรัสไว้ดังนี้ ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตอาจารย์ อาจารย์จักเข้าไปตั้งจิตสนธิสนมในอันเตวาสิกฉันบุตร อันเตวาสิกจักเข้าไปตั้งจิตสนธิสนมในอาจารย์ฉันบิดา เมื่อเป็นเช่นนั้นอาจารย์และอันเตวาสิกจักมีความเคารพยำเกรงประพาดิกลมเกลียวกัน จักถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ในพระธรรมวินัยนี้ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้อาศัยภิกษุมีพรรษา ๑๐ อยู่อนุญาตให้ภิกษุมีพรรษา ๑๐ ให้นิสสัยได้^{๑๓๒}

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคซึ่งรจนาโดยพระพุทโฆษาจารย์อธิบายไว้ในญาติปิโธว่า มีอาจารย์ ๔ จำพวกด้วยกัน คือ ปัพพชาจารย์ อุปสัมปทาจารย์ นิสสัยจารย์ และอุเทศจารย์^{๑๓๓} และในมังคลัตถทีปนีซึ่งแต่งโดยพระสิริมงคลาจารย์ ได้อธิบายความหมายของอาจารย์ทั้ง ๔ จำพวกไว้ดังนี้^{๑๓๔}

- (๑) ปัพพชาจารย์ คือ อาจารย์ผู้ให้สิกขาบทในการบรรพชา
- (๒) อุปสัมปทาจารย์ คือ อาจารย์ผู้สวดกรรมวาจาในการอุปสมบท
- (๓) นิสสัยจารย์ คือ อาจารย์ผู้ให้นิสสัย หรือท่านที่ตนไปขอถือนิสสัยเป็นอันเตวาสิก คือ ยอมตนเป็นศิษย์อยู่ในปกครอง
- (๔) อุเทศจารย์ หรือธรรมาจารย์ คือ อาจารย์ผู้ให้อุเทศ หรือผู้สอนธรรมเป็นผู้สั่งสอนให้วิชาความรู้โดยหลักวิชาที่ดีเป็นที่ปรึกษาได้ถามค้นคว้าก็ได้

ส่วนอันเตวาสิกซึ่งเป็นผู้อยู่ในสำนัก หรือขออยู่ร่วมสำนักของอาจารย์นั้นในมังคลัตถทีปนีพระสิริมงคลาจารย์ก็อธิบายไว้ว่า มี ๔ จำพวก เช่นเดียวกับอาจารย์ดังนี้^{๑๓๕}

- (๑) ปัพพชันเตวาสิก คือ อันเตวาสิกในบรรพชา

^{๑๓๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) , พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๕๙.

^{๑๓๑} ดุราลละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๗๗/๗๗-๗๘, วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๗/๑๐๖-๑๐๗.

^{๑๓๒} วิ.ม. (บาลี) ๔/๗๗/๗๗-๗๘, วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๗/๑๐๖-๑๐๗.

^{๑๓๓} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปลภาค ๑ ตอน ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐) , หน้า ๒๕.

^{๑๓๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มังคลัตถทีปนีแปลเล่ม ๔, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๘., พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) , พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๕๙.

^{๑๓๕} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มังคลัตถทีปนีแปลเล่ม ๔, หน้า ๑๑๙., พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) , พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๔๐๑.

(๒) อุปสัมปตันเตวาสิก คือ อันเตวาสิกในอุปสมบท

(๓) นิสสัยันเตวาสิก คือ อันเตวาสิกผู้ถือนิสสัย

(๔) ฐัมมันเตวาสิก คือ อันเตวาสิกผู้เรียนธรรม

สำหรับอาจารย์วัตรกิจอันอันเตวาสิกควรจะประพฤติปฏิบัติ หรือกระทำต่ออาจารย์ก็ เช่นเดียวกับอุปัชฌายวัตร^{๑๓๖} เช่น เอาใจใส่ปรนนิบัติรับใช้ คอยศึกษาเล่าเรียนจากท่าน ขวนขวายป้องกัน หรือระงับความเสื่อมเสีย เช่น ความคิดจะสึกความเห็นผิด เป็นต้น รักษาน้ำใจของท่านมีความเคารพจะไปไหนบอกลาไม่เที่ยวตามอำเภอใจ และเอาใจใส่พยาบาลเมื่อท่านอาพาธ^{๑๓๗}

ในขณะที่เดียวกันก็ตรัสสอนข้อควรปฏิบัติอันอาจารย์จะพึงกระทำต่ออันเตวาสิกที่เรียกว่า “อันเตวาสิกวัตร” ไว้ด้วย เช่นเดียวกับสัทธิวาทิกวัตร เช่น เอาธุระในการศึกษา สงเคราะห์ด้วยบาตร จีวร และบริวารอื่นๆ ขวนขวายป้องกัน หรือระงับความเสื่อมเสีย เช่น ระงับความคิดจะสึกเปลี่ยนความเห็นผิด ฯลฯ พยาบาลเมื่ออาพาธ^{๑๓๘}

อย่างไรก็ตามอันเตวาสิก ก็เช่นเดียวกับสัทธิวาทิกหากไม่ประพฤติชอบในอาจารย์เนื่องจาก (๑) ไม่มีความรักอย่างยั่งยืนในอาจารย์ (๒) ไม่มีความเลื่อมใสอย่างยั่งยืนในอาจารย์ (๓) ไม่มีความละอายอย่างยั่งยืนในอาจารย์ (๔) ไม่มีความเคารพอย่างยั่งยืนในอาจารย์ และ (๕) ไม่มีความหวังดีอย่างยั่งยืนในอาจารย์ พระพุทธเจ้าก็ทรงประทานอนุญาตให้อาจารย์สามารถใช้อำนาจส่วนบุคคลลงโทษอันเตวาสิกด้วยการประณามได้โดยการให้อันเตวาสิกรู้ด้วยกาย หรือให้รู้ด้วยวาจา หรือให้รู้ด้วยกาย และวาจา อย่างนี้ว่า “ฉันประณามเธอ” หรือ “เธออย่าเข้ามาที่นี่” “เธอจงชนบาตร และจีวรของเธอไป” หรือ “เธอไม่ต้องอุปฐากฉัน” เมื่ออันเตวาสิกถูกประณามก็ต้องขอขมาอาจารย์หากไม่ขอขมาก็ต้องโดนปรับอาบัติ^{๑๓๙}

จากธรรมเนียมที่พึงประพฤติปฏิบัติต่อกัน และกันระหว่างอุปัชฌาย์กับสัทธิวาทิก และอาจารย์กับอันเตวาสิก ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า แม้ว่าต่างฝ่ายต่างก็มีหน้าที่ที่อันพึงประพฤติปฏิบัติต่อกัน และกันแต่สัทธิวาทิกและอันเตวาสิกในฐานะผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองก็ต้องมีความเคารพยำเกรงในอุปัชฌาย์ และอาจารย์ของตนในฐานะที่เป็นผู้ปกครองดูแล และอบรมสั่งสอนให้การศึกษาเสมือนบิดาปกครองดูแลบุตรตามพระดำรัสของพระพุทธเจ้าซึ่งได้ตรัสไว้แล้วนั่นเอง เพราะฉะนั้นธรรมเนียมอันพึงประพฤติปฏิบัติต่อกัน และกันซึ่งเรียกว่า “วัตร” นี้มีคุณค่าทั้งต่อเรื่องความสัมพันธ์ที่ระหว่างบุคคล และต่อเรื่องการปกครองของคณะสงฆ์อย่างยิ่งเนื่องจากการเป็น การดูแลกัน และกันเพื่อให้เกิดการศึกษา หรือการฝึกฝนอบรมตนเองจนสามารถบรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา และมีส่วนให้พระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าได้รับการดำรงรักษาไว้ และสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

^{๑๓๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) , พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๐๕.

^{๑๓๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) , พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๓๒., ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๗๘/๗๘-๘๓, วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๘/๑๐๗-๑๑๒.

^{๑๓๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) , พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๒๔., ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๗๙/๘๓-๘๘, วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๙/๑๑๒-๑๑๖.

^{๑๓๙} วิ.ม. (บาลี) ๔/๘๐/๘๘-๘๙, วิ.ม. (ไทย) ๔/๘๐/๑๑๗-๑๒๐.

รูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์ดังที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า มีพัฒนาการมาตามลำดับ และดำเนินไปภายใต้ธรรมและวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและบัญญัติไว้แล้ว ซึ่งในช่วงต้นพุทธกาล จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงปกครองด้วยพระองค์เอง ในฐานะที่ทรงเป็นพระธรรมราชาด้วยอำนาจแห่งธรรมที่พระองค์ตรัสรู้แล้วนั่นเองแต่ต่อมาจะมอบอำนาจในบางเรื่องให้แก่พระสงฆ์สาวกแต่ภายหลังเมื่อมีพระสงฆ์สาวกเพิ่มจำนวนมากขึ้นทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องวางระเบียบแบบแผน หรือกฎเกณฑ์ต่างๆ จึงต้องทรงบัญญัติสิกขาบท คือ พระวินัยขึ้นสำหรับสังฆมณฑล และในที่สุดก็ทรงกระจายอำนาจไปให้แก่สงฆ์โดยให้สงฆ์นั้นเป็นใหญ่ในการดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ที่สำคัญทั้งสังฆกรรม และการตัดสินใจกรณีต่างๆ ภายใต้ธรรม และวินัยซึ่งพระองค์ทรงแสดง และบัญญัติไว้แล้วนั่นเองแต่ในระดับส่วนบุคคลทรงมอบอำนาจการปกครองให้แก่อุปัชฌาย์ และอาจารย์ขึ้นอีกระดับหนึ่งเพื่อให้คอยดูแลอบรมสั่งสอนสัทธิวิหาริก และอันตเวสสิกของตนเองอย่างใกล้ชิดเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียแก่หมู่คณะด้วยเหตุนี้รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ในบางกรณีจึงใช้อำนาจของสงฆ์ดำเนินการ เช่น การบรรพชาอุปสมบทการตัดสินใจกรณี และบางกรณีก็ใช้อำนาจส่วนบุคคลดำเนินการ เช่น อุปัชฌาย์อาจารย์ลงโทษประณามสัทธิวิหาริก หรืออันตเวสสิกได้ตั้งนี้รูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์จึงมีรูปแบบเฉพาะตนตามที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดวางระเบียบแบบแผนไว้ให้ดำเนินไปภายใต้ธรรม และวินัยซึ่งทรงแสดง และบัญญัติไว้แล้วนั่นเองอย่างไรก็ตามแม้ว่า รูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์จะมีรูปแบบเฉพาะตนแต่เชื่อว่า การปกครองคณะสงฆ์จะเป็นอิสระจากรัฐเสียทีเดียวเนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงเปิดช่องให้รัฐสามารถเข้ามาเกี่ยวข้องกับการปกครองของคณะสงฆ์ได้บ้างในบางกรณีดัง เช่น กรณีพระเจ้าพิมพิสาร แห่งแคว้นมคธมีพระราชประสงค์จะทรงให้ภิกษุทั้งหลายเลื่อนสามเฝ้าพรชาออกไปเหล่าภิกษุจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ และพระองค์ก็ตรัสอนุญาตไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้คล้อยตามพระราชา”^{๑๔๐}

คำว่า “พระราชา” ในพุทธกาลนั้นเท่ากับรัฐ หรือบ้านเมืองนั่นเองเนื่องจากพระบัญชาของพระราชา หรือผู้ปกครองบ้านเมืองเป็น เช่นเดียวกับกฎหมาย เพราะฉะนั้นพระสงฆ์ในฐานะเป็นสมาชิกของรัฐแม้จะอยู่ภายใต้พระธรรมวินัยซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้วแต่ไม่ได้หมายความว่า เป็นอิสระจากรัฐ หรือบ้านเมือง เพราะพระสงฆ์ยังคงอยู่ภายใต้อำนาจรัฐ เช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป เช่น การปกครองของคณะสงฆ์ไทยนอกจากจะต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยแล้วยังต้องดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยภายใต้กฎหมายของบ้านเมืองด้วยมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์รัฐธรรมนูญ และกฎหมายอื่นๆ ด้วย เป็นต้น เป็นไปได้ว่า พระพุทธเจ้าไม่มีพระประสงค์จะให้คณะสงฆ์มีความขัดแย้งกับรัฐ หรือบ้านเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้ที่มีฐานะเป็นผู้ปกครองจึงทรงอนุญาตให้คณะสงฆ์ปฏิบัติไปตามนั้น หรืออีกด้านหนึ่งก็แสดงให้เห็นถึงความมีพระหฤทัยกว้างของพระพุทธเจ้า เพราะทรงเปิดโอกาสให้ฆราวาสได้มีส่วนร่วมในการปกครองของคณะสงฆ์ได้ดังจะเห็นได้จากพระวินัย หรือสิกขาบทต่างๆ หลายข้อด้วยกันซึ่งทรงบัญญัติขึ้นจากการที่ฆราวาสดำเนินผิดเสีย ภิกษุสงฆ์ หรือร้องเรียนมายังพระองค์ เพราะฉะนั้นการที่พระพุทธเจ้าให้คล้อยตามพระราชาแสดงให้เห็นว่า รัฐ หรือบ้านเมืองสามารถเข้ามาเกี่ยวข้องกับการปกครองของคณะสงฆ์ได้แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายคล้อยตามได้ในระดับหนึ่งเท่านั้นดังที่อรรถกถาได้อธิบายไว้ว่า เรื่องที่จะ

^{๑๔๐} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๘๖/๒๐๕, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘๖/๒๔๔-๒๔๕.

ให้พระภิกษุทั้งหลายคล้อยตามนั้นจะต้องเป็นเรื่องที่ชอบธรรมแต่ไม่ทรงอนุญาตให้คล้อยตามในเรื่องที่ไม่ชอบธรรมซึ่งอาจก่อให้เกิดความเสื่อมเสียแก่เหล่าพระภิกษุได้^{๑๔๑} ด้วยเหตุนี้เพื่อป้องกันมิให้เกิดความเสื่อมเสียดังกล่าวเกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์โดยรวมคณะสงฆ์จึงต้องพิจารณาอย่างระมัดระวัง และรอบคอบในเรื่องที่จะคล้อยตามบ้านเมือง

ตารางที่ ๒.๑๓ แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์สมัยต่างๆ

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
เสถียร โพธิ์นันทะ (๒๕๔๑, หน้า ๒๕-๒๖).	๑) พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ปกครองด้วยพระองค์เอง ๒) พระสงฆ์สาวกเป็นผู้ปกครอง ๓) สงฆ์เป็นผู้ปกครอง ๔) อุปัชฌาย์อาจารย์เป็นผู้ปกครอง
คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๕๑, หน้า ๑๘๓-๑๘๕).	การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มีมหาเถรสมาคมเป็นศูนย์กลางรวมอำนาจปกครอง และกิจการคณะสงฆ์ทั้งสิ้นของคณะสงฆ์ไทย เป็นศูนย์รวมเขตการปกครอง และเจ้าคณะส่วนกลาง ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง โดยกำหนดเขตการปกครอง ได้แก่ เขตการปกครองบังคับบัญชาเจ้าคณะ เจ้าอาวาสและภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ ในส่วนกลางจะแยกส่วนปกครอง เป็นคณะนิกายเรียกว่า “หน” มี ๔ หน คือ หนกลาง หนเหนือ หนตะวันออก และหนใต้ ในส่วนของคณะธรรมยุต เรียกว่า คณะธรรมยุติ จะรวมเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และวัดธรรมยุติเป็นเขตเดียวกัน
พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺเณ) (๒๕๔๐ หน้า ๓๓ -๓๔).	อำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ และมาตรา ๓๘ ดังนี้ มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้ ๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรมและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี ๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม ๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอน พระธรรมวินัย แก่บรรพชิต และคฤหัสถ์ ๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล มาตรา ๓๘ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้ ๑. ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งมีได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด ๒. สั่งให้บรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด

^{๑๔๑} ดูรายละเอียดใน วิ.ม.อ. (ไทย) ๔/๕๑๖.

ตารางที่ ๒.๑๓ แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์สมัยต่างๆ (ต่อ)

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
	๓. สั่งให้บรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้น ประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทยในสังคมไทย” ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ซึ่งได้มีผู้ศึกษาไว้มากมาย ดังนี้

๑) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเครือข่าย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเครือข่ายได้มีผู้ศึกษาวิจัยไว้หลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่

ชลวิทย์ เจียรจิตต์และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมทางสังคมกับแนวทางการพัฒนาเครือข่าย สัมมาชีพชุมชนอย่างยั่งยืน” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนาเครือข่ายสัมมาชีพ พบว่า องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นและสามารถสนับสนุนการพัฒนาเครือข่ายสัมมาชีพได้ คือ องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้การบริหารกลุ่มอย่างมีส่วนร่วม ภายใต้ปัจจัยความสำเร็จ ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านการสื่อสาร ด้านความคิดสร้างสรรค์ ด้านความเสียสละ และด้านการสรุปบทเรียน ๒) ถอดบทเรียนแนวทางการยกระดับศักยภาพเครือข่ายสัมมาชีพให้มีความยั่งยืน พบว่า การยกระดับเครือข่ายสัมมาชีพจำเป็นต้องอาศัยการเรียนรู้เพื่อเข้าใจพื้นที่ การปรับใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เหมาะสมโดยเฉพาะนวัตกรรมเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็ง ความยั่งยืนในการพัฒนา และการมุ่งสู่การพัฒนาเพื่อการเปลี่ยนแปลงเชิงสร้างสรรค์ และ ๓) พัฒนารูปแบบการสร้างนวัตกรรมเครือข่ายสัมมาชีพ พบว่า การพัฒนารูปแบบการสร้างนวัตกรรมเครือข่ายสัมมาชีพสู่ระดับนโยบายจะต้องอาศัยการสร้างผู้นำ การสร้างเครือข่ายผ่านกิจกรรมการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม และการติดตามประเมินผลเพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้^{๑๔๒}

ดอนลาร์ เสนาและวรพล วรสุวรรณโรจน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “เครือข่ายทางสังคมกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเชิงพื้นที่ ตามยุทธศาสตร์สี่แยกอินโดจีน” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ประวัติและพัฒนาการเครือข่ายทางสังคมในการพัฒนาสี่แยกอินโดจีน พบว่า สี่แยกอินโดจีนเริ่มจาก มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๔๐ ที่ได้กำหนดให้จังหวัดพิษณุโลกและกลุ่มจังหวัดใกล้เคียงเป็นพื้นที่ของการพัฒนาเป็นสี่แยก Crossroad หรือ Intersection ของเส้นทางตะวันออก

^{๑๔๒}ชลวิทย์ เจียรจิตต์และคณะ, “นวัตกรรมทางสังคมกับแนวทางการพัฒนาเครือข่าย สัมมาชีพชุมชนอย่างยั่งยืน”, วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม-เมษายน ๒๕๖๕): ๑-๑๔.

ตะวันตก เหนือ ใต้ ที่เรียกว่า East-West และ North-South Corridor ๒) กระบวนการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมในการพัฒนาสี่แยกอินโดจีน พบว่า เครือข่ายทางสังคมในการพัฒนาสี่แยกอินโดจีน ได้พัฒนาจากทุกภาคส่วนร่วมกัน คือ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ และภาคประชาชน กลไกที่สำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมในการพัฒนาสี่แยกอินโดจีน คือ ภาครัฐ ๓) ผลการดำเนินการเครือข่ายทางสังคมกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเชิงพื้นที่ตามยุทธศาสตร์สี่แยกอินโดจีนพบว่า ๑. เครือข่ายทางสังคมกับการขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจทุกภาคส่วนต้องร่วมมือกันพัฒนาศักยภาพ และต้องสามารถจัดการทรัพยากรมนุษย์ เงินทุน และวัสดุอุปกรณ์ได้อย่างเป็นระบบ ๒. เครือข่ายทางสังคมกับการขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านวัฒนธรรม และเพื่อสร้างการอยู่ร่วมกันของประชาชนในพื้นที่สี่แยกอินโดจีน วัฒนธรรมในจังหวัดพิษณุโลกนับเป็นวัฒนธรรมที่เก่าแก่ที่มีมาช้านาน อีกทั้งประเพณีทั้งหลายเหล่านั้นยังใช้เป็นกุศโลบายให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข การสืบทอดวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่ง ที่จะดำรงไว้ซึ่งสิ่งที่ตั้งงามสืบไป และควรทำตั้งแต่วัยเด็ก ด้วยการปลูกจิตสำนึก ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะการอบรมสั่งสอน หรือการปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีก็ตาม โดยเริ่มจากชุมชน^{๑๔๓}

พระอุดมสิทธินายก ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะและเครือข่ายทางสังคมเพื่อลดเหล้าบุหรี่ยิงพุทธบูรณาการในจังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ๑) พระสงฆ์ต้องมีการสร้างเครือข่ายกลไกการขับเคลื่อนการป้องกันและแก้ไข การรณรงค์และป้องกันเป็นการทำงานร่วมกันขององค์กรภาคีและเครือข่ายภาคประชาชน ต้องมีการบูรณาการกระบวนการและรูปแบบการจัดกิจกรรมที่มีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาอันแท้จริงที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างเหมาะสม ๒) กิจกรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะและเครือข่ายทางสังคมเพื่อลดเหล้าบุหรี่ยิงพุทธบูรณาการในจังหวัดนนทบุรี ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการเข้าร่วมกิจกรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะและเครือข่ายทางสังคมเพื่อลดเหล้าบุหรี่ยิงพุทธบูรณาการในจังหวัดนนทบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๓) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ ๓) พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะและเครือข่ายทางสังคมเพื่อลดเหล้าบุหรี่ยิงพุทธบูรณาการในจังหวัดนนทบุรี ร่วมกับภาคีเครือข่าย อาทิเช่น สาธารณสุขจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ในการให้คำปรึกษา การให้กำลังใจ การดูแลสุขภาพทั้งทางกายและทางใจ แก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายที่ติดเหล้า และบุหรี่ยิง โดยผลที่ได้รับจากการรณรงค์ให้ประชาชนลด ละ เลิก เหล้า และบุหรี่ยิง ผ่านกิจกรรม “อธิษฐานจิตเข้าพรรษา ลด ละ เลิก เหล้า บุหรี่ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา” นั้น ส่งผลให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น^{๑๔๔}

^{๑๔๓}ดอนลาร์ เสนาและวรพล วรสุวรรณโรจน์, “เครือข่ายทางสังคมกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเชิงพื้นที่ ตามยุทธศาสตร์สี่แยกอินโดจีน”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๓): ๑๓๔-๑๔๒.

^{๑๔๔}พระอุดมสิทธินายก, “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะและเครือข่ายทางสังคมเพื่อลดเหล้าบุหรี่ยิงพุทธบูรณาการในจังหวัดนนทบุรี”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒).

๒) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์ได้มีผู้ศึกษาวิจัยไว้หลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่

พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” ผลการวิจัยพบว่า

๑) การปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบัน มีการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี ซึ่งบูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำการปกครองไปพร้อมกับความเจริญและมีกฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการปกครองคณะสงฆ์มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษา สงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งมีรูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น รูปแบบแนวคิดและวิธีการในการปกครองคณะสงฆ์ เชื่อว่ามีส่วนสำคัญในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล ฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้นำในการปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถ และเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยจริยวัตรข้อปฏิบัติ ซึ่งเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และประชาชนในชุมชนและสังคมไทย

๒) หลักเกณฑ์การปกครองคณะสงฆ์ มีการปกครองตามลำดับชั้นการปกครอง โดยเจ้าคณะชั้นปกครองจะดูแลปกครองผู้อยู่ในเขตปกครองนั้นๆ โดยปกครองตามลำดับชั้นไปตามลำดับ เมื่อเจ้าคณะชั้นปกครองดูแลปกครองพื้นที่ในเขตปกครองที่ตนรับผิดชอบด้วยดี เช่น เจ้าคณะภาคดูแลปกครองในภาคที่ตนปกครอง เจ้าอาวาสดูแลปกครองภายในวัดที่ต้องเป็นเจ้าอาวาส หรือพระอุปัชฌาย์ดูแลสหกิจที่ตนให้การอุปสมบท กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในปัจจุบัน มีระเบียบที่ว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์ภาคที่เอื้อประโยชน์ต่อการจัดการปกครองในเขตพื้นที่(ภาค) อย่างครอบคลุมและเหมาะสม มีการกระจายอำนาจไปยังเขตการปกครองในแต่ละจังหวัด อย่างชัดเจน การปกครองควรเป็นไปตามจารีตอันดีงามที่บูรพาจารย์เคยประพฤติปฏิบัติอันไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมือง ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักพุทธธรรม เอื้อเฟื้อต่อพระธรรมวินัย จึงอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และมติมหาเถรสมาคม เป็นแนวทางส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบ้าน วัด ราชการ และที่สำคัญคือสามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการการปกครองคณะสงฆ์ มีการปฏิบัติตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ได้ยึดเอาพระธรรมวินัยเป็นหลัก มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นกฎหมายส่งเสริมให้การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยมีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น การปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการทุกระดับ จึงเป็นไปโดยถูกต้องตามหลักนิติธรรม ยึดเอาความถูกต้อง โดยอาศัยความรู้ความฉลาดและความสามารถเป็นเครื่องมือในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

๓) เพื่อเสนอกลยุทธ์สำหรับการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ โดยกลยุทธ์ในการปกครองผู้ปกครองต้องมีความรู้ความสามารถสูง มีการศึกษาระดับอุดมศึกษา มีการสื่อสารและการคมนาคมเดินทางไปมาสะดวก สามารถติดต่อ สื่อสารได้อย่างรวดเร็ว การปกครองคณะสงฆ์ให้ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก โดยเน้นบริหารจัดการเชิงพุทธ มุ่งการสร้างสามัคคี โดยบริหารแบบพ่อปกครองลูก ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ และพรหมวิหาร ๔ ในการครองตน ครองคน และครองงาน โดยจุดแข็งของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ อยู่ในพื้นที่ชุมชนเมืองและใกล้สถาบันการศึกษาทั้งระดับการศึกษาพื้นฐาน มี

สถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์เป็นร้อยละหนึ่ง การสอบผ่านของนักธรรมและเปรียญธรรม ซึ่งสอบได้ในอัตราสูง และมีพระสงฆ์ประจำพรรษาจำนวนมาก เป็นการจัดการภายใน ที่มีความเข้มแข็ง เพราะมีความรู้ความสามารถในการปกครองสูง และมีภาพลักษณ์ที่ดี ซึ่งถือเป็นแนวทางในการส่งเสริมกลยุทธ์การปกครองของคณะสงฆ์ภาค ๑ ให้เป็นที่ยอมรับของสังคมสงฆ์ทั่วไป^{๑๔๕}

พระครูสันติธรรมมาภิรัต (บุญชัย สนติกโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕” ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีการปกครองโดยใช้ พระธรรมวินัยและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ และฉบับที่ ๒ พ.ศ.๒๕๓๕ ประกอบกับ กฎ ระเบียบ คำสั่ง มติ มหาเถรสมาคมเป็นแบบแผนในการปฏิบัติสืบทอดกันมา ตามแบบการปกครองคณะสงฆ์ในภาคอื่นๆ ยังไม่มีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัยจึงทำให้ทราบ ๑) จุดแข็ง คือการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ทั้ง ๔ จังหวัด แบ่งภาระหน้าที่รับผิดชอบที่ชัดเจน การปกครองเป็นระบบ ใช้กฎเกณฑ์เดียวกัน ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ยึดมั่นในอธิปไตยธรรม ๗ ยกเว้นอคติ ๔ ๒) จุดอ่อน ยังขาดบุคลากรที่มีคุณภาพมาช่วยกันพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีการใช้อำนาจในการปกครองขาดความยุติธรรม และขาดความร่วมมือกันของบุคลากรในคณะสงฆ์ ๓) ปัญหา มีนโยบายที่ไม่สอดคล้องกับแผนการปฏิบัติงาน ขาดแรงจูงใจในการปฏิบัติงานทำให้ผลของการดำเนินงานเกิดความล่าช้า ๔) อุปสรรค ผู้บริหารขาดความรู้ความเข้าใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ขาดงบประมาณเพื่อสนับสนุนการปกครองคณะสงฆ์ และขาดความรู้ด้านเทคโนโลยีเพื่อการสื่อสารเพื่อการพัฒนาคณะสงฆ์ภาค ๑๕

๒. ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จ ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ประกอบด้วยระบบการปกครองที่ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบ ๕ ด้าน คือ การพัฒนารูปแบบด้านการวางแผน มีการวางแผนในการส่งเสริมคุณภาพของพระสงฆ์ทุกระดับชั้น ในการปกครองคณะสงฆ์ทุกด้าน เช่น ส่งเสริมการศึกษาทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติ เพื่อพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ทุกชั้น และพระภิกษุสามเณร เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี กำหนดนโยบายการปฏิบัติงานแต่ละปีให้ชัดเจน โดยมีแผนการพัฒนา แผนปฏิบัติการ แผนพัฒนายุทธศาสตร์, การพัฒนารูปแบบด้านการจัดองค์กร มีการแบ่งภาระหน้าที่ให้คณะสงฆ์ภาค ๑๕ รับผิดชอบที่ชัดเจน คือ จังหวัดสมุทรสงครามรับผิดชอบเรื่องการสอบซ่อมบาลีสณามหลวง จังหวัดราชบุรีรับผิดชอบเรื่องการอบรมบาลีก่อนสอบ จังหวัดเพชรบุรีรับผิดชอบเรื่องการอบรมพระวิปัสสนาจารย์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์รับผิดชอบเรื่องการอบรมพระสงฆ์ทุกชั้น มีการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาอย่างจริงจัง สรรหาองค์กรที่จะสนับสนุนเรื่องการศึกษา เพื่อพัฒนาองค์กรและพัฒนาระบบงาน, การพัฒนารูปแบบด้านงานบุคลากร ส่งเสริมบุคลากรให้ไปศึกษาดูงานในด้านที่สนใจหรือที่เกี่ยวข้องกับงานที่ได้รับมอบหมาย มีการจัดอบรมประชุมสัมมนาเพื่อเสริมสร้างให้บุคลากรมีวิสัยทัศน์ และประสบการณ์ในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และจัดอบรมบุคลากรในด้านเทคโนโลยี บัญชีการเงิน และระเบียบวินัย มารยาทที่เกี่ยวข้องกับงานปกครอง, การพัฒนารูปแบบด้านอำนวยการ นำระเบียบกฎหมายของคณะสงฆ์ และของภาครัฐไปสร้างกติกาในการปฏิบัติภารกิจร่วมกัน และให้ยอมรับกฎเกณฑ์เดียวกันเพื่อปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน มีการ

^{๑๔๕} พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธโร), “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

ประเมินผลการปฏิบัติทุกโครงการที่จัดขึ้น และการพัฒนารูปแบบด้านการกำกับดูแล เป็นไปในลักษณะที่ปรึกษา ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไข มีการบริหารงานแบบบนลงล่าง และมีคณะกรรมการติดตามแต่ละฝ่ายอย่างใกล้ชิด อีกทั้งต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับภารกิจของคณะสงฆ์ในภาพรวมทั้ง ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ และด้านการสาธารณูปการ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยด้านอื่นๆ คือ ด้านการจัดงบประมาณ ด้านการจัดโครงการพัฒนาบุคลากร และด้านการจัดอุปกรณ์เทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕

๓. รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ที่พัฒนาแล้ว คือมีการวางแผนกระบวนการดำเนินงานที่ส่งเสริมคุณภาพของพระสงฆ์ทุกระดับชั้นที่ชัดเจน การจัดองค์กรใช้ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และกติกาเดียวกัน ส่งบุคลากรไปศึกษาดูงานด้านต่างๆ เพื่อเสริมสร้างให้มีวิสัยทัศน์ ประสบการณ์ คุณภาพ และประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน นำระเบียบกฎหมายของคณะสงฆ์ และของภาครัฐไปสร้างกติกาในการปฏิบัติภารกิจร่วมกัน และมีคณะกรรมการกำกับดูแลแต่ละฝ่ายอย่างใกล้ชิด^{๑๔๖}

พระครูสุตธรรมพิทักษ์ (น้ำผึ้ง สุธมโม) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์” ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพทั่วไป ปัญหาอุปสรรคในการปกครองคณะสงฆ์ เป็นดังนี้ ๑) บุคลากร: ปัญหาการขาดแคลนบุคลากร ๒) การเงิน: บุคลากรไม่ตั้งใจทำงานเพราะขาดแรงกระตุ้น แนวทางการพัฒนาระดมทุนทรัพย์ มีการหารายได้เข้ามา ซึ่งเป็นการระดมทุนในเทศกาลสำคัญ ๆ ๓) วัสดุอุปกรณ์: วัสดุอุปกรณ์เครื่องใช้ภายใน เป็นสิ่งของสำคัญในการทำงานในสำนักงานแต่ละวัด ถ้าสิ่งของดังกล่าวมาไม่เพียงพอ ทางวัดก็ควรจะดำเนินการหาเจ้าภาพในการจัดการวัสดุอุปกรณ์ให้พร้อม ๔.) วิธีการจัดการ: ควรจะมีการฝึกฝนอบรมพัฒนาบุคลากรพระสงฆ์การบอย ๆ ควรจะมีการจัดทุนทรัพย์เพื่อการดำเนินการปกครองให้พร้อม จัดหาสิ่งของเครื่องใช้ในสำนักงานให้พร้อม ถ้าทางวัดมีปัจจัยดำเนินการได้ระดับน้อยก็ควรจะขอความอนุเคราะห์จากหน่วยงานอื่นๆ ที่มีปัจจัยสามารถให้ความอุปถัมภ์ได้

๒. หลักพุทธธรรม แนวคิด และทฤษฎีที่เหมาะสมกับการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ คือ หลักอภิธานิยธรรม ๗ ดังนี้ ๑) ด้านหมั่นประชุมเนื่องนิตย์ พระสงฆ์สามเณรภูมิภาคตั้งแต่เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด จนถึงเจ้าอาวาส ควรจะมีการประชุมตามมติของเถรสมาคม ถือว่าเป็นการประชุมรับนโยบาย ปรึกษา แนะนำ แก้ไขทุกปัญหา ทุกระดับ เป็นแนวทางเดียวกันตลอดสาย ควรจะมีการรายงานการประชุมในทุกระดับให้ผู้บังคับบัญชาได้รับทราบด้วย ควรจะมีการจัดการประชุมอย่างต่อเนื่องในหมู่ผู้บริหารพระสงฆ์สามเณร ๒) พร้อมเพรียงกันประชุม ต้องเคารพกฎระเบียบ มีมารยาทที่ดีในการประชุม เคารพประธานในการประชุม ๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ผู้ปกครองคณะสงฆ์ควรจะต้องปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย และกฎหมายของบ้านเมือง ๔) ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น ควรให้ความเคารพและให้เกียรติ

^{๑๔๖}พระครูสันติธรรมมณี (บุญชัย สนติกโร), “การพัฒนารูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

กันตามอาวุโส เพื่อความสามัคคีกันในหมู่คณะสงฆ์ ๕) ไม่ล่ออำนาจค้นหาคือความยากที่เกิดขึ้น การเสียสละก็ดี การมีใจเมตตาปราณีกับผู้อื่นก็ดี เป็นคุณธรรมที่จะช่วยปิดกั้นความล่ออำนาจค้นหาที่จะเกิดขึ้นในจิตได้ จึงสมควรอย่างยิ่งที่พระสังฆาธิการทุกระดับชั้นการปกครองควรประพฤติปฏิบัติอยู่ ๖) ยินดีในเสนาสนะ ควรดูแลเสนาสนะที่อยู่อาศัยให้สะอาดเรียบร้อย ๗) สพรหมจารีผู้มีศีลตั้งงามยังไม่มาขอให้มา ควรมีนโยบายเข้มงวดในการรับผู้เข้ามาบวช ตามกฎระเบียบพระอุปัชฌาย์

๓. แนวทางการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ดำเนินการได้ดังนี้

๑) การวางแผน : ผู้บริหารควรจะมีการวางแผนการปกครองอย่างต่อเนื่อง มีการประชุมปรึกษาผู้บริหารเพื่อวางแผนให้เป็นไปในทิศทางที่กำหนด ๒) การจัดองค์การ: จัดโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ให้มีการปรับเปลี่ยนพัฒนาอยู่เสมอ เปิดโอกาสให้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาบริหารงาน มีการเปลี่ยนแปลงบุคลากรที่มีความเหมาะสมเข้ามาทำหน้าที่ ๓) การสั่งการ: พระสังฆาธิการ เป็นเจ้าพนักงานของรัฐ มีหน้าที่ในการกำกับดูแลพระภิกษุ สามเณร ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม ๔) การประสานงาน: พระสังฆาธิการ ควรจะมีการประสานงานติดต่อกับผู้ช่วยเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัดเป็นต้น ร่วมมือร่วมใจกันทำหน้าที่ดูแลรักษาความเรียบร้อยให้ดี ในเขตพื้นที่นั้น ๆ ๕) การควบคุม: พระสังฆาธิการมีหน้าที่ในการควบคุมทรัพยากรการปกครองคณะสงฆ์ทั้งปวง ให้เป็นไปตามลำดับชั้นการปกครอง การตรวจสอบการเงินภายในแต่ละวัด ผู้ปกครองควรจะนำเสนอเป็นรายงานประจำปีแจ้งให้เจ้าคณะจังหวัดทราบ^{๑๔๗}

พระครูพิพิธพัฒนโสภณ (สุบิน สุมะโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "รูปแบบการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักอปริหานิยธรรม ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒" ผลการวิจัยพบว่า

๑) สภาพปัจจุบันและปัญหาการปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๒ พบว่าสภาพการปกครองโดยรวมมีความเป็นเอกภาพในการปกครองของทางคณะสงฆ์ การดำเนินงานในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ ใช้พระธรรมวินัยเป็นหลัก โดยมีกรอบของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายเถรสมาคม ประกาศ ระเบียบและกฎเกณฑ์ต่างๆ เป็นแนวทางในการขับเคลื่อน ทำให้งานการปกครองเป็นไปด้วยดี ไม่มีปัญหาอุปสรรค

๒) การพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักอปริหานิยธรรมในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ พบว่าพระสงฆ์และกรรมการวัด มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักอปริหานิยธรรมในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๒ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๒ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ทั้งด้านการปกครองพระภิกษุสามเณร ด้านการปกครองศิษย์วัดและด้านการระงับอธิกรณ์ของพระสังฆาธิการ พบว่า พระสงฆ์และกรรมการวัด มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักอปริหานิยธรรมในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ อยู่ในระดับมากทุกด้านในขณะที่ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ภายในระหว่างตัวแปร ๓ ตัวแปร มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อยู่ระหว่าง ๐.๐๘๓-๐.๒๓๕ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่มีค่าสูงสุดคือ ความคิดเห็นต่อรูปแบบการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักอปริหานิยธรรมในเขต

^{๑๔๗} พระครูสุตธรรมพิทักษ์ (น้ำผึ้ง สุมะโร), “การพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

ปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ ด้านการระงับอิทธิภักกับการปกครองพระภิกษุสามเณร ($r = 0.235$) และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่มีค่าต่ำสุดคือ ความคิดเห็นต่อรูปแบบการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักอปริหานิยธรรมในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ การปกครองศิษย์วัดกับการปกครองพระภิกษุสามเณร ($r = 0.083$)

๓) รูปแบบการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักอปริหานิยธรรมในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๒ มีการส่งเสริมให้มีความเข้มงวดกวดขันในพระวินัย ตลอดจนกฎและระเบียบและกฎหมายบ้านเมืองที่เกี่ยวข้อง โดยให้ยึดปฏิบัติทั้งต่อตนเองและผู้อื่น หากเมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้น ก็ให้มีการผ่อนผันอนุโลมอาศัยหลักพรหมวิหารธรรมและพระวินัยเป็นที่ตั้ง มิให้มีการตัดสินด้วยอำนาจแห่งอคติ แต่ให้คำนึงถึงความถูกต้องและเหมาะสมตามพระพุทธานุญาตโดยใช้วิธีการ “เข้มงวดกวดขัน ผ่อนผัน และอนุโลม” ตามลำดับสถานการณ์ต่างๆ

ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักอปริหานิยธรรมในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๒ ๑) ด้านการปกครองพระภิกษุสามเณรควรมีการกระจายอำนาจการปกครองภายในวัดไปยังกลุ่มที่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัดเช่น มีกรรมการบริหารวัด ที่สามารถบริหารจัดการวัด ร่วมกับเจ้าอาวาสได้อย่างมีประสิทธิภาพ ๒) ด้านการบริหารจัดการวัดควรมีการวางแผน นโยบาย แผนผังการบริหารจัดการวัดที่ชัดเจน เป็นระบบและต่อเนื่องเป็นรูปธรรมประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมและตรวจสอบได้อย่างไม่ยุ่งยาก ๓) ควรดำเนินการประชุมการระงับอิทธิภักของพระสังฆาธิการภายในพื้นที่ปกครองเป็นประจำ^{๑๔๘}

โชติ บดีรัฐ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา"

ผลการวิจัย พบว่า ๑) สภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ ใน ๓ ด้าน มีผลดังนี้ ในการบริหารคน มีการสร้างและพัฒนาภาวะผู้นำบุคลากรทางพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพ ในการบริหารภาระงาน มีการออกกฎระเบียบในการปกครองคณะสงฆ์ และกำหนดโทษผู้ที่ละเมิดกฎระเบียบที่วางไว้ และในการบริหารองค์กร มีการทำงานเป็นทีม ๒) ประสิทธิภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ ใน ๓ ด้าน มีผลดังนี้ ในการบริหารคน มีการดำเนินไปอย่างรวดเร็วสนองต่องานที่มอบหมายให้ทำ โดยใช้คนตรงกับความรู้และความสามารถ ในการบริหารภาระงาน มุ่งบริหารอย่างประหยัด คุ่มค่าและสนองต่อความต้องการของผู้มาติดต่อ และในการบริหารองค์กร ได้เน้นในเรื่องสร้างศรัทธาเข้าวัดและปฏิบัติธรรมมากขึ้น ๓) ศักยภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ ใน ๓ ด้าน มีผลดังนี้ ในการบริหารคน มีการนำจุดเด่นของบุคลากรมาใช้ในการบริหารงาน และแก้ปัญหาจุดด้อยของบุคลากรในการบริหารงาน ในการบริหารภาระงาน มีการประยุกต์เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการบริหารงาน และในการบริหารองค์กร มีการจัดทำแผนงานหรือโครงการเพื่อพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง ๔) สำหรับแนวทางการพัฒนาการบริหารคน การบริหารภาระงาน และการบริหารองค์กรของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ ใน ๓ ด้าน มีข้อเสนอแนะดังนี้ ควรมีวิธีการ

^{๑๔๘} พระครูพิพิธพัฒนโสภณ (สุบิน สุขเมโธ), "รูปแบบการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักอปริหานิยธรรม ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

พัฒนาคนให้เก่ง มีความรู้ความสามารถ ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักพระศาสนาที่ถูกต้อง โดยวิธีการส่งเสริมให้พระสงฆ์มีการศึกษาและพัฒนาภาวะผู้นำ มีการพัฒนาสมรรถนะภาระงานด้านการบริหาร โดยอบรมให้พระสงฆ์ให้เป็นผู้ดำเนินการพัฒนาจิตใจ จริยธรรมคุณธรรมและให้มีความรู้และทักษะในเรื่องการป้องกันไม่ให้พุทธศาสนิกชนเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนา และตั้งมั่นความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนต่อไป^{๑๔๙}

พระครูศรีปริยัตยาภิวณฺ,ดร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “เจตคติของเยาวชนที่มีต่อพระสงฆ์เขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๐”

ผลการวิจัยพบว่า เยาวชนที่ศึกษาเป็นเพศชายร้อยละ ๔๓.๘ เพศหญิงร้อยละ ๕๖.๒ ส่วนมากอายุระหว่าง ๒๒ – ๒๕ ปี ร้อยละ ๗๐.๖ กำลังเรียนชั้นปีที่ ๒ ร้อยละ ๕๔.๒ และชั้นปีที่ ๑ ร้อยละ ๔๕.๘ ผู้ปกครองจำนวนมากสุดร้อยละ ๔๐.๘ ทำเกษตรกรรม รองลงมาร้อยละ ๓๐.๔ รับจ้างทั่วไป ทำธุรกิจส่วนตัวร้อยละ ๑๗.๐ และรับราชการมีเพียงร้อยละ ๑๑.๘

โดยรวมเยาวชนมีเจตคติที่ดีมาก ทั้งความรู้สึก ความคิดเห็น และพฤติกรรมต่อพระสงฆ์ มีระดับคะแนนเฉลี่ยเจตคติ ๓.๘๑, ๓.๘๗ และ ๓.๙๓ ต ตามลำดับจากเต็ม ๕ คะแนน เยาวชนที่ผู้ปกครองมีอาชีพรับจ้างทั่วไปมีเจตคติที่ดีต่อพระสงฆ์ ทั้งความรู้สึก ความคิดเห็นและพฤติกรรมมากกว่าเยาวชนที่ผู้ปกครองมีอาชีพเกษตรกรรม ธุรกิจส่วนตัว และรับราชการ ส่วนเยาวชนที่มีเพศอายุ และชั้นปีที่เรียนต่างกันมีเจตคติต่อพระสงฆ์โดยรวมและทั้ง ๓ ด้านไม่แตกต่างกัน^{๑๕๐}

ศาสตราจารย์ ดร.สิทธิ บุตรอินทร์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส : งานและพระดำริด้านการศึกษาและการปกครอง” ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า แนวพระดำริด้านการศึกษาและการปกครองบริหารของสมเด็จพระเจ้า มีลักษณะพิเศษเป็นมัชฌิมนิยม บนพื้นฐานแห่งมนุษยนิยมตามหลักพระพุทธศาสนา ทรงมุ่งผสมผสานระหว่างบ้านกับวัด อาณาจักรกับศาสนจักร คดีโลกกับศีลธรรม และแนวความคิดตะวันออกกับแนวความคิดตะวันตก ในการดำเนินพระกรณียกิจการบริหารจัดการการศึกษาและการ ปกครอง พระองค์ทรงก่อตั้งมหามกุฏราชวิทยาลัยขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางการให้การศึกษา และการบริหารจัดการการศึกษาและการปกครองบริหารคณะสงฆ์ ทั้งเป็นสถาบันการศึกษาวิทยาการสมัยใหม่ในระดับสูง ผูกอบรมบุคลากรทางพระพุทธศาสนาเพื่อเตรียมกำลังคนที่มีคุณภาพเพื่อการบริหาร ปกครองคณะสงฆ์ และเป็นแหล่งสำหรับศึกษาหาความรู้ของประชาชน

แนวพระดำริในการจัดการศึกษา ทรงดำเนินการด้วยการนำวิทยาการสมัยใหม่เข้ามาและทรงทดลองการใช้หลักสูตร ตลอดจนการประเมินผลที่มหามกุฏราชวิทยาลัยก่อน เมื่อทรงเห็นว่าได้ผลเป็นที่น่าพอใจแล้ว จึงขยายและปรับใช้ระเบียบการและวิธีการกับการศึกษาของชาติในหัวเมืองและการ ศึกษาของคณะสงฆ์ นอกจากนี้ พระองค์ทรงนิพนธ์ตำราสำหรับเรียนในหลักสูตรการศึกษา ทรงเห็นว่าการศึกษาไม่ใช่ความมุ่งหวังของชีวิตมนุษย์ แต่เป็นเพียงอุบายวิธีสู่การพัฒนาชีวิตให้ประสบ

^{๑๔๙} โชติ บดีรัฐ, "การบริหารงานของพระสงฆ์ในการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา", วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (คณะรัฐประศาสนศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์), ๒๕๕๕.

^{๑๕๐} พระครูศรีปริยัตยาภิวณฺ,ดร “เจตคติของเยาวชนที่มีต่อพระสงฆ์เขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๐”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

ความจริง ความถูกต้องดีงาม คุณประโยชน์และความสิ้นทุกข์อันเป็นปัญหาสูงสุดของมนุษย์ ผู้มี
การศึกษาดีคือ ผู้มีสัมมาชีพสัมมาปฏิบัติและสามารถแก้ปัญหาความทุกข์ได้ ทั้งของประชาชนและของ
พระภิกษุสามเณร

แนวพระดำริด้านการจัดการศึกษา ที่ทรงดำเนินการมี ๒ ทางคือ การศึกษาของชาติและ
การศึกษาของสงฆ์ โดยที่พระองค์ทรงรับภาระอำนวยการศึกษาของชาติในหัวเมืองและทรงให้
พระภิกษุ สงฆ์สั่งสอนกุลบุตร ทรงบังคับการพระอารามในหัวเมืองตลอดพระราชอาณาจักรและทรง
จัดให้วัดเป็นแหล่ง ศึกษาของกุลบุตรโดยให้พระเป็นผู้สอน

การศึกษาของสงฆ์ พระองค์ทรงปรับปรุงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ให้มีการเล่า
เรียนแบบใหม่ที่เป็นระบบขึ้น อาทิเช่น ทรงเปลี่ยนวิธีการสอบแบบแปลด้วยปากเปล่า มาเป็นการสอบ
ด้วยวิธีการเขียน และทรงสร้างหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรม เพื่อเป็นการศึกษาขั้นมูลฐาน
ของคณะสงฆ์ควบคู่ไปกับการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี สืบมาจนถึงปัจจุบัน

ส่วนแนวพระดำริด้านการปกครองบริหารคณะสงฆ์นั้น พระองค์ทรงบริหารปกครองคณะ
สงฆ์โดยทรงร่วมมือกับฝ่ายบ้านเมือง มีฐานพระดำริมาจากแนวความคิดในการปกครองบริหาร ๓ ทาง
ประกอบกันคือ ๑) พุทธบัญญัติในการปกครอง คือ พระธรรมวินัย เช่น ระบบอุปัชฌาย์อาจารย์กับ
สัทธีวาทิกอันเตวาสิก ๒) กฎหมายฝ่ายอาณาจักร ๓) จารีตประเพณีของสังคม

แนวพระดำริด้านการปกครองบริหารยังคงมีลักษณะเน้นมีขนิมัตตด้วย ทรงดำเนินการ
ปกครองบริหารคณะสงฆ์ให้มีระเบียบและเป็นระบบ เป็นแนวพระดำริที่สืบเนื่องมาจากการจัด
การศึกษาของชาติในหัวเมือง ทรงดำเนินนโยบายการปกครองแบบกระจายอำนาจสู่มณฑลต่าง ๆ ทั่ว
พระราชอาณาจักร โดยมีผู้อำนวยการศึกษามณฑลและพระสงฆ์ในมณฑลต่าง ๆ เป็นผู้สนองงานและ
รายงานความเป็นไปของคณะสงฆ์ให้ทรงทราบ เพื่อความเป็นระบบและมีระเบียบในการ ปกครอง
บริหาร พระองค์จึงได้เสนอให้มีพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕)
ขึ้น

ตามพระราชบัญญัตินี้ จัดแบ่งการปกครองออกเป็นสองส่วนคือ ส่วนกลางและส่วน
ภูมิภาค มีมหาเถรสมาคม เจ้าคณะตามลำดับชั้น จนถึงเจ้าอาวาส ปกครองและบังคับบัญชาตามลำดับ
ชั้น โดยพระองค์ทรงเป็นประธานในมหาเถรสมาคมและเป็นผลให้คณะสงฆ์ได้มีการปกครองกันเอง ทั้ง
เป็นฐานและรูปแบบให้เกิดแนวความคิดทางการปกครองบริหารของคณะสงฆ์สืบมาถึงปัจจุบัน^{๑๕๑}

นภนาท อนุพงศ์พัฒน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทและผลงานของมหาเถรสมาคม”
ผลการวิจัยพบว่า มหาเถรสมาคม มีที่มาจากพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑
(พ.ศ. ๒๔๔๕) ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กฎหมายฉบับดังกล่าว
กำหนดให้มีการประชุมพระเถระที่มีตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ ในลักษณะมหาเถรสมาคม
โดยมหาเถรสมาคมที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น ไม่มีอำนาจในการปกครองคณะสงฆ์แต่อย่างใด หากทำหน้าที่
เป็นเพียงที่ปรึกษาของพระมหากษัตริย์และสมเด็จพระสังฆราชเท่านั้น อำนาจสูงสุดในการบริหาร
คณะสงฆ์ยังคงอยู่ที่พระมหากษัตริย์ ต่อมาเมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

^{๑๕๑} ศาสตราจารย์ ดร. สิทธิ บุตรอินทร์, และคณะ, “สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ-
วโรรส : งานและพระดำริด้านการศึกษาและการปกครอง”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์พุทธศาสตร์
ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

ได้ทรงขึ้นเป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ บริหารคณะสงฆ์ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อำนาจสูงสุดในการบริหารคณะสงฆ์ที่เคยอยู่กับพระมหากษัตริย์ถูกมอบมาให้พระองค์ ทำให้อำนาจของสมเด็จพระสังฆราชเพิ่มมากขึ้น

เมื่อมีการออกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ได้เปลี่ยนไปตามลักษณะการปกครองของบ้านเมือง คือ มีการแบ่งอำนาจออกเป็น ๓ ส่วน คือ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ จึงไม่มีการจัดตั้งมหาเถรสมาคมมาแต่อย่างใด

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อมีการออกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยเลียนแบบโครงสร้างของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) กฎหมายกำหนดให้มีมหาเถรสมาคม เป็นองค์กรที่มีอำนาจสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์ไทย โครงสร้างการปกครองรูปแบบดังกล่าว เมื่อต้องพบกับปัญหาต่างๆ ภายในคณะสงฆ์ ภายใต้บริบทของสังคมปัจจุบัน เช่น กรณีของคณะสันติอโศก หรือ กรณีของวัดพระธรรมกาย เป็นต้น ได้แสดงให้เห็นว่า รูปแบบและโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไทย ในลักษณะที่เป็นอยู่ ทำให้การแก้ไขปัญหาที่สำคัญในการปกครองคณะสงฆ์เป็นไปได้อย่างล่าช้าและไม่เหมาะสมต่อสถานการณ์ในปัจจุบัน^{๑๕๒}

นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก” ผลการวิจัยพบว่า ๑) รูปแบบของการปกครองทางการเมืองมี ๒ รูปแบบ ได้แก่ การปกครองแบบราชาธิปไตย ซึ่งผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้เดียวในการปกครองรูปแบบนี้คือพระราชา และการปกครองแบบสามัคคีธรรม ซึ่งอำนาจอยู่ในมือของชนชั้นสูงและมีลักษณะใกล้เคียงกับรูปแบบการปกครองแบบอภิชนาธิปไตยในปรัชญากรีก ส่วนรูปแบบการปกครองในพระพุทธศาสนานั้นมีพัฒนาการโดยเริ่มต้นจากพระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์ในฐานะธรรมราชา จนกระทั่งพระพุทธองค์ได้ทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการปกครอง จึงเป็นรูปแบบการปกครองเฉพาะตน ๒) หลักการของการปกครองแบบราชาธิปไตย ได้แก่ หลักธรรมต่าง ๆ ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสแสดงไว้จำนวนมากเพื่อเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งในการใช้อำนาจของผู้ปกครอง เนื่องจากผู้ปกครองแบบราชาธิปไตยมีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้เดียว และหลักการของการปกครองแบบสามัคคีธรรมมีหลักการปกครองที่สำคัญคืออปรีหานิยธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมเพื่อสร้างความสามัคคี และหลักธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ปกครอง ส่วนหลักการของการปกครองของคณะสงฆ์นั้นมีพระธรรมวินัยเป็นหลักการปกครองสำคัญ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดีภายใต้กรอบแห่งพระธรรมวินัย^{๑๕๓}

สรุปว่า การปกครองคณะสงฆ์คือการบริหารจัดการควบคุมบุคลากรทั้งพระภิกษุสามเณร และฆราวาสที่อาศัยอยู่ภายในวัด ให้เกิดความสงบ เรียบร้อย และปฏิบัติถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม โดยผู้บริหารกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ และยุทธวิธีในการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ

^{๑๕๒} นภานาถ อนุพงศ์พัฒน์, “บทบาทและผลงานของมหาเถรสมาคม”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

^{๑๕๓} นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, “รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๖.

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทย” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปในการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของคณะสงฆ์ไทย ๒) เพื่อศึกษาผลลัพธ์และความคาดหวังที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ๓) เพื่อนำเสนอกลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทย โดยมีวิธีวิจัยดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

รูปแบบการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานของการวิจัย ๓ ประเภท คือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

๓.๑.๑ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสาร แสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงกลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทย ดังนี้

๑) วิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในภายนอกด้านการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทย

๒) รวบรวมข้อมูลหมายต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย

๓) กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทย

๓.๑.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดขอนแก่น กลุ่มข้าราชการ เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด นักกฎหมาย นักวิชาการศาสนา เป็นต้น เพื่อสังเคราะห์กฎหมายเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย แนวทางการจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือคณะสงฆ์ด้านกฎหมายและข้อพิพาทเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย รวมถึงจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับผู้เชี่ยวชาญเพื่อสังเคราะห์และยืนยันกลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทยในสังคมไทย

๓.๑.๓ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ จัดประชุมเชิงปฏิบัติการกับพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดขอนแก่น เพื่อสังเคราะห์กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของคณะสงฆ์ไทย และกลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทยในสังคมไทย

ขั้นตอนที่ ๒ การร่วมดำเนินการพัฒนาเครื่องมือสำหรับการฝึกอบรมหลักสูตรกลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทย ร่วมกับพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดขอนแก่น ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ

ขั้นตอนที่ ๓ การร่วมดำเนินการ เป็นการนำนวัตกรรมเชิงพุทธไปทดลองใช้ในการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดขอนแก่น ได้แก่ จัดตั้งกองนิติการประจำจังหวัด และนำระบบปฏิบัติการเชิงกฎหมายและพระธรรมวินัยไปทดลองใช้กับคณะสงฆ์ ในการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการแก่พระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์

ขั้นตอนที่ ๔ การร่วมรับผลประโยชน์ โดยคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดขอนแก่น และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ได้รับฐานข้อมูลด้านปกครองคณะสงฆ์ของวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดขอนแก่น ส่งผลให้การบริหารจัดการวัดในเขตปกครองเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ขั้นตอนที่ ๕ เป็นการมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานวิจัย และผลของการพัฒนาจากการดำเนินการไปแล้วว่าสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรค และข้อจำกัดอย่างไร เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นได้ทันที และนำข้อผิดพลาดไปเป็นบทเรียนในการดำเนินการต่อไป การเปิดให้พระสังฆาธิการที่เกี่ยวข้องได้มีโอกาสเข้าร่วมในการใช้นวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง

๓.๒ พื้นที่ในการศึกษาวิจัย

คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษา ได้แก่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดขอนแก่น ดังนี้

๓.๒.๑ พื้นที่ต้นแบบ ได้แก่ สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดขอนแก่น

๓.๒.๒ พื้นที่นำผลการวิจัยไปขยายผล ได้แก่ สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดนนทบุรี และกรุงเทพมหานคร

๓.๒.๓ กลุ่มเครือข่ายเชิงปฏิบัติการ ได้แก่

๑) คณะสงฆ์จังหวัด

- ๒) สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด
- ๓) สำนักงานยุติธรรมจังหวัด
- ๔) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๒๘ รูปหรือคน ประกอบด้วย

กลุ่มที่ ๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญระดับนโยบาย ได้แก่ กรรมการมหาเถรสมาคม ๒ รูป เจ้าคณะภาค ๒ รูป และผู้บริหารสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ๒ คน รวม ๖ รูปหรือคน

กลุ่มที่ ๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญระดับจังหวัด ได้แก่ พระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดขอนแก่น จำนวน ๑๖ รูป

กลุ่มที่ ๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญระดับเครือข่าย ได้แก่ นักกฎหมายที่เกี่ยวข้องในพื้นที่พัฒนานวัตกรรมเชิงพุทธ จำนวน ๒ ราย นักวิชาการศาสนา ผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่พัฒนานวัตกรรมเชิงพุทธ จำนวน ๒ ราย และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน ๒ ราย รวม ๖ รูปหรือคน

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยผสมผสานเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยเน้นการสร้างนวัตกรรมเชิงพุทธใหม่ ดังนั้น จึงมีเครื่องมือในการวิจัยประกอบด้วย

๓.๔.๑ แบบสัมภาษณ์ (Interview) มุ่งเน้นการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักกฎหมาย และนักวิชาการศาสนา ผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่พัฒนานวัตกรรมเชิงพุทธ โดยมีเนื้อหาสำคัญเกี่ยวกับกลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทย

๓.๔.๒ แบบประเมินการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion Form) กับผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (key informant) พระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กลุ่มข้าราชการ เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการทางด้านกฎหมายคณะสงฆ์

๑) พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม “กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทย”

๒) ยืนยันกลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของคณะสงฆ์ไทย

๓.๔.๓ ชุดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ สำหรับใช้ฝึกอบรมพระสังฆาธิการเกี่ยวกับกลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทย ประกอบด้วย คู่มือฝึกอบรมกลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของคณะสงฆ์ไทย

การสร้างเครื่องมือการวิจัย

๑) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือที่เกี่ยวข้องทั้ง แบบสอบถาม (Questionnaires) แบบสัมภาษณ์ (Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ชุดปฏิบัติการวิจัย และแบบประเมินโครงการ

๒) ร่างเครื่องมือทุกฉบับ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaires) แบบสัมภาษณ์ (Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ชุดปฏิบัติการวิจัย และแบบประเมินโครงการ เพื่อให้เป็นต้นแบบการรวบรวมข้อมูลในพื้นที่

๓) นำเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๓ คน เพื่อทดสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการวิจัย

๔) นำผลการตรวจสอบมาคำนวณหาค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์หรือนิยาม (IOC: Item Objective Congruence Index) เกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกตามวัตถุประสงค์ที่มีคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ ๐.๕๐ ถึง ๑.๐๐ ซึ่งแสดงว่าจุดประสงค์นั้นวัดได้ครอบคลุมเนื้อหา หรือข้อสอบนั้นวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์ และถ้าข้อใดได้คะแนนเฉลี่ยต่ำกว่า ๐.๕๐ ต้องนำไปปรับปรุงแก้ไข เพราะมีความสอดคล้องกันต่ำ และปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อจัดทำแบบสอบถาม (Questionnaires) แบบสัมภาษณ์ (Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ชุดปฏิบัติการวิจัย และแบบประเมินโครงการ ฉบับสมบูรณ์

๕) จัดทำเครื่องมือการวิจัยฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้ในการวิจัย

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยออกเป็น ๖ ระยะ มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ระยะที่ ๑ การจัดประชุมทีมวิจัย เพื่อชี้แจงความรู้ความเข้าใจและจัดสร้างการจัดสร้างเครื่องมือประกอบการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaires) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) การใช้เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการวิจัย ได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียง

ระยะที่ ๒ การลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยการคัดเลือกคณะสงฆ์เป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อรวบรวมข้อมูลในเชิงกายภาพ โดยการทำจดหมายและประสานงานติดต่อเพื่อขออนุญาตทำวิจัยกับกลุ่มประชากรเป้าหมาย โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทยในสังคมไทย

ระยะที่ ๓ ปฏิบัติการพัฒนากลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทย

ระยะที่ ๔ การนำนวัตกรรมเชิงพุทธไปทดลองใช้กับคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดสระบุรี จังหวัดอ่างทอง

ที่	กิจกรรมการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล	ระยะเวลา ๑๒ เดือน											
		๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒
	ถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน												
๘	การจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ผลงานวิจัย วิดีทัศน์นำเสนอ และนวัตกรรม เพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน												
๙	การจัดรายงานฉบับสมบูรณ์												
๑๐	การจัดทำบทความเผยแพรในระดับชาติ												

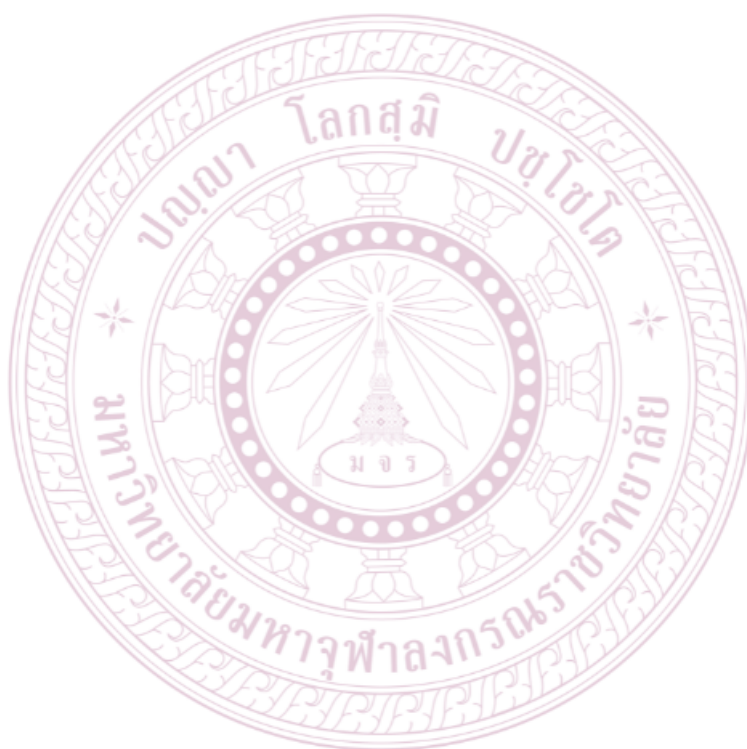
๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา (Content analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสาร ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) หลังจากนั้นผู้วิจัยยืนยันความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาและบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษาตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการแปลข้อมูลพร้อมให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ทักท้วงหรือยอมรับข้อมูลที่น่าสนใจ ซึ่งการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยวิธีนี้ ผู้วิจัยใช้กับข้อมูลเบื้องต้นและข้อมูลที่เป็นส่วนที่ผู้วิจัยได้ตีความแล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาและการนำเสนอภาพกิจกรรมและชุดองค์ความรู้ (หนังสือสรุปองค์ความรู้) และวิทัศน์บรรยายภาพการสังเคราะห์ข้อมูลในพื้นที่ให้ได้ผลเป็นเชิงประจักษ์ และนำผลไปใช้ประโยชน์ได้จริงในวงกว้าง โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับกลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของคณะสงฆ์ไทย

๓.๗ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต การพัฒนานวัตกรรมเชิงพุทธ และการสนทนากลุ่มเฉพาะ นำมาทำการวิเคราะห์ สรุป และอภิปรายผล โดยจับประเด็นหลักของเรื่อง (Traits) และจำแนกเหตุการณ์หลักๆ ด้วยการแยกเป็นประเด็น ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย หลังจากนั้นคณะผู้วิจัยจะนำเสนอรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) พร้อมอ้างอิงคำพูดผู้ให้ข้อมูลสำคัญและนำเสนอรูปภาพประกอบเหตุการณ์ของเรื่องเพื่อยืนยันประเด็นที่พรรณนาวิเคราะห์ตามความเหมาะสม โดยเป็นการนำเสนอผลการวิจัยชุดองค์ความรู้ในการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพประกอบการบรรยายตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายพร้อมการบรรยาย จากผลการลงพื้นที่สำรวจวัด เพื่อหาข้อมูลที่จะ

นำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำไปสู่การสรุปองค์ความรู้กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทยในสังคมไทย แล้วนำข้อมูลไปสู่การจัดทำเวทีประชาคมในคณะสงฆ์หรือพื้นที่ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่คณะสงฆ์หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาพิจารณ์ ในคณะสงฆ์หรือพื้นที่ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่คณะสงฆ์หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาพิจารณ์ หลังจากนั้น จึงดำเนินการลงมือปฏิบัติการวิจัยเพื่อสร้างนวัตกรรมเชิงพุทธ จัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ ผลงานวิจัย วิดีทัศน์นำเสนอ และนวัตกรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน รวมทั้งการจัดทำแผ่นพับโบว์ชาร์ หนังสือสรุปองค์ความรู้ และการเผยแพร่สู่สื่อสารมวลชน สื่อสารสนเทศ วารสารทางสังคมศาสตร์ และการจัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์



บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปในการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของคณะสงฆ์ไทย ๒) เพื่อศึกษาผลลัพธ์และความคาดหวังที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ๓) เพื่อนำเสนอกลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทย เป็นการวิจัยแบบผสมผสานของการวิจัย ๓ ประเภท คือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ผลการศึกษาวิจัยมีดังนี้

๔.๑ สภาพทั่วไปในการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของคณะสงฆ์ไทย

๔.๒ ผลลัพธ์และความคาดหวังที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน

๔.๓ กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทย

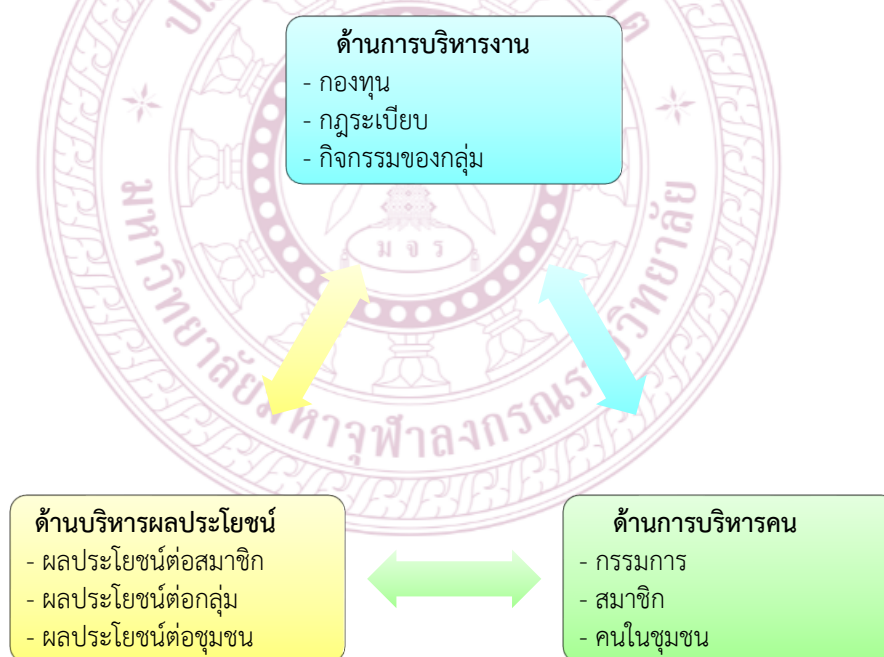
๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

๔.๑ สภาพทั่วไปในการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของคณะสงฆ์ไทย

๔.๑.๑ เครือข่ายทางสังคมที่มีอยู่ในปัจจุบันของคณะสงฆ์

“เครือข่าย” หมายถึง รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลายๆ องค์กรที่ต่างมีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงาน และกลุ่มเป้าหมายของตนเอง บุคคลหรือกลุ่มเหล่านี้ได้มาประสานงานกันมีระยะเวลาอันพอสมควร แม้อาจจะไม่มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็มี การวางรากฐานเอาไว้ (เปรียบเสมือนมีการต่อสายโทรศัพท์เอาไว้) เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือ หรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่นๆ เพื่อแก้ปัญหา ก็สามารถติดต่อไปได้ในการเข้าร่วมเป็นองค์กร เครือข่าย แม้ว่าองค์กรเหล่านี้จะมีบางอย่างร่วมกัน เช่น มีเป้าหมายร่วมกัน มีประโยชน์ร่วมกัน องค์กร เหล่านี้ก็ยังคงความเป็นเอกเทศอยู่ เพราะการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายเป็นการเข้าร่วมเพียงบางส่วนขององค์กรเท่านั้น

สำหรับแนวคิดในการบริหารจัดการเครือข่านั้น สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน (๒๕๖๐) ใช้หลักการบริหาร ๕ ก คือ กลุ่ม กรรมการ กฎกติกา กองทุน และกิจกรรม ดังแผนภาพที่ ๔.๑ ดังนี้^๑



แผนภาพที่ ๔.๑ แนวคิดในการบริหารจัดการเครือข่าย

เครือข่ายมีองค์ประกอบสำคัญอยู่อย่างน้อย ๗ อย่างด้วยกัน คือ

๑. มีการรับรู้และมุมมองที่เหมือนกัน (common perception) ต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้เหมือนกันถึงเหตุผลในการเข้ามาร่วมกันเป็นเครือข่าย เช่น มีความเข้าใจในตัวปัญหา และมีจิตสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ประสบกับปัญหาอย่างเดียวกันหรือต้องการความช่วยเหลือ

^๑ กรมกิจการผู้สูงอายุ, ข้อมูลสถิติผู้สูงอายุประเทศไทย ๒๕๕๙, (กรุงเทพมหานคร: กรมกิจการผู้สูงอายุ, ๒๕๖๐).

ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาหรือลดความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น

การรับรู้ร่วมกันถือเป็นหัวใจของเครือข่ายที่ทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง เพราะถ้าเริ่มต้นด้วยการรับรู้ที่ต่างกัน มีมุมมองหรือแนวคิดที่ไม่เหมือนกันแล้ว จะประสานงานและขอความร่วมมือยาก เพราะแต่ละคนจะติดอยู่ในกรอบความคิดของตัวเอง มองปัญหาหรือความต้องการไปคนละทิศละทาง แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าสมาชิกของเครือข่ายจะมีความเห็นที่ต่างกันไม่ได้ เพราะมุมมองที่แตกต่างช่วยให้เกิดการสร้างสรรค์ ในการทำงาน แต่ความแตกต่างนั้นต้องอยู่ในส่วนของกระบวนการ (process) ภายใต้การรับรู้ถึงปัญหาที่สมาชิกทุกคนยอมรับแล้ว มิฉะนั้นความเห็นที่ต่างกันจะนำไปสู่ความแตกแยกและแตกหักในที่สุด

๒. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (common vision) วิสัยทัศน์ร่วมกัน หมายถึงการที่สมาชิกมองเห็นจุดมุ่งหมายในอนาคตที่เป็นภาพเดียวกัน มีการรับรู้และเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน และมีเป้าหมายที่จะเดินทางไปด้วยกัน การมีวิสัยทัศน์ร่วมกันจะทำให้กระบวนการขับเคลื่อนเกิดพลัง มีความเป็นเอกภาพ และช่วยผ่อนคลายความขัดแย้งอันเนื่องมาจากความคิดเห็นที่ต่างกันในทางตรงกันข้าม ถ้าวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของสมาชิกบางกลุ่มขัดแย้งกับวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของเครือข่าย พฤติกรรมของสมาชิกกลุ่มนั้นก็จะเริ่มแตกต่างจากแนวปฏิบัติที่สมาชิกเครือข่ายกระทำร่วมกัน ดังนั้น แม้ว่าจะต้องเสียเวลามากกับความพยายามในการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน แต่ก็จำเป็นต้องทำให้เกิดขึ้น หรือถ้าสมาชิกมีวิสัยทัศน์ส่วนตัวอยู่แล้ว ก็ต้องปรับให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของเครือข่ายให้มากที่สุดแม้จะไม่ซ้อนทับกันแนบสนิทจนเป็นภาพเดียวกัน แต่อย่างน้อยก็ควรสอดรับไปในทิศทางเดียวกัน

๓. มีความสนใจหรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน (mutual interests/benefits) คำว่าผลประโยชน์ในที่นี้ครอบคลุมทั้งผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินและผลประโยชน์ไม่ใช่ตัวเงิน ถ้าการเข้าร่วมในเครือข่ายสามารถตอบสนองต่อความต้องการของเขาหรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน ก็จะเป็นแรงจูงใจให้เขามามีส่วนร่วมในเครือข่ายมากขึ้น

ดังนั้น ในการที่จะดึงใครสักคนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของเครือข่าย จำเป็นต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่เขาจะได้รับจากการเข้าร่วม ถ้าจะให้ดีต้องพิจารณาล่วงหน้าก่อนที่เขาจะร้องขอ ลักษณะของผลประโยชน์ที่สมาชิกแต่ละคนจะได้รับอาจแตกต่างกัน แต่ควรต้องให้ทุกคนและต้องเพียงพอที่จะเป็นแรงจูงใจให้เขาเข้ามามีส่วนร่วมในทางปฏิบัติได้จริง ไม่ใช่เป็นเข้ามาเป็นเพียงไม้ประดับเนื่องจากมีตำแหน่งในเครือข่าย แต่ไม่ได้ร่วมปฏิบัติภาระกิจ เมื่อใดก็ตามที่สมาชิกเห็นว่าเขาเสียประโยชน์มากกว่าได้ หรือเมื่อเขาได้ในสิ่งที่ต้องการเพียงพอแล้ว สมาชิกเหล่านั้นก็จะออกจากเครือข่ายไปในที่สุด

๔. การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย (stakeholders participation) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่าย เป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างเข้มแข็ง ดังนั้น สถานะของสมาชิกในเครือข่ายควรมีความเท่าเทียมกัน ทุกคนอยู่ในฐานะ “หุ้นส่วน (partner)” ของเครือข่าย เป็นความสัมพันธ์ในแนวนอน (horizontal relationship) คือความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อน มากกว่าความสัมพันธ์ในแนวตั้ง (vertical relationship) ในลักษณะเจ้านายลูกน้อง ซึ่ง

บางครั้งก็ทำได้ยากในทางปฏิบัติเพราะต้องเปลี่ยนกรอบความคิดของสมาชิกในเครือข่ายโดยการสร้างบริบทแวดล้อมอื่นๆ เข้ามาประกอบ แต่ถ้าทำได้จะสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายมาก

๕. มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (complementary relationship) องค์ประกอบที่จะทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง คือ การที่สมาชิกของเครือข่ายต่างก็สร้างความเข้มแข็งให้กันและกัน โดยนำจุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยแก้ไขจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่ง แล้วทำให้ได้ผลลัพธ์เพิ่มขึ้นในลักษณะพลังทวีคูณ ($1+1 > 2$) มากกว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเมื่อต่างคนต่างอยู่

๖. มีการเกื้อหนุนพึ่งพากัน (interdependent) เป็นองค์ประกอบที่ทำให้เครือข่ายดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกัน การที่สมาชิกเครือข่ายตกอยู่ในสถานะจำกัดทั้งด้านทรัพยากร ความรู้ เงินทุน กำลังคน ฯลฯ ไม่สามารถทำงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างสมบูรณ์ได้ด้วยตนเองโดยปราศจากเครือข่าย จำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย การทำให้หุ้นส่วนของเครือข่ายยึดโยงกันอย่างเหนียวแน่น จำเป็นต้องทำให้หุ้นส่วนแต่ละคนรู้สึกว่าหากเอาหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งออกไปจะทำให้เครือข่ายล้มลงได้ การดำรงอยู่ของหุ้นส่วนแต่ละคนจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงอยู่ของเครือข่าย การเกื้อหนุนพึ่งพากันในลักษณะนี้จะส่งผลให้สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันโดยอัตโนมัติ

๗. มีปฏิสัมพันธ์กันในเชิงแลกเปลี่ยน (interaction) หากสมาชิกในเครือข่ายไม่มีการปฏิสัมพันธ์กันแล้ว ก็ไม่ต่างอะไรกับก้อนหินแต่ละก้อนที่รวมกันอยู่ในถุง แต่ละก้อนก็อยู่ในถุงอย่างเป็นอิสระ ดังนั้นสมาชิกในเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น มีการติดต่อกันผ่านทางการเขียน การพบปะพูดคุย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หรือมีกิจกรรมประชุมสัมมนาร่วมกัน โดยที่ผลของการปฏิสัมพันธ์นี้ต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามมาด้วย

ลักษณะของปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกควรเป็นการแลกเปลี่ยนกัน (reciprocal exchange) มากกว่าที่จะเป็นผู้ให้หรือเป็นผู้รับฝ่ายเดียว (unilateral exchange) ยิ่งสมาชิกมีปฏิสัมพันธ์กันมากเท่าใดก็จะเกิดความผูกพันระหว่างกันมากขึ้นเท่านั้น ทำให้การเชื่อมโยงแน่นแฟ้นมากขึ้น มีการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้น สร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่าย องค์ประกอบข้างต้นไม่เพียงแต่จะเป็นประโยชน์ในการนำไปช่วยจำแนกกระหว่างเครือข่ายแท้ กับเครือข่ายเทียมเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่จะมีผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายด้วย

สรุปได้ว่า การสร้างเครือข่าย หมายถึงการทำให้มีการติดต่อ สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ การสร้างเครือข่ายควรสนับสนุนและอำนวยความสะดวก ให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อน ที่ต่างก็มีความเป็นอิสระมากกว่าสร้างการคบค้าสมาคมแบบพึ่งพิง นอกจากนี้การสร้างเครือข่ายต้องไม่ใช่การสร้างระบบติดต่อด้วยการเผยแพร่ข่าวสารแบบทางเดียว เช่นการส่งจดหมายข่าวไปให้สมาชิกตามรายชื่อ แต่จะต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันด้วย ในการพัฒนาเครือข่ายเพื่อความยั่งยืนนั้น ๑. สมาชิกที่เข้าร่วม ต้องเข้าใจเป้าหมายในการรวมตัวกันว่าจะก่อให้เกิดความสำเร็จในภาพรวม ๒. สร้างการยอมรับในความแตกต่างระหว่างสมาชิก ยอมรับในรูปแบบและวัฒนธรรมองค์กรของสมาชิก ๓. มีกิจกรรมสม่ำเสมอและมากพอที่จะทำให้สมาชิกได้ทำงานร่วมกัน เป็นกิจกรรมที่ต้องแน่ใจว่าทำได้ และกระจายงานได้ทั่วถึง ควรเลือกกิจกรรมที่ง่ายและมีแนวโน้มประสบความสำเร็จ อย่าทำกิจกรรมที่

ยากโดยเฉพาะครั้งแรกๆ เพราะถ้าทำไม่สำเร็จอาจทำให้เครือข่ายที่เริ่มก่อตัวเกิดการแตกสลายได้ ๔. จัดให้มีและกระตุ้นให้มีการสื่อสารระหว่างกันอย่างทั่วถึง และสม่ำเสมอ ๕. สนับสนุนสมาชิกทุกกลุ่ม และทุกด้านที่ต้องการความช่วยเหลือ เน้นการช่วยเหลือกลุ่มสมาชิกที่ยังอ่อนแอให้สามารถช่วยตนเองได้ ๖. สร้างความสัมพันธ์ของบุคลากรในเครือข่าย ๗. สนับสนุนให้สมาชิกได้พัฒนางานอย่างเต็มกำลัง ตามศักยภาพและความชำนาญที่มีอยู่ โดยร่วมกันตั้งเป้าหมายในการพัฒนางานให้กับสมาชิกแต่ละกลุ่ม ส่งผลให้สมาชิกแต่ละกลุ่มมีความสามารถพิเศษเฉพาะด้าน เป็นพื้นฐานในการสร้างความหลากหลายและเข้มแข็งให้กับเครือข่าย ๘. สร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น ระหว่างบุคลากรทุกระดับของสมาชิกในเครือข่ายในลักษณะความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อน ๙. จัดกิจกรรมให้สมาชิกใหม่ของเครือข่าย เพื่อเชื่อมต่อกันกับคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ในการสืบทอดความเป็นเครือข่ายต่อไป ๑๐. จัดให้มีเวทีระหว่างคนทำงานเพื่อพัฒนาหรือแก้ปัญหาในการทำงานด้านต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน ๑๑. จัดให้มีช่องทางการทำงานร่วมกัน การสื่อสารที่ง่ายต่อการเข้าถึงที่ทันสมัยและเป็นปัจจุบัน เช่น สร้างระบบการส่งต่องาน และสร้างเว็บไซต์เพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายเข้าด้วยกัน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในประเด็นเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมที่มีอยู่ในปัจจุบันของคณะสงฆ์ พบว่า

๑. เจ้าคณะพระสังฆาธิการ คณะสงฆ์ทุกรูป^๒

๒. เครือข่ายทางสังคมที่มีอยู่ในปัจจุบันของคณะสงฆ์คือ ชุมชนที่อยู่ใกล้วัด การสื่อสารทางออนไลน์เช่นเฟสบุ๊ค สื่อสารมวลชนต่างๆ หน่วยราชการ^๓

๓. เครือข่ายสังคมปัจจุบันที่มีอยู่ในปัจจุบันของคณะสงฆ์ คือ พุทธบริษัท ๔ : เหตุให้พุทธศาสนายั่งยืนหรือไม่ยั่งยืนดังนี้ อันประกอบไปด้วย ๑. ภิกษุ อันได้แก่นักบวชชาย มีศีล ๒๒๗ ข้อเป็นวัตรปฏิบัติ ๒. ภิกษุณี คือ นักบวชหญิง มีศีล ๓๑๑ ข้อเป็นวัตรปฏิบัติ และจะต้องอุปสมบทจากสงฆ์สองฝ่าย คือ จากภิกษุสงฆ์ และภิกษุณีสงฆ์ จึงจะเป็นนางภิกษุณีโดยสมบูรณ์ ๓. อุบาสก คฤหัสถ์ผู้ชาย ผู้เข้าถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ และสมาทานอุโบสถศีล หรือศีล ๘ เป็นประจำหรืออย่างน้อยทุกวันขึ้น และแรม ๑๕ ค่ำ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า วันพระใหญ่ ๔. อุบาสิกา คฤหัสถ์ผู้หญิง เข้าถึงพระรัตนตรัย และมีข้อวัตรปฏิบัติในทำนองเดียวกับอุบาสก^๔

๔. สปธ. และควรจะเป็นพระภิกษุสงฆ์สามเณรในประเทศไทย ทุกรูปได้ออกมาช่วยกันออกมาปกป้องภัยที่จะเข้ามาคุกคามพระพุทธศาสนาในทุกครั้งโดยทันที เพื่อให้ทันสถานการณ์ เพื่อพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน^๕

๕. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และมหาเถรสมาคม^๖

๖. ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านรอบวัด เจ้าหน้าที่รัฐ เช่น ตำรวจ^๗

^๒สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑ เมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๖๕.

^๓สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๒ เมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๖๕.

^๔สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๓ เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๕.

^๕สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๔ เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๕.

^๖สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๕ เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๕.

^๗สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๖ เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๕.

๗. การปกครองคณะสงฆ์ไทย หมายถึง บรรดาพระภิกษุที่ได้รับบรรพชาอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์(ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕^๘

๘. โดยพื้นฐานระดับวัดก็จะเป็นเครือข่ายระดับชุมชนรอบวัด โรงเรียนในพื้นที่ หน่วยงานราชการในพื้นที่ อปท.ในท้องถิ่นนั้นๆ แต่หากเป็นในภาพรวมระดับคณะสงฆ์จังหวัด ก็อาจจะมีหน่วยงานราชการหรือสมาคมต่างๆ เข้ามาร่วมด้วย เช่น พุทธสมาคม หน่วยงานราชการระดับจังหวัด เป็นต้น^๙

๙. เครือข่ายทางสังคมที่มีอยู่ในปัจจุบันของคณะสงฆ์และควรจะเป็น พุทธบริษัท คือ หมู่ชนที่นับถือพระพุทธศาสนา มี ๔ จำพวก ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา^{๑๐}

๑๐. ประชาชนพุทธบริษัท ในอดีตประชาชนหรือชุมชนควบคุมพระสงฆ์ในเชิงวัตถุ เช่น ประชาชนเป็นผู้ที่สร้างวัดให้แก่พระสงฆ์ บำรุงพระภิกษุสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบด้วยวัตถุปัจจัยต่าง ๆ หากพระสงฆ์รูปใดประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัย ประชาชนในชุมชนนั้นเมื่อทราบก็จะถอนการอุปฐากบำรุงเลี้ยง พระสงฆ์รูปนั้นก็ไม้อาจจะอยู่ในชุมชนนั้นได้อีก ต้องสึกหาลาเพศไปตามแต่กรณี ควรจะเป็นประชาชนที่อยู่โดยรอบวัด สร้างเครือข่ายทางสังคม ให้เข้มแข็ง^{๑๑}

๑๑. พระสงฆ์เอง และพระธรรมทูต^{๑๒}

๑๒. สถาบันศึกษา เช่น มจร. มมร. ควรจัดตั้งคณะทำงานขึ้นมาเพื่อปฏิบัติการอย่างมีประสิทธิภาพสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่คณะสงฆ์^{๑๓}

๑๓. พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา^{๑๔}

๑๔. เครือข่ายทางสังคมที่มีอยู่ในปัจจุบันของคณะสงฆ์ คือ ขวาวาส พุทธศาสนิกชน , หน่วยงานราชการ, องค์กรเอกชน, เครือข่ายทางคณะสงฆ์ด้วยกันเอง เครือข่ายทางสังคม ที่ควรมี คือ บ้าน วัด โรงเรียนและราชการ^{๑๕}

๑๕. สำนักงานพระพุทธศาสนา และผู้นำท้องถิ่นนั้นๆ ควรจะเป็นระดับนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี กระทรวงทบวงกรม และองค์กรของรัฐต่างๆ^{๑๖}

๑๖. บริบททางสังคมของแต่ละภาคนั้นจะแตกต่างกัน แต่ส่วนใหญ่แล้วเครือข่ายของคณะสงฆ์ก็จะได้แก่ ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ พระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ พระภิกษุ สามเณร

^๘สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๗ เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๖๕.

^๙สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๘ เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๑๐}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๙ เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๑๑}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๐ เมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๑๒}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๑ เมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๑๓}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๓ เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๑๔}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๔ เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๑๕}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๕ เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๑๖}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๖ เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๕.

พระนิสิต นักศึกษา ชมรม สมาคมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา พรรคการเมือง ประชาชนพลเมือง ในรัฐและที่อยู่ต่างประเทศ เป็นต้น^{๑๗}

๑๗. เครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน คือ พุทธบริษัท ๔ สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ และองค์กรชาวพุทธต่าง ๆ ทั่วโลก^{๑๘}

๔.๑.๒ ลักษณะการทำงานร่วมกันของเครือข่ายทางสังคมกับคณะสงฆ์

จากการศึกษาเอกสาร เกี่ยวกับลักษณะการทำงานร่วมกันของเครือข่ายทางสังคมกับ คณะสงฆ์ พบว่า

๑. บทบาทและหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

(๑) ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ และกฎหมายว่าด้วยการกำหนดวิสัยฐานะ ผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา รวมทั้งกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง

(๒) รับสนองงาน ประสานงาน และถวายการสนับสนุนกิจการและการบริหารการ ปกครองคณะสงฆ์

(๓) เสนอแนวทางการกำหนดนโยบายและมาตรการในการคุ้มครองพระพุทธศาสนา

(๔) ส่งเสริม ดูแล รักษา และทำนุบำรุงศาสนสถานและศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนา

(๕) ดูแล รักษา และจัดการวัดร้างและศาสนสมบัติกลาง

(๖) พัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา

(๗) ทำนุบำรุงพุทธศาสนศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม

(๘) สนับสนุนและส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งการเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลก

(๙) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงานหรือตามที่ นายกรัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

พันธกิจ (MISSION)

๑) เสริมสร้างให้สถาบันและกิจการทางพระพุทธศาสนามีความมั่นคงยั่งยืน

๒) สนับสนุนส่งเสริมและจัดการการศึกษาสงฆ์และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อ พัฒนาให้มีความรู้คู่คุณธรรม

๓) จัดการศึกษาสงฆ์เพื่อผลิตและพัฒนาศาสนทายาทที่เปี่ยมปัญญาพุทธธรรมเผยแผ่ ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญงอกงาม และร่วมสร้างสังคมพุทธธรรมที่มีความเข้มแข็ง

๔) ดำเนินการให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาโลก

๕) พัฒนาการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติให้เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและ สังคมเพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายตามพันธกิจ

^{๑๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๗ เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๑๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๘ เมื่อวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๖๕.

๒. บทบาทและหน้าที่ของกรมการศาสนา

- (๑) ทำนุบำรุง ส่งเสริมเพื่อพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม
- (๒) เสริมสร้างศีลธรรม ปลุกฝังคุณธรรมและจริยธรรม
- (๓) ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมกิจการฮัจญ์ รวมทั้งกฎหมายและระเบียบอื่นที่เกี่ยวข้อง

(๔) ส่งเสริม ดูแล รักษาและทำนุบำรุงศาสนสถาน และศาสนวัตถุ

(๕) ให้กรอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ที่ทางราชการรับรอง และสนับสนุนการดำเนินการขององค์การศาสนา

(๖) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมหรือตามที่กระทรวงหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

จากกระบวนการและวิธีการจัดการเครือข่ายดังกล่าวข้างต้น พบว่า มีปัจจัยหลายประการที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย ในที่นี้ จะกล่าวถึงปัจจัยต่างๆ ซึ่งมีทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกของเครือข่าย ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย ดังนี้

ปัจจัยภายในที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย ได้แก่ การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน จิตสำนึกต่อส่วนรวมของปัจเจกบุคคล การมีผู้นำเครือข่ายที่มีความรู้ ความสามารถ การมีระบบการบริหารจัดการในเครือข่ายที่เป็นระบบหรือมีกลไกที่เหมาะสมกับเครือข่าย การมีระบบสารสนเทศ/ข้อมูล/ระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การมีพันธมิตรที่สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน การจัดการและการพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง การเสริมสร้างภูมิความรู้และขบวนการทางปัญญา และการมีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง

ปัจจัยภายนอกได้แก่ การส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น แหล่งทุน สถาบันวิชาการ หน่วยงานวิจัย และกองทุนสนับสนุนต่างๆ การมีเวทีสาธารณะ ขบวนการประชาสังคม และสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดการรวมพลังเครือข่าย เช่น เหตุการณ์ทางธรรมชาติ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นต้น

สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชได้ศึกษาปัจจัยที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของการพัฒนาเครือข่ายภาคประชาชนตามโครงการประสานความร่วมมือระหว่างสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกับเครือข่ายภาคประชาชน พบว่า

ปัจจัยที่ส่งเสริมต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายภาคประชาชน คือ ๑) ความหลากหลายของกลุ่ม องค์กร เครือข่ายที่มีอยู่ในสังคม ๒) การสร้างเวทีการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกลุ่ม องค์กรของภาคประชาชนด้วยกันและกับภาครัฐ/นักวิชาการ ๓) การสร้างระบบฐานข้อมูลขององค์กร เครือข่ายที่เป็นระบบ ๔) การเฝ้าติดตามประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ๕) การเข้าใจและยอมรับในกระบวนการทำงานของกันและกัน ๖) ทรัพยากรในชุมชนท้องถิ่น ๗) ทุนจากทั้งภายในและภายนอกชุมชนและ ๘) การประสานงานความร่วมมือขององค์กรชุมชนในเชิงผลประโยชน์ต่างตอบแทน

ในขณะที่ข้อจำกัดต่อกระบวนการพัฒนาของเครือข่ายภาคประชาชนคือ ๑) นโยบายของภาครัฐบางนโยบายที่ขาดการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ๒) การประสานงานที่มีได้อยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจร่วมกับภาคประชาชน ๓) ขาดงบประมาณ/ทุนดำเนินการ ๔) ขาดองค์

ความรู้และหน่วยงานที่สนับสนุนอย่างจริงจัง ๕) ขาดการพึ่งพาตนเองในด้านต่างๆ ทั้งทางเทคโนโลยีทุน หรือบุคลากร ผู้นำ และ ๖) ขาดกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาที่ยังไม่มีความต่อเนื่อง^{๑๙}

ส่วนการศึกษาของ ปาน กิมปี ได้กล่าวถึง วิธีการจัดการเครือข่ายการเรียนรู้ ที่ประสบผลสำเร็จว่า ควรมีการดำเนินการใน ๒ ลักษณะ คือ

๑. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ได้แก่ การเสริมสร้างกิจกรรมให้คนในชุมชนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยการวิเคราะห์สภาพปัญหา แสวงหาทางเลือกสำหรับการแก้ไขปัญหา ตลอดจนการประสานงานเพื่อจัดกิจกรรมส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้

๒. สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ได้แก่ การประสานเชื่อมโยง หน่วยงานต่างๆ ในชุมชน และองค์กรภายนอกชุมชน เพื่อให้เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และจะต้องมีการระดมทรัพยากร ความรู้ วิทยากร อาคารสถานที่ ฯลฯ เพื่อให้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของเครือข่ายการเรียนรู้ที่สำคัญได้แก่ ๑) ปัจจัยภายใน ได้แก่ ความตระหนักปัญหา การมีผู้นำชุมชนที่มีความสามารถในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่ม การจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และความสามารถในการเชื่อมโยงกับองค์กรเครือข่าย โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเอง ๒) ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การเผยแพร่แนวคิดใหม่เกี่ยวกับการพัฒนา การให้ความสำคัญและความต่อเนื่องของนโยบายภาครัฐ ความร่วมมือและการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้อง^{๒๐}

นอกจากการพิจารณาถึงปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของเครือข่ายแล้วสิ่งที่ผู้ทำงานด้านเครือข่ายจะต้องคำนึงถึงคือ การเรียนรู้และการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นซึ่ง ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ธีระพันธุ์ ได้เสนอข้อควรคำนึงในการทำงานและการจัดการเครือข่ายไว้ ๕ ขั้นตอน คือ

๑. เครือข่ายประกอบด้วยสมาชิกที่หลากหลาย กล่าวคือ สมาชิกในเครือข่ายส่วนใหญ่มีความสนใจในการทำงานมีแนวคิด วิธีการ มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย ดังนั้น ในการดำเนินการกับบุคคลฝ่ายต่างๆ ในเครือข่าย จึงต้องคำนึงถึงความหลากหลายของสมาชิก

๒. เครือข่ายที่ดีและมีประสิทธิภาพนั้นจะต้องมีชีวิตชีวา กล่าวคือ ควรมีกระบวนการที่เกื้อหนุนความสามารถของสมาชิกในฐานะปัจเจกบุคคลให้สูงขึ้น เพื่อให้ปัจเจกบุคคลได้พัฒนาตนเองและพัฒนากลุ่มและเครือข่ายให้ไปสู่เป้าหมายของสังคมร่วมกัน โดยความมีชีวิตชีวานั้น ยังหมายถึงการมีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง การมีความเคลื่อนไหวของข้อมูลข่าวสาร และการรักษาความสัมพันธ์ของมวลสมาชิก

๓. เครือข่ายที่ดีและมีประสิทธิภาพจะต้องมีการไหลเลื่อนของข้อมูลข่าวสาร กล่าวคือ เครือข่ายจะต้องมีการจัดการกับข้อมูลข่าวสาร มีการกระจายระบบสารสนเทศแก่สมาชิก ที่สามารถ

^{๑๙}สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **สภาที่ปรึกษา ในความคาดหวังของสังคมไทยและความเชื่อมโยงเครือข่ายภาคประชาชน**, (กรุงเทพมหานคร : รายงานการวิจัยเสนอสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๔๐-๔๑.

^{๒๐}ปาน กิมปี, “การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน”, **วิทยานพนธ์ดุขุฎิบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๓๐-๓๑.

ให้ความหมาย หรือมุมมองในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายซึ่งข้อมูลสารสนเทศนั้น จะต้องมาจากการวิเคราะห์บนฐานข้อมูลที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาเครือข่าย

๔. เครือข่ายจำเป็นต้องมีชุมทาง (hub) ที่หลากหลายโดยชุมทางหรืออาจเรียกว่า “ศูนย์ประสานงาน” ควรมีกระจายอยู่ในสถานที่ต่างๆ และทำหน้าที่สื่อสารเรื่องราวให้สมาชิกทราบ โดยเฉพาะข้อมูลเชิงยุทธศาสตร์และกิจกรรมความเคลื่อนไหวของเครือข่าย

๕. เครือข่ายจำเป็นต้องมีผู้จัดการเครือข่าย (network manager) เพื่อช่วยดูแลกิจกรรมและประเมินความต้องการของสมาชิกในเครือข่าย โดยการสนับสนุนการบริการต่างๆ ที่สมาชิกต้องการ เช่น ช่วยจัดระบบข้อมูลข่าวสาร การกำหนดยุทธศาสตร์และเป้าหมายในการทำงาน ตลอดจนช่วยวิเคราะห์ระบบและสภาวะแวดล้อมต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน โดยผู้จัดการเครือข่ายอาจเป็นเพียงผู้ที่สมาชิกในเครือข่ายมอบหมายให้ดำเนินการแทนสมาชิกในบางช่วงเท่านั้น นอกจากนี้ เครือข่ายควรมีทีมจัดการ ที่มีความรู้ ความสามารถ มีความคิดสร้างสรรค์และสามารถเรียนรู้ได้เร็ว รอบรู้ต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น รวมทั้งสามารถจัดการ “ชุมทาง” ที่เป็นพื้นที่ทำงานของเครือข่ายในท้องถิ่นต่างๆ

จากผลการศึกษาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งและความสำเร็จของเครือข่ายนั้นมาจากปัจจัยที่หลากหลาย ทั้งปัจจัยภายในเครือข่ายที่เป็นการจัดการในระดับปัจเจกบุคคล ระดับกลุ่มและเครือข่าย และปัจจัยภายนอกที่สนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวรวมทั้งขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เข้ามาเสริมสร้างการพัฒนาศักยภาพของเครือข่าย โดยปัจจัยในแต่ละด้านนั้นจะมีความเกี่ยวข้องกับฐานคิด บริบททางสังคม และสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้นๆ อยู่เสมอ ดังนั้น การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เป็นเครือข่ายที่มีความเข้มแข็ง มีชีวิตชีวานั้น จะต้องศึกษาถึงสถานการณ์และปัจจัยต่างๆ ตามที่กล่าวแล้ว และมีการปรับเปลี่ยน เรียนรู้ รวมทั้งมีการจัดการตนเองอย่างต่อเนื่อง^{๒๑}

ปัจจัยอันเป็นความสำเร็จในกระบวนการทำงานของเครือข่ายนั้น สิ่งหนึ่งที่ได้รับนอกจากผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ คือ ปัจจัยอันเป็นความสำเร็จของเครือข่ายที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาที่ต่อเนื่อง ดังนี้

๑. ความเข้าใจ สมาชิกต้องเข้าใจในวัตถุประสงค์ เข้าใจบทบาทของสมาชิก

๒. ความเป็นประชาธิปไตย สมาชิกมีอิสระในความคิด การให้เกียรติกัน ยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน เปิดโอกาสให้สมาชิก ได้เห็นทางเลือกอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากที่ตนคิดเห็นแต่ละทางเลือกได้รับการวิเคราะห์ อย่างเป็นเหตุเป็นผล เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่เป็นผลจากการหลอมรวมทุกความคิด มาเป็นทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด บนพื้นฐานของการยอมรับของสมาชิกโดยรวม

๓. ความจริงใจ เนื่องจากการทำงานในเครือข่าย เน้นการประสานงานในแนวราบ ไม่เน้นการบังคับสั่งการ ดังนั้นสมาชิกต้องเข้ามาด้วยความสมัครใจและมีความจริงใจในการทำงานร่วมกัน โดยเห็นประโยชน์ร่วม ตามที่เครือข่ายกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ซึ่งบางครั้งประโยชน์ร่วมที่จะเกิดขึ้นได้นั้น อาจหมายถึงผลรวมของการเสียสละ ที่มาจากสมาชิกแต่ละส่วนนั่นเอง

^{๒๑}อ้างแล้ว, หน้า ๘.

๔. การจัดการ เป็นปัจจัยสำคัญของความสำเร็จขององค์กรเสมอ และสำหรับการจัดการเครือข่าย คือความยืดหยุ่นในการจัดการ ให้ได้กับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ที่เครือข่ายต้องติดต่อ ประสานงานกับกลุ่มองค์กรภายนอกอื่นๆ ที่นอกเหนือจากการจัดการของเครือข่าย

๕. การสื่อสาร คือ ตัวกลางที่ทำให้เครือข่ายสามารถเชื่อมโยงติดต่อถึงกันได้ การติดต่อสื่อสารไม่ใช่เป็นแบบทางเดียว คือการสั่งการ แต่เป็นการติดต่อสื่อสารหลากหลายช่องทาง เชื่อมโยงระหว่างสมาชิกกันเองได้โดยอิสระ คล่องตัว เพื่อเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารให้มากที่สุดลักษณะบ่งชี้เชิงคุณภาพความเข้มแข็งของเครือข่าย

๖. สัมพันธภาพ คือ ความใกล้ชิดสนิทสนม กลมเกลียวกัน เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และมีความอะลุ่มอล่วย ยืดหยุ่น ที่เป็นไปตามธรรมชาติของกลุ่มที่มีความเข้าใจ และความจริงใจเป็นพื้นฐาน

๗. ความชัดเจนของเป้าหมาย ซึ่งมาจากความคิดเห็นของสมาชิก เป็นเสมือนเข็มทิศนำทางให้สมาชิกในเครือข่ายได้เข้าใจตรงกัน และเดินไปในทิศทางเดียวกัน โดยไม่หลงใช้เวลาและทรัพยากรกับภารกิจที่ไม่สอดคล้องกับเป้าหมายของเครือข่าย

๘. กระบวนการเสนอความคิดเห็นและตัดสินใจ เครือข่ายต้องมีความเป็นประชาธิปไตย ให้สมาชิกเสนอความคิดเห็น ให้สิทธิในการตัดสินใจอย่างเป็นอิสระเต็มที่ ย่อมบ่งบอกถึงความเข้มแข็งของเครือข่าย

๙. ลักษณะกิจกรรมและความต่อเนื่อง ดำเนินกิจกรรมด้วยสมาชิกในเครือข่ายเองไม่ใช่การพึ่งพิงจากภายนอก นอกจากนี้ความสม่ำเสมอต่อเนื่องของกิจกรรม ก็เป็นสิ่งที่ช่วยบ่งบอกถึงความเข้มแข็งของเครือข่ายด้วยเช่นกัน

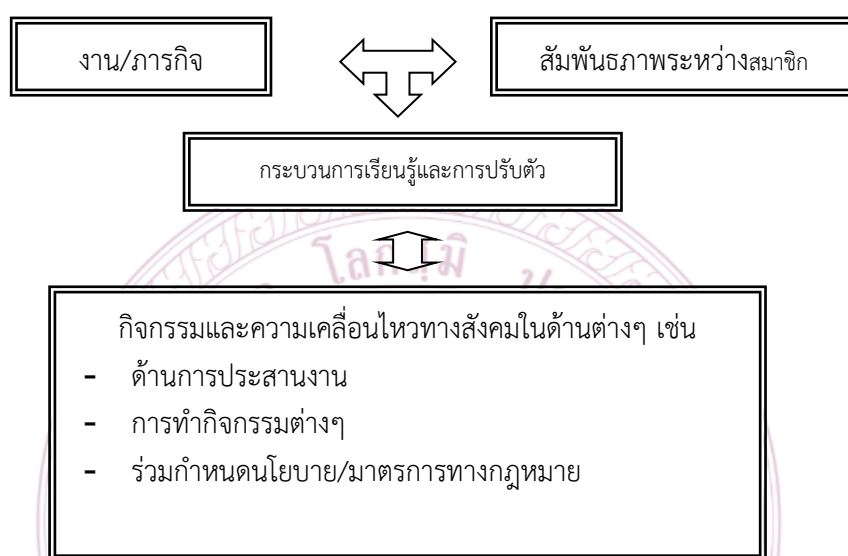
๑๐. แหล่งของทรัพยากร/ศักยภาพ การที่เครือข่ายสามารถแสวงหา และดึงศักยภาพทรัพยากรที่มีอยู่ภายในเครือข่ายมาใช้ เป็นความเข้มแข็งของเครือข่ายที่สามารถพึ่งตนเอง แต่มีได้หมายความว่า เครือข่ายจะปฏิเสธการสนับสนุนจากภายนอกโดยสิ้นเชิง

๑๑. การเรียนรู้และนวัตกรรม ความหลากหลายที่มารวมกันของสมาชิก ควรก่อให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ สามารถนำไปสู่การพัฒนา จนเกิดการสร้างสรรค์ นวัตกรรมตามมา คุณภาพใหม่ที่เกิดขึ้นนี้ จึงอาจเป็นสิ่งที่เหล่าสมาชิก เกิดเป็นการเรียนรู้ขึ้นในตนเอง อันเป็นผลจากการมีปฏิสัมพันธ์ในกลุ่ม หรืออาจเป็นผลปรากฏรูปธรรมในกิจกรรม ที่มีการพัฒนาการไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งถึงการเป็นนวัตกรรมต้นแบบให้กับผู้อื่นต่อไป^{๒๒} และ พระมหาสุทิตย์ อาภากร กล่าวว่ กระบวนการทำงานของเครือข่ายต่าง ๆ มีลักษณะร่วมกันใน ๔ ประเด็น คือ

๑. กระบวนการทำงานที่เชื่อมประสานจุดเล็กและขยายไปสู่หน่วยใหญ่
๒. การรักษาสัมพันธภาพที่สร้างความรู้ ความหมาย และโลกทัศน์ร่วมกัน
๓. การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัว
๔. การพัฒนากิจกรรมและความเคลื่อนไหวเพื่อสร้างขบวนการทางนวัตกรรม และวาทกรรมในการพัฒนา

^{๒๒}อ้างแล้ว, หน้า ๔.

กระบวนการทำงานของเครือข่ายดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า เครือข่ายเป็นกลยุทธิ์ที่สำคัญในการประสานความร่วมมือ เป็นการทำงานด้วยถ้อยทีถ้อยอาศัยระหว่างสมาชิกและภาคีร่วม โดยมีจุดเริ่มต้นจากการทำงานในพื้นที่และประเด็นเล็กๆ แล้วขยายกระบวนการเป็นเครือข่ายที่กว้างขวางออกไป พร้อมทั้งแสวงหาความรู้ใหม่วิธีการใหม่ที่เหมาะสมกว่า โดยมีระบบการสื่อสารและนวัตกรรมใหม่เป็นเครื่องมือที่จะสร้างความหมายและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันซึ่งสามารถสรุปเป็นแผนภาพ ดังนี้^{๒๓}



แผนภาพที่ ๔.๒ แสดงกระบวนการทำงานของเครือข่าย

- ที่มา : พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอุ้น), เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้ เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส), ๒๕๔๗), หน้า ๗๐.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์กล่าวถึงการสื่อสารกับสังคมเครือข่ายว่า
๑. การสื่อสารจะทำให้สมาชิกในเครือข่ายมีโอกาสรับรู้ (Perception) เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารได้ทั่วถึง
 ๒. การสื่อสารเป็นส่วนสำคัญในการสร้างแรงบันดาลใจ (inspiration) ให้บุคคลร่วมมือกัน ค้นหาเป้าหมายร่วมกัน (shared goal)
 ๓. การสื่อสารเป็นแนวทางที่ทำให้สมาชิกในเครือข่าย ได้มีโอกาสเรียนรู้ (Learning) ความคิด ความรู้สึก ความเชื่อและพฤติกรรมของกันและกัน การแลกเปลี่ยน (Exchange) ข้อมูล และข้อคิดต่าง ๆ การฝึกเปิดใจกว้าง (open-mind) เพื่อยอมรับฟังความคิดเห็นและพฤติกรรมตลอดจนการพัฒนาสัมพันธภาพระหว่างกัน (relationship development) และร่วมมือกันทำงานให้บรรลุเป้าหมาย

^{๒๓}อ้างแล้ว, หน้า ๙๗-๑๐๓.

๔. การสื่อสาร มีส่วนสำคัญในการค้นหา และพัฒนา “อัตลักษณ์” (Identity) และ บุคลิกลักษณะ (character) ร่วมกันของสมาชิกในเครือข่าย และเป็นช่องทางในการนำเสนออัตลักษณ์ ดังกล่าวสู่สังคมภายนอก^{๒๔} อย่างไรก็ตาม พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอุ่น) ได้จำแนกบทบาทและ หน้าที่ของเครือข่ายในสังคมไทยออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

๑. ระดับกิจกรรม /การทำงาน (ทีมทำ) ได้แก่ เครือข่ายที่เน้นกระบวนการทำงานใน ระดับพื้นที่หรือในประเด็นปัญหานั้น ๆ เป็นสำคัญ โดยเป็นเครือข่ายที่เน้นกระบวนการทำงานในระดับ พื้นที่ หรือในประเด็นปัญหานั้น ๆ เป็นสำคัญ โดยเป็นเครือข่ายที่มีโครงสร้างความสัมพันธ์ไม่ซับซ้อน มีแบบแผนการปฏิบัติงานที่เป็นลักษณะคล้ายงานประจำ มีกระบวนการจัดการและการทำงานที่เน้น การพึ่งพาอาศัยกันและทรัพยากรในพื้นที่ เช่น เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ เครือข่าย แม่บ้านเกษตรกร เครือข่ายประชาคมตำบล ฯลฯ ที่มีการรวมตัวกันเพื่อทำงานในกิจกรรมนั้นอย่างจริงจัง

๒. ระดับการสนับสนุนและประสานงาน (ทีมนำ) ได้แก่ เครือข่ายที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์ ประสานงานระหว่างเครือข่ายและภาคีต่าง ๆ มีบทบาทในการส่งเสริมการทำให้กิจกรรมของเครือข่าย ย่อยในพื้นที่ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และให้ข้อมูลทางเลือกในกระบวนการทำงาน ซึ่งเครือข่าย ในระดับนี้ อาจเป็นทั้งเครือข่ายเชิงพื้นที่ ที่มีการทำงานครอบคลุมในระดับจังหวัดหรือภูมิภาค และ เครือข่ายเชิงประเด็นที่ทำงานเฉพาะด้าน ตัวอย่างเช่น การรวมตัวของเครือข่ายกลุ่มฮักเมืองน่าน ใน จังหวัดน่าน เป็นต้น

๓. ระดับการส่งเสริม/และการให้คำปรึกษา (ทีมหนุน) ได้แก่ เครือข่ายขององค์กร สถานบัน และหน่วยงานหลักทางสังคมที่เป็นผู้ให้การสนับสนุนให้เกิดกระบวนการพัฒนาและพัฒนา เป็นเครือข่าย เช่น การสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.) สถาบันพระปกเกล้า สถาบันที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นต้น ซึ่งการส่งเสริมของ เครือข่ายดังกล่าว จะเป็นลักษณะของการให้คำปรึกษาและให้แนวทางการปฏิบัติแก่เครือข่ายอื่น ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายในการพัฒนาประเทศ

ผลสัมฤทธิ์ของความเป็นเครือข่าย ที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาที่ ต่อเนื่องดังนี้

๑. เกิดกระบวนการเรียนรู้ คือผู้เข้าดำเนินงานเครือข่ายทุกคนมีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์มากขึ้น หลังจากที่ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และมีการทำงานร่วมกัน โดย กระบวนการเรียนรู้นี้จะช่วยให้บุคคล และองค์กรได้มีการปรับตัว ในการแสวงหาความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ และแนวร่วมใหม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นผลให้การทำงานในด้านต่าง ๆ ของเครือข่ายมี ประสิทธิภาพมากขึ้น

๒. การเพิ่มโอกาสในการแก้ปัญหา กลุ่มเครือข่ายพยายามผลักดันในการแก้ปัญหา ภายในกลุ่มองค์กรของตนเอง การรวมกลุ่มและการประสานงานกับภาคีที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการเพิ่ม โอกาสในการแก้ปัญหา เพราะเป็นการระดมความคิดเห็นและความร่วมมือจากฝ่ายต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่ การแก้ปัญหาย่างเป็นรูปธรรม

^{๒๔}อ้างแล้ว, หน้า ๑.

๓. เกิดการพึ่งพาตนเอง เมื่อเครือข่าย มีกระบวนการทำงานที่เข้มแข็งและสามารถแก้ไข ปัญหาของเครือข่ายได้แล้ว เครือข่ายและสมาชิกในเครือข่ายก็สามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้ ในเรื่องของทุน ทรัพยากร ความรู้ และการจัดการ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาสังคมและการพัฒนาศักยภาพของ เครือข่ายที่ต่อเนื่อง

๔. เกิดการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น เป็นความสำเร็จของเครือข่ายในการที่จะร่วมกัน พัฒนาและจัดการกับทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งเครือข่ายเพื่อการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นนี้มีพลัง ขับเคลื่อนในหลาย ๆ พื้นที่ เช่น เครือข่ายสิ่งแวดล้อม ใน อ.แม่เมาะ จ.ลำปาง เครือข่ายอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมของชาวบ้านหิกรุดและบ้านบ่อนอก จ.ประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น

๕. เกิดกระบวนการผลักดันเชิงนโยบาย ปัจจุบันประเด็นปัญหาสาธารณะ จำนวนไม่น้อยที่เกิดขึ้นและสามารถนำไปสู่ข้อยุติ ด้วยพลังของเครือข่ายและการจัดการในเชิงนโยบายตัวอย่าง เช่น การรวมตัวกลุ่มองค์กร เครือข่ายที่ทำงานในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่พยายาม ผลักดัน พ.ร.บ.ป่าชุมชนฉบับประชาชนให้มีการนำเสนอต่อการพิจารณาของรัฐสภาและการจัดทำ มาตรฐานการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศ เป็นต้น

๖. เกิดอำนาจหรือพลัง อำนาจแฝงเกิดขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มองค์กรและเครือข่าย อำนาจหรือการต่อรองนี้จะไม่มีการเกิดขึ้นได้หากไม่มีการรวมกลุ่มองค์กรต่าง ๆ เข้าด้วยกัน พลัง อำนาจของการรวมกลุ่มนี้บางครั้งอาจไม่ส่งผลที่เป็นรูปธรรมโดยตรง แต่เป็นพลังหรือประโยชน์ใน ทางอ้อมที่บรรดากลุ่มหรือเครือข่าย อื่น ๆ ให้ความสนใจและสามารถนำมาเป็นการต่อรอง ในด้าน เศรษฐกิจ สังคมและการเมืองได้^{๒๕}

สรุปได้ว่า ปัจจัยความสำเร็จของเครือข่าย ประกอบด้วย ๑. ความเข้าใจ ๒. ความเป็น ประชาธิปไตย ๓. ความจริงใจ ๔. การจัดการ ๕. การสื่อสาร

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในประเด็นเกี่ยวกับลักษณะการทำงานร่วมกัน ของเครือข่ายทางสังคมกับคณะสงฆ์ พบว่า

๑. มีลักษณะการปกครองเป็นลำดับชั้น มีความเข้มแข็ง มีการพบปะ ประชุม ตามฐานะ และทำได้ดีอยู่แล้ว^{๒๖}

๒. ชุมชนที่อยู่ใกล้วัด เข้ามาช่วยเหลือวัด เช่นการทำบุญในวันสำคัญ เป็นต้น การสื่อสาร ทางออนไลน์เช่นเฟสบุ๊ค ช่วยประชาสัมพันธ์วัดให้รู้จักกว้างขวางขึ้น สื่อสารมวลชนต่างๆ ช่วย สนับสนุนในการเผยแพร่ของวัด หน่วยราชการ เข้ามาช่วยสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่นทางงบประมาณ เป็นต้น^{๒๗}

๓. เครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน องค์กรพุทธศาสนา แห่งรัฐอุตร กานต์ ประเทศอินเดีย เครือข่ายพระธรรมทูตไทย กลุ่มชาวพุทธในยุโรปและสหราชอาณาจักร องค์กร สงฆ์รุ่นใหม่ ปกป้อง สังฆมณฑล สโมสรนิสิตคฤหัสถ์ - สถานิสิต มจร.ขอนแก่น นายเสถียร วิพรมหา

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๖-๑๐๘.

^{๒๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑ เมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๒๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๒ เมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๖๕.

รักษาการนายกสมาคม นักวิชาการเพื่อพระพุทธศาสนา (สนพ.) องค์การเครือข่ายสังฆพัฒนา ๒๐ จังหวัดภาคอีสาน คณะศึกษานูศิษฐ์หลวงตาพระมหาบัว ญาณสัมปันโน^{๒๘}

๔. ปกป้องพิทักษ์กิจการพระพุทธศาสนา (สปร.) ให้ยุการข่มขู่ คุกคาม ล่วงละเมิดต่อพระพุทธศาสนาและมหาเถรสมาคม อันนำความแตกแยกและไม่เป็นไปเพื่อความปรองดองสมานฉันท์ของชาวพุทธทั้งปวง^{๒๙}

๕. ทำงานเอาใจใส่แต่ผู้บังคับบัญชาเบื้องสูงกลัวตำแหน่งจะหายไป ควรเอาใจใส่กับคณะสงฆ์ให้มากกว่านี้^{๓๐}

๖. มีการพึ่งพา ช่วยเหลือ มีการประสานงานติดต่อแลกเปลี่ยน ดูแลเพื่อเกิดประโยชน์ร่วมกันพึ่งพาอาศัยกัน^{๓๑}

๗. คณะสงฆ์ปกครองแบบ จากล่างขึ้นบน เป็นดังนี้ เจ้าคณะตำบล ปกครองดูแลวัดหลายๆวัด เจ้าคณะอำเภอปกครองดูแลหลายๆตำบล จังหวัดปกครองดูแลหลายๆอำเภอ ภาคปกครองดูแลหลายๆจังหวัด หนปกครองดูแลหลายๆภาค มหาเถรสมาคม ปกครองดูแลคณะสงฆ์ในภาพรวม เป็นต้น^{๓๒}

๘. ปัจจุบันเครือข่ายต่างๆ ส่วนใหญ่เน้นไปที่การบูรณาการในการจัดกิจกรรมร่วม เพื่อให้เกิดภาพลักษณ์ขององค์กรเท่านั้น ข้อเสนอแนะในประเด็นนี้ขอให้เครือข่ายต่างๆเน้นไปที่การช่วยดูแล ทำนุบำรุงอุปถัมภ์ รวมทั้งช่วยกันเป็นหูเป็นตาการกระทำที่ไม่เหมาะสมภายในวัด ทั้งจากบุคคลภายนอกและภายใน โดยอยู่บนพื้นฐานของความหวังดี เข้าใจ ไม่ใช่การจ้องจับผิด^{๓๓}

๙. ในปัจจุบันเครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ ซึ่งคือ พุทธบริษัท ๔ จะแบ่งออกเป็นทางธรรม และทางโลก ทางธรรมนั้นมีด้วยกันสององค์ประกอบคือ ภิกษุ ภิกษุณี ซึ่งหน้าที่หลักๆของ นักบวชตามหลักพุทธศาสนานั้นคือ การรักษาศีลตามพระธรรมวินัย ศึกษาธรรมะตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นผู้เผยแผ่ศาสนา และ ให้ความรู้แก่ชาวบ้านที่ต้องการเข้าถึงศาสนา แต่ในปัจจุบัน การประกอบพุทธพาณิชย์ หรือ การจัดพิธีกรรมที่ไม่เป็นไปตามหลักของพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างศรัทธาในทางที่ผิด ทำให้ศาสนาซึ่งควรจะมีหน้าที่ให้ความรู้เพื่อการดำเนินชีวิตอย่างสงบสุข กลายเป็นศาสนาที่สร้างความเชื่อว่าเป็นบุญอย่างมาก ยิ่งได้บุญมาก หรือ ทำบุญก็สามารถลบล้างกรรมที่ก่อเอาไว้ได้ ความเชื่อในทางที่ผิดเหล่านี้วันจะก่อตัวมากขึ้นเรื่อยๆ และทำให้เกิดสายตาแห่งความสงสัยมากขึ้น จากพุทธบริษัทในฝ่ายฆราวาสที่ยังต้องการรักษาพุทธศาสนาตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงจารึกเอาไว้ พุทธบริษัท ๔ ทางโลก คือ อุบาสก – อุบาสิกา อันหมายถึงผู้ที่ประกาศตัวเองว่านับถือศาสนาพุทธ และหน้าที่ของ อุบาสก – อุบาสิกา คือการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา มีความเข้าใจในคำสอนและสามารถนำมาปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน รวมไปถึงการให้ความรู้ผู้อื่น ที่เกิดความเข้าใจผิดหรือคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหน้าที่ของ

^{๒๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๓ เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๒๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๔ เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๓๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๕ เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๓๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๖ เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๓๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๗ เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๓๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๘ เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๖๕.

อุบาสก อุบาสิกา ที่จะช่วยให้ศาสนาพุทธสามารถดำรงอยู่สืบไป แต่ความเสื่อมอันเกิดจาก อุบาสก – อุบาสิกา ในปัจจุบันนั้น ก็เป็นไปตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ “เป็นผู้ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในสงฆ์ เป็นผู้ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในสิกขา เป็นผู้ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงกันและกัน” ทุกวันนี้ไม่ใช่เรื่องแปลกที่เราจะเห็นคนเข้าวัด ไปถวายสังฆทานเวียน หรือ ถวายเงินทำบุญเพื่อสร้างอุโบสถหลังใหญ่ หรือ แม้กระทั่งถวายปัจจัยให้พระสงฆ์ โดยไม่รู้สึกระส่ำระสายใจ แต่กลับรู้สึกสบายเพราะคิดว่าได้ทำบุญ หรือคนที่เดินเข้าวัดไหว้พระ พอออกจากวัด ก็สามารถทำผิดศีล ๕ ได้อย่างหน้าตาเฉย ก่อนจะไปเข้าวัดอีกรอบ เพราะคิดว่าบาปกับบุญนั้นสามารถทดแทนกันได้ ความเชื่อแบบผิดๆ เช่นนี้ คือเนื้อร้ายที่ทำให้พุทธศาสนาเสื่อมลงเรื่อย ๆ เครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบันควรทำ ได้แก่ ๑. ศึกษาพระธรรมให้เข้าใจจริง ๆ ๒. นำไปประพฤติปฏิบัติ (ประโยชน์ตน) ๓. มีส่วนช่วยเผยแพร่แก่อีกุศลให้บุคคลอื่นเข้าใจและนำไปประพฤติปฏิบัติ (ประโยชน์ท่าน) ๔. สามารถปกป้อง เมื่อมีผู้กล่าวให้ตลาดเคลื่อน หรือกล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัย^{๓๔}

๑๐. ประชาชนก็ อุปถัมภ์ อุปฐาก พระภิกษุ ทั้งในเรื่องปัจจัยอยู่อาศัย อาหารการกิน ส่วนพระภิกษุก็มีหน้าที่หลักคือศึกษาและปฏิบัติธรรม แล้วนำความรู้ที่ได้นั้นมาสั่งสอนชี้แนะแก่ประชาชน ว่ากล่าวตักเตือนประชาชนมิให้ประพฤติดนเสื่อมเสีย^{๓๕}

๑๑. เผยแผ่ศาสนาทาง Social Media^{๓๖}

๑๒. การพัฒนาเครือข่ายการบริหารงานของคณะสงฆ์ในทวีปยุโรป มีหลักการทำงานหลักการสื่อสาร หลักการพัฒนาความร่วมมือ หลักการพัฒนาความมั่นคงขององค์กร หลักพระธรรมวินัยและกฎหมาย^{๓๗}

๑๓. ให้ความรู้, สื่อสาร, จัดกิจกรรม, ให้คำปรึกษา, คำแนะนำ ^{๓๘}

๑๔. เผยแผ่ศาสนา ให้ความรู้ ทางโซเชียลมีเดีย^{๓๙}

๑๕. ทำงานช่วยเหลืออนุเคราะห์แก่อีกุศลซึ่งกันและกันอยู่ และควรมีการให้ความร่วมมือกันระหว่างเครือข่าย มีการประสานกิจกรรม ที่ร่วมมือและแก่อีกุศลซึ่งกันและกันมากขึ้น^{๔๐}

๑๖. สำนักงานพระพุทธศาสนา เป็นผู้นำนโยบายมาเสนอพระ พระเป็นผู้ตอบสนองนโยบาย ผู้นำท้องถิ่นขึ้นนำพระ พระเป็นผู้ตาม ควรจะเป็นพระนำเสนอโยบายให้สำนักงานพระพุทธศาสนา แล้วสำนักงานพระพุทธศาสนาเป็นผู้สนอง ผู้นำท้องถิ่นควรปรึกษาร่วมกับพระสงฆ์ ร่วมกันพัฒนาวัดและชุมชน^{๔๑}

๑๗. เครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้จะมีการช่วยกันทำงานอย่างเหนียวแน่น ตลอดจนทุกภาคส่วนจะช่วยกันสนับสนุน อุปถัมภ์กันตามกำลังศรัทธา ผลงานจึงออกมา

^{๓๔}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๙ เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๓๕}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๐ เมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๓๖}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๑ เมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๓๗}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๒ เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๓๘}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๓ เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๓๙}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๔ เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๔๐}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๕ เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๔๑}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๖ เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๕.

อย่างเป็นรูปธรรม แต่จะเป็นการบอกกล่าวกันด้วยวาจา เชิญชวนกันปากต่อปาก ซึ่งเท่ากับยังไม่มีการพัฒนาเท่าที่ควร ตรงนี้น่าจะได้รับการพัฒนาเป็นระบบ Technology มาสู่วงการคณะสงฆ์ โดยผู้บังคับบัญชาสนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้บังคับบัญชาได้มีการพัฒนาและเรียนรู้ระบบสังคมออนไลน์อย่างเต็มรูปแบบ โดยเน้นในส่วนที่เป็นการส่งเสริมการทำความดี ช่วยเหลือสังคม พัฒนาชุมชน ฯลฯ^{๔๒}

๑๘. เครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ในปัจจุบันทำงานร่วมด้วยช่วยกัน โดยเฉพาะเครือข่ายทางด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หลักธรรมคำสอน พระสงฆ์ทุกรูปช่วยกันเผยแผ่ พุทธบริษัทร่วมช่วยอุปถัมภ์ สิ่งที่เราควรทำคือ ควรใช้สื่อโซเชียลมีเดีย ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากขึ้น^{๔๓}

๔.๒ ผลลัพธ์และความคาดหวังที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน

สภาพการปฏิบัติงานในหน่วยงานต่างๆ พบว่า การทำงานจำเป็นต้องอาศัยการเชื่อมประสานงานกันระหว่างบุคคลหรือหน่วยงาน หากต่างหน่วยงานต่างทำงานกันไม่สัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกัน ก็อาจจะมีการทำงานซ้ำซ้อนในพื้นที่เดียวกัน มีการทำงานคล้ายคลึงกัน ยุ่งอยู่กับการแก้ปัญหาเฉพาะเรื่องไปแบบวันต่อวัน เพื่อให้หน่วยงานของตนอยู่รอด แต่ละหน่วยงานก็มีการส่งข่าวข้อมูลไหลเวียนกันอยู่ภายในหน่วยงานของตน และข้อมูลข่าวสารก็ค่อนข้างจำกัด การทำงานใช้กรอบความคิดหรือหลักการเฉพาะที่เคยใช้ไม่เกิดการพัฒนา รับรู้สิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต่างๆ ไม่มีคนมาช่วยชี้แนะเมื่อเดินหลงทางหรือกำลังจะก้าวไปสู่หนทางที่เกิดความเสี่ยง เกิดความเสียหายกับคนในครอบครัว หน่วยงานหรือองค์กร การทำงานในปัจจุบันซึ่งต้องการความรวดเร็ว ครบถ้วน ถูกต้อง และมีความเป็นมืออาชีพที่เชื่อถือได้ สามารถตัดสินใจได้จากการทำงานที่มีลักษณะ “เข้ามาคนเดียว” กับ “ทีมเวิร์ค” ได้เป็นอย่างดี ในกระบวนการทำงานของเครือข่ายนั้น สิ่งหนึ่งที่ได้รับนอกจากผลสำเร็จตามที่ต้องการคือ ความร่วมมือ และความ สัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยการทำงานแบบเครือข่ายมีความสำคัญดังนี้

๑. เครือข่ายคือธรรมชาติที่แท้ของสรรพสิ่ง ในยุคหนึ่งสมัยหนึ่งเราได้มองธรรมชาติของสรรพสิ่งว่า “เป็นสิ่งที่” ซึ่งเป็นกระบวนการที่มาของการสื่อสารทางภาษาและความคิด เมื่อสรรพสิ่งมีความหมายว่า “เป็นสิ่งที่” สิ่งต่างๆ นั้นก็สามารถมีชื่อเสียงเรียงนามได้หรือในทางนามธรรมสรรพสิ่งก็ถูกตั้งขึ้นเป็นประเด็นให้ขบคิดตามสมมติบัญญัติที่เราเรียกขาน และในบางครั้ง เราก็ไปติดกับบัญญัติที่เราสมมติขึ้น แล้วมองเห็นสิ่งต่าง ๆ “เป็นสิ่งที่” แม้แต่การเรียกสิ่งต่าง ๆ เราก็ต้องใช้คำว่าสิ่งต่าง ๆ หรือสรรพสิ่ง ซึ่งนี่ไม่พ้นคำว่า “สิ่ง” เพราะภาษาทั้งหมดต้องอาศัยการบัญญัติ เพื่อจะได้ติดต่อสื่อสารอ้างอิงถึงเรื่องราวที่พูดคุยกันได้ ความคุ้นชินอันนี้ ทำให้ยากที่จะมองเห็นความเป็นจริงที่ดำรงอยู่ในสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม^{๔๔}

^{๔๒}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๗ เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๔๓}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๘ เมื่อวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๔๔}วิศิษฐ์ วังวิญญู, ความหมายเครือข่าย, (เชียงใหม่ : เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง “การสนทนาอย่างสร้างสรรค์” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ, ๒๕๕๖), หน้า ๕.

๒. เครือข่ายเป็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบ ความเข้าใจในความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบดังกล่าว จัดเป็นความสัมพันธ์ในมิติของความเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยงและได้ถูกนำมาอธิบายในรูปแบบของแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ ที่มองถึงกระบวนการของสรรพสิ่งว่า มีการประสานสอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ เพื่อกำกับความเป็นไปของการทำหน้าที่ตามระบบนั้นๆ ให้มีความสัมพันธ์และมีความเป็นปกติยิ่งขึ้น ซึ่งความเป็นปกตินี้ มิได้หมายถึงความสมดุลที่หยุดนิ่ง แต่เป็นองค์กรที่สามารถจัดการตัวเองได้ และมีความเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว เพราะฉะนั้น เมื่อเกิดปัญหาขึ้น หรือเกิดสถานการณ์ในรูปแบบหนึ่งๆ เราไม่สามารถที่จะใช้กรอบคิดอันเดิม หรือมุมมองอันเดิมในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้ทั้งหมด เราจำเป็นต้องใช้สถานการณ์ที่แปรเปลี่ยน และระบบย่อยที่สลับซับซ้อน หรือใช้บริบทที่เกี่ยวข้องนั้นๆ ในการแก้ไขปัญหา กล่าวอย่างง่าย ๆ ก็คือ การเข้าไปจัดการและการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นองค์รวมและมองสรรพสิ่งอย่างบูรณาการ ซึ่งเป็นเหมือนเรื่องของสมการทางคณิตศาสตร์ที่ยากๆ และทับซ้อนกันอยู่อย่างมากมาย โดยที่มีสมการย่อยแต่ละอันไม่เหมือนกัน แต่เมื่อสามารถแก้สมการย่อยนั้น สมการใด สมการหนึ่งได้ ก็สามารถนำไปสู่การแก้สมการใหญ่ที่ยากๆ นั้น ได้ในเวลาชั่วพริบตา^{๔๕}

๓. เครือข่าย : โครงสร้างที่ออกแบบและโครงสร้างตามธรรมชาติ โครงสร้างที่ออกแบบ และโครงสร้างตามธรรมชาติที่โผล่ปรากฏขึ้นมาจากการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความรู้ใหม่นวัตกรรมใหม่จึงเป็นฐานคิดที่สำคัญของเครือข่าย ที่อธิบายถึงกระบวนการสร้างภาระหน้าที่ของตนเองและเครือข่าย และเพื่อให้กระบวนการนั้นให้มีความเคลื่อนไหวและเป็นไปอย่างมีระบบ มีความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน โดยไม่เข้าจำกัดหรือทำลายโครงสร้าง กระบวนการ และแบบแผนแห่งความเป็นองค์กรจัดการตัวเองที่สั่นไหวไปอย่างอิสระเสรี^{๔๖}

ฐานคิด ๓ ประการ เป็นการอธิบายถึงเครือข่ายในฐานะของข่ายใยชีวิต และความเป็นเครือข่าย ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและการปฏิสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ โดยเป็นการอธิบายถึงความสัมพันธ์ที่โยงใยของสรรพสิ่ง แล้วสร้างภาระหน้าที่เชิงปฏิสัมพันธ์ต่อกันจนกลายเป็นความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน เสมือนตาข่ายที่โยงใยและซับซ้อน และเหมือนห่วงโซ่ของสิ่งต่างๆ ที่มีการสานต่อกันอย่างแนบแน่นแต่มีความยืดหยุ่นและมีความเป็นอิสระในตนเอง โดยเป็นกระบวนการที่มีความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

๔. เครือข่ายเป็นระบบความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์

๔.๑ ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม

๔.๒ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

๔.๓ ความสัมพันธ์ในกระบวนการเรียนรู้

๕. เครือข่าย คือ การขยายผลและเติบโตอย่างมีพลัง ในขณะที่ฐานคิดข้อที่ ๔-๕ เป็นการอธิบายถึงเครือข่ายทางสังคม (social network) ที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงในสังคมมนุษย์ ที่กล่าวถึงระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ทั้งในด้านความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อกันในเชิงวัฒนธรรม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีทั้งในด้านการพึ่งพา การขัดแย้งและการครอบงำสิทธิและ

^{๔๕}Op.cit, p. ๑๐๖.

^{๔๖}อ้างแล้ว, หน้า ๑๔.

ประโยชน์แล้วพัฒนาระบบความสัมพันธ์นั้นด้วยกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งแนวคิดทั้ง ๕ ประการนั้น มีความสำคัญต่อการสร้างความเข้าใจถึงความเป็นเครือข่าย โดยเฉพาะการนำฐานคิดข่ายใยชีวิตมาอธิบายเครือข่ายทางสังคมที่เกี่ยวข้องกันในมิติของความสัมพันธ์ที่โยงใย^{๔๗}

ความหมายของเครือข่ายโดยนัยต่างๆ ซึ่งมีความสอดคล้องกับความคิดเห็นของนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้ทำงานด้านเครือข่าย ดังนี้

๑. เครือข่าย : นัยคุณค่าแห่งความสัมพันธ์ในมิติแห่งความสัมพันธ์ เครือข่าย คือ ความสัมพันธ์ที่อิงอาศัยที่เป็นไปตามกฎของการไหลเลื่อนไปมาระหว่างความไร้ระเบียบกับการจัดระเบียบและระหว่างการแตกดับกับการเกิดขึ้นใหม่ที่พร้อมจะสานต่อกับสิ่งต่างๆ

๒. เครือข่าย : นัยแห่งการประสานความร่วมมือคือ ความเป็นเครือข่ายเกิดขึ้นความร่วมมือและการเปิดรับเพื่อให้เกิดความรู้และกระบวนการใหม่ กล่าวคือ การที่ปัจเจกบุคคล กลุ่มองค์กรแต่ละฝ่ายได้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน

๓. เครือข่าย : นัยภารกิจและกระบวนการ ภายใต้ยุทธศาสตร์ของความเป็นเครือข่านั้น ภารกิจและกระบวนการทำงานของฝ่ายต่างๆ เป็นสิ่งที่จะช่วยให้ความเป็นเครือข่านั้นมีความต่อเนื่อง การทำภารกิจต่อกัน โดยมีการขยายภารกิจและอุดมการณ์นั้นออกไปสู่กลุ่มอื่น เครือข่ายอื่น ก็เท่ากับว่า เป็นการสร้างเครือข่ายให้เกิดขึ้นดังนั้น เครือข่ายจึงมีนัยของการทำภารกิจที่เป็นกระบวนการ โดยเป็นทั้งกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการมีส่วนร่วม และกระบวนการกลุ่มที่เป็นการระดมทรัพยากรในการสร้างพลังและอำนาจในการต่อรองให้สูงขึ้น^{๔๘}

ความหมายของเครือข่ายดังกล่าว มีความสอดคล้องกับความคิดเห็นของนักวิชาการหลายท่านที่มองความเป็นเครือข่ายในฐานะกิจกรรมที่ขับเคลื่อนทางสังคม โดยเป็นการอธิบายกระบวนการที่อิงอาศัยและสร้างความสัมพันธ์ในสังคมนมนุษย์ (social network)

จากแนวคิดดังกล่าว จะเห็นได้ว่า แนวคิดที่ให้คำจำกัดความของคำว่า “เครือข่าย” นั้น เริ่มต้นจากการอธิบายความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มหรือชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้ช่วยเหลือพึ่งพาจนกระทั่งการสร้างพลังและอำนาจการต่อรอง และต่อมาก็มีการขยายความสัมพันธ์นั้นไปสู่ระดับที่กว้างขึ้น โดยการเชื่อมโยงกับพันธมิตรอื่นๆ ในสังคม เป็นลักษณะของการสร้างประชาสังคม ที่นับว่า เป็นพัฒนาการอีกระดับหนึ่งของความเป็นเครือข่ายที่มีกลุ่มคนเข้ามามีส่วนร่วมในส่วนในการทำงานอย่างหลากหลาย ตามประเด็นปัญหาที่ต้องการผลักดัน/แก้ไข ซึ่งอาจจะมี ความซับซ้อนหรือเป็นประเด็นสาธารณะที่ต้องเกี่ยวข้องกับคนหลายกลุ่มมากขึ้น เช่นเดียวกับหน่วยชีวิตในระดับของเซลล์ที่มีการเชื่อมโยงกันจากจุดเล็กๆ จนกลายเป็นองคัพพและระบบปฏิบัติการภายในร่างกายที่ยิ่งใหญ่^{๔๙}

จากความหมายดังกล่าว จะเห็นได้ว่า เครือข่ายนั้น หมายถึง ความร่วมมือและการเปิดรับของฝ่ายต่างๆที่จะมีข้อตกลงร่วมกันในการทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้ร่วมกัน ซึ่งข้อกำหนดที่เกิดขึ้นนั้น เป็นความพยายามที่จะ

^{๔๗}อ้างแล้ว, หน้า ๘-๒๘.

^{๔๘}อ้างแล้ว, หน้า ๒๕-๓๑.

^{๔๙}อ้างแล้ว, หน้า ๒๙.

ระดมทรัพยากร กระบวนการ ความรู้ และวิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จ จากการร่วมมือ และการเปิดรับในสิ่งใหม่ในนั้นเสมอ

จากความหมายทั้ง ๓ นัยดังกล่าว จะเห็นได้ว่า เครือข่ายนั้น ได้ถูกนำมาอธิบายในมิติของความสัมพันธ์และปรากฏการณ์ทางสังคมมนุษย์มากกว่าการอธิบายในมิติของความสัมพันธ์และความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งในเชิงชีววิทยา ตามทัศนะของวิทยาศาสตร์กระบวนการทัศน์ใหม่ โดยเป็นการกล่าวถึงความร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรที่มีกิจกรรมคล้ายคลึงกันและขยายผลการทำงานหรือแนวคิดไปสู่กลุ่ม องค์กรอื่นๆ เพื่อเสริมสร้างพลังในการแก้ไขปัญหาและการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ โดยผ่านระบบการสื่อสารที่ทำให้สมาชิกในเครือข่ายมีโอกาสในการรับรู้ และเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน นอกจากนี้ยังได้พยายามอธิบายถึง คุณค่าแห่งความสัมพันธ์ ความเท่าเทียม ความร่วมมือ การต่อสู้ขัดแย้ง และการเชื่อมโยงที่เป็นทั้งแนวคิด หลักการ เครื่องมือ และวิธีการปฏิบัติ ที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายร่วมกันของทุกฝ่าย

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในประเด็นเกี่ยวกับผลลัพธ์และความคาดหวังที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน พบว่า

๑. สามารถขับเคลื่อนคณะสงฆ์ให้ดีขึ้น อยู่กฎระเบียบไม่เป็นที่ติเตียนของสาธุชน^{๕๐}
๒. ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร มีบางวัดเท่านั้นที่ใช้เครือข่ายทางสังคมอย่างเป็นประโยชน์และวัดส่วนใหญ่ ยังให้เครือข่ายทางสังคมเข้ามาใช้อย่างเต็มที่สักเท่าไร และความคาดหวังจากเครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ต้องมีความร่วมมือกันมากกว่านี้เพราะปัจจุบันการมีเครือข่ายทางสังคมมากเท่าไรทำให้เป็นที่รู้จักและเผยแผ่ที่ดีเยี่ยม^{๕๑}
๓. เครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนา ควรมีการประชุมพบปะ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และองค์ความรู้ให้สม่ำเสมอ เพื่อกระชับความสัมพันธ์ของสมาชิกและให้เกิดประสิทธิภาพต่อการดำเนินงานของเครือข่าย^{๕๒}
๔. การแทรกแซงทุกวัด ซึ่งเท่ากับการล่วงพระธรรมวินัยอย่างร้ายแรง โทษความผิดก็ไม่ต่างจากการกระทำ การแก้ปัญหาจึงต้องแก้ด้วยพระธรรมวินัย มิใช่ด้วยกฎหมายที่เหยียบย่ำพระธรรมวินัย^{๕๓}
๕. ล้มเหลว ความคาดหวังว่าราชณาจักรควรเข้ามาดูแลคณะสงฆ์ให้สมกับว่าศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่มีคนไทยนับถือ ๙๕%และเป็นศาสนาประจำชาติ^{๕๔}

^{๕๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑ เมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๕๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๒ เมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๕๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๓ เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๕๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๔ เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๕๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๕ เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๕.

๖. ผลความร่วมมือผลลัพธ์ความสามัคคี พัฒนาจิตใจ ใส่ใจ ดูแล พึ่งพา ช่วยเหลือ อาศัยร่วมกัน เจ้าหน้าที่รัฐ ชาวบ้านรอบวัด ผู้นำชุมชน ตามกรอบ ๖ ด้าน^{๕๕}

๗. คณะสงฆ์ในปัจจุบันมีความคาดหวังว่าขอให้พระสงฆ์ทำไปตามพระธรรมวินัย มีระเบียบ ทำตามกฎหมายที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ^{๕๖}

๘. ปัจจุบันเครือข่ายต่างๆ ส่วนใหญ่เน้นไปที่การบูรณาการในการจัดกิจกรรมร่วม ผลลัพธ์จึงเกิดในลักษณะของการจัดศาสนพิธี วันสำคัญต่างๆ แต่ความคาดหวังที่แท้จริง อยากให้เป็นไปในลักษณะช่วงเหลือแบ่งเบาภาระของเจ้าอาวาส ในลักษณะการเป็นที่ปรึกษาหรือไวยาวัจกร ไม่ใช่กระทำการแทนทั้งหมด รวมทั้งการช่วยวางระบบการบริหารจัดการวัด ซึ่งปัจจุบันวัดหลายวัดถูกวางระบบโดยยึดศูนย์กลางที่ เจ้าอาวาส เป็นหลัก เมื่อเจ้าอาวาสสมณภาพหรือเปลี่ยนแปลง ก็จะมีปัญหาในการสานต่องาน ระบบการบริหารจัดการที่ดีต้องไม่ยึดที่ตัวบุคคลเป็นหลัก^{๕๗}

๙. ในพระสูตรต้นตปิฎก กัมมิลสูตร ว่าด้วยเรื่องความเสื่อมของศาสนา จาริกเอาไว้มื่อนานพระกัมพิละ ได้ไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า และทูลถามว่าอะไรจะเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้พระสัทธรรม (ศาสนาพุทธ) ไม่ดำรงอยู่นาน ในเมื่อพระตถาคตปรินิพพานแล้ว พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดูกรกัมพิละ เมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว พวกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในศาสดา เป็นผู้ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในธรรม เป็นผู้ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในสงฆ์ เป็นผู้ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในสิกขา เป็นผู้ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงกันและกัน ดูกรกัมพิละ นี่แหละเป็นเหตุเป็นปัจจัยเครื่องให้พระสัทธรรมไม่ดำรงอยู่นาน ในเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว ฯ” พระพุทธเจ้าได้ฝากพระธรรมวินัยไว้ทั้งให้เป็นศาสดาของชาวพุทธ แล้วก็ฝากไว้ให้เป็นสิ่งที่เราจะต้องมีการรับผิดชอบในการที่จะศึกษาเล่าเรียนให้มีความรู้ความเข้าใจถูกต้องแล้วก็ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันไป พร้อมทั้งรักษาไว้ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ที่สุด นี่ก็เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ของพุทธศาสนิกชนหรือพุทธบริษัทต่อธรรมวินัย ในส่วนธรรมะนั้นก็เป็นหลักความจริงพร้อมทั้งความดีงามที่แสดงไว้โดยอิงอาศัยความจริงนั้นเพื่อเข้าถึงความจริงนั้น แต่ในส่วนวินัยนี้เราเน้นไปที่พระภิกษุ เพราะว่าพระภิกษุนั้นเป็นผู้ที่มุ่งหน้าปฏิบัติเพื่อจะเข้าถึงอุดมคติของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เรียกว่าตัดห่วงตัดกังวลอะไรต่างๆ ภายนอกมาหมด หุ้มเทอาจริง เพราะว่าในเมื่อเข้ามาเป็นกลุ่มชนที่จะประพฤติปฏิบัติตามระบบของพระพุทธเจ้า พระองค์ก็ถือว่าจะต้องประพฤติตามระบบและรูปแบบที่พระองค์วางไว้ เพราะว่าสมัคใจเข้ามาแล้ว อันนี้ก็เป็นธรรมดาว่าวินัยนั้นจะต้องเน้นสำหรับผู้ที่ตั้งใจสละความกังวล สละห่วงใยพันธะในทางโลกออกมาแล้ว มาเข้าสู่แนวทางการปฏิบัติเพื่อฝึกเข้าสู่จุดหมายของพระศาสนาอย่างแท้จริง สำหรับคนทั่วไปที่เราเรียกว่าชาวบ้านนั้น เขาก็มีความเลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้าเหมือนกัน แต่ยังไม่สามารถที่จะหุ้มเทได้โดยสมบูรณ์ ไม่สามารถอุทิศตัวได้เต็มที่ยังมีห่วงมีกังวลมีครอบครัว มีภาระในการทำมาหาเลี้ยงชีพต่างๆ เป็นต้น ในแง่นี้พระพุทธเจ้าจะไม่ได้บัญญัติวินัยเป็นข้อบังคับไว้ เพราะวินัยนี้เป็นเรื่องของ การบังคับแต่เป็นข้อบังคับสำหรับคนที่สมัคใจ คือเราจะให้ข้อบังคับแก่ใครก็เป็น การบังคับที่ว่า เขาสมัคใจรับ คือพระพุทธเจ้าที่จริงก็ไม่ไปบังคับใครนั่นเอง เป็นแต่เพียงพระองค์บัญญัติระบบ

^{๕๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๖ เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๕๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๗ เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๕๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๘ เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๖๕.

รูปแบบระเบียบไว้อย่างนี้แล้ว ถ้าเขาตกลงยินยอมเพราะเห็นชอบเขาก็สมควรเข้ามาแล้วก็ต้องปฏิบัติตามนั้น ถ้าเขายังไม่พร้อมเขาก็ไม่สมควรเข้ามา เพราะฉะนั้นวินัยนี้ก็ไม่ไปผูกพันบังคับเขาได้ อย่างไรก็ตามพระพุทธเจ้าก็วางหลักเกณฑ์ไว้เหมือนกันในการที่จะเป็นคนดีที่ชื่อว่าเข้ามาสู่พระพุทธศาสนา พระองค์ก็วางภาคปฏิบัติไว้เป็นพื้นฐาน อย่างที่เรารู้จักกันเรียกว่าศีล ๕ ที่จริงถ้าว่าตามหลักแท้ๆ แล้วเรียกว่า สิกขาบท ๕ สิกขาบท ๕ ก็คือข้อฝึกหัด ข้อฝึกหัดเพื่อให้เรามีชีวิตที่พัฒนาขึ้นไปในคุณความดียิ่งขึ้นไป พื้นฐานนี้ก็มี ๕ ข้อด้วยกัน มีข้อละเว้นจากปาณาติบาตเป็นต้น ดังเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้ว อันนี้ก็เท่ากับว่าเหมือนเป็นวินัยของคฤหัสถ์ แต่พระองค์ได้ตรัสข้อปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์ไว้อีก เช่นว่า กุศลกรรมบถ ๑๐ การเว้นจากอกุศลกรรมบถ ๑๐ เข้าสู่กุศลกรรมบถ ๑๐ อันนี้ท่านก็ถือกันว่าเป็นวินัยของคฤหัสถ์เหมือนกัน สำหรับอุบาสกอุบาสิกา นอกจากถือศีล ๕ แล้วก็ควรจะเข้าสู่หลักที่เรียกว่า กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการด้วย และนอกเหนือจากนี้พระพุทธเจ้ายังได้เคยตรัสแสดงคำสอนไว้สำหรับคฤหัสถ์อีกอย่างที่เราเรียกกันว่า สิงคาลโฆวาทะ หรือว่า สิงคาลกสูตร อันนี้ก็เป็นหลักเกี่ยวกับข้อปฏิบัติของคฤหัสถ์หลายประการ จนกระทั่งถึงเรื่องอบายมุข ๖ ทิศ ๖ การคบมิตร นี่ท่านก็ให้ถือว่าเป็นวินัยของคฤหัสถ์เช่นเดียวกัน^{๕๘}

๑๐. ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นมีทั้งผลดีและผลเสีย แก่คณะสงฆ์ เอะอะก็จะจับพระสีก ในขณะเรื่องบางเรื่องก็เป็นเรื่องของพระวินัยสงฆ์ เป็นอาบัติต่างๆไป ที่ปลงอาบัติได้ แต่โยมจะจับพระสีกลูกเดียว ความคาดหวังคือ ต้องการความเข้าใจ เมื่อพระทำผิดพระวินัยก็ว่าไปตามโทษ ตามอาบัติหาผิดทางบ้านเมืองก็ลงโทษจัดการให้สีกได้^{๕๙}

๑๑. สร้างความสัมพันธ์ที่ดีจากคณะสงฆ์สู่ชุมชนได้^{๖๐}

๑๒. การสร้างเครือข่ายทำให้เกิดความเข้มแข็งเกิดความร่วมมือกันในด้านวิธีการจัดการเครือข่ายที่ดีมีประสิทธิภาพและพัฒนาเครือข่าย^{๖๑}

๑๓. ยังไม่เห็นผลงานเป็นที่ประจักษ์... คาดหวังถ้ามีควรดำเนินการให้สังคมได้รับรู้ว่า มีเพื่ออะไร ทำอย่างไร ติดต่อกันได้^{๖๒}

๑๔. สร้างความสัมพันธ์ที่ดี ประชาสัมพันธ์ข่าวสารสู่พุทธศาสนิกชน^{๖๓}

๑๕. มีทั้งได้ประโยชน์ และเสียประโยชน์ หรือได้ประโยชน์ไม่เต็มที่ หวังว่าการสร้างเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์จะมีมากกว่าที่เป็นอยู่นี้ในอนาคต^{๖๔}

๑๖. ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ขอแยกออกเป็น ๒ กรณี คือ กรณีแรก เป็นการสร้างปรากฏการณ์ที่ดีสู่สังคมออนไลน์ ทำให้ประชาชนได้รับความสะดวกในการต่าง ๆ ตามความประสงค์ของตน เช่น ฟังเทศน์ออนไลน์ บริจาคในระบบออนไลน์ ถามตอบ

^{๕๘}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๙ เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๕๙}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๐ เมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๖๐}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๑ เมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๖๑}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๒ เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๖๒}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๓ เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๖๓}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๔ เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๖๔}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๕ เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๕.

ปัญหาทางออนไลน์ ฯลฯ เป็นต้น กรณีที่สอง ถ้านำเข้าสู่ระบบแบบผิด ๆ คณะสงฆ์ก็จะเกิดความมัวหมอง เสื่อมเสียจากบุคคลเพียงไม่กี่คน ดังนั้น การสร้างจิตสำนึกที่ดีของวงการสงฆ์จึงต้องมีการปลูกฝังอย่างเป็นระบบ จึงจะทำให้สังคมเครือข่ายของคณะสงฆ์มีความก้าวหน้าอย่างยั่งยืนได้ตลอดไป^{๖๕}

๑๗. ถ้าเอ่ยถึงระบบก็จำเป็นที่จะต้องนำ Technology ซึ่งเป็นระบบปฏิบัติการของโลกยุคปัจจุบันมาใช้กับทางคณะสงฆ์ให้มากขึ้นในทุกส่วนงาน ไม่เฉพาะแต่ด้านการช่วยเหลือกฎหมายแก่พระสงฆ์เท่านั้น แต่ในการบริหารงานคณะสงฆ์ก็จำเป็นต้องนำมาใช้เพื่อให้เกิดความรวดเร็วและเป็นปัจจุบัน จึงจะเกิดความเหมาะสมทันต่อโลก และไม่ทิ้งธรรม ซึ่งน่าจะเกิดผลดีมากกว่าผลเสีย^{๖๖}

๑๘. ผลลัพธ์จากเครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ถือว่ายังประสานงานกันไม่ดีเท่าที่ควร เนื่องจากบางเครือข่ายยังไม่เชี่ยวชาญทางด้านเทคโนโลยี การใช้สื่อโซเชียลมีเดีย ความคาดหวังที่อยากจะเห็นจากเครือข่ายของคณะสงฆ์คือ ความร่วมมือร่วมใจกันในทุกๆด้าน อันจะนำพาคณะสงฆ์ไทยให้มีความเจริญในทุกๆ ด้าน^{๖๗}

๔.๓ กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทย

ประเภทและรูปแบบของเครือข่ายจึงมีความแตกต่างกันไปตามนิยาม และกิจกรรมที่แต่ละกลุ่ม หรือผู้ที่ใช้กิจกรรมเครือข่ายกำหนดขึ้น โดยในที่นี้จะกล่าวถึงเกณฑ์บางประการในการจัดประเภทและรูปแบบของเครือข่าย เพื่อให้เหมาะสมกับการประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ของทุกฝ่ายดังนี้

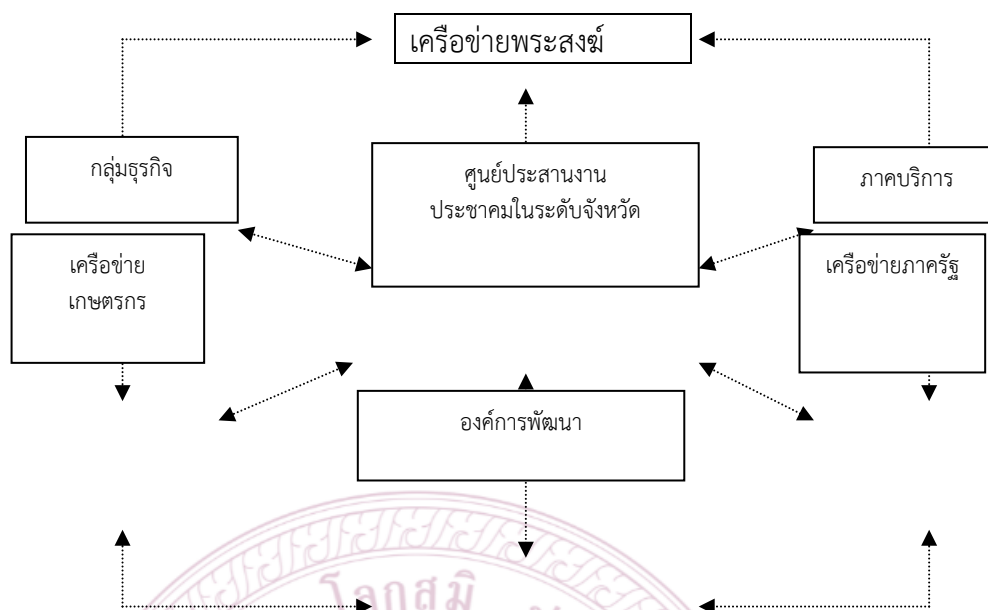
๑. เครือข่ายเชิงพื้นที่ (Area)
๒. เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (Issue)
๓. เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่

สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พบว่า โครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายเชิงพื้นที่ในสังคมไทยนั้น ส่วนใหญ่จะมีลักษณะของการประสานงานเข้าสู่การบริหารจัดการในส่วนกลางหรือในเขตพื้นที่ตามการปกครองขนาดใหญ่ เช่น ระดับจังหวัด หรือศูนย์ประสานงานในพื้นที่ โดยมีเครือข่ายที่มีความเข้มแข็งเป็นแกนนำหลักในการประสานงาน ดังแผนภาพต่อไปนี้

^{๖๕}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๖ เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๖๖}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๗ เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๖๗}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๘ เมื่อวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๖๕.



แผนภาพที่ ๔.๓ แสดงโครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายเชิงพื้นที่

ที่มา : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชาวิทยาการจัดการ, “รูปแบบของเครือข่าย”, เอกสาร
การสอนชุดวิชาการจัดการทรัพยากรมนุษย์, หน่วยที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร:

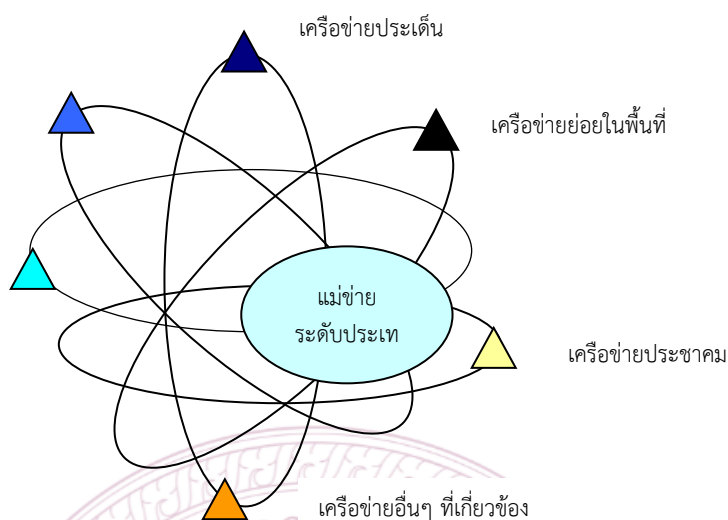
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔), หน้า ๘๘.

ลักษณะโครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายเชิงพื้นที่ดังกล่าว เป็นการกล่าวถึงกระบวนการทำงานของเครือข่ายในเชิงพื้นที่ ที่ทุกกลุ่ม องค์กร เครือข่าย และทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นเครือข่ายประชาคมในระดับจังหวัดหรือพื้นที่ โดยมีการทำกิจกรรมร่วมกันในลักษณะพหุภาคี ความเป็นเครือข่ายในรูปแบบนี้ ในสังคมไทยจะมีในบางพื้นที่ บางจังหวัดที่เครือข่ายภาคประชาชนมีความเข้มแข็งเท่านั้น แต่ในบางพื้นที่บางจังหวัด เครือข่ายเชิงพื้นที่ในภาพรวมของจังหวัดหรือตามพื้นที่ตามเขตการปกครองยังอยู่ในระหว่างการก่อตัวเพื่อพัฒนาศักยภาพในการเรียนรู้และความเป็นเครือข่าย

๑. เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (issue network) ได้แก่ เครือข่ายที่ใช้ประเด็นกิจกรรมหรือประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ต่างๆ เป็นปัจจัยหลักในการรวมกลุ่มองค์กร โดยมองข้ามมิติในเชิงพื้นที่ มุ่งเน้นการจัดการในประเด็นกิจกรรมนั้นๆ อย่างจริงจัง และพัฒนาให้เกิดความร่วมมือกับภาคีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๒. ลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรมนั้น สามารถแบ่งลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายได้อย่างมากมาย ตามประเด็นกิจกรรมและความสนใจที่เกิดขึ้นของฝ่ายต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน โดยไม่ได้ยึดติดกับพื้นที่ดำเนินการ แต่ใช้หลักของกิจกรรมหรือประเด็นที่เกิดขึ้นเป็นตัวกำหนด เช่น เครือข่ายป่าชุมชน เครือข่ายภูมิปัญญาชาวบ้าน เครือข่ายธนาคารหมู่บ้าน เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายด้านคุ้มครองผู้บริโภค เครือข่ายสิ่งแวดล้อม เครือข่ายปฏิรูปการศึกษา เครือข่ายสิทธิมนุษยชน เครือข่ายสุขภาพ ฯลฯ

กิจกรรมการทำงานของเครือข่ายสิ่งแวดล้อมย่อยในพื้นที่บางจังหวัด และมีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายประเด็นอื่นๆ ดังแผนภาพต่อไปนี้



แผนภาพที่ ๔.๔ แสดงความสัมพันธ์ของเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม

ที่มา : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชาวิทยาการจัดการ, “รูปแบบของเครือข่าย”, เอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการทรัพยากรมนุษย์, หน่วยที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔), หน้า ๘๙.

ภาพแสดงความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงของเครือข่ายตามประเด็นกิจกรรมนี้ จะเห็นได้ว่าการเชื่อมโยงกิจกรรมจากเครือข่ายกิจกรรมเล็กๆ เข้าเป็นเครือข่ายใหญ่ในระดับจังหวัดและระดับประเทศ โดยที่ทุกฝ่ายต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานในระยะเวลาและสถานการณ์ที่เหมาะสม และในขณะเดียวกันแต่ละเครือข่ายก็ทำหน้าที่ตามวัตถุประสงค์หลักของตน โดยไม่สูญเสียความเป็นเอกลักษณ์และความเป็นเครือข่ายที่มีเป้าหมาย

๑. เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นหรืออาศัยภารกิจ/กิจกรรมและการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคม ได้แก่ ภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และภาคองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นแนวทางในการแบ่งเครือข่าย โดยเป็นเครือข่ายที่มุ่งเน้นการดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของหน่วยงานหรือโครงสร้างหลักของกลุ่มผลประโยชน์นั้นๆ

๒. ลักษณะและโครงสร้างของเครือข่าย เครือข่ายประเภทนี้ มีการก่อตัวตามภารกิจของกลุ่มผลประโยชน์ โดยกลุ่มผลประโยชน์อาจให้การสนับสนุนในจัดตั้งเครือข่ายหรือเข้าไปเสริมสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และมีกระบวนการพัฒนาเครือข่ายให้มีแนวทางการดำเนินการที่สอดคล้องกับภารกิจ กิจกรรม และเป้าหมายหลักของกลุ่ม/หน่วยงานนั้นๆ ซึ่งเครือข่ายในแต่ละภาคส่วนนั้น อาจมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่และเครือข่ายประเด็นกิจกรรมได้ ถ้าแต่ละฝ่ายเห็นความสำคัญในการรวมพลังเพื่อการแก้ไขปัญหาในภาพรวม สำหรับสังคมไทยนั้น อาจแบ่งกลุ่มผลประโยชน์ได้ ๔ ภาคส่วนใหญ่ๆ ได้แก่

เครือข่ายภาครัฐ เช่น เครือข่ายสถาบันการศึกษา เครือข่ายกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยเครือข่ายองค์กรอิสระของภาครัฐเช่น สถาบันพระปกเกล้า สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นต้น

เครือข่ายภาคธุรกิจเอกชน เช่น เครือข่ายสภาหอการค้า สมาอุตสาหกรรม สมาคมผู้ส่งออกเครือข่าย SME ฯลฯ

เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น เครือข่ายเพื่อนตะวันออก เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือเครือข่ายด้านแรงงานสวัสดิการสังคมเครือข่ายมูลนิธิYMCA ฯลฯ

เครือข่ายภาคประชาชน เช่น เครือข่ายปราชญ์อีสาน เครือข่ายประมงพื้นบ้าน เครือข่ายสมัชชาคนจน เป็นต้น ขณะที่ สหทัยา วิเศษ^{๖๘} ได้แบ่งประเภทเครือข่ายออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ โดยยกกรณีตัวอย่างเครือข่ายในจังหวัดพะเยา คือ

๑. เครือข่ายที่แบ่งตามลักษณะการเกิดของเครือข่าย โดยเครือข่ายประเภทนี้ อาจแบ่งเป็นเครือข่ายในด้านต่างๆ อีก คือ ๑) เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งของภาครัฐ เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน เครือข่ายอาสาพัฒนาชุมชน เป็นต้น ซึ่งลักษณะของเครือข่ายดังกล่าว จะเป็นเครือข่ายที่มีกระบวนการทำงานและโครงสร้างที่ค่อนข้างเป็นทางการมีระเบียบกฎเกณฑ์ที่กำหนดมาจากภาครัฐ และได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในด้านต่างๆ ๒) เครือข่ายที่เกิดจากการสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งมีการรวมกลุ่ม/เครือข่ายตามประเด็นปัญหาสาธารณะที่เกิดขึ้น เช่น ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านการเงินชุมชน ด้านสุขภาพ ด้านเกษตรกรรม โดยลักษณะของเครือข่ายประเภทนี้จะเป็กลุ่ม/เครือข่ายที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ มีลักษณะที่ไม่เป็นทางการ มีการจัดโครงสร้างที่ง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน ซึ่งจะอยู่ในแนวนราบ (horizontal) ไม่มีประธาน มีการเปลี่ยนบทบาทในการนำเพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเอง ๓) เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการก่อตัวของภาคประชาชน หรือเครือข่ายภาคประชาชน โดยเป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ การสัมผัสประสบการณ์ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและเชื่อมโยงกระบวนการนั้นเป็นเครือข่าย เช่น เครือข่ายวัฒนธรรมพื้นบ้าน เครือข่ายปราชญ์ท้องถิ่น เป็นต้น

๒. เครือข่ายที่แบ่งตามลักษณะของกิจกรรม ได้แก่ เครือข่ายที่ดำเนินการโดยยึดภารกิจ/กิจกรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาเป็นเกณฑ์ในการแบ่งเครือข่าย โดยเป็นการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมเป็นครั้งคราวตามสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น เครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของภาครัฐ เป็นต้น

สรุป ประเภทของเครือข่าย แบ่งตามเชิงพื้นที่ เชิงประเด็นกิจกรรม และตามโครงสร้างหน้าที่ เครือข่ายเชิงพื้นที่ ได้แก่ ศูนย์ประสานประชาคมระดับจังหวัด เครือข่ายพระสงฆ์ ภาคบริการ เครือข่ายภาครัฐ องค์กรพัฒนา เครือข่ายเกษตรกร และกลุ่มธุรกิจ ส่วนเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม ได้แก่ เครือข่ายป่าชุมชน เครือข่ายภูมิปัญญา เครือข่ายธนาคาร เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายด้านคุ้มครองผู้บริโภค เครือข่ายสิ่งแวดล้อม เครือข่ายปฏิรูปการศึกษา เครือข่ายสิทธิมนุษยชน เครือข่ายสุขภาพ ฯลฯ และเครือข่ายตามโครงสร้างหน้าที่ ได้แก่ เครือข่ายภาครัฐ เครือข่ายภาคธุรกิจ

^{๖๘} สหทัยา วิเศษ, องค์การเครือข่ายในจังหวัดพะเยา, (เอกสารรายงานการวิจัยโครงการ “ความร่วมมือระหว่างเครือข่ายภาคประชาชนกับสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ”, เสนอ สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๒-๓. (อัคราณา)

เอกชน เครือข่ายองค์การพัฒนาเอกชน เครือข่ายภาคประชาชน เป็นต้น ในการรวมตัวเป็นเครือข่าย ทั้งสามประเภท ก่อให้เกิดความร่วมมือ ร่วมคิด ร่วมสร้างสรรค์ช่วยเหลือสังคมและพัฒนาเครือข่ายให้เข้มแข็ง

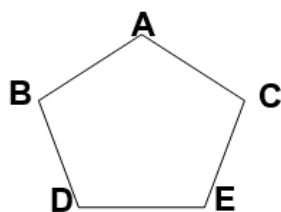
เครือข่ายภาคประชาชนและประชาสังคม เกิดขึ้นหลังจากเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ในปี ๒๕๓๙ - ๒๕๔๐ ทำให้ภาคประชาชนเกิดความสนใจและตื่นตัวในการพึ่งพาตนเองมากขึ้น โดย ในปี ๒๕๔๑ ได้มีการจัดตั้งทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) ซึ่งโครงการดังกล่าว ได้สร้างปรากฏการณ์การเรียนรู้ และการรวมพลังให้กับกลุ่ม องค์การเครือข่ายภาคประชาชนและประชาสังคมเป็นอย่างมาก โดยกองทุนดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อบรรเทาผลกระทบทางเศรษฐกิจ และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนทั้งในเมืองและชนบท เพื่อการฟื้นฟูวิกฤตเศรษฐกิจไปสู่การพึ่งตนเองในระยะยาว (สำนักงานกองทุนเพื่อการลงทุน) ในขณะเดียวกันก็มีการรวมตัวของประชาชนในนามของ “สมัชชาคนจน” ที่ดำเนินการเคลื่อนไหวเรียกร้อง ให้รัฐบาลแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ และผลกระทบจากโครงการพัฒนาของรัฐบาล นอกจากนี้ยังได้มีการจัดตั้ง สถาบันพัฒนาองค์การชุมชน(พอช.) ซึ่งเป็นหน่วยงานของภาครัฐ แต่มีแนวคิดในการสนับสนุน การมีส่วนร่วมจากฝ่ายต่าง ๆ และมีแนวคิดให้ชุมชนเป็นแกนหลักในการพัฒนาตั้งแต่ระดับชุมชนไปจนถึงระดับนโยบาย ซึ่งทำให้เกิดการเชื่อมโยงองค์การเครือข่ายภาคประชาชนที่หลากหลาย^{๒๙}

การสร้างเครือข่าย สามารถพิจารณาได้จากระบบสังคมชีวิต ซึ่งมีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ดังนั้นเราต้องสร้างโอกาสในการเชื่อมโยงเครือข่ายต่อไปเรื่อย ๆ มีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา(ลองผิดลองถูก) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสื่อสารจะต้องเข้ามามีบทบาทสำคัญในการสร้างเครือข่าย นั้น

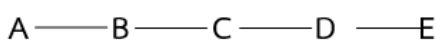
การส่งสาร : ข้อมูลหรือข่าวสารที่ส่งต้องชัดเจนให้ผู้รับเข้าใจง่าย

การรับสาร : ต้องพร้อมที่จะเปิดใจรับข้อมูลหรือข่าวสารอื่น ที่อยู่นอกเหนือจากความคิดที่ตนมีอยู่เดิมการส่งสารและการรับสารที่มีประสิทธิภาพจะส่งผลให้เกิดการขยายเครือข่ายออกไปในวงกว้างได้ นอกจากนี้ เครือข่าย ต้องมีจุดยืน มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน และพร้อมที่จะเชื่อมโยงกับองค์กรอื่นอยู่เสมอ รวมทั้งต้องมี ความยืดหยุ่น ไม่มีรูปแบบมีแน่นอนตายตัวนัก แต่เน้นให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของเครือข่ายเป็นสำคัญ

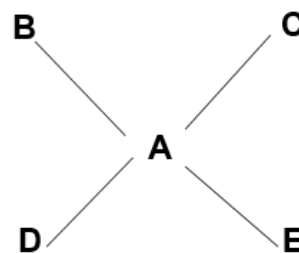
^{๒๙}สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, *เรียนรู้เพื่อแผ่นดิน*, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาองค์การชุมชน ธนาคารออมสิน, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒.(อัดสำเนา)



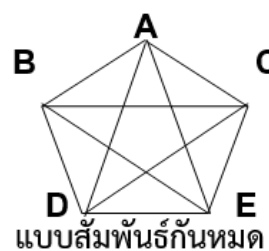
แบบวัฏจักร



แบบลูกโซ่



แบบซี่ล้อ



แบบสัมพันธ์กันหมด

แผนภาพที่ ๔.๕ แบบแผนการเกิดเครือข่าย (Pattern of Network)

ที่มา: ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ และ ปาริชาติ สถาปิตานนท์, การประชุมอย่างสร้างสรรค์ ศิลปะแห่งการสร้างพลัง เพื่อการเปลี่ยนแปลง Online ,accessed ๐๘/May/๒๐๐๖ Available from www.pat-tanathai.nesdb.go.th/PTFweb/Interesting_menu/PalangPandin/FileProject/Business/Rbusiness.doc

การเกิดเครือข่าย เครือข่ายแต่ละเครือข่าย ต่างก็มีจุดเริ่มต้นหรือถูกสร้างขึ้นด้วยวิธีการต่าง ๆ กัน สรุปได้เป็นหลัก ๓ ลักษณะ ดังนี้

๑. เครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติ เครือข่ายนี้มักเกิดจาก การที่ผู้คนมีความคิดตรงกัน ทำงานคล้อยคลึงกัน หรือประสบกับสภาพปัญหาเดียวกันมาก่อน มารวมตัวกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิด ประสบการณ์ ไปจนถึงร่วมกันแสวงหาทางเลือกใหม่ที่ดีกว่า เครือข่ายนี้มักมีเวลาการก่อร่างสร้างเครือขายนาน แต่เมื่อเกิดแล้ว ก็จะมีคามเข้มแข็งยั่งยืน และมีแนวโน้มที่เครือข่ายจะขยายตัวเพิ่มขึ้น

๒. เครือข่ายจัดตั้ง เครือข่ายนี้มักเกิดจากนโยบาย หรือการดำเนินงาน ของภาครัฐเป็นส่วนใหญ่ ภาคีสมาชิกที่เข้าร่วมเครือข่ายนี้ มิได้มีพื้นฐานความต้องการ ความคิด ความเข้าใจที่ตรงกันมาก่อน เป็นการรวมตัวแบบชั่วคราวชั่วคราวเป็นการเฉพาะกิจ ไม่มีความต่อเนื่องและมักจะจางหายไป ในที่สุด

๓. เครือข่ายวิวัฒนาการ เป็นเครือข่ายที่มีได้เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและมิได้จัดตั้ง แต่เป็นลักษณะของกระบวนการพัฒนา ผสมผสานอยู่ โดยเริ่มที่กลุ่มบุคคล / องค์กร มารวมกันด้วยวัตถุประสงค์กว้าง ๆ ในการที่จะสนับสนุนกันและเรียนรู้ไปด้วยกัน โดยอาจจะยังไม่มีเป้าหมาย

วัตถุประสงค์ร่วมเฉพาะใด ๆ เป็นเครือข่ายที่รวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือพัฒนาตนเองบ้าง มิได้เกิดจากแรงกระตุ้นภายในโดยตรงแต่แรก แต่เครือข่ายนี้สามารถพัฒนาเป็นเครือข่ายโดยธรรมชาติก็ได้^{๗๐}

การก่อตัวของเครือข่าย จำแนกออกเป็น ๓ ด้าน ตามลักษณะการก่อตัวได้แก่

๑. เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งและสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นเครือข่ายที่ภาครัฐหรือหน่วยงานบางแห่ง ต้องการส่งเสริมหรือเข้าไปจัดตั้ง เพื่อให้สอดคล้องกับตนเอง เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน เครือข่ายพัฒนาชุมชน เป็นต้น มีโครงสร้างความสัมพันธ์ในแนวดิ่ง ที่เป็นไปตามกระแสของแหล่งทุนและนโยบายของหน่วยงานนั้น ๆ

๒. เครือข่ายที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากความสมานฉันท์การร่วมแรงร่วมใจของฝ่ายต่าง ๆ ที่มองเห็นความจำเป็นในการเรียนรู้และการแก้ปัญหาาร่วมกันแล้วมารวมตัวกันเป็นเครือข่าย ที่มองเห็นความจำเป็นในการเรียนรู้และการแก้ปัญหาาร่วมกัน แล้วมารวมตัวกันเป็นเครือข่าย เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสพการณ์ ตลอดจนการพึ่งพาอาศัย โดยเป็นเครือข่ายที่มีการสื่อสารและความผูกพันที่มีชีวิตชีวา มีกระบวนการที่ประสานสอดคล้องกับความสนใจและความต้องการอย่างแท้จริงของสมาชิก มีแนวทางการดำเนินการที่เป็นอิสระจากการครอบงำของฝ่ายต่างๆ มีโครงสร้างความสัมพันธ์ในแนวราบ

๓. เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยสถานการณ์เป็นตัวกำหนด ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์และประเด็นปัญหาที่ทุกฝ่ายเห็นว่า จำเป็นต้องใช้ความเป็นเครือข่ายในการแก้ปัญหาและสร้างพลังในการเรียนรู้หรือต่อรอง เพื่อให้เกิดการพัฒนากิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง และมีผู้ประสานงานให้เครือข่ายมีความต่อเนื่อง เช่น เครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของภาครัฐ

แนวคิดในการจัดการเครือข่านั้น เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่ปัจเจกบุคคลเริ่มมีการติดต่อสื่อสารเพื่อที่คบค้าสมาคมกับบุคคลอื่น หรือกลุ่มและเครือข่ายอื่นๆโดยแนวคิดนั้นเป็นไปเพื่อที่จะพัฒนาศักยภาพของปัจเจกบุคคล และองค์กร เครือข่าย โดยคาดหวังถึงยุทธศาสตร์ความเป็นเครือข่ายในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ซึ่งแนวคิดดังกล่าว เป็นหลักการเบื้องต้นที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของบุคคลผู้ที่ได้เห็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมและมีความต้องการที่จะแก้ไขสถานการณ์นั้นด้วยพลังของกลุ่มและเครือข่าย

ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ ได้กล่าวถึงแนวคิดของการจัดการเครือข่าย โดยยกตัวอย่างแนวคิดการจัดการเครือข่ายของกลุ่ม “พันธมิตรแห่งดวงดาว” หรือ “Star Alliances” ว่า เกิดจากความคิดที่ของแกนนำในกลุ่มสายการบิน ผู้ประกอบการธุรกิจโรงแรม รถเช่า ธุรกิจการท่องเที่ยว และผู้โดยสาร ที่ต้องการเชื่อมโยงกระบวนการทางธุรกิจเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดผลที่ต่อการให้บริการและการจัดการเชิงธุรกิจ โดยจุดสำคัญของแนวคิด คือ การรวมกลุ่ม จากองค์กรที่เคยเป็นคู่แข่งให้หันหน้าเข้าหากัน ผนวกความร่วมมือ จนเป็นพันธมิตรในเชิงธุรกิจที่เอื้อประโยชน์ต่อกันและกัน แทนการทุ่มเทในการแข่งขันอย่างที่เป็นมาในอดีต โดยยึดจุดหมายร่วมและการจัดสรรผลประโยชน์ระหว่างกัน ซึ่งแนวคิดดังกล่าวก่อให้เกิดประเด็นเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการจัดการ

^{๗๐}ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ และ ปาริชาติ สถาปิตานนท์, การประชุมอย่างสร้างสรรค์ ศิลปะแห่งการสร้างพลัง เพื่อการเปลี่ยนแปลง, Online, accessed ๐๘/May/๒๐๐๖ Available from www.pattanathai.nesdb.go.th/PTFweb/Interesting_menu/PalangPandin/FileProject/Business/Rbusiness.doc

เครือข่าย ซึ่งมี ๖ ประการ โดยมีการประสานสอดคล้องกันอย่างเหมาะสมเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงเป็นแสงสว่างแห่งดวงดาว คือ

๑. จุดมุ่งหมายร่วมการทำงานเครือข่ายจะเกิดประสิทธิภาพสูง หากทุกฝ่ายสามารถกำหนดจุดหมายร่วมกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจุดหมายที่ทุกฝ่ายเห็นและต้องการให้เกิดขึ้น

๒. บุคคลในการทำงานของเครือข่ายนั้น บุคคลในเครือข่ายจะต้องมีจิตสำนึกร่วม มีความถนัดในงานที่ทำ และมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงาน รวมทั้งได้รับผลประโยชน์จากความเป็นสมาชิกในเครือข่าย

๓. การเชื่อมโยงการทำงานของเครือข่ายจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ในการเชื่อมโยงที่เหมาะสม โดยอาจเชื่อมต่อกันผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ การเชื่อมต่อโดยมีศูนย์ประสานงานและการเชื่อมต่อโดยเทคโนโลยี

๔. การสร้างความรู้สึกร่วม หลังจากการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายแล้ว ทุกฝ่ายจะต้องมีความสึกร่วมกับกระบวนการทำงานของเครือข่าย เพื่อให้เกิดพลังในการผลักดันเป้าหมาย

๕. การพัฒนาระบบที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ระบบการทำงานของเครือข่ายจะต้องสามารถและพัฒนาให้เกิดระบบการบริหารจัดการที่โปร่งใสและตรวจสอบได้จากทุกฝ่าย ซึ่งจะเป็นการสร้างความรู้สึที่ดีต่อทุกฝ่ายผู้ที่เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย

๖. การจัดระบบข้อมูลข่าวสารระบบการติดต่อสื่อสารและสารสนเทศ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อความยั่งยืนของเครือข่าย เพราะจะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทราบถึงกิจกรรมความเคลื่อนไหวของเครือข่าย

แนวคิดการจัดการเครือข่ายทั้ง ๖ ประการ สามารถนำมาเป็นเป้าหมายของการทำงานในเชิงรุกของเครือข่ายได้ ซึ่งสรุปเป็นแผนภาพ ดังต่อไปนี้^{๗๑}



แผนภาพที่ ๔.๖ แสดงการเชื่อมโยงของเครือข่าย “พันธมิตรแห่งดวงดาว”

^{๗๑} อ่างแล้ว, หน้า ๑๓.

ที่มา : ปารีชาติ สถาปิตานนท์ และ ชัยวัฒน์ธระพันธุ์, **สื่อสารกับสังคมเครือข่าย**, (กรุงเทพมหานคร : เอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตร ๓ “การสร้างเครือข่ายที่มีพลัง” สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓.

ในทางพุทธศาสนาสนับสนุนการรวมพลังเป็นหมู่คณะเป็นสหธรรมิกเพื่อประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์ความดีและความสงบเรียบร้อยในสังคม โดยให้บุคคลผู้ที่เป็นกัลยาณมิตรช่วยพัฒนาหมู่คณะให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้และการจัดการเพื่อประโยชน์และความสุขของคนหมู่มาก โดยมีหลักธรรมและวิธีการปฏิบัติที่ว่าด้วยการจัดการหมู่คณะและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอย่างมากมาย ดังเช่น หลักความสามัคคี ที่สนับสนุนความสามัคคีและการรวมกลุ่มของปัจเจกบุคคล กล่าวคือ เมื่อบุคคลมีการพัฒนาตนเองได้ดีแล้ว ย่อมก้าวไปสู่การพัฒนาชุมชน สังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ และสังคมที่เป็นส่วนหนึ่งของบุคคลนั้น ก็ทำหน้าที่ในการพัฒนาคน และทั้งปัจเจกบุคคล ชุมชน องค์กร ก็ยึดหลักการความสามัคคี คือการมอบความเป็นใหญ่แก่หมู่คณะในการที่จะจัดการและปกครองเพื่อมีชีวิตที่ดีร่วมกัน^{๗๒}

พลเดช ปิ่นประทีป ได้กล่าวถึงวงจรการพัฒนาประชาสังคมและเครือข่ายว่า มีขั้นตอนและกระบวนการที่หลากหลาย ที่ผู้ศึกษาควรทำความเข้าใจ รวมถึงการเข้าไปสนับสนุนตามขั้นตอนพัฒนาการต่างๆ ให้เหมาะสม โดยมีแนวทางและวงจรชีวิตของกลุ่ม และเครือข่าย ดังนี้

ขั้นที่ ๑ มีการรวมตัวกันชั่วคราวขึ้นนี้อาจจะเกิดขึ้นโดยบุคคลภายในกลุ่ม องค์กร ชุมชน หรือบางหน่วยงานที่เข้าไปส่งเสริมให้เกิดการรวมตัว อย่างเช่น การประชุมสัมมนา การพบปะสนทนา การเยี่ยมเยียน ฯลฯ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นแบบใดก็ตาม การรวมตัวกันชั่วคราวนี้ได้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน

ขั้นที่ ๒ ได้ความคิดได้แก่ คนที่เข้ามารวมตัวกันชั่วคราวนั้น เกิดแนวคิด วิธีการที่เหมาะสมกับตนเอง และมีแรงบันดาลใจอยากจะไปลงมือทำในกิจกรรมนั้น

ขั้นที่ ๓ เกิดการรวมกลุ่มช่วยเหลือกันเมื่อเกิดความคิดดีๆ ที่จะลงมือทำแล้ว การมีเพื่อนร่วมคิดนั้น จะช่วยทำให้เกิดการสานต่อ และการรวมกลุ่มกันตามธรรมชาติ

ขั้นที่ ๔ ร่วมคิดร่วมวางแผนการรวมกลุ่มในขั้นที่ ๓ จะมีการพัฒนาไปอีกขั้นก็ต่อเมื่อได้มีการคิดและการวางแผนอย่างเป็นรูปธรรมว่า จะทำอะไร ทำอย่างไร ทำที่ไหน ทำเมื่อไร จนเกิดเป็นแผนงาน โครงการ ของเครือข่ายที่จะดำเนินการต่อ

ขั้นที่ ๕ มีโอกาสได้ทำกิจกรรมโครงการที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะโดยทางใดก็ตาม เช่น ได้รับการสนับสนุนหรือระดมทุนมาดำเนินการเอง เป็นสิ่งที่ทำให้สมาชิกมีโอกาสได้ทำกิจกรรม

ขั้นที่ ๖ ร่วมกิจกรรม ร่วมประชุม ร่วมเรียนรู้โครงการของชุมชนหรือหน่วยงานเป็นที่มาของโอกาสในการพบปะ การประชุมสนทนา และการเรียนรู้ เป็นการดึงผู้คนในองค์กร เครือข่ายให้เกิดการเชื่อมโยงผูกพัน

ขั้นที่ ๗ เกิดความเป็นชุมชนองค์กรที่เข้มแข็งขึ้นเรื่อยๆ สิ่งนี้ค่อยๆ สะสมขึ้นมา และเป็น การดำเนินการจริง มีการตกลงหลักทางความคิด มีการปรากฏตัวของผู้นำตามธรรมชาติ มีการทดสอบกลั่นกรองจากสถานการณ์และเป็นการส่งสมมุติปัญญาจนเกิดการพึ่งตนเองของกลุ่ม

^{๗๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๕.

ขั้นที่ ๘ เป็นกลุ่มพึ่งตนเองได้ (self - reliance group) ด้วยภูมิปัญญาพึ่งตนเองของกลุ่มที่สะสมจนถึงระดับหนึ่ง เครือข่ายจะมีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะพึ่งพาตนเอง และนำพา กลุ่มขับเคลื่อนไปข้างหน้าด้วยตนเองในเรื่องต่างๆ

ขั้นที่ ๙ พัฒนาศักยภาพกลุ่มและขยายกลุ่มออกไปกลุ่มและผู้นำจะมีทักษะในการทำงานมากขึ้น สมาชิกกลุ่มมีการขยายตัวออกไป หรือเผยแพร่แนวคิดไปสู่กลุ่มอื่นๆ ด้วยผลงานที่กลุ่ม ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

ขั้นที่ ๑๐ เชื่อมโยงกลุ่มอื่นๆ เป็นเครือข่ายการร่วมกิจกรรมกับกลุ่มที่แข็งแรงและคนที่เข้มแข็งอื่นๆ จะนำมาซึ่งความรู้และความคิดใหม่ๆ ตลอดจนโอกาสในการพัฒนาของกลุ่มของตน การเรียนรู้ร่วมกันในลักษณะเครือข่ายเช่นนี้ พบว่า เป็นตัวเร่งที่สำคัญของกระบวนการชุมชนเข้มแข็งและประชาสังคมเครือข่าย^{๗๓}

จากการจัดขั้นตอนดังกล่าว จะเห็นได้ว่าวงจรชีวิตของเครือข่ายนั้นมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ความสนใจจากกลุ่มเล็กๆ ที่ได้สะสมความรู้ ความคิด ประสบการณ์ และการปฏิบัติการบนพื้นฐานของความรู้จริง แล้วก่อตัวเป็นเครือข่าย มีการสร้างแนวร่วมและกิจกรรมความสัมพันธ์ต่อกัน หลังจากนั้นจึงมีการขยายผลให้กว้างขวางออกไป มีการใช้ประโยชน์จากเครือข่าย และในช่วงหนึ่งก็มีการถดถอยหลังจากที่ได้ดำเนินการจนภารกิจนั้นประสบผลสำเร็จ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในประเด็นเกี่ยวกับกลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทย พบว่า

๑. คณะสงฆ์ทุกภาคส่วนร่วมมือกันเป็นพลังความสามัคคีจะทำให้คณะสงฆ์ไทยยั่งยืนและแข็งแรงโดยมีรัฐบาลให้การสนับสนุน ไม่ทำร้ายพระพุทธศาสนาอย่างที่เป็มาถึงทุกวันนี้^{๗๔}

๒. คณะสงฆ์มีแนวทางหรือกลไกในการพัฒนาเครือข่ายทางสังคม โดยทั้งสองฝ่ายต้องให้ความร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยอาจจะใช้วิธีทำสัญญาร่วมกัน (MOU) ก็ได้^{๗๕}

๓. เครือข่ายพระสงฆ์ควรจัดทำระบบฐานข้อมูล ประวัติและผลงานพระนักพัฒนาที่เป็นปัจจุบัน และเข้าถึงได้ง่าย เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการสืบค้นและติดต่อสื่อสารกัน และคณะสงฆ์ควรให้การสนับสนุนพระสงฆ์นักพัฒนาที่มีผลงานโดดเด่นและเป็นที่ยอมรับ^{๗๖}

๔. แก้ไขเพิ่มเติม พรบ.คณะสงฆ์ให้ทันกับเหตุการณ์ในปัจจุบัน ขอคัดค้านการออกกฎหมายปกครองคณะสงฆ์ที่ขัดต่อพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ดีแล้ว^{๗๗}

^{๗๓}พลเดช ปิ่นประทีป, องค์การการเงินชุมชน : ฐานการที่ขาดไม่ได้ของประชาสังคมไทย, ในซีพจรชุมชน : ทูทางสังคมจากฐานล่าง, เอกสารประกอบการประชุมประจำปี ว่าด้วยเรื่องชุมชน ครั้งที่ ๑, ๒๕๔๓), หน้า ๘-๑๐.

^{๗๔}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑ เมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๗๕}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๒ เมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๗๖}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๓ เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๗๗}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๔ เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๕.

๕. อุทิศศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อให้บุคลากรในองค์กรได้มีความรู้ความสามารถเท่าเทียมกับองค์กรอื่นๆ^{๗๘}

๖. การพัฒนาตามกรอบทั้ง ๖ ด้าน ด้านปกครอง ด้านศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ พร้อมทั้งผสานร่วมกับหน่วยงานรัฐ โดยการสนับสนุนการดำเนินงานของวัด^{๗๙}

๗. สาเหตุปัญหาการปกครองคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน มีสาเหตุจากปัญหาโครงสร้างการปกครองเพราะคณะสงฆ์ที่ถูกควบคุมโดยรัฐผ่านพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ (ฉบับที่ ๒ พ.ศ.๒๕๓๕ สาเหตุต่อมาคือการขาดประสิทธิภาพในการปกครองมาจากสาเหตุที่รวมศูนย์อำนาจการตัดสินใจไว้ที่ผู้ปกครองสงฆ์ระดับสูงซึ่งมีอำนาจและอิทธิพลต่อการปกครองคณะสงฆ์เนื่องจากระบบคณะสงฆ์ไม่มีการพัฒนาประสิทธิภาพผู้ปกครองคณะสงฆ์^{๘๐}

๘. ปัจจุบันมีหลายโครงการที่เปิดโอกาสให้เครือข่ายทางสังคมได้ช่วยขับเคลื่อนการบริหารจัดการวัด เช่น โครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุข ซึ่งเปิดโอกาสให้เครือข่ายทางชุมชนร่วมกันพัฒนาวัด เป็นต้น ในอนาคตหากอยากให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน ต้องเริ่มจากการที่หันกลับมามองศิลาจารวัดของพระภิกษุเสียก่อน เนื่องจากความศรัทธาจะเริ่มต้นได้ มิใช่เริ่มจากภายนอกวัด ต้องเริ่มจากภายในวัดเสียก่อน รวมทั้งการให้ความรู้ทั้งในส่วนทางโลกและทางธรรม เปลี่ยนทัศนคติเจ้าอาวาสจากคำว่า "วัดของเรา" เป็น "วัดของชุมชน" สำหรับเครือข่ายภายนอกก็ให้ช่วยกันอุปถัมภ์ค้ำชู ช่วยกันประชาสัมพันธ์ในกิจที่เป็นประโยชน์ที่พระภิกษุได้กระทำ เพื่อลบภาพที่สังคมภายนอกมองว่าพระสงฆ์ไม่ต้องทำงานอะไรอยู่กันสบายๆ^{๘๑}

๙. ทุกวันนี้ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งเป็นองค์ประกอบของ พุทธบริษัท ๔ บางกลุ่มก็มีลักษณะเป็นไปตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสเอาไว้ใน พระสูตรต้นตปิฎก จึงทำให้เกิดความเสื่อม และ ศรัทธาที่ลดน้อยถอยลงสำหรับคนในสังคมปัจจุบัน ดังนั้นเรามาดูเหตุและปัจจัยจากพุทธบริษัทที่ทำให้พุทธศาสนาเสื่อม และ หนทางที่จะทำให้พุทธศาสนากลับมาแข็งแกร่งด้วยพลังศรัทธาอีกครั้ง ถ้าต้องการให้ศาสนาหลุดพ้นจากความเสื่อม ก็หมายถึงการสังคายนา ครั้งใหญ่กับภิกษุ ภิกษุณี ให้อยู่ในพระธรรมวินัย ยำเกรงในศาสดา มีความเคารพในธรรม ให้วัดเป็นสถานที่เพื่อให้ความรู้ ไม่ใช่เป็นสถานที่เพื่อจัดพิธีกรรมที่ไม่เป็นไปตามหลักของพระพุทธศาสนา หรือ เป็นตราประทับเพื่อจะบอกว่าคนคนนี้ ได้ทำบุญ มาแล้ว สำหรับอุบาสก อุบาสิกา หนทางแก้ไขนั้นต้องเริ่มที่ตัวเราก่อน ในการทำความเข้าใจหน้าที่ที่แท้จริงของการเป็นพุทธมามกะ (ผู้ที่ประกาศตนนับถือพุทธศาสนา) เมื่อเริ่มได้จากตัวเราแล้วก็คอยบอกต่อ และ สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้เกิดขึ้น แฝงขยายให้เป็นวงกว้าง เพื่อให้พุทธศาสนายังคงดำรงอยู่ในทางที่ถูกที่ควร^{๘๒}

^{๗๘}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๕ เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๗๙}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๖ เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๘๐}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๗ เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๘๑}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๘ เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๘๒}สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๙ เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๖๕.

๑๐. สร้างบุคลากรที่มีความรู้เพื่อมารับมือกับสังคมปัจจุบัน^{๘๓}

๑๑. ให้เป็นสื่อในการประชาสัมพันธ์ และเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๘๔}

๑๒. การแสดงเจตนารมณ์ การแสวงหาจุดหมายร่วมกัน ธรรมนูญองค์กร การกำหนดความเชื่อพื้นฐานร่วมกัน สมรรถนะ การกำหนดความสามารถที่ต้องมีร่วมกัน มโนทัศน์ การกำหนดบทบาทของแต่ละฝ่าย และความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน ความรับผิดชอบต่อกัน โครงสร้างองค์กร การกำหนดกฎ ระเบียบที่ยึดโยงความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน กิจกรรมกิจกรรม การกำหนดโครงการ กิจกรรมที่ควรทำร่วมกัน^{๘๕}

๑๓. ติดต่อกัน ประสานงาน ทำงานร่วมกัน อย่างสม่ำเสมอ และให้การดำเนินการเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ไม่แตกแยก เป็น The One Team เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่สังคม สร้างความศรัทธาจากประชาชน^{๘๖}

๑๔. ใช้เป็นสื่อในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน^{๘๗}

๑๕. ไม่มีแนวทางหรือกลไกในการพัฒนาเลย และแต่ความสามารถของแต่ละบุคคล ความเข้มแข็งในอนาคตอันใกล้ คงยังไม่เกิดขึ้น สมควรที่พระสงฆ์ต้องทบทวนบทบาทของพระสงฆ์ให้มากขึ้น^{๘๘}

๑๖. ต้องมีการสร้างองค์ความรู้และกระบวนการใช้สื่อออนไลน์ให้ถูกต้องแก่บุคลากรของคณะสงฆ์อย่างเต็มรูปแบบ จัดการอบรมเสริมทักษะเป็นระยะ ๆ ติดตามความก้าวหน้าและการใช้ Technology ของบุคลากรคณะสงฆ์อย่างต่อเนื่อง^{๘๙}

๑๗. แนวทางกลไกที่จะทำให้การพัฒนาเครือข่ายเข้มแข็งละยังยืน คือทุกเครือข่ายต้องร่วมด้วยช่วยกัน ประชุมปรึกษาหารือกันอยู่เป็นประจำ แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ประสานงานติดต่อกันสม่ำเสมอ และในอนาคตควรมีเครือข่ายหลักที่เข้มแข็ง นำพาคณะสงฆ์ให้เจริญต่อไป^{๙๐}

^{๘๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๐ เมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๘๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๑ เมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๘๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๒ เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๘๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๓ เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๘๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๔ เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

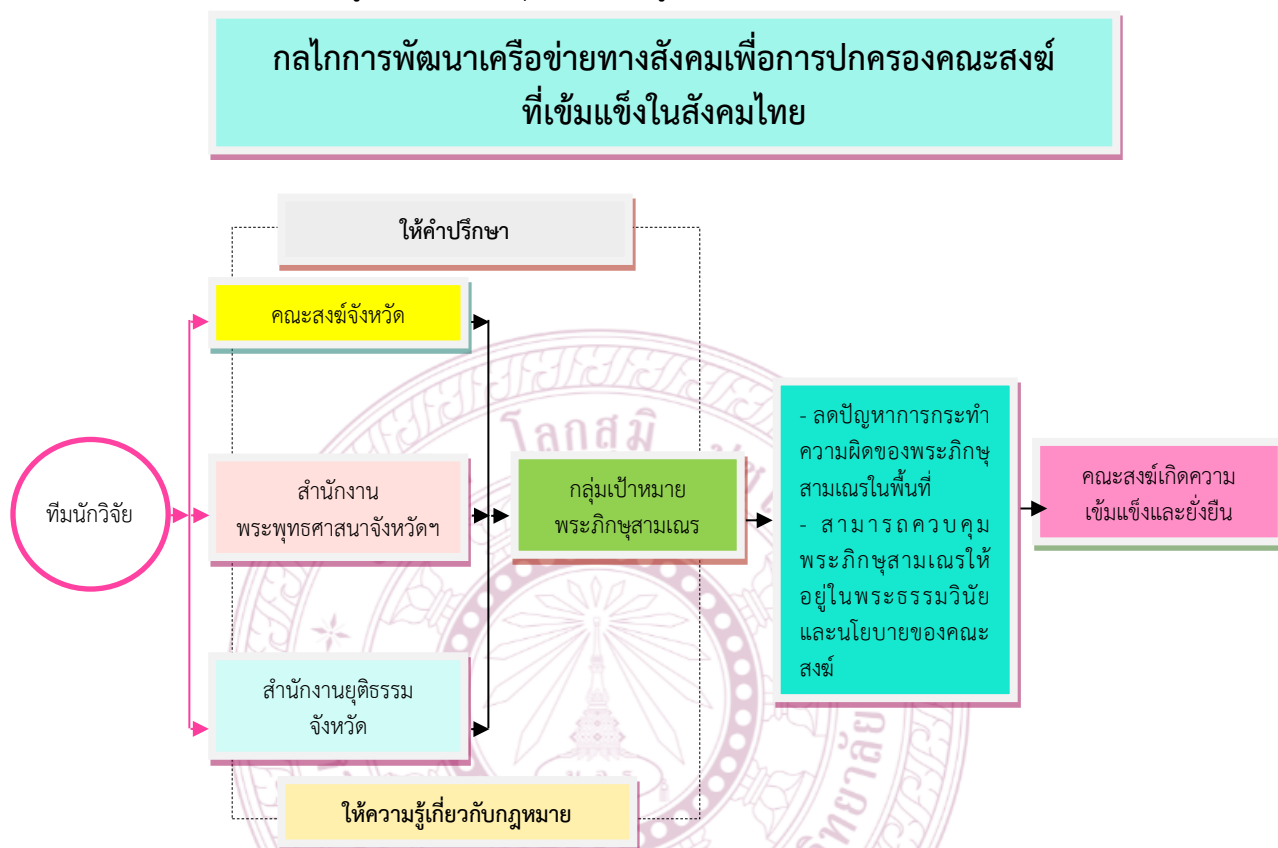
^{๘๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๖ เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๘๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๗ เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๙๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ ๑๘ เมื่อวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๖๕.

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย” ผู้วิจัยสามารถสรุปองค์ความรู้ได้ดังนี้



แผนภาพที่ ๔.๗ องค์ความรู้จากการวิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๗ จะเห็นได้ว่า กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย เริ่มต้นจากทีมนักวิจัยเข้าไปมีบทบาทในการส่งเสริมเครือข่ายทางสังคม ประกอบด้วย คณะสงฆ์จังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด และสำนักงานยุติธรรมจังหวัด ให้มีบทบาทในการให้คำปรึกษา การให้กำลังใจ การให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายกับกลุ่มเป้าหมายคือ พระภิกษุสามเณรในพื้นที่ เพื่อลดปัญหาการกระทำความผิดของพระภิกษุสามเณรในพื้นที่ และสามารถควบคุมพระภิกษุสามเณรให้อยู่ในพระธรรมวินัย และนโยบายของคณะสงฆ์ได้ ส่งผลให้คณะสงฆ์เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนในการปกครอง

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปในการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของคณะสงฆ์ไทย ๒) เพื่อศึกษาผลลัพธ์และความคาดหวังที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ๓) เพื่อนำเสนอกลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทย เป็นการวิจัยแบบผสมผสานของการวิจัย ๓ ประเภท คือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ทั้งนี้จากผลการวิจัยสามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญในกลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย ตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้

๕.๑.๑ สภาพทั่วไปในการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของคณะสงฆ์ไทย

เครือข่ายทางสังคมที่มีอยู่ในปัจจุบันของคณะสงฆ์ คือ ฆราวาส พุทธศาสนิกชน , หน่วยงานราชการ, องค์กรเอกชน, เครือข่ายทางคณะสงฆ์ด้วยตนเอง เครือข่ายทางสังคม ที่ควรมี คือ บ้าน วัด โรงเรียนและราชการ ชุมชนที่อยู่ใกล้วัด เข้ามาช่วยเหลือวัด เช่นการทำบุญในวันสำคัญเป็นต้น การสื่อสารทางออนไลน์เช่นเฟสบุ๊ค ช่วยประชาสัมพันธ์วัดให้รู้จักกว้างขวางขึ้น สื่อสารมวลชนต่างๆ ช่วยสนับสนุนในการเผยแพร่ของวัด หน่วยงานราชการ เข้ามาช่วยสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่นทางงบประมาณ เป็นต้น เครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบันนั้นจะมีการช่วยกันทำงานอย่างเหนียวแน่น ตลอดจนทุกภาคส่วนจะช่วยกันสนับสนุน อุปถัมภ์กันตามกำลังศรัทธา ผลงานจึงออกมาอย่างเป็นรูปธรรม แต่จะเป็นการบอกกล่าวกันด้วยวาจา เชิญชวนกันปากต่อปาก ซึ่งเท่ากับยังไม่มีการพัฒนาเท่าที่ควร ตรงนี้น่าจะได้รับการพัฒนาเป็นระบบ Technology มาสู่วงการคณะสงฆ์ โดยผู้บังคับบัญชาสนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้มีการพัฒนาและเรียนรู้ระบบสังคมออนไลน์อย่างเต็มรูปแบบ โดยเน้นในส่วนที่เป็นการส่งเสริมการทำความดี ช่วยเหลือสังคม พัฒนาชุมชน ฯลฯ

๕.๑.๒ ผลลัพธ์และความคาดหวังที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร มีบางวัดเท่านั้นที่ใช้เครือข่ายทางสังคมอย่างเป็นประโยชน์และวัดส่วนใหญ่ ยังให้เครือข่ายทางสังคมเข้ามาใช้อย่างเต็มที่สักเท่าไร และความคาดหวังจากเครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ต้องมีความร่วมมือกันมากกว่านี้เพราะปัจจุบันการมีเครือข่ายทางสังคมมากเท่าไรทำให้เป็นที่รู้จักและเผยแพร่ที่ดีเยี่ยม

ปัจจุบันเครือข่ายต่างๆ ส่วนใหญ่เน้นไปที่การบูรณาการในการจัดกิจกรรมร่วม ผลลัพธ์จึงเกิดในลักษณะของการจัดศาสนพิธี วันสำคัญต่างๆ แต่ความคาดหวังที่แท้จริง อยากให้เข้าไปในลักษณะช่วงเหลือแบ่งเบาภาระของเจ้าอาวาส ในลักษณะการเป็นที่ปรึกษาหรือไวยาวัจกร ไม่ใช่กระทำการแทนทั้งหมด รวมทั้งการช่วยวางระบบการบริหารจัดการวัด ซึ่งปัจจุบันวัดหลายวัดถูกวางระบบโดยยึดศูนย์กลางที่ เจ้าอาวาส เป็นหลัก เมื่อเจ้าอาวาสสมรณภาพหรือเปลี่ยนแปลง ก็จะมีปัญหาในการสานต่องาน ระบบการบริหารจัดการที่ดีต้องไม่ยึดที่ตัวบุคคลเป็นหลัก

๕.๑.๓ กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของสังคมไทย

กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย เริ่มต้นจากทีมนักวิจัยเข้าไปมีบทบาทในการส่งเสริมเครือข่ายทางสังคม ประกอบด้วย คณะสงฆ์จังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด และสำนักงานยุติธรรมจังหวัด ให้มีบทบาทในการให้คำปรึกษา การให้กำลังใจ การให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายกับกลุ่มเป้าหมายคือ พระภิกษุสามเณรในพื้นที่ เพื่อลดปัญหาการกระทำความผิดของพระภิกษุสามเณรในพื้นที่ และสามารถควบคุมพระภิกษุสามเณรให้อยู่ในพระธรรมวินัย และนโยบายของคณะสงฆ์ได้ ส่งผลให้คณะสงฆ์เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนในการปกครอง

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ จะกล่าวถึงกลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญและน่าสนใจและนำมาอภิปรายดังนี้

๕.๒.๑ สภาพทั่วไปในการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของคณะสงฆ์ไทย เครือข่ายทางสังคมที่มีอยู่ในปัจจุบันของคณะสงฆ์ คือ ขรวาส พุทธศาสนิกชน , หน่วยงานราชการ, องค์กรเอกชน, เครือข่ายทางคณะสงฆ์ด้วยตนเอง เครือข่ายทางสังคม ที่ควรมี คือ บ้าน วัด โรงเรียนและราชการ ชุมชนที่อยู่ใกล้วัด เข้ามาช่วยเหลือวัด เช่นการทำบุญในวันสำคัญเป็นต้น การสื่อสารทางออนไลน์เช่นเฟสบุ๊ค ช่วยประชาสัมพันธ์วัดให้รู้จักกว้างขวางขึ้น สื่อสารมวลชนต่างๆ ช่วยสนับสนุนในการเผยแพร่ของวัด หน่วยงานราชการ เข้ามาช่วยสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่นทางงบประมาณ เป็นต้น เครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบันนั้นจะมีการช่วยกันทำงานอย่างเหนียวแน่น ตลอดจนทุกภาคส่วนจะช่วยกันสนับสนุน อุปถัมภ์กันตามกำลังศรัทธา ผลงานจึงออกมาเป็นรูปธรรม แต่จะเป็นการบอกกล่าวกันด้วยวาจา เชิญชวนกันปากต่อปาก ซึ่งเท่ากับยัง

ไม่มีการพัฒนาเท่าที่ควร ตรงนี้น่าจะได้รับการพัฒนาเป็นระบบ Technology มาสู่วงการคณะสงฆ์ โดยผู้บังคับบัญชาสนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้มีการพัฒนาและเรียนรู้ระบบสังคมออนไลน์อย่างเต็มรูปแบบ โดยเน้นในส่วนที่เป็นการส่งเสริมการทำความดี ช่วยเหลือสังคม พัฒนาชุมชน ฯลฯ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **โชติ บดีรัฐ** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา"

ผลการวิจัย พบว่า ๑) สภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ ใน ๓ ด้าน มีผลดังนี้ ในการบริหารคน มีการสร้างและพัฒนาภาวะผู้นำบุคลากรทางพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพ ในการบริหารภาระงาน มีการออกกฎระเบียบในการปกครองคณะสงฆ์ และกำหนดโทษผู้ที่ละเมิดกฎระเบียบที่วางไว้ และในการบริหารองค์กร มีการทำงานเป็นทีม ๒) ประสิทธิภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ ใน ๓ ด้าน มีผลดังนี้ ในการบริหารคน มีการดำเนินไปอย่างรวดเร็วสนองต่องานที่มอบหมายให้ทำ โดยใช้คนตรงกับความรู้และความสามารถ ในการบริหารภาระงาน มุ่งบริหารอย่างประหยัด คุ่มค่าและสนองต่อความต้องการของผู้มาติดต่อ และในการบริหารองค์กร ได้เน้นในเรื่องสร้างศรัทธาเข้าวัดและปฏิบัติธรรมมากขึ้น ๓) ศักยภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ ใน ๓ ด้าน มีผลดังนี้ ในการบริหารคน มีการนำจุดเด่นของบุคลากรมาใช้ในการบริหารงาน และแก้ปัญหาจุดด้อยของบุคลากรในการบริหารงาน ในการบริหารภาระงาน มีการประยุกต์เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการบริหารงาน และในการบริหารองค์กร มีการจัดทำแผนงานหรือโครงการเพื่อพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง ๔) สำหรับแนวทางการพัฒนาการบริหารคน การบริหารภาระงาน และการบริหารองค์กรของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ ใน ๓ ด้าน มีข้อเสนอแนะดังนี้ ควรมีวิธีการพัฒนาคนให้เก่ง มีความรู้ความสามารถ ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักพระศาสนาที่ถูกต้อง โดยวิธีการส่งเสริมให้พระสังฆาธิการมีการศึกษาและพัฒนาภาวะผู้นำ มีการพัฒนาสมรรถนะภาระงานด้านการบริหาร โดยอบรมให้พระสังฆาธิการให้เป็นผู้ดำเนินการพัฒนาจิตใจ จริยธรรมคุณธรรมและให้มีความรู้และทักษะในเรื่องการป้องกันไม่ให้พุทธศาสนิกชนเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนา และตั้งมั่นความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนต่อไป^๑

๕.๑.๒ ผลลัพธ์และความคาดหวังที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร มีบางวัดเท่านั้นที่ใช้เครือข่ายทางสังคมอย่างเป็นประโยชน์และวัดส่วนใหญ่ยังให้เครือข่ายทางสังคมเข้ามาใช้อย่างเต็มที่สักเท่าไร และความคาดหวังจากเครือข่ายทางสังคมของคณะสงฆ์ต้องมีความร่วมมือกันมากกว่านี้เพราะปัจจุบันการมีเครือข่ายทางสังคมมากเท่าไรทำให้เป็นที่รู้จักและเผยแผ่ที่ดีเยี่ยม ปัจจุบันเครือข่ายต่างๆ ส่วนใหญ่เน้นไปที่การบูรณาการในการจัดกิจกรรมร่วม ผลลัพธ์จึงเกิดในลักษณะของการจัดศาสนพิธี วันสำคัญต่างๆ แต่ความคาดหวังที่แท้จริง อยากให้เป็นไปในลักษณะช่วงเหลือแบ่งเบาภาระของเจ้าอาวาส ในลักษณะการเป็นที่ปรึกษาหรือไวยาวัจกร

^๑โชติ บดีรัฐ, "การบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา", วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (คณะรัฐประศาสนศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ฯ), ๒๕๕๕.

ไม่ใช่กระทำการแทนทั้งหมด รวมทั้งการช่วยวางระบบการบริหารจัดการวัด ซึ่งปัจจุบันวัดหลายวัดถูกวางระบบโดยยึดศูนย์กลางที่ เจ้าอาวาส เป็นหลัก เมื่อเจ้าอาวาสสมณภาพหรือเปลี่ยนแปลง ก็จะมีปัญหาในการสานต่องาน ระบบการบริหารจัดการที่ดีต้องไม่ยึดที่ตัวบุคคลเป็นหลัก สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูพิพิธพัฒนโสภณ (สุบิน สุขเมธ)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "รูปแบบการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักอปริหานิยธรรม ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒" ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักอปริหานิยธรรมในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๒ มีการส่งเสริมให้มีความเข้มงวดกวดขันในพระวินัย ตลอดทั้งกฎและระเบียบและกฎหมายบ้านเมืองที่เกี่ยวข้อง โดยให้ยึดปฏิบัติทั้งต่อตนเองและผู้อื่น หากเมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้น ก็ให้มีการผ่อนผันอนุโลมอาศัยหลักพรหมวิหารธรรมและพระวินัยเป็นที่ตั้ง มิให้มีการตัดสินด้วยอำนาจแห่งอคติ แต่ให้คำนึงถึงความถูกต้องและเหมาะสมตามพระพุทธานุญาตโดยใช้วิธีการ "เข้มงวด กวดขัน ผ่อนผัน และอนุโลม" ตามลำดับสถานการณ์ต่างๆ

ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักอปริหานิยธรรมในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๒ ๑) ด้านการปกครองพระภิกษุสามเณรควรมีการกระจายอำนาจการปกครองภายในวัดไปยังกลุ่มที่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัดเช่น มีกรรมการบริหารวัด ที่สามารถบริหารจัดการวัด ร่วมกับเจ้าอาวาสได้อย่างมีประสิทธิภาพ ๒) ด้านการบริหารจัดการวัดควรมีการวางแผน นโยบาย แผนผังการบริหารจัดการวัดที่ชัดเจน เป็นระบบและต่อเนื่องเป็นรูปธรรมประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมและตรวจสอบได้อย่างไม่ยุ่งยาก ๓) ควรดำเนินการประชุมการระงับอธิกรณ์ของพระสังฆาธิการภายในพื้นที่ปกครองเป็นประจำ^๒

๕.๑.๓ กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย เริ่มต้นจากทีมนักวิจัยเข้าไปมีบทบาทในการส่งเสริมเครือข่ายทางสังคม ประกอบด้วย คณะสงฆ์จังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด และสำนักงานยุติธรรมจังหวัด ให้มีบทบาทในการให้คำปรึกษา การให้กำลังใจ การให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายกับกลุ่มเป้าหมายคือ พระภิกษุสามเณรในพื้นที่ เพื่อลดปัญหาการกระทำความผิดของพระภิกษุสามเณรในพื้นที่ และสามารถควบคุมพระภิกษุสามเณรให้อยู่ในพระธรรมวินัย และนโยบายของคณะสงฆ์ได้ ส่งผลให้คณะสงฆ์เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนในการปกครอง สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูสุตธรรมพิทักษ์ (น้ำผึ้ง สุธมโม)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์" ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรม แนวคิด และทฤษฎีที่เหมาะสมกับการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ คือหลักอปริหานิยธรรม ๗ ดังนี้ ๑) ด้านหมั่นประชุมเนืองนิตย์ พระสังฆาธิการส่วนภูมิภาคตั้งแต่เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด จนถึงเจ้าอาวาส ควรจะมีการประชุมตามมติของเถรสมาคม ถือว่าเป็นการประชุมรับนโยบาย ปรึกษา แนะนำ แก้ไขทุกปัญหา ทุกระดับ เป็นแนวทางเดียวกันตลอดสาย ควรจะมีการรายงานการประชุมในทุกระดับให้ผู้บังคับบัญชาได้รับทราบด้วย ควรจะมีการจัดการประชุมอย่างต่อเนื่องในหมู่ผู้บริหารพระสังฆาธิการ ๒) พร้อมเพรียงกันประชุม ต้องเคารพกฎระเบียบ มีมารยาทที่ดีในการประชุม เคารพประธานในการประชุม ๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ

^๒พระครูพิพิธพัฒนโสภณ (สุบิน สุขเมธ), "รูปแบบการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักอปริหานิยธรรม ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

ผู้ปกครองคณะสงฆ์ควรจะปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย และกฎหมายของบ้านเมือง ๔) ภิขุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น ควรให้ความเคารพและให้เกียรติกันตามอาวุโส เพื่อความสามัคคีกันในหมู่คณะสงฆ์ ๕) ไม่ละอำนาจัดตนหาความยากที่เกิดขึ้น การเสียสละที่ดี การมีใจเมตตาปราณีกับผู้อื่นก็ดี เป็นคุณธรรมที่จะช่วยปิดกั้นความโลภอำนาจัดตนหาที่จะเกิดขึ้นในจิตได้ จึงสมควรอย่างยิ่งที่พระสังฆาธิการทุกระดับชั้นการปกครองควรประพฤติปฏิบัติอยู่ ๖) ยินดีในเสนาสนะ ควรดูแลเสนาสนะที่อยู่อาศัยให้สะอาดเรียบร้อย ๗) สพรหมจารีผู้มีศีลดีงามยังไม่มาขอให้มา ควรมีนโยบายเข้มงวดในการรับผู้เข้ามาบวช ตามกฎระเบียบพระอุปัชฌาย์ สำหรับแนวทางการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ดำเนินการได้ดังนี้ ๑) การวางแผน : ผู้บริหารควรจะมีการวางแผนการปกครองอย่างต่อเนื่อง มีการประชุมปรึกษาผู้บริหารเพื่อวางแผนให้เป็นไปในทิศทางที่กำหนด ๒) การจัดองค์การ: จัดโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ให้มีการปรับเปลี่ยนพัฒนาอยู่เสมอ เปิดโอกาสให้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาบริหารงาน มีการเปลี่ยนแปลงบุคลากรที่เหมาะสมเข้ามาทำหน้าที่ ๓) การสั่งการ: พระสังฆาธิการ เป็นเจ้าพนักงานของรัฐ มีหน้าที่ในการกำกับดูแลพระภิกษุ สามเณร ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม ๔) การประสานงาน: พระสังฆาธิการ ควรจะมีการประสานงานติดต่อกับผู้ช่วยเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัดเป็นต้น ร่วมมือร่วมใจกันทำหน้าที่ดูแลรักษาความเรียบร้อยให้ดี ในเขตพื้นที่นั้น ๆ ๕) การควบคุม: พระสังฆาธิการมีหน้าที่ในการควบคุมทรัพยากรการปกครองคณะสงฆ์ทั้งปวง ให้เป็นไปตามลำดับชั้นการปกครอง การตรวจสอบการเงินภายในแต่ละวัด ผู้ปกครองควรจะนำเสนอเป็นรายงานประจำปีแจ้งให้เจ้าคณะจังหวัดทราบ^๓

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง “กลไกการพัฒนาการพัฒนาศูนย์ทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. คณะสงฆ์ร่วมมือกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรออกระเบียบว่าด้วย การพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย

๒. คณะสงฆ์ร่วมมือกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย

๓. คณะสงฆ์ร่วมมือกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรควรกำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาความดีความชอบให้ชัดเจน และนำไปใช้อย่างเท่าเทียม

^๓พระครูสุตธรรมพิทักษ์ (น้ำผึ้ง สุทธิโม), “การพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑. จัดอบรมพระสังฆาธิการและเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง
๒. จัดสถานที่สำหรับการพบปะและเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่าย
๓. จัดกิจกรรมระหว่างเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย
๒. ควรศึกษาประสิทธิภาพการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย
๓. ควรศึกษากลยุทธ์การพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย



บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : บริษัทซัคเซสมีเดียจำกัด, ๒๕๔๓.

จันทราณี สงวนนาม. เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง. กรุงเทพมหานคร : ม.ท.ป., ๒๕๓๖.

จุมพล นิมพานิช. การบริหารและการพัฒนาองค์การ หน่วยที่ ๔. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๕.

ชาญชัย อาจิมสมาจาร. การบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริม. ๒๕๔๐.

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. “เอกสารการวิจัยส่วนบุคคลในลักษณะวิชา สังคมจิตวิทยา เรื่องการพัฒนา
กิจกรรมคณะสงฆ์เพื่อความมั่นคงแห่งชาติ”. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยป้องกัน
ราชอาณาจักร . ๒๕๒๖.

ไชย ณ พล. การปกครองของพระพุทธเจ้าระบอบธรรมมาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย,
๒๕๓๗.

ติน ประยูรฤทธิ์. หลักการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙.

ถวิล เกื้อกุลวงศ์. การบริหารการศึกษสมัยใหม่ : ทฤษฎี วิจัย และปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร :
ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐.

ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ. วิทยาการบริหารสำหรับนักบริหารมืออาชีพ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

ธงชัย สันติวงศ์. องค์การและการบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๔๓.

ธนา ประมุขกุล. บทความปริทัศน์. ขอนแก่น : ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพเขต ๖, ๒๕๔๗.

นภนาท อนุพงศ์พัฒน์. “บทบาทและผลงานของมหาเถรสมาคม”. รายงานการวิจัย.
กรุงเทพมหานคร : ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

นฤมล นิราทร. การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณาบางประการ. กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓.

ปวย อึ้งภากรณ์. ศาสนธรรมกับการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โกลด์คิมทอง, ๒๕๓๐.

ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ถิระพันธุ์. สื่อสารกับสังคมเครือข่าย. กรุงเทพมหานคร :
เอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตร ๓ “การสร้างเครือข่ายที่มีพลัง” สถาบัน
ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, ๒๕๔๖.

พินิจดา วีระชาติ. การฝึกอบรมกับการพัฒนาอาชีพ. กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๔๓.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด. กรุงเทพมหานคร : วัดราชโอรสาราม, ๒๕๔๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.

_____. จัดระเบียบสังคมตามคตินิยมแห่งสังฆะ. พิมพ์ ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๕.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย .๒๕๔๐.

พระธรรมวรานายก (โอภาส นิรุตติเมธี). ธรรมปริทัศน์ “๔๖”. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาอุทัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี). คนสำราญงานสำเร็จ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๕๐.

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอูน). เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข สรส, ๒๕๔๗.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต). คุณธรรมสำหรับนักบริหาร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๓๙.

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล). การบริหารวัด. พิมพ์ครั้งที่ ๙. นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๑.

พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). ทางสายกลางของการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๐.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). พระสงฆ์กับการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. มงคลดอทพีบีแอลเล่ม ๔. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์, ๒๕๕๒.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. วิสุมิธรรมคณาจารย์ ๑ ตอน ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์, ๒๕๕๐.

รังสรรค์ ประเสริฐศรี. องค์การและการจัดการงานบุคคลหน่วยที่ ๑๑. พิมพ์ครั้งที่ ๖ . นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๓.

วิทย์ วิศเวทย์ และเสฐียรพงษ์ วรรณปก. พระพุทธศาสนา ส ๐๔๑๐-๐๔๑๑. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๔.

วิโรจน์ สารัตนะ. การบริหารหลักการทฤษฎี และประเด็นทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๒.

วิลาวรรณ รัตพิศาล. การบริหารทรัพยากรมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิจิตรหัตถกร, ๒๕๕๐.

วิลาวรรณ รพีพิศาล. **การบริหารทรัพยากรมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิจิตร
หัตถกรรม, ๒๕๕๐.

วิศิษฐ์ วังวิญญู. **ความหมายเครือข่าย**. เชียงราย : เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง “การสนทนา
อย่างสร้างสรรค์” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ, ๒๕๔๖.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่นๆ. **ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร,
๒๕๔๕.

เศวณิต เศณนานนท์. **ภาวะผู้นำ Leadership**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. นครราชสีมา : ภาควิชาพื้นฐาน
การศึกษา คณะวิชาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๑.

สนธยา พลศรี. **เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินต์ติ้ง เฮ้าส์,
๒๕๕๐.

_____. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์,
๒๕๔๗.

สมใจ ลักษณะ. **การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๙.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม ๓**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๕.
กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

สมบูรณ์ สุขสำราญ. **การพัฒนาชนบทตามแนวพุทธวิธี ศึกษากรณี : พระสงฆ์กับนักพัฒนา**.
กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๓๐.

สมยศ นาวิการ. **การบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๔.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. **สังคมไทย : แนวทางวิจัยและการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัย
พฤติกรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

สมิทธิพล เนตรนิมิตร. ผศ.ดร.. **ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในอริยวินัย : วิถีชีวิตและบทบาทของ
พระสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

สหทัยา วิเศษ. **องค์การเครือข่ายในจังหวัดพะเยา**. เอกสารรายงานการวิจัยโครงการ “ความร่วมมือ
ระหว่างเครือข่ายภาคประชาชนกับสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ”. เสนอ
สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๗.

สาคร สุขศรีวงศ์.ดร.. **การจัดการ : จากมุมมองนักบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัท
จี. พี. ไชเบอร์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๓.

สิทธิ บุตรอินทร์. และคณะ. **“สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ- วโรรส : งานและ
พระดำริด้านการศึกษาและการปกครอง”**. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์
พุทธศาสตร์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

สุจิตรา ธนानันท์. **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๐.

สุธี สุทธิสมบูรณ์ และสมาน รังสียกฤษฎ์. **หลักการบริหารเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
ก.พ., ๒๕๓๖.

สุนทร ธีรชัย. **สถาบันทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ รัฐศาสตร์แนวพุทธศาสตร์.**

กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๐.

สุปรียา กมลาคณ์. **กลยุทธ์การบริหาร.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๔๕.

สุเมธ แสงนันทนวล. **ภาวะผู้นำกับธรรมาภิบาลในการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น.**

กรุงเทพมหานคร : ส.เจริญ การพิมพ์, ๒๕๕๒.

สุรศักดิ์ ปาเฮ. “สู่มิติการเป็นนักบริหารการศึกษามืออาชีพ”. **วารสารวิชาการ.** ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๖ มิถุนายน, ๒๕๔๓.

เสถียร โพธิ์นันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

เสน่ห์ จัยโต และคณะ. **การจัดการทรัพยากรมนุษย์หน่วยที่ ๔.** นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๗.

เสรี พงศ์พิศ. **วัฒนธรรมองค์การของโลกยุคใหม่ เครือข่าย ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มข้น ชุมชนเข้มแข็ง.** กรุงเทพมหานคร : สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, ๒๕๔๘.

องค์การศึกษา วัฒนธรรม ศาสนา. **ศาสนพิธี เล่ม ๒.** พระนคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๕.

อนิวัช แก้วจำนง. **การจัดการทรัพยากรมนุษย์.** สงขลา : บริษัทนำศิลป์โฆษณาจำกัด, ๒๕๕๒.

(๒) วิทยานิพนธ์/รายงานการวิจัย :

โชติ บดีรัฐ. “การบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต.** คณะรัฐประศาสนศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ฯ, ๒๕๕๕.

นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง. “รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก” **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระครูพิพิธพัฒนโสภณ (สุบิน สุขเมโธ). “รูปแบบการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักการบริหารนิยม ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระครูศรีปริยัตยาภิวัฒน์.ดร “เจตคติของเยาวชนที่มีต่อพระสงฆ์เขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๐”. **รายงานการวิจัย.** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระครูสันติธรรมาภิรัต (บุญชัย สุนตโกโร). “การพัฒนาแบบการปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระครูสุตธรรมพิทักษ์ (น้ำผึ้ง สุธมโม). “การพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระเทพปริยัติเมธี. กลยุทธ์การบริหารจัดการองค์กรคณะสงฆ์ ในเชิงกระบวนการและผลสัมฤทธิ์ ใน **สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต ๒๕๖๑**. พระนครศรีอยุธยา: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

พระเทพรัตนสุธี สมศักดิ์ โชติธโร. “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระมหาสมเดช วงศ์ธรรม. “การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์อีสาน : กรณีศึกษาวัดธรรมยุตนิภา และวัดมหานิกายจังหวัดร้อยเอ็ด”. **ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐.

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่). “การมีส่วนร่วมของพุทธบริษัทในสมัยพุทธกาลเกี่ยวกับการวินิจฉัยอธิกรณ์”. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระศรีวิสุทธิคุณ (สฤชต์ ประธาตุ). “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการแก้ปัญหาในทางพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีอธิกรณ์สมณะ”. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระอุดมสิทธินายก. “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะและเครือข่ายทางสังคมเพื่อลดเหล้าบุหรี่เชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดนนทบุรี”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒.

มรกต สิงห์แพทย์. “การวิเคราะห์ลักษณะประชาธิปไตยในพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒.

(๓) บทความ :

ชลวิทย์ เจียรจิตต์และคณะ. “นวัตกรรมทางสังคมกับแนวทางการพัฒนาเครือข่าย สัมมาชีพชุมชนอย่างยั่งยืน”. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ มีนาคม-เมษายน ๒๕๖๕.

ดอนลาร์ เสนาและวรพล วรสุวรรณโรจน์. “เครือข่ายทางสังคมกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเชิงพื้นที่ ตามยุทธศาสตร์สี่แยกอินโดจีน”. **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์**. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๓.

อติเทพ ผาหา. “กำเนิดและพัฒนาการรูปแบบการปกครองแบบสังฆาธิปไตยของคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล”. **บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒. เมษายน-มิถุนายน, ๒๕๕๑.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กาญจนา นาคสกุล. **พุทธางกูร ขีณาสพ สมณะ พระสงฆ์ พระสงฆ์ปุณฺณ พระอริยสงฆ์**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.sakulthai.com/DSakulcolumnndetail.asp?stcolumnid=

๖๔๔&stissueid=๒๔๓๑&stcolcatid=๒&stauthorid=๑๙>. [๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔].

พระครูศรีเมธังกร. "สังฆะ"ในทัศนะท่านพุทธทาส. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.buddhadasa.org/html/articles/๑_bdb/sangha.html. [๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔].

พระราชสุทธินายกมณฑล (เจริญ ฐิตธมโม). บทบาทของพระสงฆ์กับสังคมไทย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.palipage.com/watam/piyapan๔/K๐๐๐๕๕.htm>. [๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔].

๒. ภาษาอังกฤษ :

I. Book

Bowditch. James L. and Buono. Anthony F. **A Primer on Organizational Behavior**. New York : John Wiley and Sons, 1990.

Koontz. Harold and Heize Weihrich. **Essential of management**. 5th. Singapore : McGraw-Hall, 1990.

Luther Gulick and Lyndall Urwick. **Papers on the Science of Administration**. New York : Institute of Public Administration, 1937.

Margaret J. Wheatley. **Leadership and the new science : Discovering order in a chaotic world**. 2nd Edition. San Francisco : Berrett-Koehler Publishers, 1999.

Price. Alan. **Human Resource Management In a Business Context**. 2nd edition. London : Thomson Learning. 2004.



ภาคผนวก



ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ ว.๐๗๘



หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภoringน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๘ มีนาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบเรียน พระครูปริยัติคุณาวุธ รองเจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วยกระผม พระครูธรรมธรรฐาพร ฉายา ปกสฺสโร สังกัด หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ให้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย” เลขที่สัญญา ว. ๐๐๙/๒๕๖๕ ความทราบแล้วนั้น

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์เข้าไปดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยจากพระเดชพระคุณ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และกราบขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

พระครูธรรมธรรฐาพร
ปกสฺสโร

(พระครูธรรมธรรฐาพร ปกสฺสโร)
นักวิจัย

ผู้ประสานงาน :
โทรศัพท์ : ๐๙-๖๓๓๕๙๕๑๕

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ ว.๐๗๘



หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๘ มีนาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบเรียน พระครูสุนทรพจนบัณฑิต เจ้าคณะอำเภอนวม จังหวัดนครศรีธรรมราช
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วยกระผม พระครูธรรมธรรสฐาพร ฉายา ปกสฺสโร สังกัด หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ให้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย” เลขที่สัญญา ว. ๐๐๙/๒๕๖๕ ความทราบแล้วนั้น

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์เข้าไปดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยจากพระเดชพระคุณ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และกราบขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

ฉันทิ ปะริสสัทธนา
พระครูธรรมธรรสฐาพร

พระครูธรรมธรรสฐาพร ปกสฺสโร
(พระครูธรรมธรรสฐาพร ปกสฺสโร)
นักวิจัย

ผู้ประสานงาน :

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๙๓๖-๖๓๕๙๕๑๕๕

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ ว.๐๗๘



หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๘ มีนาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบเรียน พระครูภาวนาจันทคุณ เจ้าอาวาสวัดป่าเขาหัวช้าง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วยกระผม พระครูธรรมธรรฐาพร ฉายา ปกสฺสโร สังกัด หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ให้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย” เลขที่สัญญา ว. ๐๐๙/๒๕๖๕ ความทราบแล้วนั้น

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์เข้าไปดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยจากพระเดชพระคุณ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และกราบขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

วิษณุโพธิ์มณฑล
พระครูธรรมธรรฐาพร อ.จ.ค.

(พระครูธรรมธรรฐาพร ปกสฺสโร)
นักวิจัย

ผู้ประสานงาน :
โทรศัพท์ : ๐๙๓-๖๓๕๙๕๑๕

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ ว.๐๗๘



หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๘ มีนาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบเรียน พระครูปริยัตยาภิรม เจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

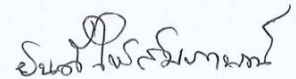
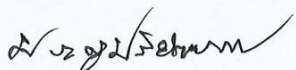
ด้วยกระผม พระครูธรรมธรรสฐาพร ฉายา ปกสฺสโร สังกัด หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ให้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย” เลขที่สัญญา ว. ๐๐๙/๒๕๖๕ ความทราบแล้วนั้น

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์เข้าไปดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยจากพระเดชพระคุณ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และกราบขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง


(พระครูธรรมธรรสฐาพร ปกสฺสโร)
นักวิจัย

ผู้ประสานงาน :

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๙๓๖-๖๓๕๙๕๑๕

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ ว.๐๗๘



หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๘ มีนาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตขอทราบข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบเรียน พระครูธรรมธรรมสรสาทร รองเจ้าคณะจังหวัดลำพูน
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วยกระผม พระครูธรรมธรรมสรสาทร นาย ปกสุสโร อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ให้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของคณะไทย” เลขที่สัญญา ว. ๐๐๙/๒๕๖๕ ความทราบแล้วนั้น

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จึงใคร่ขออนุญาตขอทราบข้อมูลเพื่อไปดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยจากพระเดชพระคุณ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และกราบขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระครูธรรมธรรมสรสาทร ปกสุสโร)
นักวิจัย

ผู้ประสานงาน :

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๙๓๖-๖๓๕๙๕๑๕

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ ว.๐๗๘



หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๘ มีนาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตเคราะห้เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบเรียน พระเทพรัตนนายก เจ้าคณะจังหวัดลำพูน
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

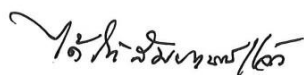
ด้วยกระผม พระครูธรรมธรรฐาพร ฉายา ปกสฺสโร อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ให้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของคณะไทย” เลขที่สัญญา ว. ๐๐๘/๒๕๖๕ ความทราบแล้วนั้น

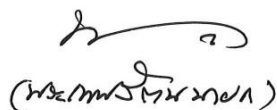
การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จึงใคร่ขออนุญาตเคราะห้เข้าไปดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยจากพระเดชพระคุณ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และกราบขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

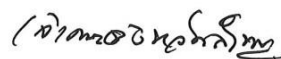
จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง


(พระครูธรรมธรรฐาพร ปกสฺสโร)
นักวิจัย


(พระประสิทธิ์)


(พระประสิทธิ์)


(พระประสิทธิ์)

ผู้ประสานงาน :

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๙๓-๖๓๕๕๕๑๕

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ ว.๐๗๘

หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๘ มีนาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบเรียน พระเทพปริยัติ เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วยกระผม พระครูธรรมธรรฐาพร ฉายา ปกสฺสโร อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ให้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของคณะไทย” เลขที่สัญญา ว. ๐๐๙/๒๕๖๕ ความทราบแล้วนั้น

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์เข้าไปดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยจากพระเดชพระคุณ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และกราบขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

พระครูธรรมธรรฐาพร
ปกสฺสโร
๒๐/๓/๖๕

พระครูธรรมธรรฐาพร ปกสฺสโร
(พระครูธรรมธรรฐาพร ปกสฺสโร)
นักวิจัย

ผู้ประสานงาน :
โทรติดต่อก่อน : ๐๙๓-๖๓๕๙๕๑๕

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ ว.๐๗๘



หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๘ มีนาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตขอเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบเรียน พระเทพสิงหราชจารย์ รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วยกระผม พระครูธรรมธรรฐาพร ฉายา ปกสฺสโร อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ให้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งของคณะไทย” เลขที่สัญญา ว. ๐๐๙/๒๕๖๕ ความทราบแล้วนั้น

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จึงใคร่ขออนุญาตขอเข้าไปดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยจากพระเดชพระคุณ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และกราบขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระครูธรรมธรรฐาพร ปกสฺสโร)

นักวิจัย

ผู้ประสานงาน :

โทรติดต่อก่อน : ๐๙๓๓-๖๓๕๕๕๑๕

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ ว.๐๗๘



หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๘ มีนาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุมัติขอรับข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบเรียน พระราชพรหมจริยคุณ เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วยกระผม พระครูธรรมธรรสฐาพร ฉายา ปกสฺสโร สังกัด หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ให้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย” เลขที่สัญญา ว. ๐๐๙/๒๕๖๕ ความทราบแล้วนั้น

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จึงใคร่ขออนุมัติขอรับข้อมูลเพื่อไปดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยจากพระเดชพระคุณ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และกราบขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

อินท วัฒนศิริ
ดร. วัฒนศิริ

(พระครูธรรมธรรสฐาพร ปกสฺสโร)
นักวิจัย

ผู้ประสานงาน :

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๙๓๓-๖๓๕๙๕๑๕

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ ว.๐๗๘



หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๘ มีนาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบเรียน พระเทพสีมาภรณ์ เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วยกระผม พระครูธรรมธรรสสุภาพร ฉายา ปกสฺสโร สังกัด หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ให้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย” เลขที่สัญญา ว. ๐๐๙/๒๕๖๕ ความทราบแล้วนั้น

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์เข้าไปดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยจากพระเดชพระคุณ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และกราบขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระครูธรรมธรรสสุภาพร ปกสฺสโร)

นักวิจัย

ผู้ประสานงาน :

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๙๓๓-๖๓๕๙๙๕๑๕

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ ว.๐๗๘



หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๘ มีนาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบเรียน พระราชวิมลโมลี เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วยกระผม พระครูธรรมธรรฐาพร ฉายา ปภสฺสโร สังกัด หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ให้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย” เลขที่สัญญา ว. ๐๐๙/๒๕๖๕ ความทราบแล้วนั้น

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์เข้าไปดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยจากพระเดชพระคุณ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และกราบขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระครูธรรมธรรฐาพร ปภสฺสโร)

นักวิจัย

ผู้ประสานงาน :

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๙๓-๖๓๕๙๕๑๕





แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย (Research Interviews Form) เรื่อง

กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย

Systematic Structural Development for Strength

Sangha Administration in Thai Society

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การพัฒนาโครงสร้างเชิงระบบเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย

Systematic Structural Development for Strength Sangha Administration
in Thai Society

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย (Research Interviews Form) ฉบับนี้พัฒนาขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครอง คณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย เป็นประเด็นข้อคำถามเกี่ยวกับสังเคราะห์องค์ความรู้ด้าน กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย แบ่ง ออกเป็น ๒ ตอน คือ ตอนที่ ๑ เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ชื่อ นามสกุล ตำแหน่ง อาชีพ ที่อยู่ปัจจุบัน ตอนที่ ๒ เป็นประเด็นข้อคำถามเกี่ยวกับ สังเคราะห์องค์ความรู้ด้านกลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่ เข้มแข็งในสังคมไทย ซึ่งคำตอบที่ได้รับจากผู้วิจัยจะนำไปสังเคราะห์ก่อน ไม่ส่งผลกระทบใดๆ ต่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญอย่างแน่นอน

คณะผู้วิจัย

มกราคม ๒๕๖๕

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ชื่อ-นามสกุล.....

ตำแหน่ง.....

ที่อยู่ปัจจุบัน.....

วันเดือนปีที่ให้ข้อมูลสำคัญ.....

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การบันทึกเสียง , การบันทึกภาพนิ่ง , การบันทึกวิดีโอ และ
การจดบันทึก

ตอนที่ ๒ เป็นประเด็นข้อคำถามเกี่ยวกับการสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านกลไกการพัฒนาเครือข่าย
ทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย

๒.๑ เครือข่ายทางสังคมที่มีอยู่ในปัจจุบันคือใคร และควรจะเป็นใคร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๒ เครือข่ายทางสังคมที่มีอยู่ในปัจจุบัน ทำงานกันอย่างไร และควรทำอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๓ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายทางสังคมที่มีอยู่ในปัจจุบันเป็นอย่างไร และความคาดหวังจากเครือข่ายทางสังคมมีอะไรบ้าง

[illegible]

๒.๔ คณะสงฆ์มีแนวทางหรือกลไกในการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมที่มีอยู่ในปัจจุบัน และในอนาคตให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนได้อย่างไร

The seal of the Ministry of Education, Culture and Sport of Thailand is a large, circular emblem. It features a central five-tiered umbrella (parasol) on a pedestal, with a lotus flower at its base. The Thai characters 'ม.ช.' (Ministry of Education, Culture and Sport) are inscribed on a banner across the lotus. This central motif is surrounded by a ring of smaller lotus flowers. The outermost ring of the seal contains the text 'กระทรวงศึกษาธิการ' (Ministry of Education, Culture and Sport) in Thai script, with 'ม.ช.' at the top and 'พ.ศ. ๒๕๐๒' (Buddhist Era 2502) at the bottom.



ภาคผนวก ค
ภาพประกอบ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ



พระธรรมวชิรมณี (บุญชิต ป.ธ.๙)
เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร
๙ พฤษภาคม ๒๕๖๕



พระเทพคุณาภรณ์ (โสภณ โสภโณ)
เจ้าคณะภาค ๑๓ กรรมการมหาเถรสมาคม
๙ มีนาคม ๒๕๖๕



พระเทพรัตนนายก (บุญโชติ ปุณฺณโชติ)
เจ้าคณะจังหวัดลำพูน
๑๘ มีนาคม ๒๕๖๕



พระศรีธรรมโสภณ (บุญโชติ ปุณฺณโชติ)
รองเจ้าคณะจังหวัดลำพูน
๑๘ มีนาคม ๒๕๖๕



พระเทพปริยัติ (สะอาด ป.ธ.๗)
เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่
๑๙ มีนาคม ๒๕๖๕



พระเทพสิงหราชจารย์ (โสภณ โสภโณ)
รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่
๑๙ มีนาคม ๒๕๖๕

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ



พระครูสุนทรพจนบัณฑิต (สหัส ฐิตสาโร)
เจ้าคณะอำเภอขนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช
๕ เมษายน ๒๕๖๕



พระครูภาวนาจันทคุณ (กริธา จันทสาโร)
เจ้าอาวาสวัดป่าเขาหัวช้าง จังหวัดนครศรีธรรมราช ๕ เมษายน ๒๕๖๕



พระครูปริยตยาภิรม (สมบุรณ์ ป.ธ.๔)
เจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี
๖ เมษายน ๒๕๖๕



พระครูปริยัติคุณาวุธ (เสรี ป.ธ.๔)
รองเจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี
๖ เมษายน ๒๕๖๕



พระเทพสิมามาภรณ์ (วันชัย)
เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา
๒๒ เมษายน ๒๕๖๕



พระราชวิมลโมลี (มานพ ป.ธ.๙)
เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์
๒๓ เมษายน ๒๕๖๕

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ



พระธรรมรัตนมงคล
เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
๒๓ เมษายน ๒๕๖๕



พระเทพสิทธิวิมล
เจ้าคณะภาค ๑๕
๒๖ พฤษภาคม ๒๕๖๕



พระราชพรหมจริยคุณ (สุเทพ)
เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด
๒๓ เมษายน ๒๕๖๕



พระศรีปริยัติธาดา (ทองสา ป.ธ.๙)
รองเจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์
๗ พฤษภาคม ๒๕๖๕



พระภาวนาวิสุทธิโสภณ
เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม
๒๖ พฤษภาคม ๒๕๖๕



พระครูพิศิษฐ์ประทานอด (ประยูร นนทิโย)
รองเจ้าคณะอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม
๔ พฤษภาคม ๒๕๖๕



ผู้ให้ข้อมูล ลำดับที่	รายนาม	ตำแหน่ง	วันที่
๑	พระเทพรัตนนายก (บุญโชติ ปุณฺณโชติ)	เจ้าคณะจังหวัดลำพูน	๑๘ มีนาคม ๒๕๖๕
๒	พระศรีธรรมโสภณ (บุญโชติ ปุณฺณโชติ)	รองเจ้าคณะจังหวัดลำพูน	๑๘ มีนาคม ๒๕๖๕
๓	พระเทพปริยัติ (สะอาด ป.ธ.๗)	เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่	๑๙ มีนาคม ๒๕๖๕
๔	พระเทพสังฆวาจจารย์ (โสภณ โสภโณ)	รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่	๑๙ มีนาคม ๒๕๖๕
๕	พระครูสุนทรพจนบัณฑิต (สหัส ฐิตสาโร)	เจ้าคณะอำเภอหนองม จังหวัดนครศรีธรรมราช	๕ เมษายน ๒๕๖๕
๖	พระครูภาวนาจันทคุณ (กริธา จันทสาโร)	เจ้าอาวาสวัดป่าเขาหัวช้าง จังหวัดนครศรีธรรมราช	๕ เมษายน ๒๕๖๕
๗	พระครูปริยัตยาภิรม (สมบุญ ป.ธ.๔)	เจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี	๖ เมษายน ๒๕๖๕
๘	พระครูปริยัติคุณาวุธ (เสรี ป.ธ.๔)	รองเจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี	๖ เมษายน ๒๕๖๕
๙	พระเทพสีมาภรณ์ (วันชัย)	เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา	๒๒ เมษายน ๒๕๖๕
๑๐	พระราชวิมลโมลี (มานพ ป.ธ.๙)	เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์	๒๓ เมษายน ๒๕๖๕
๑๑	พระราชพรหมจริยคุณ (สุเทพ)	เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด	๒๓ เมษายน ๒๕๖๕
๑๒	พระพลากร สมมงคล,ดร.	ประธานหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต	๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๕
๑๓	ดร.รัชฎากร เอี่ยมอำไพ	อาจารย์ / ผู้อำนวยการฝ่ายพัฒนาศักยภาพคน	๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๕
๑๔	พระศรีปริยัติธาดา (ทองสา ป.ธ.๙)	รองเจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์	๗ พฤษภาคม ๒๕๖๕
๑๕	พระธรรมรัตนมงคล (นพปฎล)	เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๕ มีนาคม ๒๕๖๕
๑๖	พระญาณไตรโลก (สมคิด)	รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๕ มีนาคม ๒๕๖๕
๑๗	พระเมธีวราภรณ์ (เชิดชัย)	รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๕ มีนาคม ๒๕๖๕
๑๘	พระเทพคุณาภรณ์ (โสภณ โสภโณ)	เจ้าคณะภาค ๑๓ กรรมการมหาเถรสมาคม	๙ มีนาคม ๒๕๖๕
๑๙	ปัญญาธิสาร องค์กรปรัชญากุล	อาจารย์, หนายความ	๒๗ พฤษภาคม ๒๕๖๕
๒๐	พระธรรมวชิรมณี (บุญชิต ป.ธ.๙)	เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร	๙ พฤษภาคม ๒๕๖๕
๒๑	พระครูพิศิษฐ์ประจันนาค (ประยูร นนทิโย)	รองเจ้าคณะอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม	๔ พฤษภาคม ๒๕๖๕
๒๒	พระเทพสิทธิวิมล	เจ้าคณะภาค ๑๕	๒๖ พฤษภาคม ๒๕๖๕
๒๓	พระภาวนาวิสุทธิโสภณ	เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม	๒๖ พฤษภาคม ๒๕๖๕





หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๕

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

กราบเรียน อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กระผม พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน ตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดท่าการ้อง ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โทรศัพท์ ๐๘๑-๙๙๑๑๖๔๕

ขอรับรองว่าได้นำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็ง” ซึ่งเป็นผู้งานวิจัยของ พระครูธรรมธรรฐาพร ปกสฺสโร โดยนำไปใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ตั้งแต่วันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๕ ถึงปัจจุบัน ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดีดังนี้

นำผลการวิจัยไปถ่ายทอดให้แก่คณะคณะสงฆ์ ณ ศาลาการเปรียญวัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ส่งผลให้พระสงฆ์มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์เพิ่มมากขึ้น

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ.....

(พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน)

รองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา



การนำผลการวิจัยไปกราบเรียนถวาย เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธาจารย์
ประธานฝ่ายปกครองของมหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก

กรรมการมหาเถรสมาคม

ณ วัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหาร กรุงเทพมหานคร

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๕



การนำผลการวิจัยไปใช้ในการอบรมพระสังฆาธิการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ณ วัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
๑ กรกฎาคม ๒๕๖๕





ภาคผนวก ฉ
นวัตกรรมที่ได้จากการวิจัย



คู่มือฝึกอบรม

หลักสูตร “การพัฒนาเครือข่ายทางสังคม
เพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย”



เรียบเรียงโดย
พระครูธรรมธรรสฐาพร ปกสุโสและคณะ

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ปีงบประมาณ ๒๕๖๕
MCU RS ๘๐๐๗๕๐๐๙



คู่มือฝึกอบรม

หลักสูตร “การพัฒนาเครือข่ายทางสังคม
เพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย”

เรียบเรียงโดย

พระครูธรรมธรสุภาพร ปกสุโร และคณะ

ส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง

กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็ง
ในสังคมไทย

Systematic Structural Development for Strength
Sangha Administration in Thai Society

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ปีงบประมาณ ๒๕๖๕

MCU RS ๘๐๐๗๖๕๐๐๙

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

Nation Library of Thailand Cataloging in Publication Data

พระครูธรรมธรรฐาพร ปกสฺสโร และคณะ

คู่มือฝึกอบรมหลักสูตร “การพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย” = Systematic Structural Development for Strength Sangha Administration in Thai Society.—พระนครศรีอยุธยา: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๕.

๒๐ หน้า.

๑. พุทธศาสนา—วิจัย. ๒. วิจัย. I. ชื่อเรื่อง.

๒๕๕.๓๐๗๒

ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๓๐๐-๕๐๗-๖

ที่ปรึกษา:

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.

ศ.ดร.บุญทัน ดอกไธสง

รศ.ดร.สุรพล สุษะพรหม

พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร.

พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, ผศ.ดร.

ผู้แต่ง:

พระครูธรรมธรรฐาพร ปกสฺสโร

พระครูพิศิษฐ์ประจักษ์, ดร.

ผศ.ดร.ประเสริฐ อิลาว

ออกแบบปก:

พระมหาสมชาย ขนติสรโณ

พิมพ์ครั้งแรก:

กันยายน ๒๕๖๕ จำนวนพิมพ์ ๑๐๐ เล่ม

จำนวนพิมพ์:

๓๐๐ เล่ม

จำนวนหน้า:

๓๘ หน้า

พิมพ์ที่:

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ ม.๑ ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา

๑๓๑๗๐ โทร. ๐๓๕-๒๔๘๐๐๐ ต่อ ๘๗๗๓

<http://pbs.mcu.ac.th>

คำนำ

คู่มือฝึกอบรมหลักสูตร “การพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย” เล่มนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย” แบ่งออกเป็น ๔ ส่วนคือ

ส่วนที่ ๑ เป็นภาคทฤษฎี โดยเป็นแนวคิดในเรื่องการพัฒนาเครือข่ายทางสังคม การปกครองคณะสงฆ์ไทย ทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดในส่วนนี้

ส่วนที่ ๒ ภาคปฏิบัติ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมที่เป็นชุดฝึกอบรม ประกอบด้วย (๑) ชุดความรู้เกี่ยวกับกฎหมายเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (๒) การใช้งานระบบ “สังฆะ”

ส่วนที่ ๓ เป็นการประเมินผล การดำเนินกิจกรรมโครงการทั้งในส่วนของก่อนและหลังการเข้าอบรม รวมทั้งการดำเนินกิจกรรมโครงการในภาพรวม เพื่อสะท้อนผลการดำเนินงานในเชิงประจักษ์และนำผลเหล่านั้นไปปรับปรุงแก้ไข

ส่วนที่ ๔ ภาคผนวก เป็นเอกสารในส่วนของชุดฝึกในกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ (๑) ชุดความรู้เกี่ยวกับกฎหมายเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (๒) การใช้งานระบบ “สังฆะ” และกำหนดการฝึกอบรม ซึ่งเป็นส่วนสนับสนุนกิจกรรมโครงการในการฝึกอบรมในครั้งนี้เป็นอย่างดี

คณะผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่า คู่มือการฝึกอบรมนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้อบรมของพระสงฆ์ต่อไป

คณะผู้จัดทำ

สิงหาคม ๒๕๖๕

~ ข ~

สารบัญ

หน้า

ส่วนนำ

โครงการฝึกอบรม.....๕

ส่วนที่ ๑ ภาคทฤษฎี

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเครือข่ายทางสังคม.....๑๐

แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์.....๑๗

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....๑๙

ส่วนที่ ๒ ภาคปฏิบัติ

กิจกรรมการเรียนรู้กฎหมายเพื่อการบริหารกิจการ

คณะสงฆ์.....๒๓

กิจกรรมการใช้งานระบบ “สังฆะ”๒๔

ส่วนที่ ๓ การประเมินผล

แบบทดสอบก่อนและหลังเข้าอบรม.....๒๗

แบบประเมินภาพรวมการฝึกอบรม.....๒๘

ส่วนที่ ๔ ภาคผนวก

ภาคผนวก ก. ชุดฝึกปฏิบัติการกิจกรรมการเรียนรู้

กฎหมาย.....๓๒

ภาคผนวก ข. ชุดฝึกปฏิบัติการการใช้งานระบบ

“สังฆะ”๓๒

ภาคผนวก ค. กำหนดการฝึกอบรม.....๓๕

ประวัติวิทยากร.....๓๖

ส่วนนำ

คู่มือฝึกอบรมหลักสูตร “การพัฒนาเครือข่ายทางสังคม เพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย”

๑. หลักการและเหตุผล

โครงสร้างการบริหารและการจัดรูปแบบการบริหารคณะสงฆ์ไทยส่วนภูมิภาครวมศูนย์อยู่ที่จังหวัด ซึ่งเจ้าคณะจังหวัดจึงทำงานรับผิดชอบกิจการทั้งหลายในพื้นที่เพียงองค์เดียว โดยเห็นได้จากการที่ไม่มีคณะทำงาน ทีมงานหรือมีองค์กรมารองรับเพื่อการสนับสนุนงานบุคลากรสนองงานไม่เพียงพอเพื่อการสนับสนุนภารกิจ และไม่มีองค์กรตรวจสอบการทำงาน การบริหารจัดการแบบรวมศูนย์อำนาจทางการบริหาร^๑ ไม่มีองค์กรที่จะตรวจสอบการทำงานอย่างจริงจัง ในเรื่องเดียวกันนี้ เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส มีอำนาจสูงสุด ในการปกครองวัดของตนเพียงผู้เดียว จึงทำให้การทำงานไม่ต่อเนื่อง เป็นผลให้กิจการคณะสงฆ์ไร้ประสิทธิภาพ เพราะขาดเครื่องมือหรือกลไกที่จะสนองงานอื่นให้ได้ผลนั้นยิ่งยาก ทั้งในการบริหารงานแล้วยังขาดการร่วมมือร่วมคิดและรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่หลากหลาย จึงทำให้พระสังฆาธิ

^๑ พระเทพปริยัติเมธี, กลยุทธ์การบริหารจัดการองค์กรคณะสงฆ์ ในเชิงกระบวนการและผลสัมฤทธิ์ ใน สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต ๒๕๖๑, (พระนครศรีอยุธยา: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๑๙๕.

~ ๒ ~

การมีงานล้นมือ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีกลไกการบริหารงานทำงานร่วมกันแบบเครือข่ายโดยตามกรอบแผนปฏิบัติการระยะสั้น ๕ ปี (๒๕๖๐-๒๕๖๔) ระยะสุดท้าย พ.ศ. ๒๕๖๔ เน้นในเรื่องการบริหารกิจการพระพุทธศาสนามีความสภาพด้วย ๑) ระบบบริหารจัดการเครือข่ายที่ทันสมัย ๒) ศาสนบุคคลมีความรู้ความสามารถ ๓) ประชาชนมีศรัทธา ๔) มีผู้เข้ามาศึกษาพระธรรมและนำคำสอนไปปฏิบัติ ๕) พระพุทธศาสนานั้นคง ยั่งยืน

ขณะเดียวพระสังฆาธิการผู้ปกครองจำเป็นจะต้องมีความรู้ความสามารถทางการบริหารจัดการที่ถือเป็นเรื่องของศาสตร์ และจำเป็นต้องมีทักษะความเชี่ยวชาญทางการบริหารจัดการเฉพาะตนซึ่งถือเป็นเรื่องของศิลป์ เมื่อนำทั้งสองส่วนมาผนวกเข้ารวมกันจะส่งเสริมการบริหารจัดการองค์กรคณะสงฆ์ให้ เป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ เป็นการบริหารจัดการกิจการพระพุทธศาสนาหรือทำงานร่วมกัน ๓ จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดอ่างทอง จังหวัดสระบุรี ต้องมีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นด้วยดี ดังแผนการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาได้กำหนดไว้ ๔ แนวทาง คือ ๑) สร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนา ๒) ยกระดับกระบวนการบริหารจัดการภายใน ๓) พัฒนางองค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธ ๔) มีทรัพยากรเพียงพอในการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนา ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสภาพสังคมปัจจุบันและในอนาคตหรือศตวรรษที่ ๒๑ ในยุคสมัยใหม่ ๔.๐ เน้นการพัฒนาบุคคลทำงานแบบเป็นทีมมีการทำงานเน้นการเชื่อมโยงเครือข่ายร่วมกัน ทำงานแบบการก่ออิฐ

~ ๓ ~

แต่ละก้านมาก่อนเป็นกำแพงโดยการประสานอิฐแต่ละก้อนเข้ากัน
 อย่างเป็นระบบระหว่างเจ้าคณะพระสังฆาธิการ ไม่ใช่เป็นเพียงการ
 ร่วมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อกันเท่านั้น ต้องมีการลงมือ
 ทำกิจกรรมการ สัมมนา ฝึกอบรมร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน
 เป็นการรวมกลุ่มแบบเฮโลสารระพา มีการรับรู้และมุมมองที่
 เหมือนกัน การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน มีความสนใจหรือมีผลประโยชน์
 ร่วมกัน การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย มีการ
 เสริมสร้างซึ่งกันและกัน มีการเกื้อหนุนพึ่งพากัน มีปฏิสัมพันธ์กันใน
 เชิงแลกเปลี่ยน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่คณะสงฆ์ควรมีกลไกการบริหาร
 จัดการกิจการคณะสงฆ์ให้มีระบบที่แน่นชัดและให้สอดคล้องกับแผน
 ระยะที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๕-๒๕๖๙) เป็นการสร้างความเข้มแข็งของ
 องค์การพระพุทธศาสนาด้วยการบูรณาการกระบวนการทำงานทุก
 ด้านของคณะสงฆ์ ต่อไป

หลังจากที่คณะสงฆ์ได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์การ
 ปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔ โดยมุ่งเน้นผล
 การดำเนินการตามพันธกิจ ๗ ด้าน คือ การปกครอง การศาสน
 ศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสา
 ธารณสงเคราะห์ และการพัฒนาพุทธมณฑล เมื่อเจาะจงไปที่การ
 สาธารณูปการ ซึ่งมีปัญหามากระดับหนึ่ง และยังไม่ได้รับการแก้ไข
 ปัญหาที่ถูกจุด ถูกที่ ถูกทาง ปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการศาสน
 สมบัติของวัดที่ขาดประสิทธิภาพ ปัญหางบประมาณสำหรับการ
 ก่อสร้าง การปฏิสังขรณ์ การพัฒนาที่ไม่ได้รับการส่งเสริมจาก
 ภาครัฐ รวมถึงการทํานุบำรุงศาสนสถาน ส่งเสริม สนับสนุนและ
 อนุรักษ์พุทธศิลปกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุทาง

~ ๕ ~

พระพุทธศาสนา การพัฒนาวัดและศาสนสถานให้เป็นสถานที่เอื้อต่อการปฏิบัติศาสนกิจของคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชน และสภาพปัญหาการขาดความรู้ในด้านการสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ การเร่งรัดให้ผู้รับผิดชอบจัดทำเอกสารสิทธิ์ของวัดให้เป็นระบบ เป็นต้น หากปัญหาดังกล่าวไม่ได้รับการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง ก็จะมีผลกระทบและความขัดแย้งเกิดขึ้นในสังคมพระ และสังคมไทยโดยรวม ด้วยเช่นกัน ดังนั้นโครงการวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์นโยบายและกลยุทธ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน พัฒนาโครงสร้างเชิงและพัฒนานวัตกรรมเชิงพุทธสำหรับการจัดการทรัพย์สินในพระพุทธศาสนา การทดลองใช้งานและการนำเสนอกลไกในการขับเคลื่อนเครือข่ายเชิงปฏิบัติการเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ภาค ๒ ในทศวรรษที่ ๒๑ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานของการวิจัย ๔ ประเภท คือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ซึ่งประโยชน์ที่จะพึงได้รับเป็น ๑) นโยบายและกลยุทธ์ ๒) (ร่าง) สภาสาธารณูปการสงฆ์ ๓) ระบบปฏิบัติการในการจัดการทรัพย์สินของวัด ๔) ออยุธยาโมเดล ๕) กลไกการขับเคลื่อนเครือข่าย ซึ่งจะส่งต่อไปกับ ๑. คณะสงฆ์ภาค ๒ ๒. คณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สระบุรี อ่างทอง ๓. สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ๔. มหาเถรสมาคม/วัดทั่วประเทศ ในการช่วยกันขับเคลื่อนสู่ความยั่งยืนต่อไป

~ ๕ ~

๒. วัตถุประสงค์ของโครงการ

๒.๑ เพื่อสร้างเครือข่ายการทำงานในพื้นที่ร่วมกัน
ระหว่างนักวิจัยและพระสงฆ์

๒.๒ เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการ
ปกครองคณะสงฆ์

๒.๓ เพื่อพัฒนาศักยภาพเครือข่ายทางสังคมเพื่อการ
ปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย

๓. ขั้นตอนและระยะเวลาดำเนินการ

กระบวนการดำเนินงานโครงการ โดยใช้กระบวนการ
PDCA คือ

๑) การวางแผน (PLAN) ประชุมระดมความคิดเห็นผู้ที่เกี่ยวข้อง จัดทำโครงการเสนอขออนุมัติสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดทำหนังสือไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๒) การดำเนินงาน (DO) มีการปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ ภายใต้กรอบระยะเวลาที่กำหนดไว้ตามแผน ภายในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๖๕

๓) สรุปและประเมินโครงการ (CHECK) จัดทำรายงานการสรุปโครงการ เสนอผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔) นำผลสรุปและข้อเสนอแนะ (ACT) นำข้อเสนอแนะของผู้ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง

~ ๖ ~

กรมราชวิทยาลัยไปปรับปรุงแก้ไข ก่อนนำเสนอรายงานฉบับ
สมบูรณ์ต่อไป

กระบวนการ	กิจกรรมดำเนินงาน	ระยะเวลาดำเนินการ (ก.ย.-ค.ค. ๒๕๖๕)							
		สัปดาห์ที่							
		๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘
P	ประชุมระดมความคิดเห็นผู้ที่เกี่ยวข้อง	→							
P	จัดทำโครงการเสนอขออนุมัติมหาวิทยาลัย		→						
P	จัดทำหนังสือไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง			→					
D	ดำเนินการตามแผนที่กำหนด				→				
C	สรุปและประเมินผล					→	→		
A	รายงานผลต่อสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์							→	→

๔. สถานที่จัดโครงการ

อาคารหอประชุม วัดพนัญเชิงวรวิหาร อำเภอ
พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

~ ๗ ~

๕. งบประมาณดำเนินการ

งบประมาณจากโครงการวิจัยเรื่อง “กลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย” สนับสนุนโดยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หมดค่าดำเนินการฝึกอบรม จำนวน ๑๗,๓๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นเจ็ดพันสามร้อยบาทถ้วน)

ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับค่าใช้จ่าย (ถัวเฉลี่ย) ดังนี้

๑) ค่าบำรุงสถานที่

๒,๐๐๐ บาท

๒) ค่าตอบแทนวิทยากร

๓,๐๐๐ บาท

๓) ค่าตอบแทนผู้ช่วยวิทยากร

๑,๕๐๐ บาท

๔) ค่าตอบแทนผู้ประสานงานในพื้นที่

๑,๐๐๐ บาท

๕) ค่าอาหารว่าง (๓๐ คน x ๓๐ บาท x ๒ มื้อ)

๑,๘๐๐ บาท

๖) ค่าอาหารกลางวัน

๓,๐๐๐ บาท

๗) ค่าเอกสาร อุปกรณ์

๕,๐๐๐ บาท

๖. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์

~ ๘ ~

๒) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้เรียนรู้กระบวนการการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับผู้อื่น ส่งผลให้ปฏิสัมพันธ์เชิงเครือข่ายเพิ่มสูงขึ้น

๓) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้เครื่องมือในการปกครองคณะสงฆ์

๗. ตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ

ผลผลิต (Output)

ร้อยละ ๘๐ ของเครือข่ายมีความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาระบบการปกครองคณะสงฆ์

ผลลัพธ์ (Outcome)

ร้อยละ ๕๐ ของเครือข่ายทางสังคมที่สามารถใช้งานระบบ “สังฆะ” และถ่ายทอดให้เครือข่ายอื่นได้

เป้าหมายเชิงเวลา

โครงการเสร็จตามระยะเวลาที่กำหนด คือช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๕

๘. วิธีประเมินผลโครงการ

ใช้แบบทดสอบก่อนและหลังเข้าอบรม และแบบประเมินภาพรวมการฝึกอบรม

~ ๙ ~

ส่วนที่ ๒ ภาคทฤษฎี

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลไกการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทยนั้นมีดังนี้

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

๒.๑.๑ ความหมายของการพัฒนา

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ซึ่งมีนักปราชญ์ นักวิชาการ ได้กล่าวถึง “การพัฒนา” ไว้มากมาย ดังนี้

“การพัฒนา” มาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุและสิ่งแวดล้อมต่างๆ เรียกว่า พัฒนา หรือ วัฒนา เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น^๒

และการพัฒนา หมายถึง การที่คนในชุมชนและสังคม โดยส่วนรวมได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อปรับปรุงความรู้

^๒พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), ทางสายกลางของการศึกษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๖ – ๑๘.

~ ๑๐ ~

ความสามารถของตนเอง ได้ร่วมกันเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของตน ชุมชน และสังคมให้ดีขึ้น^๓

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เป็นเครื่องพัฒนา ทำให้เจริญ ทำให้เป็น ให้มีขึ้น ฝึกอบรม คือ ภาวนา มี ๔ ประการ คือ^๔

๑. กายภาวนา หมายถึง การเจริญ การพัฒนากาย การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกว้างขวางกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้ง ๕ ด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ ไม่ให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒. สีลภาวนา หมายถึง การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

๓. จิตตภาวนา หมายถึง การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรม

^๓สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, สังคมไทย : แนวทางวิจัยและการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๗๙.

^๔พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๘๑ - ๘๒.

~ ๑๑ ~

ทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อุตทน มีสมาธิ และ
สดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

๔. ปัญญาภาวนา หมายถึง การเจริญปัญญา พัฒนา
ปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง
รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็น
อิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไข
ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

การพัฒนาทางพระพุทธศาสนานั้นต้องเริ่มที่ตัวบุคคล
หมายความว่า บุคคลที่อยู่ในชุมชนหรือสังคม ควรที่จะได้รับการ
พัฒนาเป็นอันดับแรก ทั้ง ๔ ด้าน คือ ทางด้านกาย ทางด้านศีล
ทางด้านจิตใจ และทางด้านปัญญา เมื่อบุคคลมีการพัฒนาแล้วจึงจะ
ส่งผลต่อไปยังการพัฒนาสังคม

ปวญ อังภากรณ์ ได้เสนอแนวคิดบทบาทของ
พระพุทธศาสนาที่มีต่อการพัฒนาประเทศไว้ว่า ถ้าปราศจาก
ศีลธรรมเสียแล้ว การพัฒนาประเทศไม่ว่าจะพัฒนาไปทำนองใด
ย่อมจะบกพร่องและไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะพัฒนาไปใน
ด้านเป้าหมายซึ่งจะผิด ผลสุดท้าย อาจจะพัฒนาไปทำนองที่จะเห็น
ความเจริญทางวัตถุซึ่งเป็นเรื่องสำคัญยิ่งกว่าเรื่องที่สำคัญแท้ๆ คือ
ความเจริญในทางปัญญาและในทางศีลธรรม การขาดจากศีลธรรม
นั้น จะทำให้โลกเสื่อมโทรม พระพุทธศาสนาจะช่วยเหลือในการ
พัฒนาชาติได้ดั่งนั้น ย่อมอาศัยพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสื่อสำหรับ

~ ๑๒ ~

สืบพระศาสนาและการที่พุทธศาสนาจะช่วยให้มีการพัฒนาชาติได้ดีจริงๆ ก็คือ อาศัยหลักเกณฑ์บางประการ ดังนี้^๕

๑. ความเชื่อในพุทธศาสนา ต้องเป็นความเชื่อที่บริสุทธิ์ไม่เจือปนความเชื่อถือโชคลางทางไสยศาสตร์ พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “คนโง่นั้นมัวแต่พิเคราะห์ดวงดาว” ฉะนั้น ในการที่จะทำให้นุชนุโยกมีความสมบูรณ์ทั้งในด้านวัตถุและสติปัญญา ก็ควรจะพัฒนาศาสนาใหม่ให้เกิดความบริสุทธิ์

๒. ความเชื่อในพุทธศาสนา เป็นความเชื่อที่มีมูลฐานตั้งอยู่ในเหตุผลและวิชา ไม่ใช่ตั้งอยู่ในความเชื่อโดยมโนการอย่างเดียว หรืออวิชา พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ท่านทั้งหลาย อย่าฟังเชื่อสิ่งใดเพียงเพราะที่ได้ฟังตามๆ กันมา หรือ เพราะเคยเห็นเช่นนั้นๆ ต่อมา ฯลฯ ท่านจงเอาข้อที่ได้เห็น ได้ฟัง ได้ตรึกตรองดูด้วยเหตุผลจนเกิดความชัดเจนแล้วจึงค่อยเชื่อ

๓. การที่จะนำเอาคำสอนของพุทธศาสนามาประยุกต์กับสภาพปัจจุบัน ซึ่งลักษณะของสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ จึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง วิธีการประยุกต์พระธรรม ซึ่งเป็นอมตะอยู่แล้ว มาใช้กับสภาพปัจจุบัน ซึ่งจะต้องมีการศึกษาและวิจัยอย่างถ่องแท้

^๕ป๋วย อึ๊งภากรณ์, ศาสนธรรมกับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๓๐), หน้า ๖๑ - ๖๕.

~ ๑๓ ~

๔. การพัฒนานั้น จำเป็นที่จะต้องใช้ทางโลกและทางธรรม เพราะฉะนั้น ทางฝ่ายพระสงฆ์ก็ดี ทางฝ่ายบ้านเมืองก็จะต้องร่วมมือกันอย่างมาก มีหลายกรณีที่ฝ่ายบ้านเมืองเพิกเฉยต่อความสำคัญของวัดในชนบทและในเมืองและเพิกเฉยต่อความสำคัญของการเป็นผู้นำของพระสงฆ์ในหมู่บ้าน ถ้าความร่วมมือทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสดำเนินไปด้วยดี ก็จะเป็นประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย ฝ่ายบ้านเมืองก็ได้ฟังพุทธศาสนา ฝ่ายพุทธศาสนา ก็จะได้ทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองด้วย

สาระสำคัญของความคิดเกี่ยวกับการพัฒนานั้น มาจากปรัชญาพื้นฐานของพุทธศาสนาที่ปรารถนาชี้ทางหลุดพ้นจากความทุกข์และชี้ทางสู่ความสุขให้แก่มนุษย์ตามหลักคำสอนนี้ พุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะพระสงฆ์มีหน้าที่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และสัตว์อื่นๆ ให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ดังนั้น การช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้พ้นจากสภาพความด้อยพัฒนา ด้อยการศึกษาความยากจน ความเจ็บป่วย จึงเป็นความคิดที่สำคัญในการพัฒนา ประสบการณ์ของพระสงฆ์เองก็มีส่วนสำคัญในการย้าแนวความคิดเช่นนี้ กล่าวคือ พระสงฆ์เหล่านี้เกิดและดำรงชีวิตอยู่ในชนบท ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับ พ่อแม่ พี่น้อง ญาติมิตรในชนบท ความเป็น "ลูกชนบท" จึงตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนา โดยการช่วยเหลือกัน ทั้งการอบรม

~ ๑๔ ~

ในศาสนาธรรม และประสบการณ์มีอิทธิพลสำคัญต่อการก่อรูป
แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาของพระสงฆ์^๖

การพัฒนา โดยความหมายจากรูปศัพท์ หมายถึง การ
เปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดความเจริญเติบโตงอกงามและดีขึ้น
จนเป็นที่พึงพอใจ ความหมายดังกล่าวนี้ เป็นที่มาของความหมาย
ในภาษาไทยและเป็นแนวทางในการกำหนดความหมาย
อื่นๆ นักพัฒนบริหารศาสตร์ได้ให้ความหมายของการพัฒนา เป็น ๒
ระดับ คือ ความหมายอย่างแคบและความหมายอย่าง
กว้าง ความหมายอย่างแคบ การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลง
ในตัวระบบการกระทำทำให้ดีขึ้นอันเป็นการเปลี่ยนแปลงในด้าน
คุณภาพเพียงด้านเดียว ส่วนความหมายอย่างกว้างนั้น การพัฒนา
เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงในตัวระบบการกระทำทั้ง
ด้านคุณภาพ ปริมาณและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นไปพร้อมๆ กัน ไม่ใช่
ด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว^๗ ในทางพุทธศาสนา การพัฒนามา
จากคำภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ แบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วน
คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่นๆที่ไม่ใช่คน
เช่น วัตถุสิ่งแวดล้อมต่างๆ เรียกว่า พัฒนา หรือ วัฒนา เช่น การ
สร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องของการเพิ่มพูน
ขยายทำให้มากหรือทำให้เติบโตขึ้นทางวัตถุและได้เสนอข้อคิดไว้ว่า

^๖สมบุรณ์ สุขสำราญ, การพัฒนาชนบทตามแนวพุทธวิธี
ศึกษากรณี : พระสงฆ์กับนักพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย
จำกัด, ๒๕๓๐), หน้า ๕๓.

^๗สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่
ที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียน สโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๓.

~ ๑๕ ~

คำว่า การพัฒนา หรือ คำว่าเจริญ นั้นไม่ได้แปลว่าทำให้มากขึ้น เพิ่มพูนขึ้นอย่างเดียวเท่านั้น แต่มีความหมายว่าดีหรือทั้ง เช่น เจริญพระเกศาคือตัดผม มีความหมายว่ารัก เช่น นุสยา โลกวฑฒโน แปลว่า อย่างเป็นคนรกรโลกอีกด้วย ดังนั้น การพัฒนาจึงเป็นสิ่งที่ทำแล้วมีความเจริญจริงๆ คือ ต้องไม่เกิดปัญหาติดตามมาหรือไม่เสื่อมลงกว่าเดิม ถ้าเกิดปัญหาหรือเสื่อมลง ไม่ใช่เป็นการพัฒนา แต่เป็นหายนะ ซึ่งตรงกันข้ามกับการพัฒนา^๔ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (directed change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ไดวางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า (planned change) มีการกระทำให้เกิดขึ้น คือ เปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า ดังนั้น การพัฒนาที่แท้จริงควรหมายถึงการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรม และจิตใจและความสงบสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการของร่างกายแล้ว ประชาชนยังต้องการพัฒนาทางด้านการศึกษ สิ่งแวดล้อมที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจ และการพัฒนาทางวัฒนธรรม และจิตใจด้านต่างๆ ความต้องการทั้งหมดนี้บางครั้ง เราเรียกกันว่าเป็นการพัฒนา “คุณภาพ” เพื่อให้เห็นว่าการพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การเพิ่มปริมาณสินค้าหรือการเพิ่มรายได้เท่านั้น หากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจความสุขของประชาชนมากกว่า

การพัฒนา อาจจัดแบ่งออกเป็น ๓ ด้านใหญ่ๆ ได้แก่

^๔พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), ทางสายกลางของการศึกษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๐) หน้า ๑๕.

~ ๑๖ ~

๑) การพัฒนาทางเศรษฐกิจ หมายถึง การพัฒนาด้านการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจก การแลกเปลี่ยน การลงทุนเพื่อให้ประชาชนไม่ยากจน เป็นต้น

๒) การพัฒนาทางสังคม หมายถึง การพัฒนาด้านจิตใจ แบบแผน พฤติกรรม รวมตลอดทั้งความสัมพันธ์ของคนในสังคมเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ในสังคม เป็นต้น

๓) การพัฒนาทางการเมือง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สร้างกระบวนการปกครองให้เป็นประชาธิปไตย และประชาชนในประเทศมีสิทธิเสรีภาพตามกฎหมาย เป็นต้น พร้อมกันนั้น ยังได้จัดกลุ่มการให้ความหมายคำว่า การพัฒนา ออกเป็น ๕ กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่หนึ่ง มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง ความเจริญเติบโต (growth) อันเป็นการเพิ่มของผลผลิต (output) ซึ่งกระทำโดยระบบสังคม (social system) ร่วมกับสิ่งแวดล้อม (environment) เช่น การผลิตข้าวเพิ่มขึ้น การสร้างถนน สะพาน เขื่อน หรือบ้านเรือน ให้ประชาชนได้มีโอกาสใช้สิ่งเหล่านี้มากขึ้น

กลุ่มที่สอง มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงระบบการกระทำ (development is change in the with performs) เช่น มีการเปลี่ยนแปลงระบบสังคม ระบบการเมือง และระบบบริหาร เป็นต้น

~ ๑๗ ~

กลุ่มที่สาม มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง การเน้นที่วัตถุประสงค์เป็นหลัก ถ้าเป็นการบริหารจัดการก็ต้องบริหารจัดการด้วยวัตถุประสงค์ (management by objectives) คือ การปฏิบัติงานมุ่งไปที่วัตถุประสงค์นั่นเอง การพัฒนาตามความเห็นของกลุ่มนี้จึงขึ้นอยู่กับที่วัตถุประสงค์ ว่า ผู้กำหนดวัตถุประสงค์จะได้รับประโยชน์อย่างไร มีอะไรบ้างที่ต้องการ ปัญหาต่อมาก็คือ วัตถุประสงค์ที่กำหนดขึ้นนั้นมีเหตุผลหรือได้รับความเห็นชอบและการสนับสนุนจากบุคคลที่เกี่ยวข้องมากน้อยเพียงใด ซึ่งถ้าวัตถุประสงค์ของประเทศประชาชนในประเทศก็น่าจะเป็นผู้มีส่วนรับรู้สนับสนุนหรือได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้นด้วย อย่างไรก็ตามวัตถุประสงค์ของประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย จะมีการกำหนดไว้กว้างๆ เช่น เป็นการสร้างความเจริญก้าวหน้าในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เป็นต้น

กลุ่มที่สี่ มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายถึงการเปลี่ยนแปลงโดยการวางแผนเพื่อนำไปใช้ในการดำเนินงาน ตามความเห็นของกลุ่มนี้เน้นว่าการพัฒนาอยู่ที่การมีแผน และการนำแผนไปดำเนินการเพื่อกำหนดหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์นั้นๆ

กลุ่มที่ห้า มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายถึงความทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพ โดยคุณลักษณะทั้งสองแง่นี้ไม่อาจแบ่งแยกออกจากกันได้เด็ดขาดคือทั้งปริมาณและคุณภาพต้องควบคู่กันไปเสมอในแง่ของปริมาณ ผลของการพัฒนาสามารถ

~ ๑๘ ~

มองเห็นได้เป็นวัตถุ จับต้องและวัดผลได้ง่าย เช่น เงินเดือนเพิ่มขึ้น รายได้เพิ่มขึ้น มีถนนหนทาง โรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือ โรงพยาบาล ส่วนในแง่คุณภาพจับต้องไม่ได้วัดผลได้ยาก เช่น การพัฒนาให้ประชาชนมีความซื่อสัตย์สุจริต รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความอดทน ขยันหมั่นเพียร รักระเบียบวินัยและความสะอาด เป็นต้น และเป็นความจริงเสมอว่า การพัฒนาส่วนใหญ่จะเน้นในแง่ของปริมาณทั้งสิ้น เพราะสามารถที่จะวัดได้ ยิ่งสังคมเจริญมากขึ้นเท่าไร การพัฒนาจำต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่รู้เฉพาะเรื่องของสาขาที่ตนชำนาญ โดยขาดความสนใจในความเป็นมนุษย์ในวงกว้างออกไป การวัดผลการพัฒนาจึงเน้นไปที่ความสำเร็จในด้านสาขาวิชาชีพของตนเป็นส่วนใหญ่ เช่น นักเศรษฐศาสตร์จะวัดผลสำเร็จของตนด้วยการเพิ่มผลผลิต รายได้ประชาชาติ เพิ่มการส่งออกสินค้าออก เพิ่มการอุตสาหกรรม และเพิ่มการลงทุน เป็นต้น โดยคำนึงถึงมนุษย์น้อยมาก

จากความหมาย การพัฒนา ที่ยกมาข้างต้นนี้ ทำให้สรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ให้ดีขึ้นหรือปรับปรุงให้ดีขึ้น ซึ่งการพัฒนานั้นมีความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม เพราะสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ แต่ละคนจึงควรมีการพัฒนาไปตามสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณภาพชีวิตนั้นมีความสำคัญกับทุกคน ถ้าทุกคนมีคุณภาพชีวิตที่ดีก็จะทำให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

~ ๑๙ ~

๒.๒.๓ องค์ประกอบของเครือข่าย

ในทางพุทธศาสนากล่าวถึงโครงสร้างของร่างกายหรือสิ่งที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ธาตุ ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ ว่ามีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แต่รูปธรรมภายนอกนั้นจะดูเหมือนจะอยู่ในสภาวะที่คงตัวและถูกมองว่าเป็น “อัตตา” แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงและเป็นไปอย่างรวดเร็ว คือ สิ่งที่เป็นนามธรรม ได้แก่ จิต เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว อยู่ที่การสืบทอดหรือการสร้างข้อมูลที่ต่อเนื่องในสิ่งมีชีวิตนั้น การสืบทอดเป็นการดำรงรักษาสสิ่งมีชีวิตให้อยู่รอด โดยที่เราไม่สามารถเห็น “ความสืบทอด” หรือ “กระบวนการสร้างข้อมูล” เราจะเห็นเพียงโครงสร้างภายนอกเท่านั้น สิ่งมีชีวิตต้องการข้อมูลใหม่ตลอดเวลาเพื่อการดำรงอยู่ การเติบโต หากไม่มีข้อมูลใหม่ยืนยันสิ่งที่มีอยู่ว่าถูกต้องอยู่แล้วตลอดเวลา สิ่งมีชีวิตนั้นกำลังดับสูญเหมือนกับเป็นระบบปิด ดังนั้น องค์ประกอบหลักของสิ่งต่างๆ จึงมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ เพื่อรักษาความสมดุลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่มีอยู่ตลอดเวลา นั้น เช่นเดียวกับ ความเป็นเครือข่ายที่จะต้องมีองค์ประกอบหลักที่สำคัญและสามารถมีการเปลี่ยนแปลงได้เช่นกัน

จากฐานคิดและความหมายของเครือข่ายดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า มีจุดร่วมที่สำคัญอย่างน้อย ๕ ประการ ที่อาจจะกล่าวได้ว่า เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นเครือข่ายได้แก่

~ ๒๐ ~

๑. หน่วยชีวิตหรือสมาชิก หน่วยชีวิตและสมาชิกเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นเครือข่ายที่สร้างระบบปฏิสัมพันธ์ โดยแต่ละหน่วยชีวิต และแต่ละปัจเจกบุคคล จะดำเนินการสานต่อเพื่อหาแนวร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ร่วมกัน ตามหลักของธรรมชาติที่ทุกสรรพสิ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยและสร้างกระบวนการที่สืบเนื่อง เพื่อรักษาความเป็นไปของชีวิต ดังนั้น หน่วยชีวิต หรือสมาชิกในองค์กรนั้น จะเป็นองค์ประกอบหลักที่ก่อให้เกิดความเป็นเครือข่าย

๒. จุดมุ่งหมาย เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะหากว่าบุคคล กลุ่ม องค์กร มารวมกันเพียงเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไร้ความมุ่งมั่นหรือจุดมุ่งหมายร่วมกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีอาจกล่าวได้ว่า เป็นเครือข่าย เพราะความเป็นเครือข่ายจะต้องมีความหมายถึง “การร่วมกันอย่างมีจุดหมาย” เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์และกระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น

๓. การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก การที่แต่ละหน่วยชีวิตหรือการที่แต่ละบุคคลจะมารวมกันนั้น สิ่งที่ยึดโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน คือ การทำหน้าที่ต่อกัน และกระทำอย่างมีจิตสำนึก เพราะหากขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวมที่มาจากส่วนลึกภายในจิตใจของตนแล้ว กระบวนการนั้นจะเป็นเพียงการจัดตั้งและเรียกร้องหาผลประโยชน์ตอบแทนเท่านั้น และการที่คนจะมารวมกลุ่ม เป็นองค์กรเครือข่ายได้นั้น นอกจากจะมีความสนใจหรืออุปนิสัยใจคอที่

~ ๒๑ ~

คล้ายคลึงกันแล้ว บุคคล ยังต้องมีจิตสำนึกต่อส่วนรวมกล่าวคือ เมื่อพวกเขาเห็นปัญหาหรือต้องการที่จะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จิตใจที่มุ่งมั่นซึ่งเป็นปัจจัยภายในของแต่ละบุคคล ย่อมเป็นแรงขับที่นำไปสู่การคิดวิเคราะห์และการค้นหาวิธีเพื่อแก้ไขปัญหา นั้นๆ รวมทั้งแสวงหาแนวร่วมจากเพื่อนร่วมอุดมการณ์ เพื่อสร้างพลังอำนาจในการต่อรองหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จนกลายเป็นองค์กรเครือข่ายที่ทุกฝ่ายต่างก็มีความไว้วางใจต่อกัน ทั้งนี้ เพราะความเป็นเครือข่าวนั้น สามารถที่จะตอบสนองกระบวนการแก้ไขปัญหาได้มากกว่า

๔. การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนในองค์กรประกอบ

ของความเป็นเครือข่าย สิ่งหนึ่งที่ขาดมิได้ ก็คือ การมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัยและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิก จะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมให้เครือข่าวนั้นมีพลังมากขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้สมาชิกมีความรู้สึกว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากัน และพึ่งพากันมากขึ้น นอกจากนี้ ในระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะนำไปสู่การให้และการรับ รวมถึงการระดมทรัพยากรเพื่อให้ภารกิจที่เครือข่ายดำเนินการร่วมกันนั้นบรรลุถึงเป้าหมาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จึงเป็นทั้งแนวคิด กระบวนการ และวิธีการของการจัดการเครือข่าย เป็นกระบวนการสร้างข้อมูลต่อเนื่องเพราะถ้าไม่มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันที่มาจากการมีส่วนร่วม

~ ๒๒ ~

ร่วมแล้ว พัฒนาการของเครือข่ายจะเป็นไปอย่างช้าๆ และอาจถดถอยลง ดังนั้น การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนจึงเสมือนกลไกที่เป็นแรงผลักดันให้ความเป็นเครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

๕. ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร ถ้ากล่าวถึงเครือข่ายว่า เป็นความสัมพันธ์ที่โยงใยแล้ว สิ่งที่มีความสำคัญต่อเครือข่าย คือ ข้อมูล และการสื่อสารระหว่างกัน นับตั้งแต่ การสื่อสารระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม และระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยกระบวนการสื่อสารนั้นจะช่วยให้สมาชิกในเครือข่ายเกิดการรับรู้ เกิดการยอมรับในกระบวนการทำงานและช่วยรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน ความสัมพันธ์ที่เกิดจากการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องเช่นนี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่าย ถ้าระบบความสัมพันธ์นี้ได้รับการตอบสนองหรือขาดการติดต่อแล้ว ความเป็นเครือข่ายก็อยู่ในภาวะที่เสื่อมถอย ดังนั้น การพัฒนาระบบเครือข่ายจะต้องยึดหลักการของความสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างกัน โดยมีกิจกรรมและข้อมูลเพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหวของเครือข่ายนั้นๆ^๔

อย่างไรก็ตาม ปารีชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์กล่าวถึงองค์ประกอบของเครือข่าย โดยใช้ตัวอักษรย่อใน

^๔อ้างแล้ว, หน้า ๓๓-๓๕.

~ ๒๓ ~

ภาษาอังกฤษ ๔ ตัว คือ link หรือการเชื่อมต่อ เพื่ออธิบายองค์ประกอบดังกล่าว ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. การเรียนรู้ (learning) ได้แก่ การเรียนรู้เกี่ยวกับความจำเป็นและความต้องการของตนเองและผู้อื่น

๒. การลงทุน (investing) ได้แก่ การลงทุนด้านเวลาและพลังงานในการติดต่อและเชื่อมประสานกับบุคคลต่างๆ

๓. การดูแล (nurturing) ได้แก่ การดูแลสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกของเครือข่ายอย่างใกล้ชิด ทั้งในเรื่องของการทำงานและสัมพันธภาพส่วนตัว

๔. การรักษา (keeping) ได้แก่ การรักษาทิศทางในการบรรลุเป้าหมาย โดยเฉพาะการตรวจสอบความต้องการของสมาชิกและการเปิดใจรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อแสวงหาแนวทางที่ทรงพลังในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย^{๓๐} ส่วนเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่ายว่า มีองค์ประกอบที่สำคัญ ๗ ประการ คือ

^{๓๐}ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, **สื่อสารกับสังคมเครือข่าย**, (กรุงเทพมหานคร : เอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตร ๓ “การสร้างเครือข่ายที่มีพลัง” สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, ๒๕๕๖), หน้า ๙.

~ ๒๔ ~

๑. การรับรู้มุมมองร่วมกัน (common perception)

หมายถึงการที่สมาชิกที่เข้ามาอยู่ในเครือข่าย ต้องมีความรู้สึกนึกคิด และการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุการณ์การเข้าร่วมเป็นเครือข่าย อาทิ มีความเข้าใจในปัญหา มีสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน และมีความต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมบางอย่างเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น

๒. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (common vision)

หมายถึงการมองเห็นจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกัน และการมีเป้าหมายที่จะดำเนินไปด้วยกัน จะช่วยทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวของเครือข่ายมีพลัง เกิดเอกภาพ และช่วยบรรเทาความขัดแย้งอันเกิดจากมุมมองที่แตกต่างลงไป

๓. การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (mutual interests/benefits) หมายถึงการที่การสมาชิกแต่ละคนมาร่วมกันเพื่อประสานผลประโยชน์และความต้องการซึ่งผลประโยชน์และความต้องการนั้นจะไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้ หากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ ดังนั้น จึงมีการรวมตัวกันบนฐานของผลประโยชน์ร่วมที่มากเพียงพอจะดึงดูดให้รวมเป็นเครือข่าย

๔. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (all stakeholders participation) การมีส่วนร่วม

~ ๒๕ ~

ของสมาชิกมีความสำคัญต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างแข็งขัน ดังนั้น สมาชิกในเครือข่าย จึงควรเสริมสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะของความเท่าเทียมและในฐานะหุ้นส่วนของเครือข่าย และควรสานต่อความสัมพันธ์ในแนวราบ

๕. กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (complementary relationship) หมายถึง การที่สมาชิกในเครือข่ายต่างก็ต้องเสริมกระบวนการทำงานของกันและกัน โดยที่ใช้จุดแข็งของฝ่ายหนึ่ง ไปช่วยเหลืออีกฝ่ายหนึ่งที่มีจุดอ่อน ซึ่งจะทำให้เกิดการประสานผลประโยชน์ร่วมกัน การเสริมสร้างต่อกันนั้น เกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นเครือข่ายซึ่งมีผลดีมากกว่าการไม่ร่วมเป็นเครือข่าย

๖. การพึ่งอิงร่วมกัน (interdependence) คือ การเติมเต็มในส่วนที่ขาดของแต่ละฝ่ายเนื่องจากทุกฝ่ายต่างก็มีข้อจำกัดในกระบวนการทำงาน และมีความรู้ ประสบการณ์ที่แตกต่าง ดังนั้น จึงมีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย

๗. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (interaction) หมายถึง การที่สมาชิกในเครือข่ายมีการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และผลการปฏิสัมพันธ์เชิง

~ ๒๖ ~

แลกเปลี่ยนระหว่างกันนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามด้วย

สรุปองค์ประกอบของเครือข่าย

องค์ประกอบของเครือข่าย เริ่มจากการมีสมาชิก กรรมการ และผู้ประสานงานเครือข่ายมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน จัดกิจกรรมร่วมกัน การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก การรับรู้มุมมองร่วมกัน การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน การพึ่งพิงอิงร่วมกัน การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน การถ่ายทอดความรู้ ทักษะ การสื่อสาร และการบริหารข้อมูลข่าวสาร

จากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเครือข่ายความรู้ด้านวิชาการเชิงพุทธ ของกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๑ ผู้วิจัยจึงได้ประมวลความรู้และสรุปสาระสำคัญ

๒.๒.๔ ประเภทและรูปแบบของเครือข่าย

ประเภทและรูปแบบของเครือข่ายจึงมีความแตกต่างกันไปตามนิยาม และกิจกรรมที่แต่ละกลุ่ม หรือผู้ใช้กิจกรรมเครือข่ายกำหนดขึ้น โดยในที่นี้จะกล่าวถึงเกณฑ์บางประการในการจัดประเภทและรูปแบบของเครือข่าย เพื่อให้เหมาะสมกับการประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ของทุกฝ่ายดังนี้

๑. เครือข่ายเชิงพื้นที่ (Area)
๒. เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (Issue)

~ ๒๗ ~

๓. เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่

๑) เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (issue network) ได้แก่ เครือข่ายที่ใช้ประเด็นกิจกรรม หรือประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ต่างๆ เป็นปัจจัยหลักในการรวมกลุ่มองค์กร โดยมองข้ามมิติในเชิงพื้นที่ มุ่งเน้นการจัดการในประเด็นกิจกรรมนั้นๆ อย่างจริงจัง และพัฒนาให้เกิดความร่วมมือกับภาคีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๒) ลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรมนั้น สามารถแบ่งลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายได้อย่างมากมาย ตามประเด็นกิจกรรมและความสนใจที่เกิดขึ้นของฝ่ายต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน โดยไม่ได้ยึดติดกับพื้นที่ดำเนินการ แต่ใช้หลักของกิจกรรมหรือประเด็นที่เกิดขึ้นเป็นตัวกำหนด เช่น เครือข่ายป่าชุมชน เครือข่ายภูมิปัญญาชาวบ้าน เครือข่ายธนาคารหมู่บ้าน เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายด้านคุ้มครองผู้บริโภค เครือข่ายสิ่งแวดล้อม เครือข่ายปฏิรูปการศึกษา เครือข่ายสิทธิมนุษยชน เครือข่ายสุขภาพ ฯลฯ

๑) เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นหรืออาศัยภารกิจ/กิจกรรมและการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคม ได้แก่ ภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคธุรกิจ เอกชน และภาคองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นแนวทางในการแบ่งเครือข่าย โดยเป็นเครือข่ายที่มุ่งเน้นการดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของหน่วยงานหรือโครงสร้างหลักของกลุ่มผลประโยชน์นั้นๆ

~ ๒๘ ~

๒) ลักษณะและโครงสร้างของเครือข่าย เครือข่ายประเภทนี้ มีการก่อตัวตามภารกิจของกลุ่มผลประโยชน์ โดยกลุ่มผลประโยชน์อาจให้การสนับสนุนในจัดตั้งเครือข่ายหรือเข้าไปเสริมสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และมีกระบวนการพัฒนาเครือข่ายให้มีแนวทางการดำเนินการที่สอดคล้องกับภารกิจกิจกรรม และเป้าหมายหลักของกลุ่ม/หน่วยงานนั้นๆ ซึ่งเครือข่ายในแต่ละภาคส่วนนั้น อาจมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่ และเครือข่ายประเด็นกิจกรรมได้ ถ้าแต่ละฝ่ายเห็นความสำคัญในการรวมพลังเพื่อการแก้ไขปัญหาในภาพรวม สำหรับสังคมไทยนั้น อาจแบ่งกลุ่มผลประโยชน์ได้ ๔ ภาคส่วนใหญ่ๆ ได้แก่

เครือข่ายภาครัฐ เช่น เครือข่ายสถาบันการศึกษา เครือข่ายกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยเครือข่ายองค์กรอิสระของภาครัฐเช่น สถาบันพระปกเกล้า สถาบันที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นต้น

เครือข่ายภาคธุรกิจเอกชน เช่น เครือข่ายสภาหอการค้าสภาอุตสาหกรรม สมาคมผู้ส่งออกเครือข่าย SME ฯลฯ

เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น เครือข่ายเพื่อนตะวันออก เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือเครือข่ายด้านแรงงานสวัสดิการสังคมเครือข่ายมูลนิธิYMCA ฯลฯ

เครือข่ายภาคประชาชน เช่น เครือข่ายปราชญ์อีสาน เครือข่ายประมงพื้นบ้าน เครือข่ายสมัชชาคนจน เป็นต้น ขณะที่

~ ๒๙ ~

สหวิทยา วิเศษ^{๓๓} ได้แบ่งประเภทเครือข่ายออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ โดยยกกรณีตัวอย่างเครือข่ายในจังหวัดพะเยา คือ

๑. เครือข่ายที่แบ่งตามลักษณะการเกิดของเครือข่าย โดยเครือข่ายประเภทนี้ อาจแบ่งเป็นเครือข่ายในด้านต่างๆ อีก คือ ๑) เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งของภาครัฐ เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน เครือข่ายอาสาพัฒนาชุมชน เป็นต้น ซึ่งลักษณะของเครือข่ายดังกล่าว จะเป็นเครือข่ายที่มีกระบวนการทำงานและโครงสร้างที่ค่อนข้างเป็นทางการมีระเบียบกฎเกณฑ์ที่กำหนดมาจากภาครัฐ และได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในด้านต่างๆ ๒) เครือข่ายที่เกิดจากการสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งมีการรวมกลุ่ม/เครือข่ายตามประเด็นปัญหาสาธารณะที่เกิดขึ้น เช่น ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านการเงินชุมชน ด้านสุขภาพ ด้านเกษตรกรรม โดยลักษณะของเครือข่ายประเภทนี้จะ เป็นกลุ่ม/เครือข่ายที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ มีลักษณะที่ไม่เป็นทางการ มีการจัดโครงสร้างที่ง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน ซึ่งจะอยู่ในแนวนราบ (horizontal) ไม่มีประธาน มีการเปลี่ยนบทบาทในการนำ เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเอง ๓) เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการก่อตัวของภาคประชาชน หรือเครือข่ายภาคประชาชน โดยเป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการ

^{๓๓}สหวิทยา วิเศษ, องค์การเครือข่ายในจังหวัดพะเยา, (เอกสารรายงานการวิจัยโครงการ “ความร่วมมือระหว่างเครือข่ายภาคประชาชนกับสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ”, เสนอ สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๒-๓. (อัดสำเนา)

~ ๓๐ ~

เรียนรู้ การสั่งสมประสบการณ์ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและเชื่อมโยงกระบวนการนั้นเป็นเครือข่าย เช่น เครือข่ายวัฒนธรรมพื้นบ้าน เครือข่ายปราชญ์ท้องถิ่น เป็นต้น

๒. เครือข่ายที่แบ่งตามลักษณะของกิจกรรม ได้แก่ เครือข่ายที่ดำเนินการโดยยึดภารกิจ/กิจกรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาเป็นเกณฑ์ในการแบ่งเครือข่าย โดยเป็นการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมเป็นครั้งคราวตามสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น เครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของภาครัฐ เป็นต้น

สรุป ประเภทของเครือข่าย แบ่งตามเชิงพื้นที่ เชิงประเด็น กิจกรรม และตามโครงสร้างหน้าที่ เครือข่ายเชิงพื้นที่ ได้แก่ ศูนย์ประสานประชาคมระดับจังหวัด เครือข่ายพระสงฆ์ ภาครัฐบริการ เครือข่ายภาครัฐ องค์การพัฒนา เครือข่ายเกษตรกร และกลุ่มธุรกิจ ส่วนเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม ได้แก่ เครือข่ายป่าชุมชน เครือข่ายภูมิปัญญา เครือข่ายธนาคาร เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายด้านคุ้มครองผู้บริโภค เครือข่ายสิ่งแวดล้อม เครือข่ายปฏิรูปการศึกษา เครือข่ายสิทธิมนุษยชน เครือข่ายสุขภาพฯ และเครือข่ายตามโครงสร้างหน้าที่ ได้แก่ เครือข่ายภาครัฐ เครือข่ายภาคธุรกิจเอกชน เครือข่ายองค์การพัฒนาเอกชน เครือข่ายภาคประชาชน เป็นต้น ในการรวมตัวเป็นเครือข่ายทั้งสามประเภท ก่อให้เกิดความร่วมมือ ร่วมคิด ร่วมสร้างสรรค์ช่วยเหลือสังคมและพัฒนาเครือข่ายให้เข้มแข็ง

~ ๓๑ ~

ส่วนที่ ๒ ภาคปฏิบัติ

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อให้พระสงฆ์ฆาธิการและเครือข่ายมีความรู้เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็ง
๒. เพื่อให้พระสงฆ์ฆาธิการและเครือข่ายเกิดการทำงานร่วมกันเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็ง
๓. เพื่อให้พระสงฆ์ฆาธิการและเครือข่ายสามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งได้

องค์ประกอบ

ภาคปฏิบัติจะประกอบไปด้วย กิจกรรมหลัก ๓ กิจกรรม คือ

- ๑) กิจกรรมเรียนรู้เรื่องกฎหมาย
- ๒) กิจกรรมศึกษาแนวทางการจัดตั้งศูนย์ฯ
- ๓) กิจกรรมการใช้งานแอปพลิเคชัน

~ ๓๒ ~

๑. แบบทดสอบก่อนและหลังเข้าอบรม
 ใช้สำหรับทดสอบความรู้ก่อนและหลังเข้าอบรม

ข้อสอบเป็นแบบอัตนัย มี ๓ ข้อ ให้ทำทุกข้อ

๑. เครือข่ายทางสังคมคืออะไร

.....

.....

.....

.....

.....

๒. แนวทางการดำเนินงานของเครือข่าย มีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

๓. บทบาทหน้าที่ของเครือข่ายทางสังคมมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

~ ๓๓ ~

๒. แบบประเมินภาพรวมการฝึกอบรม

ใช้สำหรับให้ผู้เข้าฝึกอบรม ประเมินความพึงพอใจในการจัด
อบรมในภาพรวมหลังเสร็จกิจกรรม

คำชี้แจง

แบบประเมินมีทั้งหมด ๒ หน้า ผู้ทำการประเมิน โปรดทำ
เครื่องหมาย ✓ ในแบบประเมินตอนที่ ๑ และกรอกข้อความลงช่องว่างใน
แบบประเมินตอนที่ ๒ ตามความคิดเห็นท่านมากที่สุดเพื่อประโยชน์ในการ
จัดฝึกอบรมต่อไป

ตอนที่ ๑

ความคิดเห็น			ระดับความคิดเห็น				
			มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านผู้เข้ารับการฝึกอบรม			๕	๔	๓	๒	๑
๑	ความรู้ ความเข้าใจ ที่ท่านได้รับ	ก่อน การเข้า รับการ ฝึกอบรม					
		หลัง การเข้า รับการ ฝึกอบรม					
๒	การมีส่วนร่วมของผู้เข้ารับการอบรม						
๓	ความมั่นใจในการนำความรู้ ไปใช้ในการถ่ายทอดหลังผ่าน การฝึกอบรม						

~ ๓๔ ~

ความคิดเห็น		ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านเนื้อหาการฝึกอบรม		๕	๔	๓	๒	๑
๔	เนื้อหาในการฝึกอบรมตรงกับวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด					
๕	ระยะเวลาในการฝึกอบรมเหมาะสมกับเนื้อหาในการฝึกอบรมมากน้อยเพียงใด					
๖	รูปแบบและวิธีการฝึกอบรมเหมาะสมกับเนื้อหาในการฝึกอบรมมากน้อยเพียงใด					
๗	ความเป็นประโยชน์ของกิจกรรม					
๘	ความเหมาะสมของกิจกรรมปฏิบัติการ					
๙	ความพึงพอใจต่อวิทยากร กิจกรรมปฏิบัติการ					
ด้านการบริหารจัดการของผู้จัด		๕	๔	๓	๒	๑
๑๐	ความเหมาะสมของระยะเวลาในการอบรม					
๑๑	ความเหมาะสมของสถานที่จัดอบรม					
๑๒	ความเหมาะสมของบรรยากาศในการอบรม					
ด้านประโยชน์และความคุ้มค่าที่ได้รับหลังจากการเข้าร่วมอบรม		๕	๔	๓	๒	๑

~ ๓๕ ~

ความคิดเห็น		ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑๔	ท่านคิดว่าหลังผ่านการฝึกอบรม ศักยภาพของท่านเพิ่มขึ้นมากน้อยเพียงใด					
๑๕	ท่านคิดว่าหลังผ่านการฝึกอบรม ความมั่นใจของท่านเพิ่มขึ้นมากน้อยเพียงใด					
๑๖	ท่านคิดว่าหลังผ่านการฝึกอบรม เกิดการเชื่อมโยงเครือข่าย เพิ่มขึ้นมากน้อยเพียงใด					
๑๗	ความพึงพอใจในการเข้าร่วมการอบรมครั้งนี้					

ตอนที่ ๒

๑ สิ่งที่ท่านประทับใจจากการฝึกอบรมในครั้งนี้

๒ สิ่ง que การฝึกอบรมในครั้งนี้ควรปรับปรุง

~ ๓๖ ~

๓ หลักสูตรระยะสั้น (๑-๒ วัน) ที่ท่านสนใจ และต้องการได้รับการฝึกอบรมในครั้งต่อไป โปรดระบุ

๔ ข้อคิดเห็นอื่น ๆ ที่ท่านเห็นว่าจะช่วยให้การฝึกอบรมครั้งต่อไปสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

☺ โปรดส่งแบบประเมินที่เจ้าหน้าที่หลังห้องอบรมของท่าน ☺
ขอขอบพระคุณในการตอบแบบประเมิน คณะผู้วิจัย



